

Războiul nostru pentru Neatârnare

POVESTIT

PE ÎNȚELESUL TUTUROR

DE

BCU Cluj / Central University Library Cluj
GEORGE COȘBUC

EDIȚIUNEA V-a

BUCUREȘTI

Imprimeria și Editura „Librării Școalelor“, C. SFETEA

96, — STRADA LIPSCANI, — 96

(In fața Grădinii Sf. George)

1907

P R E F A Ț Ă

Eu n'am avut de gând să scriu o istorie completă și exactă a războiului.

Nici nu m'ași fi priceput s'o scriu. Și nici n'ar fi fost nevoie, căci până acum avem trei istorii, scrise complet și cu toate amănuntele politice, tactice și strategice.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Eu m'am gândit la mulțimea cea mare, a țărănimii, la dorobanții cari au purtat războiul și la tinerii noștri cari vor fi ca mâine oșteni ai țării. Lor le povestesc eu războiul, și nu în întregimea lui. Am ales numai întâmplările de căpetenie și, întru cât am căutat să mă apropii de chipul de pricepere al mulțimii; m'am îndepărtat pe pretențiile literare și de adevărul istoric cel spus prea cu mult cutremur și prea cu teamă că nu va fi exact până într'un fir de păr.

Povestirea mea nu va fi un izvor pentru istorie; să dea Dumnezeu să fie ceea-ce am voit eă: un material de exploatat pentru poezii neamului nostru și pentru pictori; pentru țărani să fie o carte cu pilde din care să învețe iubirea de fapte vitejești, dragostea de neam și de țară, sentimentul de datorie

încrederea în puterile națiunii noastre și credința către Domn și către steagurile oastei. Iar tuturor, celor de sus și celor de jos, să ne fie o propăvăduire a tot ce ne ajută întru întărirea neamului românesc.

Se înțelege, toate acestea sunt o țință frumoasă, cea mai frumoasă și mai vrednică a unei cărți, și eu vorbesc de această țință ca de un lucru dorit nu împlinit. Dar vor veni după mine alții și vor scrie mai cu pricepere și mai bine și se vor tot apropia de această țință.

Gândul să scriu ceva despre războiu, având țința aceasta, mi l-a dat d-l Haret, ministru al școalelor. Două cărți au isvorât din gândul acesta: cartea de față și „Povestea unei coroane de oțel“. Ele se întregesc una pe alta și trebuie privite ca o singură carte, o poveste a Credeșteptării noastre. Library Cluj

Cartea o închin acelor ce au silit pe Turci să ne închine steagurile. Faptele povestite sunt ale lor, și aș vrea să le știe toată lumea și să fie iarăș și iarăș povestite și ridicate în slavă, căci vrednice sunt și dintr'însele ni s'a isvodit puterea de azi a neamului și statornicia țării.

G. COȘBUC.

I.

SĂRIREA NOASTRĂ INTR'AJUTOR

BCU Cluj / Central University Library Cluj

I.

În fața orașului Zimnicea, în mijlocul Dunării, este un ostrov mic, acoperit cu pădure de sălcii.

Intr'o noapte din vara anului 1877, s'adunară în ostrovul acesta șaptezeci de companii de pedestrime rusească, având luntri, ca să poată trece Dunărea pe malul turcesc.

Eră întuneric de tot, cerul înorat, Dunărea se sbăteă de vânt, iar dincolo, pe mal, în cetatea Șiștov eră multă putere de oști turcești. Îndată ce-a înoptat, un general rus, Scobelev, urmat de zece cazaci, intrară în Dunăre și o trecură cu înotul. Pe-o vreme așa de tulburată, eră îndrăsneș lucrul să treci călare Dunărea, dar generalul eră om cu capul a-mână, iar caii cazacilor aleși de buni din toată oștirea.

Ajunși dincolo de râu, cazacii s'ascunseră pe sub râpele malului. Ei aveau să înlesnească apropierea luntrilor rusești de mal.

Pe la miezul nopții, Rușii din ostrov se urcară pe plute și începură să treacă Dunărea. Erau vr'o optzeci de plute. Soldații aveau poruncă să se supue orbește poruncii mai-marilor și să nu descarce pușca, ori ce, li s'ar fi întâmplat.

Sgomotul valurilor întreceă cu tărie pe al lopeților,

așa că Turcii, cu toate că erau cu ochii în patru, nu simțiră pe Ruși. Plutele erau mânate de cei mai buni vâslași ai oștirii de pe Mare, cu toate acestea puterea apei le-a împrăștiat, încât numai câte-va au putut ajunge la locul hotărât, celelalte au fost împinse mai la vale cu câte două și trei mii de pași.

Rușii s'adunară cu grabă la un loc. Dar cei ce au fost azvârliți de apă, au trebuit să se strecoare pe sub mal până la locul hotărât, și'n vremea asta i-au simțit Turcii. Aceștia au început să tragă focuri. Eră întuneric însă, și ei nu vedeau nici unde trag, nici în cine. Dar începură să pândească drumul Dunării.

Rușii s'adăpostiră sub mal, așteptând să vie alte rânduri de Ruși cu plutele, ca să s'adune oștire destulă și-apoi să sară pe Turci.

Celor ce-au venit după aceea, le-a mers rău. Turcii își îndreptară puștile și tunurile pe de-asupra râului și trăgeau într'una, și cu toate că nu vedeau plutele și trăgeau numai într'o părere, au isbit pe multe și le-au înecat.

Un obuz a isbit un ponton, plin de cai și cu tunuri pe el, și toți soldații cu tunuri și cu cai cu tot se prăbușiră în apă. Pe ponton eră și un colonel, care știă să înoate foarte bine, și ar fi putut să scape, dar avea la gât o traistă de piele plină cu ruble pentru hrana soldaților și greutatea traistei l'a dus în adânc.

Cât a fost noaptea au tot trecut Rușii, înglotându-se pe mal și așteptând pe brânci ceasul năvalei.

După ce a început să se zărească de ziuă, Turcii s'adunară cu toată puterea pe creasta dealului și împiedeau plutele să se apropie de mal. Atunci fără de veste, eșiră Rușii adăpostiți sub mal și cu strigăte de năvală, săriră asupra Turcilor.

Turcii bănuiau că sunt Ruși sub mal, dar nu așa de mulți. Și cu toate că vădura răsărind atâta mulțime de Ruși cu baionetele pe pușcă și cu tunuri, Turcii nu se speriară și 'ncepură să scoboare spre ei, ca să'i în-tâmpine. Dealul eră acoperit cu vii, și eră priincios și unora și altora. Rușii, după poruncă, înaintară printre vii, fără să tragă focuri. Ei se repezeau numai cu baioneta. Toată dimineața s'au tot învălmășit acolo pe deal încât erau mai mulți morți în vie decât araci.

În vremea asta, Rușii soseau mereu cu plutele și mereu alergau tot mai mulți spre creasta dealului. Cu toate că erau strimtorați rău de Ruși. Turcii se luptau în două părți, unii țineau piept aici năvălitorilor, iar alții băteau Dunărea. Toate plutele Rușilor erau pline de morți, multe se scufundară cu tunurile și cu hrana soldaților. Unii dintre Ruși, acum că eră ziuă, mai scăpară cu 'notul la mal.

O plută, pe care s'aflau vr'o șeasezeci de soldați, a fost luată la ochi de Turci, cu salve. La salva dintâi căzură morți treizeci și patru dintre ei. Pluta, dusă de puterea apei trecu tocmai pe dinaintea pedestrimii turcești, și la a doua salvă căzură morți toți soldații afară de trei. Aceștia trei se munceau s'abată pluta; căci se duceă ținta spre mal în mâna Turcilor, dar a treia salvă de pușcă ucise pe doi dintre dânșii. Atunci, cel din urmă soldat rămas în viață — rănit și el în spate — sări în apă și înotă îndărăt spre un ostrov mititel. Dar un turc s'a luat după el, pe mal, urmărindu-l, și când eși bietul Rus la mal, îl isbi glonțul turcului drept prin umăr. Rusul s'a ascuns prin bălării și a stat cinci zile în apă până 'n piept, iar a cincea zi l'a găsit acolo o corabie rusească, lihnit de foame și aproape mort și cu ranele putrezite.

Încetul cu încetul, Rușii împinseră îndărăt pe Turci, le luară rând pe rând întăriturile, punând mâna pe tunurile lor și curățind locul de ei. Turcii s'adunaseră la o moară și se apărau nebunește. Dar pe la nouă ceasuri dimineața sosi din josul Dunării o corabie rusească și trecu dintr'odată un regiment întreg de Ruși pe malul turcesc.

Regimentul alergă de-adreptul la moară, și după vr'un ceas Turcii se risipiră care 'ncotro, spre Nicopole și Rusciuc, lăsând Șiștovul în mâna Rușilor.

Așa a fost începutul trecerii Rușilor peste Dunăre. A doua zi ei își făcură un pod de plute, dar peste noapte l'a rupt vântul. Și-l făcură din nou mai trainic, în vr'o cinci zile. Lemnăria o aveau adunată la gura Oltului, dar până au adus-o le-a trebuit vreme, căci trebuia s'o treacă prin fața orașului Nicopole, pe sub bătaia tunurilor turcești. Au trecut-o noaptea, dar cu multă primejdie și moarte de oameni.

Pe podul acesta, lung de un kilometru, au trecut zi și noapte oștirile rusești și s'au îngrămădit pe capul Turcilor. Aproape două luni au tot trecut și pedestrime cu tunuri și călăreți, și care cu munițiuni și cu hrană.

II

De cum a început să se desprimăvăreze, în anul 1877, au început să curgă de peste Prut mulțimile oștirilor rusești deodată cu râurile umflate de topirea zăpezii.

Câte drumuri mari are țara Moldovei, toate erau pline de batalioane înșirate, de cai și de care încărcate cu toate câte trebuia oștirii. Și tot scoborau Rușii la vale, se tot apropiiau de Dunăre și se înșirau de-alungul râului care cum sosiau.

Ploua ziua și noaptea și drumurile erau pline de noroi. Dar prin ploaie și noroi, cât erà ziua și noaptea, înaintau spre granița turcească nesfârșitele coloane de Ruși. Uzi până la piele, soldații se luptau cu drumurile cântând din gură cântece jalnice de-ale neamului lor. Iar în urma coloanelor, se prelungiau cale de câte opt și zece ceasuri scârțuitoarele care ale pahonților. Imbrăcați în strae scurte de pânză, cu barbă ca de oameni sălbateci, pahonții își mânau în tăcere boii, și numai din vreme în vreme își deschideau gura, când aveau să împingă cu umerii carele căzute prin gropile drumului.

Și veneà car după car, și trei săptămâni de zile nu le-a conținut șiragul.

Se știa încă de cu toamnă, că Rușii vor porni războiu asupra Turcilor. Ei își adunaseră oștirile la Prut, așteptând primăvara. Iar Turcii se gătiseră și ei să întâmpine pe Ruși la Dunăre, ori poate în țară la noi.

Și se svonise, că vom luà și noi parte la război. De cu toamnă se daseră porunci, să se adune toate oștirile noastre în tabără, și inima mi se cutremura de grijă. Războiul aduce pustiire și moarte, și atâtea războaie câte au trecut peste capul nostru ne-au înfiorat firea.

Dar s'au potolit svonurile, și oștirea a fost trimasă pe la cămine.

Dar, în primăvară, au început svonurile să alerge prin țară cu mai multă putere. Acum erà ce erà.

Rușii s'adunau la Dunăre. Turcii pe aceeași urmă. Oștirile noastre fură din nou chimate sub arme. Se trimisese porunci, să scoboare grabnic dorobanții de prin munți, să-și lase plugul în brazdă, și să ție la Dunăre calea Turcilor, dacă ar fi încercat să treacă în țara noastră.

Era spaimă și fierbere în țară, ca totdeauna înaintea

unui război, mai ales acum, când războiul nu-l adusesem noi și cădea asupra noastră ca o năpaste. Grija cea mare ne era, că Turcii trecând Dunărea, vor face războiul cu Rușii la noi în țară. Ei se adunaseră cu multă tărie de oaste la Rusciuc și la Vidin.

De la Rusciuc puteau să treacă Dunărea la Giurgiu și din câteva sărituri să ajungă la București, să-l a-prindă și să-l jefuiască.

Iar pe la Vidin era obiceiul lor să treacă de câte ori aveau război cu Rușii, ca să-i întâmpine și să nu le lase vremea să treacă în țara turcească.

Oștile noastre se îngrămădiseră în fața Rusciucului și a Vidinului. Dar Turcii n'au încercat să treacă Dunărea. N'au încercat măcar să oprească pe Ruși, închizându-le drumul Dunării. Așa că Rușii și-au făcut în liniște pod peste Dunăre la Zimnicea și au trecut în țara turcească.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Pe când noi stăteam străjeri la Dunăre, Rușii se răzlețiră pretutindeni în Bulgaria, alungând resfiratele oștiri ale pușinilor Turci, cari îndrăzneau să le iasă în cale, bătând pe cele ce li se împotriviau și răsbind pe cele din cetăți.

Cu toate că Turcii erau pregătiți de război mai bine decât Rușii, având oștiri mai mari, puști mai bune și tunuri mai multe, ei și-au pierdut cu totul firea și parte căută să se ferească din calea Rușilor parte s'au ascuns prin cetăți.

Iar Rușii i-au lăsat prin cetăți și și-au văzut de drumul lor spre inima țării turcești, spre Țarigrad, căci la Țarigrad le stătea capul.

Dar de-odată s'au schimbat lucrurile. Turcii și-au venit în fire, iar după ce s'a ridicat cu toată puterea sa Osman-pașa din Vidin și s'a asvârlit în drumul Ru-

șilor, arcușul a început să cânte pe altă coardă. Osman a închis calea oștirilor rusești, le-a strâmtorat și le-a înglotit la un loc și apoi le-a bătut cu atâta cumplire, în cât Rușii începuseră să se uite îndărăt spre Dunăre ca să vadă pe unde e drumul mai scurt.

În loc să scoată Rușii pe Osman din Plevna, Osman își suflecă brațele să scoată el pe Ruși afară din țara turcească, și când credeau Rușii că vor asvârli peste munții balcanilor pe Osman cu batalioanele lui, pe atunci Osman se găteă să asvârle el pe Ruși în Dunăre.

Rușilor le sosise ziua strâmtorării. Oștirile lor, mai puține de vr'o opt ori de cât ale Turcilor, împrăștiate în țară străină și pe un pământ dușman, începură să nu mai poată ține piept și să-și caute calea bătută pe care au venit. Scoborâră de prin cetăți Turcii ascunși prin ele, își ridicară capul toate oștirile lor mai de pe margini. Îmbărbățați de biruințele lui Osman, săriră cu toții să isbească pe Ruși de pedelături, iar din față îi răzbiră cu putere așa de cu virtute, în cât călăreții Rușilor dându-se îndărăt umplură câmpiile bulgare.

Atunci Rușii, ne-având altă putere, au rugat pe Români să le sară într'ajutor.

Noi avem puțintică oștire, — ce e dreptul — iar Rușii aveau acasă de zece și de cincisprezece ori mai multă decât noi. Dar aceste oști erau acasă, departe, și până ce să sosească la Plevna, Turcii ar fi avut vreme, peste cap de multă, să nu lase nici picior de rus în țara lor.

III.

Plevna răsărise ca din pământ. Nici pân'atunci, nici de-atunci încoace, n'a fost cetate întărită și nici oștire n'avea într'însa. Numai vitejia lui Osman a făcut-o cetate vremelnică și cuib de trăsnete.

În goana lor spre Țarigrad, Rușii trecuseră odată prin Plevna și se hărțuiră cu batalionul turcesc și cu Cercezii cari erau acolo, și alergară înainte. Când au trecut prin ea, ca printr'un orașel fără însemnătate, nici nu visau că vor peri zeci de mii de Ruși și că cinci luni se vor svârcoli ca să poată străbate a doua oară într'însa. Dacă în trecerea lor ar fi lăsat vre-o două regimente în Plevna, Osman n'ar fi năzuit spre acest oraș și nu s'ar fi isvodit perirea cea multă de mai târziu. Dar cine să știe vrerile lui Dumnezeu!

Intinzându-se Rușii spre dreapta cu oștile lor, au ajuns și la cetatea Nicopolei, pe malul Dunării, față în față cu Turnu-Măgurele, și au început s'o bată cu Tunurile. De aici a început răul Rușilor.

Dela Nicopole, de-alungul Dunării până la hotarele Sârbilor, toate cetățile și oștirile turcești erau puse sub comanda lui Osman-pașa, care stătea în puternica cetate a Vidinului. Cât a ținut pân'acum războiul, Osman nu s'a mișcat din Vidin și nici oștirile lui, din partea aceea a locului, nu s'au clătit din loc.

Generalii turci aveau să-și apere fiecare cetățile lor, așa și Osman pe ale sale. Și câtă vreme Rușii băteau alte cetăți și oștiri de ale altor generali turci, Osman stătea în cuibul său în liniște. Dar când au ajuns Rușii și la cetățile lui, aducând primejdia, atunci Osman și-a ridicat oștile și s'a azvârlit după Ruși.

Iar lucrul acesta s'a petrecut așa.

Când au ajuns Rușii sub cetate, comandantul oștirilor din Nicopole, văzând primejdia, i-a dat de știre lui Osman întrebându-l ce să facă: să lase cetatea în mâinile Rușilor, iar oștirile turcești să se dea îndărăt spre Vidin, ori să se împotrivescă?

Osman îi trimise îndărăt porunca, să facă împotrivire,

căci însuși el are să vie din Vidin cu oaste de ajutor. Și într'adevăr, Osman cu o parte din oastea câtă o aveà în Vidin, a și plecat deodată cu solul care duceà răspunsul.

În Nicopole erau la opt mii de ostași în patru redute foarte chibzuit așezate spre patru părți ale cerului, stăpânind din ele toate întăririle din oraș. În fața redutelor de pe înălțimi, coastele dealurilor erau acoperite cu porumb, cu vii și cu pomi; turcii își săpaseră pe coaste șanțuri, apărute de tunuri, iar printre pomi ascunseră șiruri de ostași ochitori.

Rușii, cu o putere de două ori mai mare decât a Turcilor, începură bătaia într'o dimineață pe la patru ceasuri. Lupta a ținut toată ziua. Turcii s'au apărat vitejește, dar copleșiți și de număr și strâmtorați și de lipsa plumbilor, au trebuit să se tragă tot mai spre adâncul puterii lor. Se făcuse noapte și lupta nu se domolise, dar Turcii erau pierduți, căci steteau grămadă la un loc, împinși de toate părțile spre reduta cea de căpetenie. Pe la nouă ceasuri seara, două batalioane turcești s'asvârliră spre Ruși, rupându-le rândurile, și scăpând la larg apucară drumul spre Vidin, ca să se împreune cu Osman.

Aceștia sunt singurii Turci cari n'au căzut prinși în mâna Rușilor. Cealaltă oștire toată — la vr'o șapte mii de oameni — a fost prinsă.

Periseră însă peste 1.300 de ruși.

A doua zi — la patru Iulie — Nicopole a intrat în stăpânirea Rușilor. Rușii puteau acuma să ridice al doilea pod peste Dunăre, dela Nicopole la Turnu-Măgurele, ca să-și mai înlesnească drumurile. Tot odată ei își lărgiră calea și scăpară de grija că Osman are să le sară în spate având la Nicopole cetate tare, unde să-și

adune puterile cele împrăștiate de-alungul Dunării până la Vidin.

Călăreții ruși s'au resfirat în toate părțile ca să ia în stăpânire valea râului Osma, iar o parte din pedestrime, sub comanda generalului Șildner, a pornit de-alungul râului, ca să se întâlnească în valea râului Vid, la Plevna, cu altă oaste care venea dintr'altă parte. Orașelul Plevna era punctul de întâlnire al multor drumuri: spre Rusciuc, spre Sofia, Orhania și spre Tarigrad, tot căi mari spre cetăți puternice. Aici aveau să se împreune oștirile biruitorilor Ruși, și dinspre Dunăre și dinspre Dobrogea, ca să treacă apoi peste Balcani, spre inima țării turcești.

IV.

Cu toate că Osman din Vidin plecase fără preget și făcuse în goană drumul spre Nicopole, a sosit prea târziu. Pe la jumătatea drumului i-a venit vestea, că cetatea Nicopolei a fost bătută.

Acum putea să facă una din două: ori să meargă înainte și să se apuce de hârțuială cu Rușii, ori să se întoarcă îndărăt la Vidin. Avea însă numai zece batalioane, și chibzuindu-și puterile a văzut că e prea slab și obosit de alergătura drumului ca să poată da piept cu Rușii. Să se întoarcă la Vidin nu-l lăsa inima. În Vidin ar fi stat prea departe de locul războiului, și nu-i venea la socoteală să stea de-oparte cu mâinile 'n sân, câtă vreme era nevoie de oști acolo unde era învăl-mășagul.

Li mai rămânea o cale: să stea pe loc. Dar în câmp deschis îi era greu să stea pe loc cu puțină oaste, și fiindu-i Rușii aproape; și dacă nu voia să meargă el spre Ruși, cine stă împotriva să nu vie Rușii asupra lui?

De-aceea, el fără să stea mult pe gânduri, și-a schimbat drumul la dreapta spre dealuri, la locuri întărite, și a intrat în Plevna.

Asta a fost Luni, la o săptămână după Sân-Petru. Plevna nu avea nici ziduri și nici altfel de apărări. Eră, ca și astăzi, un orașel deschis, așezat pe dealuri, la îmbucătura văii Tucenița în valea Griviței, nu departe de râul Vidului. Locuitorii Plevnii erau în cea mai mare parte Bulgari, puțini Turci și Români. Orașelul e pitit între dealuri, iar căile ce ies din el trec prin văi strimte și pline de cotituri.

Osman, de unde și-a cotit drumul, făcuse trei zile de cale până la Plevna. Dacă Rușii ar fi plecat spre Plevna îndată după luarea Nicopolei, ar fi ajuns la Plevna înaintea lui Osman, ori poate cu el deodată. Orașă, or așa, lucrurile ar fi luat altă față și poate nu s'ar fi isvodit perirea cea multă de mai târziu în jurul Plevnei.

Rușii însă au plecat după el abia a treia zi adică tocmai în ziua sosirii lui Osman în Plevna.

Osman, îndată ce-a ajuns în Plevna, s'a apucat să închidă căile orașului din toate părțile. Și-a săpat șanțuri, a ridicat ziduri de pământ, și-a împărțit cele câteva tunuri pe creste de deal, și-a ascuns oastea prin pogoarele văilor și ori-unde eră vr'un loc adăpostit. Toate acestea le făcuse cu atâta zor, în cât a treia zi eră închis ca într'o vizuină din care nu'l puteai scoate cu una cu două.

El știă bine că Rușii au să se facă luntre și punte ca să-l scoată din Plevna; de aceea, pe lângă lucrurile de întărire, el și-a adunat oștire de prin orașele mai mari de prin împrejurime. Adunase până la 20 de mii de oameni în Plevna; oștire aleasă, cu ce a adus el din

Vidin, cu ce a strâns în pripă și cu Cërchejii pe care i-a găsit în Plevna.

A treia zi Rușii erau la Plevna. Incezuți pe de-o parte, iar pe de alta luând în bătae de joc pe Osman și nedându-și osteneală să-i iscodească puterile, ei au plecat spre Plevna în nesocotire. Biruințele de până acum le zăpăciseră mintea, căci până acum se jucaseră cu Turcii.

Cele 18 batalioane de pedestrime rusească, cu 46 de tunuri, sosesc Miercuri, după amiazi, sub dealurile Plevnei și se întind pe sub ele gătite să răzbească a doua zi în oraș. Oștirile se înșiră, încingând Plevna de două părți. Prins între două focuri, Osman n'avea ce face decât să se tragă spre partea cea deschisă, spre râul Vid, la apus, iar Rușii, strîmtorându-l spre râpele malului, aveau să-l prăbușească în râu. Asta era socoteala de acasă a Rușilor.

Dar când a fost la târg, nu li s'a potrivit.

A doua zi, cu noaptea în cap, Rușii încep să dea cu tunurile și să înainteze peste dealuri spre Plevna.

Spun unii, că Osman ar fi voit să prindă în cursă pe Ruși, alții, că și-ar fi bătut joc de ei nevrând să stea la vorbă mai de-a dreptul, ori că nu voiă s'arate Rușilor ce puteri are. Atâta se știe că Turcii de pe crestele dealurilor se tot trăgeau spre oraș, or fățărind slăbiciune, or într'adevăr fiind slabi. Rușii cari înaintau dinspre satul Bucova, cuceriră un deal după altul, scoborâră prin văi, risipind batalioanele lui Osman, și mereu împingând pe Turci îndărăt. În urmă, ei scoborâră cel din urmă deal, și cu baionetele pe pușcă intrară în Plevna.

De odată, ca prin farmec, ulițele Plevnei se umplură de Turci. De prin toate ferestrele caselor curgeau plumbi

ca ploaia, de după garduri ostașii lui Osman ochiau tot în carne vie de rus, pe acoperișurile caselor se iviră cetele de Bașibuzuci care au stat ascunși și, pustii pe Rușii zăpăciți de atâta foc. Batalioanele rusești se resfirară pe ulițe, dar pretutindeni îi așteptă aceiași prăpădenie. Înainte nu puteau să mai meargă; dau deci îndărăt să iasă din oraș. Dar atunci văd că drumul li-e închis.

Rușii scoși din minte se sbat ca peștii în plasă; înainte foc, la spate foc, de laturi foc, și foc de deasupra de pe case. Ei aleargă de colo până colo, sar gardurile și dau prin grădini, s'aruncă în turbare și în desnădejde prin case. Generalul care-i comandă cade trăsnit de plumbi, cad ofițerii unul după altul, iar oștenii s'aștern pământului ca frunzele toamna. Partea aceea a orașului eră numai fum și foc și sălbatec amestec de oameni încăerați, prin case, prin curți, prin grădini, pe strade; ajunseră piept la piept, om cu om, și-și isbeau creerii cu patul puștii și se spintecau cu baionetele, și moartea într'o mie de chipuri istoveă pe Ruși. N'au scăpat de moarte decât cei ce avură norocul să se strecoare nesimțiți de Turci spre marginile orașului și cei ce i-au fost prea dragi lui Dumnezeu de a făcut minuni cu dânșii.

În toiul acesta sosesc aproape de oraș și Rușii cei ce înaintau despre Răsărit, dela Grivița. Par'că-i mâna ur-sita peririi.

Turcii din oraș îi iau și pe aceștia în primire, deschizând asupra lor un foc grozav, s'adună din toate părțile și încep să'i potopească. Îți eră mai mare mila, cât de deși cădeau soldații ruși, izbiți de mulțimea păgânilor. Cădeau cu zecile, cu sutele, cădeau maiorii și colonelii, chiar însuși generalul comandant a căzut mort sub picioarele cailor. Nu aveau nici plumbi să se lupte, dar chiar să fi avut n'ar fi avut nici un folos. De

geaba le-au venit în ajutor batalioanele de sprijin, de geaba se bătură vitejește cu toții. După 6 ceasuri de luptă Rușii au început să fugă peste toate dealurile. Ei își lăsaseră ranițele la satul Radișelu, când plecară, iar acum fugind într'alte părți, și-au lăsat perzării și ranițe și merinde și puști și tunuri și au apucat încotro vedeau cu ochii. Perdură vre-o 4 mii de puști, 2 tunuri și vre-o 20 de care cu munițiuni și cu hrană. Și norocul lor, că tocmai sosise un regiment rus dela Nicopole, care a încurcat puțin pe Turci, căci altfel Turcii n'ar fi lăsat nici picior de Rus pe lângă Plevna.

La amiazi Rușii erau departe de Plevna, în tabăra lor, desnădăjduți și cuprinși de spaimă. Plecaseră în luptă vre-o 6.000. Peste 2.000 dintre dânșii erau răniți și zăceau prin iarbă, iar în Plevna rămăseseră peste o mie. Pe cei răniți, rămași în Plevna, iau batjocorit Turcii în chip neomenesc, schingiundu-i după obiceiul păgânilor. Iau ars de viu, iau spintecat și iau tăiat bucăți. Unui maior iau spintecat burta și apoi l'au silit să fugă, și după ce maiorul, împedicându-se în mațele sale, a căzut, Turcii iau tăiat rând pe rând urechile, nasul, limba, iau scos ochii și l'au asvârlit apoi câinilor.

V

Oamenii, când sunt biruiți, aruncă vina biruinței lor pe toate de câte își aduc aminte, și în necazul lor se plâng pe toată lumea. Așa au făcut și Rușii.

E adevărat, că nu se poate o vară întregă numai cu zile frumoase, nici războaie îndelungate numai cu biruințe. Infrângerea Rușilor n'ar fi fost lucru mare, dacă răul ce le-a dat de cap la Plevna ar fi fost numai o întâmplare, dar văzură ei că Plevna are să-i încurce

multă vreme, și că înfrângerea lor e numai prevestirea unui șir întreg de înfrângeri.

Se mângâiau și ei ca oamenii când își pierd sărita. Ba, că oștirea lor erà prea puțintică să se prindă de piept cu mulțimea lui Osman, ba că Turcii aveau puști mai bune, ba că năvala lor asupra Plevnei a fost prea cu pripă și că Osman le-a întins o cursă. Și câte altele.

Toate erau adevărate, ce e dreptul, dar cu atâta mai rău pentru Ruși. Nimeni nu ia silit să dea năvală fără să știe unde; nimeni nu ia alungat dindărăt, dacă erau puștini, să se vâre în vizuinile Plevnei. Și dacă plecașeră la război cu puști mai proaste, nu Osman erà de vină; iar dacă erà vorba de cursă, nu cel ce o întinde e prostul, ci așel ce cade în ea.

Toate acestea erau ce erau. Dar Rușii se plâneau că vina cea mare a înfrângerii lor, o poartă numai Români. BCU Cluj / Central University Library Cluj

Noi însă nu dasem ajutor Turcilor nici deadreptul nici pe sub mână. Nici piedică Rușilor în drum nu le pusesem. Dimpotrivă, pe Turci i-am strimtorat cu tunurile, iar Rușilor le-am făcut înlesniri. Chiar la cucerirea Nicopolei noi le-am fost de multă ajutorință, bă-tând cu tunurile noastre de peste Dunăre în cetatea Turcilor.

Atunci, cum?

Pentru paza cetății cucerite și a mulțimii de Turci robiți, Rușii aveau nevoie de multă oștire, iar oștirea lor, de toată câtă erà, abia le ajungea să o ridice asupra lui Osman la Plevna. Atunci Rușii au scris o poruncă, în limba rusească, oștirilor noastre dela Turnu-Măgurele, să treacă Dunărea, să ia în pază cetatea și să care de ici până colo pe Turcii robiți.

Noi, neted și fără ocolire, le-am pus porunca la spate

și am rămas locului. Rușii au fost siliți, să-și păzescă singuri cetatea și singuri să-și care robii, plecând numai cu jumătate oastea asupra Plevnei.

Ziceau, că dacă le-am fi trimis oștire la Nicopole ei ar fi plecat mai cu veghiare la Plevna, știindu-se apărați de noi, și n'ar fi fost nevoiți să-și rupă oastea în două. Așa ziceam și noi. Dar nu răutatea de inimă nea ținut pe loc; și chiar de-ar fi fost o răutate, ea își avea noima ei și un rost adânc.

Iar rostul lucrului avea o poveste: Nu ne aveam bine cu Rușii.

Când au început Rușii războiul, noi eram îngrijați că vor intra Turcii în țară, și ne-am adunat oștirile să-i împedecăm. Mai târziu după ce ne-am învrăjbit cu Turcii, ne gătirăm de război cu ei. Putere aveam destulă, iar inimă și mai multă, și puteam să ne batem cu ei, or singuri pe socoteala noastră, or în tovarășie cu Rușii. Dar Rușii ne-au pus piedică.

Erau ei buni-bucuroși să ne batem cu Turcii, dar nu după voia noastră, ci după placul lor. Ne cereau oștirea s'o bage în foc unde or voi dâșșii, stând sub poruncile generalilor ruși.

Domnitorul nostru n'a voit să-și dea oștirea pe mâna generalilor ruși, zicând, că dacă va plecă în război, oștirea noastră trebuie să aibe comandant român.

Dar Rușii voiau să le fie oștirea noastră numai picioare de alergat, iar cap să n'aibă. Iar noi nu voiam să ne fie oștirea fără cap, și nici cu cap străin să n'o vedem umblând de aici până colo. Ce le-ar fi păsat Rușilor, în ce foc ne-o azvârli. Și dacă ar fi biruit Rușii, noi nu ne-am fi ales nici măcar cu lauda lumii, căci toată lumea ar fi zis, că Rușii au biruit și gene-

ralii lor, după vorba, că unde e capul acolo sunt și picioarele.

Și, după cum stăteau lucrurile pe atunci, aveau dreptate să nu ne primească tovarăși pe bună dreptatea frăției. Ei, cei tari și puternici, cu oștiri multe, câtă frunză și iarbă, și încercate prin multe războaie, nu simțeau nici o nevoie să se întovărășească cu noi, cei puțini, cari abia de câțiva ani isvodiserăm o oștire mărunță și încă nepurtată la nici un război. Ei se vedeau destul de mulți și de tari, ca să isprăvească singuri cu Turcii.

Iar, când le spuneam, că ne mână gândul să mergem de capul nostru la război — noi într'o parte și Rușii într'alta, căci e mare țara turcească — și, că de vom câștiga, a noastră să fie lauda, iar de vom pierde rușinea numai a noastră să fie, Rușii ne sfătuiau să stăm pe loc. Ziceau ei, că le-am strică rostul și le-am încurcă numai drumurile lor. Iar ca prieteni, chipul ne porunceau că de ne vom amesteca în război, vom eși fără doar și poate și cu pagubă și cu rușine.

Și văzându-ne sprinteni și cu gânduri de război, Rușii se uitau cu batjocură și cu milă la noi; se întorceau cu capul la dreapta și dau din umeri de grija noastră, apoi se întorceau cu capul la stânga și râdeau de opintelile ce le făceam.

Iar noi eram amărâți pentru asta.

Și așa, s'a făcut că la Nicopole când ne-au trimes poruncă rusească, să pornim numai decăt să le cărbănim robii și bagajele după ei, noi cu toate că i-am văzut strimtorați, nu le-am făcut pe voe.

Și de aceea se plângeau, că lupta dela Plevna au perdut-o, mai ales din pricina nevreri noastre să le ascultăm porunca. Dar porunca lor nu eram datori s'o

ascultăm ; nu eră făptuire de om cu mintea întreagă, să le ascultăm porunca. Oștirea noastră nu eră adunată de pe gârlă ; ea voeă să se bată și să facă lucruri vi-tejești, nu să care catrafusele altora. Și aveă cap, pe Domnitorul nostru, și numai de el aveă să asculte.

VI

Rușii sunt de o lege cu noi, dar sunt de altă fire. Una ni-e credința în Dumnezeu, dar alta ni-e obârșia neamului. Ei au țara lor și noi avem pe a noastră, și deosebite ne sunt legiurile țări, cum ni-e deosebit graiul.

Când e vorba să fii rob și slugă, ori ți-e turcul stă-pân, or Rusul, tot una e. Bir plătești unuia ca și ce-luilalt, și biciul care te bate tot bici rămâne, fie că e în mâna creștinului fie că e într'a păgânului.

Iar Rușii, de câte ori erau învrăjbiți cu Turcii, intrau în țările românești și le pustiau, sub cuvânt că sunt ale Sultanului și, făcându-ne răul nouă, îl fac Turcilor. Nu eră creștinească purtarea lor. Se spune că eră odată doi frați, cari trăiau în două sate îndușmănite unul cu altul. Odată un frate se duce noaptea și aprinde casa celuilalt frate, și îi înjunghie și boii. Când l'au întrebat judecătorii de ce a făcut așa, a răspuns: Frate, ca frate, dar e dintr'un sat dușmănit cu satul meu, și făcându-i rău lui, am făcut rău satului. Și când i-au zis iarăși: Dacă aveai ură pe toți sătenii, de ce-al să-răcit tocmai pe frate-tău; le-a răspuns, că frate-său îi eră mai în drum.

Așa o făceau Rușii cu noi, Românii le erau mai în cale, și ca să simtă durere țara turcească, aprindeau pe Români.

De aceea umblam tot cu ghiața în sân de grija dra-

gostei lor. Iar acum când au intrat în țară, ne uitam după ei, urmărindu-i cu ochii, ca pe cel bănuit. Ne-au cerut oștirea, să se bată alături cu a lor, dar nu cu ochii deschiși, ci legată la ochi.

Iar când am voit să sărim asupra Turcului, să-l prindem de piept ca să ne dea ce-a fost al nostru și ceea ce ne-a luat cu deasila, Rușii ne-au oprit, zicând că nu e nevoie să ne ostenim, căci au să ne scoată ei dela Turc ceea ce dorim.

Iar cum ne-au scos și cum ne-au dat, e mărturie fapta lor, căci după război ne-au luat și ceea ce ne-au lăsat Turcii; ne-au rupt o bucată din țară.

Ciuda noastră n'a ținut mult. După bătaia dela Plevna, ni s'a schimbat cântecul. Rușii ne cerură a doua oară oștirea de sprijin. Acum nu cu poruncă, ci cu rugămintă.

Nu puteam noi, creștini, să lăsăm pe alți creștini să-și dea sufletul în mâna păgânilor și nu puteam lăsa țara noastră să fie călcată de oștile Sultanului căci fără îndoială, după ce ar fi isprăvit cu Rușii, ele s'ar fi năpustit asupra noastră.

Orcare ar fi fost îndemnul nostru, să trecem Dunărea și să ne încăerăm cu Turcii, un lucru rămâne mai presus de cât toate, că Rușii ne-au rugat să le facem binele acesta. Și nu ne-au chemat atunci când au fost ei cu genunchii pe pieptul Turcului și ar fi avut nevoie de noi numai atât cât să sugrumo mai iute pe dușman; ne-au chemat când au fost ei sub genunchii Turcilor și se sbăteau ca să nu moară.

Și așa, cu puterea lui Dumnezeu și cu a lui Osman Pașa, Rușii mai la urmă — dar nu târziu, ci iute iute — și-au mutat gândul despre noi, și călcându-și pe inimă, ne-au rugat să intrăm în luptă. Iar pentru noi a fost mai bine așa, căci acuma în loc să le stricăm

rostul Rușilor, eram rugați de ei să-l cârpin, și în loc să le încercăm drumurile am sărit să le descurcăm.

Rău i-or fi strâns Turcii de peste piept pe Ruși, dac'au ajuns Rușii să ne ceară ajutor. Nu doară că oștirile noastre n'ar fi fost vrednice nici să le culegi de pe drum, ci pentru că Rușii ni le batjocorisera până într'atâta. Nevoia te învață minte, zic bătrânii, și când dai de frică uiți și cum te chiamă!

Noi, acum eram împăcați. De-o parte ne răsbunase Dumnezeu pentru mândria Rușilor; de altă parte, abia așteptam să trecem Dunărea, și rugămintea Rușilor ne-a venit ca ploaia pe vreme de secetă.

Domnitorul nostru a rînduit deci câțeva pedestrime și puțină călărime să treacă la Nicopole, ca să ție paza cetății și să bată laturile ca iscoditori. Asta s'a întâmplat tocmai în mijlocul verii, pe la Sfântul Ilie.

Pe zidurile cetății Nicopolei fâlfâia acum steagul românesc. De departe, pe Dunăre se vedea tricolorul nostru jucându-se în vânt d'asupra înălțimilor turcești. Înainte cu vr'o trei-sute de ani, neastâmpăratul nostru voevod, Mihai Viteazul, cutreerese cu oștirile sale Bulgaria, pustiind cu sabie și cu foc țăriile turcești și ducând groaza pretutindeni. Pornise într'o iarnă viscoloasă, trecu Dunărea pe gheață, bătù Nicopole și o cuceri. Atunci a fâlfâit întâia dată steagul nostru pe zidurile acestei cetăți, iar acum, după trei sute de ani, nepoții lui Mihaiu au călcat pe urmele strămoșului lor și întocmai ca el au cutreerat țările turcești și le-au sguduit din temelie.

Cine ar fi mai gândit să mai ajungem noi și aceste zile! Așa de mult ne isbise soarta, că toată lumea credea, că nu mai este vlagă în noi — și iată-ne! Cu adevărat trainic neam e neamul nostru și dacă a fost pus multă vreme la încercare, e că l'a iubit Dumnezeu.

VII.

Țarul dete porunci, să se adune alte oști în Rusia și s'alerge cât se poate de iute în țara turcească: trimise în pripă porunci oștirilor cari înaintau spre alte părți să se 'ntoarcă îndărăt și să se apropie de Plevna; își întări tabăra cât putu de iute și scrise generalilor săi, strașnică scrisoare, că, or să-i ia cât de curând Plevna, or îi bagă pe toți în răcori.

Atunci generalii ruși — cum am spus — strânși cu ușa și strâmtorați, se rugară de noi să le păzim de turci laturile și să străjuim Nicopolea. Indată ce ai noștri trecură Dunărea, Rușii porniră din nou asupra Plevnei și erau acum mulți, și mergeau mai cu veghere.

Dar în vremea dintre întâia luptă și a doua — tocmai zece zile — nici Osman nu stete cu mâinile în șolduri, El și-a mai adunat oștire de prin orașele învecinate și și-a ridicat redute. Intre altele, și-a făcut Grivița, cea mai puternică dintre toate, și Bucova. Dacă la întâia luptă, Rușii au găsit pe Turci adăpostiți în niște șanțuri făcute în grabă, de vr'o 10 mii de oameni în trei zile, la lupta a doua i-au găsit în cetățui strașnice, la care au lucrat 30 mii de oameni în 10 zile.

Ba într'aceste zile Osman s'asvârli asupra orașului Lovcea, din jos de Plevna, pe care-l cuceriseră Rușii și stăteau acolo, ca un ghimpe, în spatele lui Osman. Turcii bătură rău pe Ruși, îi scoaseră iute-iute din oraș și-i fugăriră în risipire. Pe lângă altele mai dase și asta de capul Rușilor.

Oștirile rusești începură a doua luptă la Plevna într'o Luni, cu două zile înainte de Proorocul-Ilie. Des de dimineață tunurile lor începură să bată cu multă putere asupra Plevnei. Erau o sută douăzeci de tunuri cari

împroșcau redutele turcești, și gemea pământul de vuet. Turcii răspundeau vârtos.

Era ceață, și Rușii se apropiaseră tare de tabiile lui Osman. După ce-au cântat tunurile vre-o opt ceasuri, regimentele de pedestrime au intrat în foc. Și acum, ca și la lupta dintâi, ei porniră de două părți tot pe unde au pornit atunci: unii pe la Bucova, alții pe Radișelu și pe la Grivița.

Rușii s'au asvârlit vitejește spre Turci. La satul Radișelu se încinse încăerarea cea mai turbată; Turcii apărau satul ca niște adevărați viteji. Generalul Scobelef, cel ce trecu Dunărea înnot cu cazacii, ajunsese într'un rând până 'n Plevna, nevăzut de Turci, dar a fost împins îndărăt. O parte din Ruși se târără pe brânci prin porumbiștea din marginea satului și, când fură aproape de liniile turcești, se repeziră cu toții deodată și apucându-se de piept cu Turcii i-au scos din sat.

Ascunși prin grâu s'apropiară acum de o redută și găsind-o slab apărată săriră în șanțuri. Dar ca din poveste, ies Turcii cei ascunși prin porumb și luând pe Ruși între două focuri, i-au scos din șanțuri și s'au încăerat cu ei piept la piept prin porumbiște. După luptă tot porumbul de acolo era una cu pământul și cadavrele stăteau grămadă. Rușii năvăliră apoi iarăși spre redută și o luară cu baionetele.

Repede acum s'avântă Rușii spre culmea dealului, dar tunurile turcești le risipesc rândurile. Jumătate din oștirea rusească s'așterne câmpului, dar Rușii dau vârtos înainte și ajung pe culme. De aci vedeau Plevna. Ei începură să chiotească de bucurie.

Atunci însă, de pe o culme învecinată se auziră tunuri și despre Plevna se vedea răsărind pe culme o negură de oștire turcească. Rușii de groază au rămas

încremenți, o clipă s'au gândit să fugă îndărăt. Dar, din întâmplare le sosiră niște batalioane într'ajutor. Rușii se reped înainte. Turcii — lucru de mirare — nu se împotrivesc cu putere, ci trăgând cu pușca a lene, se retrag în bună rânduire prin văile și prin grădinile de deasupra Plevnei.

Rușii în loc să s'astâmpere, își adună la un loc sfărâăturile regimentelor și bagă în foc întreagă oștirea de sprijin. Ei pornesc ca vijelia, scoboară prin vii și prin porumb, și ajung în marginea Plevnei, și dau să intre în oraș.

Acolo, pe pârâul Tucenitei erau niște mori apărute de cinci companii de turci. Rușii năvălesc spre mori și se'ncaeră cu pedestrirea lui Osman. Erau pe aproape vr'o două sute de călăreți turci; aceștia neputând să se lupte pe deal, săriră de pe cai și alergară cu carabinele în ajutorul pedestrirei luptându-se pe jos. Dar Rușii îi isbesc cu urgie și-i silesc să fugă în oraș. Două batalioane de Ruși în vremea asta intrară în Plevna. Generalul rus a început să sară de bucurie și scuturându-și chipiul în aer, strigă : Așa răsplătim lui Osman, că ne-a bătut odată.

Dar una știă generalul și alta Osman. Batalioanele rusești cari au intrat în Plevna, au fost copleșite de Turci; nici un soldat rus n'a mai eșit din Plevna. Dar au eșit Turcii cu multă mulțime și au isbit pe Ruși cu atâta putere, în cât i-au trecut și dela mori încolo i-au trecut și dealul din față, i-au trecut peste două trei dealuri și i-au gonit în chipul cel mai jalnic.

Generalul rus făcuse greșala să-și bage în foc până și rezervele, și acum nu avea nici măcar o companie care să stânjenească pe Turci. Și pe când generalul își frângea mâinile de supărare și plângea de necaz, cău-

tând cu mintea la vr'un mijloc să-și mântue oștirea, veni un ofițer călare aducându-i vestea, că de cealaltă parte la Grivița, Rușii au fost cumplit bătuți, și că Osman și-a scos Bașibuzucii și i-a pus pe urma Rușilor.

Atunci generalul cu oștire cu tot au început să fugă orbește.

Ei nu se retrăgeau, împușcând cum e obiceiul războiului, ci asvârliră puștile și fugeau, fugeau mâncând pământul, care pe unde apucă, dând oficerul busna peste soldat și soldatul peste ofițer. Iși lăsaseră tunurile pe dealuri și fugeau. Și cădeau isbiți în spate de gloanțele Turcilor, și cădeau de oboseala fugii, și cădeau leșinați de groază. Și vai de cei ce rămâneau pe câmpie. Osman poruncise bandelor de Bașibuzuci să se ia după Ruși, ca să-i omoare și să-i chinuiască de vii pe răniții aflați pe câmp!

Cei ce fugeau, auzeau în urma lor vaetele și gemetele Rușilor chinuți de Turci, dar cum să-i ajute? Și îngroziți și mai tare de aceste vaete, Rușii fugeau și mai cu putere!

Și când au ajuns departe, tocmai de unde porniseră dimineața, numai eră decât două companii.

Atâția murise pe dealuri, fugind de gloanțele Turcilor. Periseră peste 5000 de Ruși și aproape de două ori pe atâția rămaseră răniți pe câmpii și prin văile Plevnei. Spaima eră așa de mare în ei, încât își perdură capul. Un regiment, în fuga lui, s'a întors îndărăt, și a dormit noaptea sub o redută turcească.

VIII.

De cealaltă parte, la satul Grivița, Rușii o pățiră tot așa. Dintâi biruiră pretutindenii, iar la urmă pretutindenii fură bătuți.

Lupta, pe partea asta s'a petrecut la reduta Griviței, la acea vestită redută, cea mai mare dintre toate, care a potopit cele mai multe oștiri și rusești și românești, Pentru dobândirea ei, au perit peste patru mii de oameni.

Rușii înaintară spre Grivița cu trei regimente. Ei se repeziră după obiceiul lor, cu capul plecat și cu pușca în mână, și luară cele dintâi șanțuri, se repeziră spre cele din linia doua, și după o luptă cu negrăită pierdere de oameni, cuceriră și acest rând de șanțuri, și se năpustiră în valea din fața redutei.

Coasta văii se umpluse de sânge, așa că se făcură șiroaie și curgeau în vale, ca după o ploaie. Dar Rușii a unseră la al treilea rând de șanțuri, cele de sub parapetul redutei. Erau puțini acum Rușii, dar înfierbântați de tot, de nu-și mai dădeau socoteala de câți sunt și unde merg. U Cluj / Central University Library Cluj

Ei s'ar în șanțuri, s'agață de parapet, dar aici li se isprăvește vitejia. Turcii de sus, scot iataganele, pun bacionetele pe pușcă, întorc patul puștii și taie și străpung și strivesc pe cei ce năzuesc pe parapet. Rușii cad, împinși în șanț. Atunci două batalioane rusești pornesc într'ajutor de pe muchea dealului, dar atâta foc asvârl Turcii asupra lor, în cât Rușii cad mereu, cad într'una și când a fost în vale n'a mai rămas nici unul în picioare. Tot așa e valul năprasnic pe mare: vine puternic, dar venind tot scade, scade și pierе în urmă și se face una cu luciul mării.

Rușii se deteră îndărăt, cum putură. Dar nu lăsară reduta. Alte regimente sosiră și intrară în șanțuri. Inșă, strivite cu totul, se retraseră și ele. A treia oară porni alt rând de batalioane dar acestea nici nu putură străbate până la redută, nu atâta de focul Turcilor, cât de mormanele de cadavre și de răniți ruși cari acopereau văile.

În urmă veni și noaptea. Rușii își băgaseră 'n foc mai toată oștirea, erau sfărâmați cu totul, și începură să se retragă departe, departe.

Astfel de amândouă părțile Rușii fură bătuți cumplit.

Dacă Osman ar fi pornit atunci după Ruși, cu batalioanele și cu călăreții, i-ar fi împrăștiat ca pleava și ar fi putut să-i împingă și să-i arunce în Dunăre și să facă să râdă lumea cu hohot de pățania Rușilor care a pornit războiul cu gura așa de mare.

Osman, după ce a fost prins mai târziu la Plevna, a spus că atunci când i-a bătut pe Ruși a doua oară, avea puțintică oaste și credea că Rușii au rezerve mari în urmă. Dacă ar fi știut că Rușii n'au de loc rezerve cu tot puținul oștirii sale s'ar fi luat după ei.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Numai a doua zi s'a văzut cât de grozavă a fost înfrângerea Rușilor. Pieriseră 170 de oficeri și aproape opt mii de oameni.

O groază de nespus cuprinse pe Ruși după a doua luptă pierdută la Plevna.

Rămășițele oștirii, de pe dealurile pe cari se retrăseseră, vedeau pe Bașibuzuci cum cutreeră câmpiile șiucid ca fiarele pe Rușii răniți, cum schingiuesc în chipuri neomești. Cetele de Turci se apropiau mereu, iar unii dintre Ruși începură să-și părăsească locul, să asvârle armele și să fugă.

Nimeni n'a putut opri pe Rușii fugari până la Dunăre. Eră pe la amiază, când se auziră prin Șiștov strigătele: „Vin Turcii!”. Deodată începură să sosească cazaci fugari, în goana cailor, pedestrime îngrozită, convoiuri cu nenumărate care de răniți. Unul făcea spaimă altuia, toți

își făceau nălucă și, în neastâmpărul groazei că vin Turcii, deteră năvală spre pod.

Negustori de tot felul, — de fân, de lemne, de pânză, de cai, — samsari și toată mulțimea aceea de oameni care urmează oștirile, toți aceștia, îngroziți că vin Turcii să le prade marfa și să le răpună zilele, începură să-și adune în pripă lucrurile și s'alerge spre Dunăre.

La capul podului eră un vălmașag cum nu s'a pomenit: da om peste om, și caii cu boii în amestec călcau lumea în picioare, soldații cu negustorii se îmbrânceau, se înjurau și fie-care voia să treacă înainte. Iar în urmă soseau alte care cu răniți și cete de cazaci în fuga cailor, și eră țipăt și vaet de oameni, muget de animale, și nimeri nu știa încotro se duce și ce voește.

Locuitorii bulgari, auzind că vin Turcii, își lăseseră casele și luând în pripă ce putură, alergară și ei spre pod. Iși făceau singuri spaimă, ba unul spunând că a văzut cete de Cerchezi alergând într'acolo, ba altul că a văzut sate aprinse și așa mai departe.

Erau mii de oameni pe pod, strâmtorați de care, de cai, de boi, de bivoli, împingându-se unii pe alți, strivindu-se și cădând în râu. Un convoiu de care cu munițiuni eră tocmai pe pod, trecând de la Zimnicea spre Nicopole. Fugarii, ajungând la convoiu, se zăpăciră cu totul. Unii asvârliră carele cu făină și cu plumbi în râu, alții săriră nebuni de groază înșiși în râu, iar cei mai mulți fură împinși în apă de mulțimea dela spate.

La capul podului, un general care străjuia podul, stătea cu revolverul în mână să împușce pe oricine va trece podul. Dar n'a fost chip să-i oprească: au răsturnat pe general și au dat orbește peste cordonul de soldați.

Oștenii ruși, câți n'a fugit de la Plevna, fură spovediți

și cuminecați în pripă, ca 'n ceasul morții, și stătură gata să se apere cu furie desnădăjduită și să moară cu toții.

Marele Duce, care avea cartierul la Târnova lângă Balcani, și-a adunat în pripă suita și se duse departe spre Dunăre, ca la nevoie să-i fie Rusia mai aproape. Generalii ruși se retraseră toți din toate părțile spre un singur loc, la mijloc. Generalul Gurko de peste munți se retrase așa de cu zorul, încât neputând duce tunurile cu el, le-a îngropat în pământ.

Țarul se mută din Ploești, unde își avea cartierul, la București ca să fie mai apărat. El scrisese în Rusia să-i trimeată cât se poate de repede oștiri și chiemă într'ajutor chiar pe grenadiri, pe cei mai aleși soldați, cari se bagă în foc numai la primejdiile cele mai din urmă.

Toată lumea aștepta din ceas în ceas să vadă pe Osman ieșind din Plevna, dând mâna cu alți generali turci, să treacă și să mute războiul în România. Rușii nu l-ar fi putut opri; nu l-ar fi putut împedica ca să meargă și mai departe, să intre însuși el în Rusia și să-i bată pe Ruși acasă la ei!

Acum văzură la ce horă s'au prins. Oștile de la Plevna erau cu totul nimicite, iar Osman avea vr'o patruzeci de mii de oameni, oștire aleasă, și gata să s'asvârle după Ruși și să-i bată, să-i sfărâme să-i îndesue și să-i arunce pe toți în Dunăre.

Par'că de-odată cu ivirea lui Osman se întoarse norocul. Turcii se deșteptară din nepăsarea lor și săriră la arme. Rușii cari apucară să treacă Balcanii au fost bătuți, cei ce s'apropiaseră de Rusciuc fură repede împinși înapoi, cei ce înaintară pe sub poalele munților au fost sfărâmați, iar cei de la Plevna au fost potopiți

cu totul! Și Turcii se tot îngrămădeau și oștile lor se mișcau amenințătoare, iar Rușii n'aveau oștiri destule și altele cerute din Rusia nu mai soseau.

Primejdie din toate părțile! Iar peste Dunăre oștirea Românilor, vr'o cinci-șeci de mii de oameni.

X.

De cum au intrat Rușii în țară și până ce-au trecut Dunărea — mai mult de o lună — noi le-am dat de toate și i-am ajutat în toate chipurile. Drumurile de fier erau pe mânele lor, să-și care bagajul; de ne-au cerut făină pentru oaste, făină le-am dat, de ne-au cerut fân pentru cai, le-am dat fân. Le-am ajutat să-și care lemnele pentru podul de peste Dunăre, am bătut cu tunurile malul turcesc al râului, ca să poată trece dincolo. Dar ce n'am făcut pentru ei!

Iar când a venit Țarul în Ploești, Marele-Duce i-a făcut un raport despre starea oștilor. Intr'acel raport, lung cât o zi de post, se vorbea de câte în soare și 'n lună, dar de noi nici o vorbă! Nu pomenea nici cu o slovă măcar despre ajutorul nostru, despre perirea în care ne-am asvârlit pentru ei. Ba, să nu mint, pomenea într'un singur loc despre țara noastră, și zicea că e o țară nemernică și că drumurile noastre de fier sunt ticăloase.

Ne cunoșteam noi oamenii. Zice o vorbă din bătrâni: Rusul îți intră în casă și se închină la icoane dar cu ochii e pe sub laviță. De câte ori au purtat Rușii războaie cu Turcii, ziceau că le poartă pentru ușurarea sorții creștinilor stăpâniți de Turci, și e lucru de mirare, că totdeauna se mulțumeau să facă pace cu Turcii pentru o bucățică de pământ ruptă dintr'o țară creștină.

Nu s'au bătut niciodată, și — de-o mai fi — nu se vor bate nici de acum cu Turcii, de dragul creștinilor cum nu aleargă lupul la miel cu gândul să-i arate drumul către stână.

Și de-aceea, înainte de a intra în țară la noi, ca să treacă în Turcia, noi am făcut un legământ cu ei. Anume, să iscălească pe hârtie că se vor purta cinstit în țară la noi, și că la plecarea lor îndărăt nu vor lua nimic din ce-i al nostru. Spunea legământul iscălit de Ruși, că ei ne cheazășuesc cu iscălitura *deplinătatea pământului* nostru, adică nu vor cere de la Turci, ca pân'acum o bucățică din țara noastră.

Rușii au pus mâinile pe piept, și au ținut: „Ferească Dumnezeu! Cum să vă luăm noi o parte din țară că doară noi pentru voi Românii ne batem. Dimpotrivă avem să vă dăm câte de toate”—și au iscălit. După război și-au tăgăduit vorbele și n'au vrut să știe de iscălitură nimic. Și-a fost așa cum am bănuțit noi, și cum știam că a mai fost. În loc să ne dea—și noi n'așteptam să ne dea ci să nu ne ia—Rușii, într'adevăr ne-au cerut Basarabia. Și când le-am spus că legământul cu ei cântă altfel, că legea creștinească spune să nu năpăstuești pe cel slab, că omenește e să nu scurtezi pe cel ce ți-a făcut binele și ți-a sărit într'ajutor, că dacă ții că se luptă pentru creștini, de ce asupresc și cer de la creștini pământ, că ei au destul—când le-am spus acestea, Rușii au sărit cu răul și ne-au amenințat că vor trimete cazacii să ne pustiească țara și să ne ducă în robie.

Ei porniseră războiul cu gândul să ne ia Basarabia. Și nu ne-au spus; și au avut și obrazul să ne ceară ajutorul nostru împotriva noastră. Când a voit smeaica din poaveste să arunce în cuptor pe fata împăratului, a rugat-o să-i

aprendă focul în cuptor și să-l facă mare, ca să se încălzească amândouă. Fata a făcut focul, neștiind pentru ce.

Așa s'au purtat Rușii cu noi, ca smeoaica din poveste.

Când a ajuns acu pe dungă de cuțit, după înfrângerile dela Plevna, au început să ne facă ochi dulci. La asta se pricepe Rusul, până ce te bagă în traistă. Acu aveau nevoie de ajutor grabnic și de unde să-l aibă ?

Ei se temeau de noi, că văzându-i la nevoie, nu le vom face înlesnirile de până acum, dându-le multe de toate, câte ne cereau ; și ei plecați fiind acasă cu mâinile goale, în vremea strâmtorării ce se vor face ?

Dar se temeau mai ales, că biruințele Turcilor ne vor speria și că noi de frica Turcilor ne vom depărta de Ruși, ori poate vom sări cu dușmănie asupra lor, și strâmtorați de Turci așa de rău, ei cum să se apere ?

Tot cel ce se nălță umilise-va zice scriptura, și celui ce i se pare că stă neclintit, să bage de seamă că poate să cadă.

Acu n'au trimes porunci oștirii noastre să le vie într'ajutor ; acu au alergat cu rugăminte. Insuși Marele Duce a scris cu dichis și așa cum se cuvine Domnitorului nostru. Scrisoarea a fost așa :

„La Plevna, Turcii și-au înglotit oștiri năprasnice, și ne potopesc. Te-ai ruga să te arăți din răspuțeri vrăjmași al Turcilor, și dacă-ți stă în putință, treci Dunărea, după cum tot voiai s'o treci, pe la Corabia. Am mare nevoie să te arăți vrăjmași al lor, ca să-mi înlesnești cu asta drumurile mele“.

II.

SMULGEREA GRIVIȚEI

BCU Cluj / Central University Library Cluj

I.

Oștirile noastre, curând de pretutindeni de pe unde erau tăbărâte, s'apropriară de Plevna și se înșirară pe sub dealuri, în partea spre Miază-noapte și Răsărit a orașului. Spre Miază-zi erau îngrămădiți Rușii. Toate oștirile creștine erau înșirate în jurul Plevnei pe malul drept al râului Vid ; dincolo de râu pe șesuri era numai putere turcească, pe acitaveau ei și drumul deschis spre țăriile țării turcești.

A doua zi după sosirea sa la Plevna, Domnitorul nostru, capul tuturor oștirilor creștine adunate asupra lui Osman, a alergat din loc în loc, ca să-și dea seamă de puterea oștirilor sale și de tăria cetățuilor lui Osman. Lui îi crescuse inima văzând atâta bărbăție de voinici adunată prin văile Plevnei gata să s'asvârle pe Turci ; dar i-a scăzut inima de tot, când s'a încredințat singur de îngrozitoarele cetățui în care-și îngropase Osman puterile. Mulțimea oștirii turcești nu se putea ispiți, cât e de mare ; se vedeă însă după mulțimea cetățuilor și după trăinicia lor, că Osman nu e singur în Plevna.

De aceea, Domnitorul nostru a stat cu vorbă tare și temeinică, în sfatul generalilor, să se mai amâne lupta până ce vor sosi mai multe oștiri de-ale Rușilor la Plevna. El ducea grija neisbândirii, și ziceă, că Osman

stă așa de înțepenit între zidurile de pământ, în cât numai cu foamea au să-l scoată dintre ele, dar cu bationeta nu. Urma a arătat, câtă dreptate aveà Domnul nostru și cât de pricepută i-a fost mintea.

Dar Rușii nu, și nu. Ei voiau să sară chiar a doua zi asupra cetățuilor, și cu mintea lor credeau că atâta oștire are să măture de pe fața pământului toate cetățuile lui Osman, să-i strâmtoreze oștirea spre Vid și s'o împrăștie ca pleava. Lucrurile ce vom povesti arată lămurit, cum au măturat Rușii cetățuile, că nici măcar pe una n'au putut s'o clinească din loc, iar pe oștirea lui Osman n'au dat-o nici cu doi păși îndărăt. Așa de trainic stătea rezimat Osman pe zidurile lui, și așa de temeinic își așezase piciorul unde și l'a așezat.

Rușii nici n'aveau chip să facă alta, decât să se bată. Râdea lumea de ei, că s'au înămolit la Plevna că au plecat de acasă cu o falcă în cer și cu alta în pământ, și acum stau pe loc cu spaima în sân și nu mai pricep pe ce mâini au încăput. Trebuiau, deci, să sară cu bătaia cât mai curând, ca să închidă gura lumii; trebuiau să dreagă în pripă, ceea ce cu pripa stricaseră. Dar vorba veche când s'o dregi, mai rău o strici.

Asta erà de ochii lumii. Dar erà și alta. Soseà toamna și cu ea greutatea vremilor ploioase. Rușii se temeau, că are să-i apuce iarna prin Bulgaria, poate chiar la Plevna, și atunci tot rostul războiului are să se prăbușească. Prin Bulgaria nu sunt drumuri de ajuns; și câte sunt, au numai nume de drumuri. Satele erau pustiite de Turci, aprinse și jefuite, și nici vorbă nu erà să găsești prin sate hrană pentru oștiri. Hrana, peste iarnă trebuia adusă de peste Dunăre, iar podurile puteau să fie rupte de viscol ori de ghiețuri, și atunci oștirile:

aveau să piară de foame. Iernatul în Bulgaria era cu neputință.

Și fără să bagi în seamă cheltuelile iernatului, ar fi fost mai mare rușinea pentru Ruși să ierneze în Bulgaria. Ar fi zis lumea, că s'au zvârcolit nouă luni de zile, ca să treacă peste Dunăre, și n'au fost mai cuminte decât omul care având să plece la drum s'a culcat în tindă, ca să 'și scurteze drumul. Iar dacă acum spre iarnă s'ar fi înapoiat cu oștile peste Dunăre, să ierneze la noi în țară, și-ar fi bătut lumea și mai tare joc.

Aveau așa dar, puternice cuvinte să o rupă odată cu Plevna, ca să li se aleagă într'un fel. Firește, ei trăgeau nădejde că numai în bine li se poate alege lucrul, și se uitau urât la Domnitorul nostru când îi sfătuiau să se astâmpere.

Și așa, peste voia Domnului Carol, s'a luat hotărârea să se încerce cu degetul cât e marea de adâncă și să sară toate oștirile asupra lui Osman. Peste voia lui, căci Rușii începură să-și șoptească și să scoată vorba, că Domnitorul nostru se ferește de încăerare cu Turcii, de frică să n'o pată. Nevrerea lui să intre în luptă, li se părea cu bănuială. Au alergat și Românii, ziceau ei, ca la ospăț, iar când au văzut fesurile Turcilor li s'a făcut inima cât un purice și s'au codit să intre în foc.

Ca să ne scăpăm de năpăstuirea, că ni-e frică, am făcut pe placul Rușilor și ne-am asvârlit cu ei alături în gura morții. La urmă, ei ar fi fost bucuroși, să n'o fi făcut, că deteră și de pagubă și de rușine.

II.

Pedestrimea Rușilor era cam de-o potrivă la număr cu a noastră. Aveam vr'o optzeci de mii de oameni. Călărimea, a noastră cu a lor la un loc, era de zece

mii. Astfel, socotind și pe cei din artilerie, Osman avea pe capul său o sută de mii de luptători, cu vr'o cinci sute de tunuri.

Ai săi din Plevna să tot fi fost pe jumătate atâția. El avea vr'o sută douăzeci de tunuri, și pedestrime de patruzeci și cinci de mii de oameni. Călăreți vr'o două mii.

Dar se 'ncredea în puterile sale. El însuși om hotărât și plin de bărbăție, în puterea vârstei, prețuia cât o oștire întreagă. Eră om pornit spre fapte viteze și stăruia să le facă.

Puterea lui de căpetenie eră pricepera lui într'ale războiului, și încrederea ce o avea în sine însuși și în oștirile sale. Oștirea ce-o avea îi eră ascunsă prin re-dute, iar acest lucru îi îndoiă și-i întreia puterea. Creștinii au scos vorbă mai târziu că se bat cu pământul, căci într'adevăr ei băteau cu tunurile în grămezi de pământ, pedestrimea asvârleă plumbii în ziduri de pământ, fără ca să vadă pe dușmani. Se luptau cu oștiri nevăzute. De după ascunzătorile lor, Turcii trăgeau într'ai noștrii ochindu-i, pe loc neted și deschis, iar ai noștri trăgeau în neștire, așa cum spune Peneș Curcanul: pe când noi trăgeam tot în gol, ei tot în carne vie.

Osman eră general în armata de geniu și însuși își croise planul de apărare, alegând cu multă pricepere locurile ce trebuiau întărite, și întărindu-le cu multă iscusință și mai ales apărându-le cu îndărătnicie vitează. El avea ca ajutor pe un pașă, care fusese maior în armata germană, un Neamț de felul său care se turcise. Acesta eră mare priceput la lucruri de adăpostire. Și mai avea Osman și generali buni și purtați prin războaie. La cea mai puternică redută, la Grivița, care eră inima Plevnii și unde aveau să năzuiască mai mult dușmanii săi ca s'o ia, avea comandant pe un general

bătrân, cuminte și cumpătat, pe Adil-pașa care făcuse multe vitezii în războaie. Pomenim pe acest Adil-pașa, căci el a fost care ne-a potopit pe noi Românii așa de rău la Grivița, și împotriva lui ne-am luptat noi atâta vreme.

Oștirea lui Osman era aleasă. El avea câteva batalioane din garda Sultanului. Când a plecat din Vidin, își alese cele mai voinice batalioane, iar pe cale și-a adunat de prin garnizoanele de pe malul Dunării toate, numai batalioane dintre cele mai de frunte. Compăniile mai slabe, trupe de milițieni și de voluntari, ori oști de adunătură, n'a voit să adune pe lângă dânsul, și mai bine a căutat să aibe puțini și buni decât mulți și răi. În zilele dintâi a dat afară din Plevna companiile cele fără orânduială ostășească ale Bașibuzucilor; mai târziu a primit și de acestea, de nevoie, dar nu le ducea în foc, ci le trebuia să aibă săpături, la cărături și la altele de felul acesta. Oștile de adunătură nu prea sunt ascultătoare, și fiind iuți de fire și lacome, fac încurcături unui cârmuitor de lupte, iar Osman se temeă de asta.

Toți ostașii săi erau Turci. În împărăția Sultanului numai credincioșii lui Mahomet pot să fie soldați, iar creștinii niciodată, și de aceia pentru scutirea de ostășie plătesc un bir. În vremuri de război însă, generalii turci fac silă creștinilor și-i duc în război, amestecându-i răzlașiți printre soldații turci. Dar Osman n'a primit nici un creștin în oștirea sa.

Chiar în zilele din urmă, spre căderea Plevnii, când avea nevoie de oameni și când generalii Turci l'au povățuit să ia pe Bulgarii tineri din Plevna și să-i ducă prin redute ca apărători, el s'a împotrivit, măcar că-i ardea pământul sub picioare. El a silit, ce e dreptul, pe Bulgari, să-i sape șanțuri, să-i cârpească stricăciunile tunurilor creștine, dar le-a plătit totdeauna după

putere. Osman ură de moarte pe creștini, cu toate acestea creștinilor din Plevna nu le-a făcut cu voință și cu știre nici un rău și nici-o supărare.

Ca să-și îmbărbăteze și să-și înflăcăreze oștirile, Osman ținea ca oficeri ai companiilor pe popii câți îi avea în Plevna. Când și-a adunat el în grabă oștiri de prin orașele învecinate, multe companii neavând oficeri erau comandate de popi, iar Osman nu i-a schimbat. Ba mai târziu însuși el căută să înlocuiască pe oficerii morți cu popi, cari nu se pricepeau la război — e adevărat — dar știau să aprindă mințile și inimile oștenilor turci cu vorbele sfinte ale legii lor.

Insuși Osman a spus-o, că unde eră nevoe mai multă de răbdare și de suferire, trimitea companii cârmuite de popi. În Plevnița eră două companii, una de Harapi și alta de milițieni, cârmuite de câte un popă. Pe al Harapilor îl cunoșteau flăcăii noștri, căci îl văzuseră de trei ori azvârlindu-se cu ei spre Grivița cea cucerită, ca să ne-o zmulgă. Totdeauna l'au văzut la aripa stângă a liniilor de năvală, și spuneau de el Moldovenii că „e dracu în chip de om“, căci îl ochiau cu tot dinadinsul, și niciodată nu l-au putut izbi cu glonțul. Iar în ziua luptei celei mari, bieții Moldoveni ai lui Șonțu l'au văzut cum sta pe parapetul Plevniții cu Harapii și trăgea cu pușca în moldoveni, și nici ochii nu și-i mișcă așa stătea de liniștit. Eră lesne, să-l cunoști după turban și după portu-i deosebit de al oștenilor.

III

Românii aveau să bată Plevna dinspre Miază-noapte și Răsărit. Pe partea asta Osman avea un șir de re-dute și de șanțuri de adăpost. Ele începeau din malul

drept al râului Vid, dela satul Opanez, treceau pe la satul Bucova și se isprăveau la Grivița.

La mijlocul șirului de întăriri, la Bucova, eră tabăra întărită a lui Osman. Aci stă el cu mulțimea oastei și cârmuiă luptele de prin toate redutele. Dela Bucova se întindeau șanțuri năpraznice spre stânga și la capătul lor erau două redute, la Opanez. Tot așa la dreapta, se întindeau șanțuri până deasupra satului Grivița și se isprăveau la două redute.

Dela Grivița înainte, pe cealaltă parte a Plevnii, se întindeau alt șir de redute pe la câteva sate până în malul Vidului. Acest șir de întăriri aveau să-l bată Rușii.

Trei dintre oștirile de pedestrime ale noastre sau îngămădit la cele două redute de deasupra satului Grivița. Aceste redute închideau șoseaua ce duce din Plevna spre Rusciuc și erau cele mai tari și mai cu măiestrie așezate dintre toate câte le avea Osman pe lângă Plevna.

Oștirea din Moldova de jos s'a așezat prin văile Bucovei, ca să bată reduta Plevnița, pe care o numesc cărțile reduta No. 2; oștirea din Moldova de sus s'a rânduie prin văile pârâului Grivița, ca să bată reduta numită No. 1. Iar oștirea din Muntenia mare a stat mai îndărăt, ca oaste de sprijin.

Redutele erau la depărtare de 600 metri una de alta. Ele se numiau împreună Abdul Kerim-tabia, iar la un loc cu toate întăriturile cari apărau Plevna despre Miazănoapte se numeau frontul dela Ianik-Bair. Intre ele și împrejurul lor erau semănături de porumb. Spre partea despre Plevna se întindea la spatele lor o vale largă, cu coastele line, iar împrejur colnice tăiate de vâlcele.

Redutele erau cam de vre-o 50 de metri pătrați, având parapete înalte, șanțuri adânci împrejur și alt rând de șanțuri înaintea lor și gropi pentru vânători. Iar

ntre ele erau legate cu un șanț de adăpost. In reduta No. 1 *) erau trei batalioane turcești cu 5 tunuri, iar în cealaltă 5 batalioane cu 11 tunuri. In apropierea lor, mai spre Apus, era un lagăr turcesc numit Baș-tabia de unde le puteau sări Turcii în ajutor în câteva minute.

Plevnița era pe creasta unei râpi. Valea de sub ea era largă ca de 5 azvârlituri de piatră. Flăcării noastre o numiră „Valea Sângelui“ căci în ea au perit cei mai mulți Români. Coasta din față era repede și fără nici o adăpostire; pe râpa de sub redută era mai la o parte un tufiș de aluni. Intre Plevnița și cealaltă redută pe coama unui deal, era loc oblu, parte semănat cu porumb, parte loc de pășune.

Grivița era pe muchia dealului de către șosea.

Pe vremea când a izbit Rușii de două ori Plevna, prin Iulie, Osman avea pe partea asta numai o redută, Grivița. In grabă el își ridicase numai trei redute ca să-și apere cele trei șosele cari intră în Plevna: reduta Grivița, deasupra șoselei Grivița-Rusciuc, reduta de pe Dealul-verde ca să-i apere șoseaua ce duce spre munți și spre Țarigrad, și o redută la Opanez, deasupra podului de peste Vid, ca să apere șoseaua care duce la Vidin.

Rușii au năzuit atunci să intre în Plevna pe șoseaua Griviței. Toată perzarea lor a fost la reduta aceasta. De aceea prinseră groază de ea.

De la înfrângerea Rușilor până la sosirea oștirilor noastre — vreme de cinci săptămâni — Osman și-a tot ridicat redute. Iar acolo unde a fost izbit de Ruși, la Grivița, a băgat de seamă mai cu temei ce întăriri tre-

*) Noi le-am botezat cu No. 1 și No. 2. Numele lor turcesc era Kanli-tabia — cea cucerită de noi — și Hafiz-bei, cealaltă.

bue să facă și pe unde, ca să fie cu veghiare deplină. Și a început să ridice Plevnița, ca sprijin Griviței. Și i-a chibzuit așezarea într'un loc nestrăbătut, și cu atâta meșteșug a făcut-o încât a amăgit și pe Ruși și pe Români cu ființa ei. Căci orcum te învărteai prin împrejurimi, nu vedeai două redute, ci numai una. Or dealurile acopereau o redută dintr'o parte, așa că nu vedeai decât pe cealaltă; or dacă te uitai dinspre sat, se acopereă una pe alta, cum acoperă o mână pe cealaltă când lipești palmele ca să te închini.

Se știă însă bine, că sunt două. Se vedeă după părții lor; ai Plevniței erau mai înalți, iar pământul se cunoștea că e proaspăt, de curând săpat.

Dar ce depărtare e între ele, cum stau așezate pe creasta dealului, nu se puteă știrici. Din pricina asta, oficerii iscoditori ai locurilor nici n'au bănuit că sub Plevnița e o vale — „a Sângelui“ — și neștiința despre ea a fost singura vină că am pierdut lupta la Plevnița și am lăsat pieririi peste o mie de flăcăi prin văile Bucovei.

Rușii socoteau aceste redute dacă nu ca zăvor al Plevnei, cel puțin ca adăpostul cel mai primejdios al lui Osman. Fie că erau străbătuți de credința asta, fie că intrase numai spaima în ei după grozavele înfrângeri ale lor la Grivița, ei au încredințat aceste redute Românilor. Orcare ar fi fost temeiul acestei încredințări, faptul e mărturisit de toți străini, că Românii au fost orânduți cu oastea în locul cel mai primejdios.

IV

Oștirea noastră și Domnitorul Carol au sosit la Plevna Miercuri, tocmai cu o săptămână înainte de sărbătoarea Tăerii Capului Sf. Ioan.

Indată ce au sosit toate oștirile pe lângă Plevna, au

început să se miște, ca o mare bătută de vânt, apropiindu-se de șiragul redutelor turcești. Până acum și oștile rusești, și cele românești câte trecuseră mai înainte peste Dunăre, stăteau tăbărate pe la satele de prin prejurul Plevnii, cu mult mai departe decât bătaia tunului de priș redute.

Acum se apropiară toate până în bătaia tunului.

Pedestrimea de pretutindeni a înaintat spre redute, ca să facă drum tunurilor. Așa eră rânduit chipul lup-tei; pe dealurile din fața redutelor să stea tunurile noastre și să bată trei zile de-arândul adăposturile turcești, apoi a patra zi să dea năvală pedestrimea, care stă ascunsă pe după dealuri, îndărătul tunurilor, și să intre prin redutele sparte și năruite de tunurile noastre. Iar și mai îndărăt să stea călăreții, cari să iă la goană pe Turci, dacă s'ar fi întâmplat să scape Turcii din mâinile pedestrimii și ar fi voit să apuce la larg.

Miercuri spre Joi, toată noaptea a fost o mișcare ca de stafii în tabăra noastră și a Rușilor. Peste toate dealurile vedeai scoborând prin întuneric telegile cu tunuri, urcând pe alte dealuri și căutându-și locurile de așteptare. Aceste locuri au fost căutate de cu ziua, de iscoditori îndrăzneți cari s'au vârat până în bătaia puști străjerilor turci.

Eră întuneric de tot, nu eră nici lună și cerul acoperit cu nori, așa că bieții tunari se luptau cu întunericul și cu drumul nespus de greu peste dealuri. Nu vorbeă nimeni nimic; cailor li se înveliră copitele cu cârpe ca să nu facă zgomot. N'avea nimeni voe s'aprinică măcar un chibrit, ori să dea vre-un semn din gură, fluerând ori tușind.

Multe tunuri au umblat rătăcind cât a fost noaptea, negăsindu-și locul.

Pe partea Rușilor, cu tot întunericul adânc, străjerii simțiră pe Ruși după scârțitul roților și după șoptitul flăcăilor, și începură să tragă focuri spre partea de unde se auzeă zgomotul. Rușii au stat pe loc, nu s'a mai mișcat nici om nici cal, și în urmă Turcii au conținut focul, crezând, poate, că li s'a părut numai.

Ar fi fost primejdie mare, dacă ar fi simțit Turcii. Răscolită de strejeri, ar fi sărit pedestrimea lor și ar fi izbit prin întuneric pe tunari. Ar fi alergat, ce e dreptul, pedestrimea noastră să se încaere cu turcii, dar n'ar fi putut să ție piept cu ei din pricina necunoștinții locurilor.

După ce ajungeau la locul hotărât, tunarii și săpătorii începeau să-și sape șanțuri de adăpost pentru ei și pentru tunuri, să facă parapete și locuri de scutire pentru cai. Săpau în liniște desăvârșită. O singură izbitură cu sapa într'o piatră, or aruncarea prea cu zgomot a pământului săpat, ar fi fost de ajuns ca să deștepte băgarea de seamă a străjerilor turci, cari erau risipiți pretutindeni pe dealuri, în gropi anume făcute.

În revărsatul zorilor, a doua zi, Joi, străjerii Turci au dat cu ochii de adăposturile noastre și au dat alarmă. Tunurile noastre erau așezate la loc și începură să bată. Atunci se îndreptară tunurile turcești spre adăposturile Românilor, ca să-i alunge din ele. Dar tunarii au săpat ziua întreagă și și-au isprăvit pe deplin adăposturile, sub focul plumbilor și obuzurilor lui Osman. Au pierit mulți flăcăi de ai noștri, că mulți săpau încă pe deasupra pământului.

Tot așa s'a petrecut lucru și pe partea Rușilor.

Vineri dimineața, 400 de tunuri creștine erau pe deplin și temeinic așezate pe dealuri și începură să bată toate deodată asupra Plevnii. Și au bătut toată ziua,

și Vineri toată noaptea, luând în bătae câte o anumită redută. Și eră rânduie așă, să bată și Sâmbătă toată ziua, și Duminică, iar Luni să s'azvârle pedestrima cu năvală. Dar nu s'a azvârlit Luni, după cum a fost hotărât dintru'ntâi. Marți eră ziua Sfântului Alexandru, și pe împăratul Rușilor Alexandru îl chema, și deaceea s'a amânat cu năvala pe ziua aceasta, ca „să-i dea împăratului Plevna ca dar de ziua numelui său“, cum ziceau Rușii.

Pedestrima, afară de oștirile de sprijin cari rămăseră mai îndărăt, se ținea tot la spatele tunurilor. Într'aceste patru zile, cât a ținut bătaia din tunuri, ea s'a tot adunat, rânduindu-se în fața redutelor pe cari aveau să le izbească. Ea își săpase șanțuri și stă adăpostită.

Iar călăreții parte rămăseseră la spatele pedestrimii, parte trecură peste râu, de cealaltă parte a Plevnei, ca să închidă drumul cel mare spre Vidin și spre Sofia. Pe partea asta nu eră pedestrima creștină de loc. Rușii erau așa de încrezuți că Osman va fi biruit în ziua năvalei, încât se gândeau la goana de călăreți. Domnul Carol, când și-a rostit temerea că nu vor putea birui pe Osman, iau strigat Rușii; Poruncește, Măria Ta, poruncește numai, și Plevna va cădea!

Deaceea s'au trimis călăreți pe partea aceea, în credința că Osman strimtorat de dincoace de toate oștirile creștine, va fugi la larg, peste râu, pe unde nu eră pedestrima creștină și nici tunuri, și va încăpea pe mâna călăreților.

Opt regimente trecuseră râul, patru de ale noastre și patru de ale Rușilor. Ale noastre erau două de călărași din Moldova de jos și cele două de roșiori. Ei aveau și două baterii călărețe.

V

Eră un vuet de tunuri aşă de puternic încât se auzea până în munţii Balcanilor şi până la Dunăre. Tunurile creştinilor se tot apropiiau de redute, căci fiind mai multe dovedeau pe ale Turcilor, iar aceştia erau siliţi să şi le dea tot mai îndărăt spre Plevna. În locurile lor, înaintau tunurile noastre.

Răspundeau şi Turcii cu nespusă urgie. Aveau tunuri bune şi ghiulele din belşug, şi ştia şi să ochiască bine.

Aşă s'au frământat din tunuri patru zile ai noştrii cu Turcii. Le izbeau redutele şi le stricau păreţii de pământ, dar peste noapte Turcii cârpeau stricăciunile şi a doua zi redutele erau tot întregi.

Tunurile Românilor băteau numai spre cele două redute, rânduite nouă.

Dar eră în faţa redutelor, la o depărtare de câteva sute de paşi un redan turcesc, straşnic apărat de pedestrima din el şi de tunurile Griviţei. Tunurile noastre numai putea de răul acestui redan : atâta de puternic eră focul pedestrimi încât ai noştri, cei mai din stânga, şi-au scos tunurile din întăriturile lor şi s'au ascuns.

Noi trebuia să ne luăm nădejdea că vom bate reduta cea mare a Griviţii, din partea asta. Dar lucrul acesta stânjinea rostul bătăii întregi ; tocmai de unde trebuia bătută Griviţa mai cu putere, acolo nu eră chip să se apropie tunurile ca s'o bată.

Redanul trebuia cucerit, căci numai alungând pedestrima deacolo, se putea deschide dealul. Iar cucerirea redanului nu se putea altminteri decât cu o luptă de baionete.

Dorobanţii din Vaslui şi din Iaşi erau cei mai aproape de redute, în şanţurile lor. Lor li s'a dat deci

porunca să plece cu năvala și să alunge pe Turci din redan. Asta eră să fie cea dintâi luptă a noastră piept la piept cu Turcii, botezul de sânge, cum îl numesc oștenii.

Dorobanții din Vaslui și Iași, trecuseră cei dintâi Dunărea și, fiind rânduiți să fie paza cetății Nicopole, au fost cei dintâi oșteni români al căror steag a fluturat pe zidurile unei cetăți turcești. Și acum tot ei aveau să deschidă șirul luptelor cu baioneta și să arate cât de vrednic e dorobanțul. Purtarea lor avea să fie o prorocire a întregului război. Se făcea acum cu ei încercerea trăinciei și a vredniciei ostăsești, iar străinii aveau de bună seamă să judece după purtarea dorobanților din Vaslui și Iași pe toți dorobanții noștri.

Ziua bună se cunoaște de dimineață, iar chipul războiului întreg s'a vădit în lupta Vasluenilor.

Cei mai buni ochitori din regiment au plecat înainte, resfirați pe coastă. Unii se ascundeau după răzoarele din cale și culcați așa, ochiau spre redan apoi se ridicau cu grabă alergând înainte spre alt răzor, și se ascundeau din nou culcându-se și ochind iarăși. Și în chipul acesta, răzlețiți vânătorește, tot înaintau trăgând în Turci, de după toate adăposturile câte le puteau găsi.

Turcii din redan ochiau și ei și așterneau ici coala pământului pe câte un dorobanț. De pe un deal, la spatele lor, șase tunuri de ale noastre, ale căpitanului Hertel, băteau redanul cu ghiulele și zăpăceau pe Turci. Și sprijiniți de tunuri, dorobanții ochitori se tot vârău înainte.

Iar când au fost la vre-o câteva azvârlituri de piatră dela redan, în urma lor răsăriră de după o sprânceană de pământ cele 6 compănii de năvălitori, căci numai 6 compănii în loc de opt, avea regimentul pe atunci —

și începură să alerge spre adăpostirea Turcilor. Ele eră la vre-o mie de pași în urmă.

Atunci toate tunurile turcești pe prin redutele învecinate și de prin șanțurile resfirate pe dealuri începură „să radă“ pământul. Azvârleau adecă o ploae de obuzuri înaintea compăniilor noastre, de-a curmezișul, ca să le închidă calea. Și se târau obuzurile ca șerpri pe fața pământului și scormoneau dealul și vărsau fier aprins în toate părțile.

Dar dorobanții în șiruri strânse și dese alergau din răsuputerile sufletului, cu baionetele întinse fără să tragă foc.

La stânga alergă compania a treia, la dreapta compania întâia, amândouă ale Ieșenilor, iar în mijloc, drept înainte, năzuia compania a patra a Vasluenilor. În urma acestei compănii, la vre-o sută de pași, alergă compania a doua cu steagul regimentului, cu fașine și cu scări. Și cu toții răzbeau prin ploaia de obuzuri, și cei ce cădeau, căzuți erau și peste ei treceau înainte cei teferi și se apropiiau ca urgia lui Dumnezeu, de șanțul turcesc.

Căpitanul Morțun a fost trântit de obuz la pământ și flăcării au trecut peste el. Lui Dumitru a Teclei din Cosești, un obuz i-a retezat capul și i l'a izbit până la compania steagului, lui Costache Miazănoapte din Bârlești i-a spintecat o schijă pântecile, de-i curgeau mațele, și flăcăul a avut puterea să se întoarcă la ambulanță cu mațele pe palme.

Și se tot duceau flăcării înainte, iar Hertel, căpitanul cu tunurile, se ținea după ei, alergând pe câmp deschis și isbind pe Turci. El alergă la pas cu năvălitorii, oprindu-se într'un loc și trăgând, apoi plecând iarăș și iarăș stând pe loc. Dar a venit o schijă de obuz, a isbit pe Hertel și l'a trântit cât colo, rănindu-l; gloan-

țele turcești curgeau ca grindina spre tunuri, și rînd pe rînd au fost uciși toți caii, și căzură pe rînd toți tunarii, și rămaseră tunurile pustii.

Atunci văzură ai noștri alergând în galop de peste deal pe căpitanul Lupașcu, cu tunurile lui, aducând oameni și cai și pentru tunurile lui Hertel și acu începură să bată douăsprezece tunuri spre redan.

În vremea aceasta, compania din stînga ajunsese la baionetă, și se încinse lupta piept la piept. Turcii își apărau redanul cu mania fiarei care-și apără puii din vizuină. Ieșiseră mulți întru întâmpinarea dorobanților și se îndesuiră mai ales să oprească compania a patra, cea din mijloc, și pe cea cu steagul. Pe cei mai din frunte îi străpunseră Turcii iute-iute.

Văsluenii, rupți pe la mijlocul șirurilor, se revărsară pe de lături și întăriră aripile șirurilor, dar lăsară descoperiți pe cei care veneau cu steagul.

Pe de lături eră încăerare de furnici. Sosiseră de pe la margini și compania a cincea și a șasea, care porniseră de după deal deadreptul spre laturile redanului, ca să-l ocolească. Iar pe creasta dealului se mai ivise un batalion de linie dintr'al cincelea, și năzuia să ajungă într'ajutorul dorobanților.

Sergentul Mihai Gârbea din Iași a apucat să sară în șanț cu Ion Sturza și cu Toader al Lupului. Lui Gârbea iau despicat Turcii capul cu toporul, iar spre bietul Sturza așa de cu urgie sau repezit vre-o câțiva, că împlântînd în el baionetele l-au ridicat și l-au azvârlit afară din șanț, cum azvârli cu lopata pămîntul.

Dar cum se prăvălește apa peste o stîncă, așa se prăvăliau șirurile de dorobanți în redanul Turcilor și-i copleșiră acolo. Ion al Frusinei din Vaslui, stetea în șanț cu genuchii pe pieptul unui căpitan turc și se tru-

dea să-l sugrume. L'au văzut și ai noștri și Turcii cei mai de aproape, și au sărit ai lor să-și scoată căpitanul și au sărit ai noștri să-l sfârșească de zile mai iute, și s'a făcut acolo o grămadă de oameni încheștați unul cu altul.

Dar afară pe coamele șanțurilor, eră altă încăerare, mai deznădăjduită. Când s'au rupt în două Vaslueții, au sărit Turcii pe compania steagului. Flăcăii noștri se îndesară spre stânga unde eră dorobănțimea mai strânsă. Turcii se opinteau din toate puterile — cum n'au mai făcut după aceea niciodată — să pue mâna pe steagul regimentului. Voiau să ne facă de rușine chiar dela început. Mai târziu, în câte lupte am mai purtat, nu le mai ardea să se uite după steaguri.

Apărătorii steagului au fost izbiți cu iuțime și au fost trântiți pământului cât ai bate din palme. Sergentul major Alecu a lui Alexandrescu din Vaslui, care ținea steagul, a fost izbit cu un topor drept în creștetul capului și a căzut cu fruntea despăcată. „Săriți la steag, copii!“ strigară dorobanții, cu inima săriță. „La steag!“ Și văzând primejdia, flăcăii cari erau mai pe delături se azvârliră îndărăt la steag, ba unii, cari se zvârcoleau prin șanțuri, auzind strigătul, eșiră din șanț și alergară într'acolo.

Trei oficeri turci se învârteau cu ai lor pe lângă steag; pe unul dintre ei l'a apucat sergentul de gardă Dumitru Pungă și ridicându-l sus, de peste brâu — căci eră un oficer mititel și slab, dar turbat de îndrăzneț — îl izbi de o peatră ce eră acolo pusă anume în fața redanului, așa că-i rupse șira spinării. Pe alt oficer l'a tăiat sergentul din gardă Tănase Baci, tocmai în clipa când oficerul a descărcat revolverul. Turcul și Românul căzură deodată morți, unul lângă altul.

Sergenții Pungă și Scărlătescu au murit amândoi în vremea când steagul eră primejduit cu totul. Acești sergenți și cu alți vre-o șeșe flăcăi se făcură roată pe lângă steag, toți având mâna stângă pe prăjina steagului, iar cu dreapta învârtind săbiile ori descărcând revolverele.

Pe steag, n'au pus Turcii mâna, dar am pus noi mâna pe redan. Pe când eram strimtorați așa, ne sări într'ajutor batalionul de linie care se azvârli cruciși în turcime. Dorobanții deteră acum să înconjoare pe Turci, aceștia însă nu așteptară sfârșitul, ci eșiră din șanț, răsfirându-se spre reduta cea mare a Griviței.

Românii intrară în redan și împlântară steagul pe coama șanțului. Acum Turcii din toate redutele mărginașe, văzând steagul, începură să bată cu tunurile, căci până acum n'au putut bate spre redan, ca să nu bată într'ai lor. Iși adună focul de pe toate crestele numai spre redan, ca să ne alunge or ca să ne împedice de a ne întocmi redanul așa ca să ție piept cu tunurile din spre Plevna.

Căpitanul Lupașcu veni repede cu tunurile și ascunzându-se după redan izbea cu multă mânie, ca să dovedească focul Turcilor. Iar dorobanții îndată ce se văzură în redan, începură să sape și să schimbe redanul, făcându-i coamă de adăpost pe partea despre Grivița, adecă luară movila de pământ de pe o lature a șanțului și o puseră pe cealaltă lature.

Până noaptea târziu au tot împușcat Turcii spre redan și l'au bătut cu tunurile. Peste noapte Românii au săpat în liniște și cu mare zor și și-au făcut din redan o redută, cea dintâi a noastră, în fața dușmanului. Dorobanții din Vaslui și din Iași s'au așezat apoi temeinic în reduta lor, și steagul României fâlfâia acum pe o

cetăţue înaltă, în ochii Turcilor la vre-o câteva sute de paşi. Chiar în noaptea aceea străjerii noştrii s'au apropiat de Plevniţa şi de Griviţa până la vre-o 700 de metri, şi şi-au făcut gropi de adăpostit şi au rămas acolo.

Vitejia Românilor a pus în mirare chiar şi pe Ruşi. Ţarul Alexandru a trimes 50 de cruci de ale Sfântului Gheorghe, ca să fie împărţite dorobanţilor, căprarilor şi sergenţilor, cari se bătură pentru redan, şi tunarilor cari îl apărară. Iar Domnitorul nostru împărţi ofiţerilor şi oştenilor mai multe cruci „Virtutea militară“ şi „Steaua României“, şi însuşi cu mâna a decorat steagul regimentului.

Acesta a fost botezul de sânge al pedestrimei noastre. Erau dorobanţi acei ce se botezară în foc, dorobanţii, pe cari ne obişnuisem să nu prea îi băgăm în seamă până atunci. Curcanii îşi schimbaseră poreclă în renume, prin lupta lor cea vitejească, la movilă, şi au dovedit trăinicia firei româneşti.

Biruinţa asta a umplut de veselie pe toţi Români, căci eră un semn bun pentru viitoarele lupte. Mare laudă li se cuvine Ieşenilor şi Văsluenilor, că au fost nu numai cei dintâi în luptă, dar şi cei mai frământaţi şi mai încercaţi în luptele câte le-am purtat la Plevna. De aceea poetul Alexandri spune că Peneş Curcanul eră din Vaslui.

VI

Dorobanţii s'au bătut Sâmbătă după amiazi. A doua zi, Duminică, au purtat o luptă şi călăreţii noştri.

V'am povestit că opt regimente de călăreţi, patru ale noastre, patru ale Ruşilor, trecuseră încă de Mier-

curi seara peste râul Vidului ca să păzească căile spre Rahova și spre Sofia. Ai noștri păzeau calea Rahovei și se întinseră pe șes, pe la câteva sate și se apropiară până în dreptul Opanezului, având strejeri mai pânăla podul Plevnii.

Indată ce i-au zărit Turcii de dincoace de râu, din redutele Opanezului, au început să bată cu tunurile și să-i împrăștie. Călăreții s'au așezat apoi în satul Gorni-Etropol.

Duminică, până în ziuă, Turcii dela Opanez au plecat cu multă putere de pedestrime, cu călăreți și tunuri, să alunge pe ai noștri dela Etropol.

Călăreții noștri aveau cu ei 12 tunuri, dar pedestrime nici măcar un om.

Tunurile lor erau așezate pe un deal. În vale călăreții. În fața tunurilor erau semănături de porumb până în râul Vidului. Ai noștri vedeau pe deasupra porumbului, cam la vre-o două mii de pași, râul Vid și podul de peste el, iar de acolo înainte dealurile Plevnei. Iar pe dealuri vedeau scoborând șiruri de pedestrime turcească, și în urma ei călăreți de ai lui Osman.

Iar din Opanez băteau tunurile spre Români.

Tunarii noștri lăsară în pace Opanezul și-și îndreptară tunurile spre pedestrime. În scurtă vreme călăreții turci au apucat fuga la vale spre Vid, iar pedestrimea s'a împrăștiat pe după dealuri și nu s'a mai văzut. Atunci ai noștri își îndreptară tunurile spre Opanez și se gâlceviră vreme de un ceas cu cei din redute.

Porumbul eră mare, și Turcii strecurându-se prin porumbul de pe dealuri scoborâră pe nesimțite până la râu, apoi trecură în liniște râul, pedestrime și călărime, și dintr'odată răsăriră pe șesul Etropolului. Ai noștri nici nu visau de asta.

Turcii izbesc pe roșiorii de strajă și-i alungă îndărăt. Apoi se revarsă spre sat; în frunte veneau patru tunuri, apoi șase batalioane de pedestrime răsfirate pe câmpie, iar pe de lături Cerchezi călări.

Românii se zăpăciseră o clipită, căci nu se așteptau să fie izbiți așa fără de veste. Dar îndată începură tunurile să bată în pedestrimea turcească, iar roșiorii și călărașii se gătiră de năvală.

Escadroanele se rânduie după obiceiul luptei. Roșiorii în mijloc, călărașii pe margini. Căii începură să necheze și să frământa pământul cu picioarele; trompetele își cântau cântecul de adunare; iar oficerii cu sabia în vânt și cu chipiul pe ceafă alergau pe dinaintea stolurilor, îmbărbătând și dând povețe flăcăilor.

Iar Turcii tot înaintau. Tunurile noastre nu-i puteau opri.

Atunci trompeta dete semn de năvală. Căii se azvârliră în două picioare, roșiorii strigară ura! și deteără cailor pinteni. Căii porniră cu iușime; roșiorii, plecați pe coama cailor, cu suliițele întinse se năpustiră spre pedestrime, izbind-o de pe lături. Dar Turcii se țineau în rânduri strânse, și năvălirile roșiorilor nu ia putut împrăștia.

Roșiorii se mai azvârliră odată, se azvârliră a treia oară, ocolind șirurile pedestrimei, căutând s'o izbească fără de veste, ba de ici, ba de colò. Două stoluri de roșiori descălecă, flăcării se ascund prin porumb și pedestriți, încep să tragă focuri de carabină.

Intr'aceea s'auziră dintr'odată strigătele de război ale Cazacilor. Din dedărtare de unde erau. Cazacii auziră tunul urlând la Etropol, încălecară fără preget și porniră în grabă să vadă ce-i.

Și pe când se zvârcoleau roșiorii să spargă șirurile

Turcilor, Cazacii cad deodată în coastele pedestrimii lui Osman.

Se înfierbântase lupta. Strigătele de Alah, Alah ale Turcilor, și de ura, ale roșiorilor, amestecate cu zbie-rete căzăcești, făceau un vuet înfiorător. Și se auzea nechezurile cailor, și zăngănitul săbiilor, și focuri de pușcă, și vaete de răniți, iar de pe deal urlau tunurile noastre, bătând în Turcii de pe margini cari sprijineau lupta. Obuzurile noastre au împrăștiat companiile de sprijin, și în urmă Turcii răzbiți au început să se dea îndărăt.

Roșiorii ia urmărit cu focuri de pușcă. Turcii dintâi au răspuns cu focuri și s'au retras încet, în urmă s'au rânduie în linii dese și au apucat-o mai repede spre Vid.

Luni cât a fost ziua, pedestrima de pe lângă Plevna s'a tot pregătit de năvală.

O parte din oșteni au tot săpat șanțuri și redute și s'au întărit prin locurile pe unde se putea bănuie că va căuta Osman loc de fugă. Iar altă parte, care avea să dea năvală, își ridică întăriri de pământ, ca să aibe loc de împotrivire dacă la întâmplarea unei neizbâni, i-ar izbi Osman căutând să-i depărteze de Plevna.

Domnitorul nostru, fiind cap al întregii oștiri, a rânduie locurile pentru toate oștirile, și pentru cele rusești.

Toți se pregăteau ca de o călătorie lungă și prin locuri streine, al cărei sfârșit numai Dumnezeu putea să-l știe. Unii erau triști și cu inima strânsă, alții cântau doine jalnice de prin munții țării lor și cu toții erau duși pe gânduri. Cei ce împleteau nuele ca să

facă fașine, parcă își împloteau zilele truditei vieți într'un singur mănunchi pe care aveau să-l azvârle mâine într'un pustiu de șanț turcesc, de vecii vecilor. Iar alții săpând pe dealuri șanțul lor de adăpost, ridicau sapele cu oftăruri și li se părea că-și sapă mormântul lor, și, gândindu-se la trudele bănuite ale zilei de mâine, le venea par'că de pe acum să se așeze în mormântul pe care-l săpau și să tragă pământ peste ei.

Și câte unul, curățindu-și baioneta pe un răzor undevâ, se gândia că poate și dincolo, în Plevna pe un răzor o fi stând un Turc, curățindu-și și el baioneta, și că puterea celui de sus i-o fi hotărât unul pe altul, să se străpungă cu baionetele.

Și toți alergau, toți se pregăteau, umblând iuți și ca scuturați de friguri, și ochii multora vor fi fost umeziți de lacrimi. Mamele acasă plâng și ele, rag boii în bătătură, se joacă prin curte copiii, și uite dincoace oameni svârcolindu-se în țărâna scormonită de obuz, coame pustii de dealuri, văi întunecate și pline de sânge...

Tuturor oștenilor li s'a dat astăzi vin și mâncare mai bună. Apoi li s'a mai dat mâncare pe două zile, s'o aibă cu ei, carne fiartă și pezmeți, iar pâine și brânză pe trei zile; plumbi li s'au împărțit fiecăruia pe trei zile. Toți trebuiau să aibă apă în bidoane.

Oștenii de linie aveau să fie îmbrăcați numai în tunici și cu chipiuri albe în cap. Mantalele aveau să și le lase în lagăr. Dorobanții însă trebuiau să fie cu mantalele pe ei.

Ranițile trebuiau să și le lase cu toții în lagăr.

Căpitaniii au căutat pînă la companii pe toți oștenii mai slabi de făptură și iau dat de o parte. Dumnezeu singur știe, ce zi de amar și de trudă avea să fie ziua de mâine, de aceea au fost aleși să plece la năvală nu-

mai flăcăii voinici și puternici, cari ar fi putut să rabde o zi și o noapte toate nevoile și greutatețile câte ți le-ai fi închipuit cu mintea.

Iar de altă parte, căpitanii întrebau pe flăcăi, dacă voesc să meargă în război, or să stea în lagăr. „Măine va fi perire cumplită, băeți“ ziceau căpitanii „și la moarte nu silim pe nimeni să se ducă. Nu facem silă nimănui să se azvârle peririi; cine vrea dintre voi, să spue, și să rămâe în lagăr“. Oștenii de linie n'au avut dreptul să se rostească; trebuiau să meargă la perire, vrând nevrând. Voie să se rostească, au avut numai dorobanții. Dar nici unul dintre Români nu s'a ridicat să spue că vrea să stea în lagăr. S'au găsit câțiva Ovrei, cari au găsit pricini, singuri ei vre-o cincizeci, și au rămas.

Pe seama acestora, a celor slabi și a celor fricoși, au rămas în lagăr, departe, ranițele și mantalele.

Și li s'a spus flăcăilor, să îmbrace pe ziua de mâine pantalonii albi de pânză, atât Rușii cât și Români.

Asta se făcu pentru ferirea de încurcături, căci hainele ostășești fiind cam aceleași, și ale Turcilor și ale creștinilor, albastre ori roșii, se putea întâmpla — precum s'a întâmplat mai târziu — ca de departe să nu se cunoască batalioanele, și să împuște Rușii în Ruși, Români în Români, or să lase pe Turci să se apropie, crezându-i după haine creștini. Pantaloni albi erau cel mai bun semn de deosebire, căci pantaloni albi nu poartă turcii niciodată.

Domnitorul dase ordin dintru început, că toți oștenii Ruși și Români, să poarte totdeauna pantaloni albi și chipiul învelit cu pânză albă. Dar mai târziu, îndelungându-se războiul și rupându-și oștenii hainele, nu s'au putut ține de poruncă.

Și li s'au spus oștenilor noștrii să nu asculte de nici un semn auzit și văzut din depărtare, fie de trâmbiță, de șuerătură, de rachete or de steag, ci numai de porunca deadreptul, auzită din gura unui om cunoscut. Căci Turcii puteau să fățărească aceste semne, și cu viclenie să le facă într'adins, ca să-i tragă în cursă pe creștini și să-i ducă la pierire.

Și cât a fost ziua, căpitanii au tot dat învățături oștenilor cum are să fie lupta, și povețe cum să se poarte. Povețele erau date în scris de însuși Domnitorul Carol. Iată ce spuneă Domnitorul :

„Redutele vor fi isbite de câte patru batalioane. Flăcăii din cel dintâiu batalion parte vor fi răslețiți, ca ochitori, parte vor duce scări, sape, lopeți, fașine, saci de pământ. Aceștia vor duce pușca, ținând-o de țevă și nu vor trage cu ea de loc. Ochitorii vor înainta și ei fără să descarce pușca până ce vor fi aproape de șanțuri, și în vremea asta cei cu fașinile vor arunca fașinile în șanț ca să-l umple, se vor scoborâ și vor potrive scările de urcuș pe parapet.

Apoi flăcăii dintr'al doilea batalion, în șiruri strânse vor da năvală în pas alergător, și vor năzui spre șanțuri, vor trece peste fașine, se vor urcă pe scări și se vor strădui să se urce pe parapet.

Trebue să li se bage flăcăilor în cap lucrul — ziceă Domnitorul — că pierderile vor fi puține dacă flăcăii vor alerga iute spre redută, fără să stea pe loc și fără să tragă cu pușca; și dimpotrivă dacă se vor oprî în drum și vor ochi, au să piară mulți.

Năvala de pretutindenii trebuia să se dea la trei ceasuri după amiazi. Oficerii s'au adunat cu toții la un loc, la Domnitor, și și-au potrivit la fel toate ceasornicele. Domnitorul Carol a înștiințat pe toți, că mâine

la amiazi va stă pe tot timpul năvălirii pe un deal între Plevnița și Grivița și de-acolo va cârmui luptele.

Spitalele pentru răniți s'au așezat prin văi, unde eră apă destulă, și pe lângă fântâni, dincolo de satul Grivița.

Până târziu în noapte a fost mișcare și vuet în tabără. Se cunoșteă că se fac pregătiri de-o luptă mare. Prin întuneric se mai vedeau încă prin văi călăreți alergând să ducă porunci, oficeri dând roate ca să vadă dacă toate sunt în rânduială, căruțele oștirii ducând plumbi și merinde flăcăilor. Iar prin corturile oficerilor a fost lumină până în zori; dorobanții pe lângă tăciuni fumegători, au veghiat toată noaptea, neputând să adoarmă.

Și ploua.

Până azi fusese tot vreme bună. Azi spre seară s'a lăsat ceață, și a început să cearnă mărunț și rece. Și a plouat cât a fost noaptea.

VIII.

Ziua de 30 August, Marți, a fost întunecată. Cerul eră acoperit de nori, iar văile pline de ceață. Plouase noaptea întreagă, iar acum, dimineața, bură ploaia mărunț și într'una. Toate drumurile erau desfundate.

Intunecimea cerului strângeă par'că de inimă pe flăcăi și toți erau posomorâți ca vremea. Nu eră semn de biruință.

La opt ceasuri dimineața, Domnitorul plecând dela Poradim călare, a venit pe creasta cea mai înaltă de deasupra satului Grivița. Și de aici se vedeă numai reduta din stânga, căci o creastă de deal ascundeă pe cealaltă redută. De pe această creastă s'ar fi văzut

amândouă redutele, dar creasta erà în bătaia puștilor turcești.

Pe la prânz sosi și Impăratul Rușilor cu suita Sa. Domnitorul l'a felicitat de ziua numelui. Apoi s'a făcut slujbă dumnezească acolo pe dealul gol, pentru biruința creștinilor. Țarul, Domnitorul și cu Generalii s'au așezat la masă, ca să prânzească acolo sub un cort.

Pe când prânzeau — și încă nu erà la amiază — se auzi de-odată pe partea unde erau Rușii, o strașnică trosnire de puști iar tunurile începură să urlę. Toți dela masă săriră în picioare și se uitau unul la altul. Focul se întindea tot mai mult pe linia Rușilor. Generalii fugiră dela masă, cu spaimă și cu grijă, căci lupta aveà să înceapă abia peste trei ceasuri. Or că oștile rusești au început lupta înainte de vremea hotărâtă, or că Turcii au eșit din Plevna și-au năvălit asupra oștirilor noastre. Într'amândouă felurile erà rău.

Ofițerii de ordonanță au încălecat în grabă, plecând să vadă ce-i. Generalii ruși cei mai de aproape, au spus că batalioanele lor au început să tragă focuri, auzind că în fundul zării la aripa stângă e luptă desnădăjduită. Într'adevăr, generalul cel neastâmpărat Scobelev, care trecuse Dunărea în not cu Cazacii, fiind cel mai în margine spre stânga, începuse lupta, și de două ceasuri se svârcolea cu batalioanele bătute și strivite.

Domnitorul s'a supărat, că generalul Scobelev nu-i ascultase porunca și că începuse volnic și de capul său lupta, stricând cu nechibzuința lui tot rostul zilei. Toate oștile rusești, cari au fost ademenite de focul lui Scobelev să intre și ele în foc, au fost isbite îndărăt de Turci și în puțină vreme puterea Rușilor pe partea asta erà sguduită.

Aproape de ceasul năvalei, Domnitorul nostru veni

și mai aproape de reduta Grivița, deasupra satului lângă șosea, căci așa dase de eri știre, că aici va sta ziua întreagă, și că toți generalii, care vor cere porunci, aici au să-l caute. Ca ofițeri de ordonanță, ca să ducă de-a dreptul veste Țarului, Domnitorul își alesese pe fiul Marelui-duce Nicolae și pe Prințul Alexandru de Battemberg, domnitorul de mai târziu al Bulgarilor.

Cerul se mai limpezise puțin. La ceasul hotărât, toate oștirile rusești și românești, deteră năvală, fiecare oștire spre redutele hotărâte ei.

Domnitorul vedeă numai câmpul de luptă al Românilor. Cu inima strânsă de durere, el fu martor cum vitejii săi dorobanți, căzura potopiți de focul păgânilor și că Românii pierduseră la luptă. Ce-au isprăvit Rușii de celelalte părți, nu știă Domnitorul, n'avea de unde să știe, dar bănuia.

Pe la cinci ceasuri — după ce Românii își încetaseră focurile — Domnitorul alergă în galop la ambulanțele cele mai apropiate de linia focului.

Văzù mulțime de morți și de răniți, și i se îngrozi inima, căci oricât de jalnic își închipse El sfârșitul luptei, nu credea să fie întratâta de rău. Dar o veste și mai grozavă i se aduse aici: Rușii au pierdut și ei pretutindeni, cu nespūsă perire de oameni, și că Turcii pe toată linia au pustiit oștirile creștine.

Domnitorul în fuga calului, scoborâ în văile Griviței, unde se aflau rămășițele batalioanelor românești, cari de trei ori fură împinse îndărăt dela Grivița. El văzù starea lor desnădăjduită, dar încercă să le îmbărbăteze și să le arunce a patra oară în foc. Insuși El vedeă, că e slabă nădejde de biruință, dar voiă să încerce primejdia până la urma urmei.

Apoi, cam pe la șase ceasuri, porni în galop la

Țarul, ca să-i ducă veste de sfârșitul luptei. Țarul de departe cunoscù, după mișcările Domnitorului, că nu e bine, și eșindu-i înainte, îi strigă de departe cu inima sărită: „Cum merge?“ Și când i-a spus Domnitorul, că totul e pierdut, Impăratul Rușilor a rămas fără glas, cu fruntea în pământ. „Dar am nădejdea, că Românii mei vor cuceri Grivița. Am dat poruncă s'o isbească a patra oară. Ziua numelui Majestății tale cred s'o încheem măcar cu atâta câștig, dacă n'o putem încheia cu o biruință“.

Dar iată, pe când vorbeau amândoi, sosește în goana calului un ofițer de Cazaci, și cu răsufletul tăiat de oboseală spune, că oștirile călărețe ale lui Osman au eșit din Plevna și se varsă ca potopul pe șoseaua Griviței, amenințând cu perire pe toți. Toți cei de față se grămădesc pe lângă Impăratul și-l roagă să plece la cartierul general, unde e o pază veghiată de oștiri. În pripă generalii din suită s'asvârli pe cai, toți ai Impăratului se urcă în trăsuri și pleacă în galop, de spaimă că-i ajung călăreții lui Osman. Jalnică priveliște și amară întorsătură de lucruri! Țarul nădăjduia să doarmă la noapte în Plevna, și acum iată-l fugind ca să-și mântuie capul!

Vestea cu eșirea călăreților lui Osman nu era adevărată.

Domnitorul Carol cu Marele-duce Nicolae rămaseră pe creasta cea mai înaltă de de-asupra Griviței, cu suitele lor, iar pentru pază le sosi un batalion din oștirea cea neintrată în foc. Acolo stătură ei pe lângă foc frânți de oboseală, fiecare cu gândurile lui, nevorbind nimic și neștiind ce să zică și ce să facă. Se înserase acum, dar focul puscilor nu se stâmpăraseră și din toate părțile s'auzeau trosnirile de pușcă.

Vr'o două ceasuri au stat acolo cu toții. Așteptau și nu știau ce așteaptă. Il doborâse cu totul jalea și grija zilei de mâine. În starea asta i-a găsit, pe la nouă ceasuri noaptea, vestea că Românii cutreeră Grivița. Acest lucru le mai luminează sufletul, iar Domnitorul Carol se înveseli deodată. Avea destul cuvânt să se înveselească și să fie mândru, căci o singură isbândă avură creștinii dintr'atâta pierdere și svârcolire, și aceea singură eră a dorobanților noștri !

Domnitorul și cu Marele-duce au rămas toată noaptea acolo ca să fie aproape de oștiri, și au dormit în ploaie.

IX

Acum mă întorc cu povestirea la oștirile noastre, ca să vă spui cu deamănuntul cum s'au luptat.

Ai noștri năvăliră în două locuri, la Plevnița și la Grivița. Am să iau lucrurile pe rând, și să vă povestesc mai întâi cum s'a petrecut lupta la Plevnița.

E o poveste jalnică, povestea Plevniței. Am fost bătuți de Turcii din ea. Dar nu e rușine s'o spunem. Ne-au bătut vitejește și am mers la moarte ca la nuntă, și dacă n'am biruit, a fost voia lui Dumnezeu. Ne-ar fi rușine s'o spunem c'am fost bătuți, dacă am fi fugit de luptă or ne-am fi purtat rău cumva.

Dar așa cum ne-am purtat, Plevnița e o laudă pentru noi.

Se rânduseră două regimente, ca să izbească Plevnița. Unul de dorobanți, și anume cei din Putna și din Tecuci, și un regiment de linie, al optulea.

În revărsatul zorilor, companiile au plecat din lagărele lor și s'au apropiat în liniște de redută. De prin

toate cotiturile văilor se vedeau răsărind flăcării noștri, alunecând în tăcere pe sub râpi, adunându-se în batalioane și așteptând ceasul năvălirii.

Se adunaseră în trei locuri, Dorobanții din Brăila și din Râmnic și un regiment de linie s'au îngrămădit prin văile Bucovei, ca să fie sprijin; două batalioane, unul de linie și unul al dorobanților din Tecuciu, meraseră încă mult înainte spre reductă și se opriră după creasta unui deal, iar alte două trecură și peste dealul acesta și se apropiară de reductă până în bătaia puștii.

Acestea aveau să intre deadreptul în foc: eră un batalion de linie în cap cu căpitanul Mărăcineanu, cel'alt de dorobanți din Putna cu maiorul Șonțu. De acum numai la aceste două batalioane să ne fie gândul îndreptat, căci toată povestea Plevnei pe ziua de azi e numai povestea lor. / Central University Library Cluj

Era frig. Eri fusese vreme bună, dar a început să plouă mai de către seară și a plouat toată noaptea. Iar acum cernea ploaia ca prin sită și eră negură pe deasupra văilor.

Flăcării erau cu inima strânsă. Cei mai mulți nu dormiseră toată noaptea; mai ales cei ce aveau copii și neveste acasă, n'au putut să închidă ochii de grija zilei de azi. Aveau să intre în foc, și Dumnezeu știe, cine aveă să doarmă la noapte sub cortul taberii, și cine pe câmpia turcească, de vecii vecilor.

Și erau uzi de ploae; simțiau mantalele grele în spate, și li se umeziseră cămășile. Și cum se uitau unii la alții și se vedeau îngrijiiți, și câte o seamă galbeni de nesomn și de gânduri, li se pierdea firea tot mai mult.

Au stat așa vreme de un ceas. De-odată parcă ar fi fost sfârșitul lumii, începură să bubue de pretutindenii tunurile. Eră tocmai la șease ceasuri dimineața.

Erau 600 de guri de foc, cari zguduiau văzduhul, ca și când pe deasupra văilor ar fi fost un uriaș acoperemânt de tinichea și pe acesta ar fi căzut o ploaie repede, cu grindină cât pumnul așa eră zgomotul tunurilor pe de-asupra văilor. Și le era neîntreput vuetul, căci fiecare tun aveà să tragă tot din zece în-zece minute, și cum erau așa de multe, bubuiturile lor curgeau una după alta. Se desprindeau pietrile de pe coastele dealurilor, de tremurătura văzduhului, și clocotul eră până la cer. Și în urletul acesta, soldații steteau ca beți, ca și când s'ar fi prăbușit peste ei o apă mare și repede și i-ar fi înecaț. Nu vorbeau nimic, stăteau nemișcați, cu mâna pe geanta plumbilor, ca s'o apere pe ploaie.

Ofițerii, cu glugile 'n cap, stăteau nemișcați și ei, ascultând vuetul de tunuri, cu ochii pironiți într'o parte. Și ceața eră așa de groasă că nu vedeai la 40 de pași. Flăcăii simțiau o amețeață, li se învârtia lumea și-i usturau ochii. Uzi până la piele și încărcăți pe picioare cu noroiul lipicios al văilor, tremurau asurzii de clocotul tunurilor și neputând să se vadă o companie pe alta.

Și ploaia cernea mereu.

După alte două ceasuri iarăși au început tunurile.

La amiază s'a mai ridicat ceața și s'a limpezit cerul. Acum începură să vie căruțele, cari aduceau în căldări acoperite ciorbă pentru soldați. Mâncarea caldă a mai prins inima flăcăilor. La câte sute dintre ei le-a fost cea din urmă mâncare!

Soarele era acum fierbinte ca un cuptor aprins — semn de ploaie — și aburii calzi începură să acopere culmile. Inviorați de vederea soarelui și întăriți de mâncarea caldă, soldații se mai înveseliră. Tăceau și tunu-

rile acum, după porunca dată: să bată două ceasuri și alte două să tacă.

Dar focuri de pușcă se auzeau mereu, din partea Turcilor. În curând însă începură să se auză și vâjiituri de obuz, toate aruncate spre acelaș loc, spre dealul de deasupra Bucovei. Flăcăii noștri din vale vedeau obuzurile vâjiind pe deasupra capului lor vedeau și dealul unde bat, și steteau cu inima înghețată de grija celor din deal.

Acolo, pe culmea dealului erau călăreții noștrii, cari avea să închidă drumul lui Osman, dacă ar fi năzuit să fugă cu oștirile prin partea aceea. Până să se adune și să se pue în șir, ei mișunau pe deal, căutându-și locurile. De departe se părea că ei umblă de colo până colo, amestecându-se și iarăși răsfirându-se, și neștiind, par'că, în zăpăceala lor, că Turcii îi bat cu obuzuri și cu plumbi.

Turcii, de îndată ce iau zărit, au tras asupra lor. Au ucis pe câțiva dintre ei, cu cai cu tot, iar pedestrima din vale se mira de călăreți, că umblă forfota și fără nici o grabă, în bătaia tunurilor. În urmă, călăreții și-au găsit locurile și s'au dat îndărăt după culmea dealului.

X.

Maiorul Șonțu fusese toată dimineața posomorât și alerga pe dinaintea batalionului cu calul și încoace și încolo, și tot scotea ceasornicul să se uite dacă mai e mult până la vremea hotărâtă pentru năvală. După amiază, l'a coprins dintr'odată veselia, a descălecat și a început să facă glume cu dorobanții.

Băteau tunurile cu multă urgență. Șonțu scoase din nou ceasornicul.

Acu, băeți! mai bate încă tunurile cât ai zice de trei ori Tatăl nostru. Când vor tăcea, e râzducul nostru!" Și întorcându-se spre batalionul lui Mărăcineanu, a strigat căpitanului:

— Ne-a sosit vremea, Mărăcinene!

Mărăcineanu și-a închiat mantaua, și a strigat flăcăilor: „Gata, copii! Să vă țineți tot după mine. Să nu vă dați nici un pas îndărăt! De veți simți copii, că eu mă feresc de focul dușmanului și că mă codesc să fiu tot în capul vostru, vă poruncesc de pe acum să-mi puneți pușca în frunte“ — și apucând pușca unui soldat i-o ținti drept în frunte — „și să mă izbiți cu glonțul unde mi-a pus popa mirul!“

Iar Șonțu, de cealaltă parte, zicea dorobanților:

„Voi sunteți cu copii și cu neveste, dragii mei, și dacă v'aș putea scăpa de moarte, aș vrea să mor eu, maiorul vostru, pentru voi toți, să mor de o mie de ori. Și dacă mă veți vedea pe mine murind nu vă pierdeți firea, să mergeți înainte cu căpitanii și cu locotenenții! Și mai bine să muriți, decât să vă dați îndărăt.

În vremea aceasta tunurile au tăcut. Erau trei ceasuri.

Batalioanele au plecat repede din locul lor, au înaintat până în vâlceaua Boclevecului, de unde se vedeă reduta. Aveau să urce dealul din față, iar acolo pe coama dealului să se încaere cu turcii.

Trâmbițele începură să cânte dintr'odată, dorobanții cu baionetele pe pușcă și cu fașine în brațe începură să alerge pe clinul dealului. Ei apucaseră mai spre stânga, iar oștenii de linie spre dreapta, ca să ajungă din două laturi la redută.

Căpitanul Mărăcineanu pe jos, cu sabia în vânt fugea din răspuțeri la deal. Coasta era lină și cosită de cu-

rând, dar pământul, cum erà umezit de ploaie, se încarcă pe cizmele flăcăilor și le îngreună alergătura.

Ai noștri vedeau reduta, dar nu pe creasta dealului, ci la depărtare de vre-o opt sute de pași de loc oblu. Auziră strigătul Alah, Alah al Turcilor, cari năvăliră pe parapet îndată ce au văzut pe ai noștri apropiindu-se. Și-i vedeau cum tot răsar unul după altul pe parapet căutând spre Români, fără să tragă focuri. Asta n'o înțelegeau ai noștri: bănuiau numai, că Turcii voesc să-i lase să se apropie bine de redută, ca să-i izbească mai cu nădejde.

Uite-i mă! strigau dorobanții. Pe ei copii! strigau sergenții, iar maiorul Șonțu: Tot înainte flăcăi.

Aproape de vârful dealului, când se credeau ajunși pe loc oblu, dorobanții își răsfirară rândurile, gătiți să înceapă cu împușcătura, iar cei din linie se strânseseră unii lângă alții, în șiruri de batae, și se gătiră cu bacioneta întinsă să alerge în goană drumul dela creasta dealului până la redută. „Tot înainte, copii“, strigă Mă-răcineanu, „așa să ne ajute Dumnezeu după cum ni-e gândul!“.

Și cu toții deodată răsăriră pe creasta descoperită, a dealului, drept în bătaia puștilor turcești. Abia au ajuns aci, și turcii de pe redută deschiseră un foc puștiitor. Dorobanții se azvârliră îndărăt, ca și când ar fi trăznit drept sub picioarele lor, iar Șonțu stete încremenit.

Nu focul i-a oprit, ci fără de vestea unui lucru pe care nici nu-l visaseră.

Ei nu erau sub poalele redutei. Intre ei și redută mai erà o vale largă, având scoborâșul repede și gol ca palma, iar suișul spre redută și mai repede acoperit cu tufișuri, și ca două brâne se vedeau două șanțuri

sub poalele redutei pline cu pedestrime iar reduta pe celalt deal tocmai în margine, stăpânind întreagă valea. Numai acum au înțeles Românii de ce n'au tras Turcii de pe parapet: Românii nu erau în valea redutei, ci într'a doua vale, iar Turcii trebuiau să tragă peste un deal.

Valea asta ei nu o știau, ea nici nu avea nume pe hărțile oficerilor. Au botezat-o ai noștri, zicându-i Valea Lacrimilor și Valea Sângelui, căci multe lacrimi și mult sânge au curs în valea asta.

Era grozavă vale! Să scobori pe râpă, să urci pe râpă, în vreme ce Turcii trag cu toată îndemâna!

O clipită, dorobanții înfiorați de râpă, au avut gândul să se întoarcă îndărăt. Șonțu însă apucase la vale, și întorcându-și capul zise: „Da ce? Vreți dragii mei, să mă lăsați la perire singur?” Și într'aceiași clipă se auzi și glasul lui Mărăcineanu: „Tot înainte băeți!” și toți ceilalți oficeri strigară: „Înainte cu Dumnezeu, copii” și toată dorobanțimea a început s'alerge la vale.

Cădeau obuzurile scormonind pământul și șuerând ca șerprii, și văjiau plumbii Turcilor, deși ca grindina. Trăgeau Turcii și din cele două șanțuri și de pe parapet, ba începură să iasă pe creasta râpei întru întâmpinarea noastră.

Ajunși în vale, o parte dintre dorobanți se opresc în loc și încep să tragă cu puștile spre Turci, ca să-i mărirească și să stea de vorbă cu ei, în vreme ce oștenii de linie urcau pe râpă și năzuesc cu baionetele spre șanțuri. Altă parte dintre ei, cei ce duc scări și fașine, se urcă la deal odată cu năvălitorii.

Turcii răsăriseră cumplit pe ai noștri. Scoborând la vale, dorobanții n'au putut trage cu pușca; trebuiau să se grăbească să ajungă în vale mai curând. Dar și alt-

fel, n'aveau rost de împuşcătură; erau nevoiţi să se sprijinească pe puşti, ca să nu cadă de-a rostogolul pe coastă.

Îndată ce dorobanţii cei cu faşine şi cu scări, alături de oştenii de linie ai lui Mărăcineanu, începuseră să ajungă pe la şanţuri, au năvălit după ei şi dorobanţii cei ce ochiau din vale.

Flăcăii noştri, înfierbântaţi, se urcă pe râpă cu nepusă îndrăzneală, unii rezemându-se în baionete, alţii prinzându-se de ierburi şi de tufişuri. Câte unul alunecă şi cade până în vale, ducând cu el şi pe altul peste care a dat. Cei mai mulţi cad de plumbii Turcilor şi de izbitura obuzurilor.

Unii dintre ei năzuiră spre tufişul de aluni, care era mai într'o margine a râpei. Dar acest tufiş eră închis cu sârmă cu ghimpi, așa că toată coasta pe acolo era numai sârmă încurcată. Cădeau bieţii flăcăi, împiedicându-se în sârmă; unii se trudeau s'o rupă cu izbituri din patul puştii, alţii s'o deznoade. şi se încurcau tot mai mult în sârmă. Era zăbavă şi încurcătură, iar Turcii azvârleau obuzuri în tufiş şi pustiiau acolo pe cei încurcaţi în sârmă.

Companiile cele mai din frunte ajunseră până la cel dintâi şanţ de adăpost, de sub muchia dealului. Par'că răsăriau din pământ, atâţia Turci se iviseră prin şanţ, iar focul lor era o răpăitură nesfârşită, căci acum Turcii nu ochiau, ci trăgeau în grămadă.

Îndrăzneţi şi îndărătnici o seamă de Turci stăteau în picioare pe coama şanţului, aşteptând în linişte pe ai noştri. Harapii ţineau puşca pe braţul stâng, la înălţimea furcii peptului, şi descărcau plumbii cu toată iuţeala puştii cu repetiţie, așa de nepăsători şi de liniştiţi, par'că nici nu se gândeau unde sunt şi ce fac.

Locotenentul Chivu Stănescu, cu compania întâi, eră mai aproape de șanț. „Mergeți tot înainte, băeți“ zise el într'o vreme, „vin îndată și eu“! Rănit de un glonț în fluerul piciorului, locotenentul se așezase jos, și descultându-se își căuta rana. Sângele curgea tare: el legă fluerul cu o batistă, apoi încălțându-se, porni din nou cu flăcăii. Dar fiindu-i rupt osul fluerului, ai săi îl vedeau șchiopătând și abiă stând drept, și-l rugară să se întoarcă. N'a voit. Și cum îi curgea sângele într'una, îi se umpluse cizma de sânge; iar în urmă sângele începă să gâlgâie și să se scurgă peste tureată. Galben ca un mort, el a început să se clatine și chiar în clipa când era să cadă, par'că nu era destulă rana piciorului ca să-l omoare, mai veni un glonț și-l izbi în frunte.

Intre cei dintâi ajunși la șanț era Dumitru Șerban, căprar din Focșani, cu vr'o câțiva după el. Ajung la baionetă. Un Harap ridicase iataganul să despice capul căprarului, dar căprarul îi luă înainte și-l străpunge prin umăr. Intr'aceiași vreme oficerul turc, care stetea pe coama șanțului trage cu revolverul în Șerban. Nu-l nemerește, iar Șerban se azvârlă la oficer, neavând vreme să facă mișcare cu pușca, și-l apucă cu stânga de gât și-l prăvălește în șanț.

Răzlesc acum ai noștri prin șirul de Turci de pe coama șanțului. Ion al Gaftei, dorobanț din Mărășești, azvârlă cel dintâi fașina lui în șanț și cade cu ea deodată, tras cu cârligul de un Turc. Repede azvârliră și alții fașinile lor, iar căprarul Vasile al Ilencei din Câmpuri, începă să-și potrivească scara să sară în șanț.

Sergentul Radu Răileanu n'a așteptat scara; el a sărit deadreptul în șanț, în capul Turcilor, par'că ar fi sărit în apă.

Șanțul fu repede umplut cu fașine; repede săriră

dorobanții întrînsul și se încăerară de gât cu Turcii. Unul, Coman Telegarul, își scăpase pușca sub picioarele luptătorilor; începu atunci să care la pumni Turcilor și să-i izbească în toate părțile pe care cum puneă mîna.

În vremea asta răzbiseră de mult prin șanț, la alt capăt, flăcăii de linie ai lui Mărăcineanu.

Maiorul Șonțu n'a apucat să-și vadă băeții ajunși la șanț. Se ținuse tot în rînd cu ei și nu căută nici măcar adăpostirea, pe care era dator s'o caute ca orce comandant al unei lupte, ca nu cumva căzînd să se lase soldații fără căpetenie. Mergea tot înainte și tot pe loc deschis, ca să-l vadă soldații și să-i îmbărbăteze. Dar a venit un obuz și a trîntit la pămînt vre-o câțiva dorobanți deodată, și o schijă a izbit pe maior în gât. El căzî pe loc, abia putînd să zică: „Tot așa, voinici....“ și-și dete sufletul. A rămas acolo și peste el au trecut șirurile de dorobanți.

Între cei uciși de obuz era și un soldat care se ținea după maior ducîndu-i mantaua. Căzut cu rană de moarte, el striga unui căprar: „Stăi don căprar și ia mantaua maiorului“. — „Ce să fac cu ea? Dom maior e mort“. — „Păi, poate nu e mort și s'o ridica, și o să-mi facă mustrare, ce i-am făcut mantaua?“ Ce mustrare era să-i facă maiorul mort mai ales că soldatul abia isprăvi vorbele și muri.

Văzînd pe maior căzut, căpitanul Cracalia sări în capul companiilor, și neștiind ce să facă de mînie pe Turci, zmulse pușca din mîinile unui dorobanț și punînd-o la ochi începu să tragă spre Turci cu multă urgie. Era bun ochitor și o fi trimis pe altă lume mulți păgâni, dar în scurtă vreme fu ochit și el și căzî trîznit prin frunte.

Prin șanț era zvârcolire nebună. În amestecul luptei, fu străpuns cu baioneta prin burtă locotenentul Georșevici și fu scos încă viu din învălmășag, dar muri de durere în spitalul din Măgurele.

Prin șanț oamenii lui Șonțu cu ai lui Mărăcineanu se împreună și de aci înainte se luptară în amestec.

XI.

Pe partea șanțului unde ajunsese Mărăcineanu era lupta și mai turbată, și moartea seceră mai fără milă decât la dreapta. În partea asta trăgeau mai cu îndemână Turcii de pe redută.

El a fost printre cei dintâi din batalionul său, care a sărit în șanț. Turcii izbiți cu atâta iuțime și-au pierdut firea și s-au îngrămadit la gura șanțului și în urmă au eșit la larg, dându-se îndărăt spre al doilea șanț, mai sub redută.

Din nefericirea noastră, al doilea batalion de dorobanți al Tecucenilor, rânduit să alerge de unde era și să se azvârle spre redută în clipa încăerării, s'a oprit pe deal deasupra Văei Sângelui. Turcii dintr'alte redute și cei din Plevnița, neputând să bată cu tunul în flăcării lui Șonțu și ai lui Mărăcineanu, căci ar fi bătut și în Turci, și-au îndreptat toate tunurile spre locul de unde așteptau să vie ajutoarele Românilor.

Și când au văzut că ese batalionul de după deal, cu atâta urgie au azvârlit ghiulele și obuzuri în calea lui, încât dorobanților le-a fost cu neputință să scoabă pe coastă.

Atâta au voit Turcii: să ne tae ajutorul și să prindă pe ai noștri câți erau sub redută.

Afară de acest batalion mai era rânduit ca oștire de sprijin trei batalioane, rămase îndărăt de tot, cari aveau să se apropie și să amenințe pe Turci din coaste. Dar această oștire, rătăcindu-se prin ceață și prin văile cote, a sosit prea târziu.

Dorobanții putneni și oștenii lui Mărăcineanu erau lăsați cu totul în voia lui Dumnezeu.

Ieșind din șanț, Românii s'au încăerat cu Turcii pe locul dintre șanțul acesta și celălalt mai de sub redută. Alergară într'ajutorul Turcilor companii din redută, ieșiră și rezervele lor din lagărul întărit și se revărsară peste Români.

Mărăcineanu răzbea mereu și se aruncă orbește peste Nizami, așa că flăcăii îngroziți îi strigau: „Nu te vâra așa înainte, dom' căpitan!“ Iar într'o vreme un sergent Stoica Vasile din Brăila, s'a azvârlit după căpitan și prinzându-l de mână l'a zmulș îndărăt căci îl vedea înconjurat de Turci. Sergentul Stoica a fost izbit și în pânțele și în obraz cu baioneta și a căzut, dar a avut vreme să împingă pe căpitan îndărăt.

Izbeau flăcăii noștri cu nețărmită iuțime, dar cădeau potopiți de mulțimea Turcilor. Sergentul Constantin Velicu izbise pe un locotenent Turc, dar Turcul înainte de cădere avusese vremea să descarce revolverul spre Velicu. În timpul descărcăturii sări căpitanul Vasile Panu și mai izbi odată pe Turc cu sabia, tăindu-i mâna din cot, dar în aceeași clipă căpitanul a fost izbit prin gât de un glonț și a căzut peste sergent.

Și cădeau așa, într'una, flăcăii spintecați cu baioneta, și căprari și sergenți cu capetele strivite de paturile puștilor, și oficeri ciunțiți de vii, dar flăcăii năzuiau tot înainte, și Mărăcineanu tot în fruntea lor, împingând pe Turci spre redută.

Acum ajung la al doilea șanț. Ai noștri erau puțini, mai puțini de jumătate din câți au plecat, și erau copleșiți. Infierbântați însă și ne mai așteptând nici-o scăpare decât moartea, s'azvârl spre șanț. Nu mai aveau fașine, căci nu le luară cu ei din cel dintâi șanț, dar nici nu se mai gândeau acum la ele. Răzlesc pe la gura șanțului câțiva, cu sergentul Bălășoiu, un mehedințean înalt și puternic. Pe acest sergent îl văzură mai târziu ai noștri ieșind din șanț și târând de barbă pe un oficer turc, voinđ să-l facă prizonier, dar în loc să-l ducă spre larg, îl ducea spre redută, și Bălășoiu ajungând în puterea Turcilor a fost tăiat cu topoarele.

Pe de altă parte după Mărăcineanu deadreptul, străbat, sărind în șanț, o mână de flăcăi cu steagul.

Sergentul Constantin al Vlașului din Râmnic se încurcase în baionetă și căzû peste cap de pe coama șanțului între Turci. Aceștia săriră să-l tae, iar ai noștri, văzându-i răriți și plecați spre Vlașu, săriră după el cu sublocotenentul Horcea. Creerii sublocotenentului zburară îndărăt, izbiți de o muchie de topor, și stropiră pe cei ce veneau după dânsul. Dar Românii erau în șanț, căci pe tot dealungul șanțului ei apucară să răzbească pe Turci.

Flăcâii se afundară în pământ și se zvârcoleau în vizuină. Atunci din nou s'a mișcat pe culmea dealului din față batalionul dorobanților din Tecuci voinđ să plece și să ajute celor din șanțuri, cari nu se mai vedeau pe deasupra pământului. Dar îngrozit de focul turcesc a stat iarăși pe loc.

Mărăcineanu znopește pe Turcii din șanț și apoi cu capul gol, cu obrazul plin de sudoarea înegrită de fumul puștilor infierbântat și cu sabia în vânt, sare afară

din șanț, fără chipiu, și începe acum zvârcolirea între șanț și parapetele redutei.

Turcii eșiseră sub poalele redutei, cu topoare și cu revolvere. Era locul strimt pentru baionete. Invălmășala ce a fost aici nu se poate spune. Era luptă piept la piept și încăerare ca de furnici.

Voinici și Turcii, dar voinici și ai noștri; se izbeau cu pumnii, se frământau cu toții, o grămadă de oameni îndesuși și încleștați. Turcii cu Românii, se izbeau cu pumnii, se sfâșiau cu dinții, se sugrumau de gât și, căzând, se mușcau în zvârcolire, blestemând și înjurându-se.

Și pe deasupra tuturor se vedeă un steag al nostru și unul al Turcilor, mișcându-se când la dreapta când la stânga.

Nu trăgea nimeni cu pușca; nu era loc, nu era vreme. Turcii de pe redută, pușini căți rămaseră acolo, se luptau cu cârlige, ca să prindă pe Români, să-i dea jos or să-i tragă pe redută.

Sergentul care purtă steagul batalionului în mână, cade cu capul crăpat drept în două de un iatagan.

Căpitanul Mărăcineanu zmulge steagul din mâna mortului și înălțându-l strigă: după el și după mine! Intr'o mână cu steagul și într'alta cu sabia, își face drum spre parapet, pe locul strimt dintre redută și șanț, care era numai morți, Turci și Români grămadă.

Nu se auzeă decât gemetele răniților și găfăiturile soldaților și un tropot surd de picioare, apoi câte o pleoscăitură a vre-unuia care se lungea n noroi, iar din vreme în vreme se auzeă câte o vorbă turcească și câte un urlat: „Aoleo, mamă ține-mă!”

Numai puteai cunoaște cine dă și în cine, mirosul de sânge îți tăia răsufarea, iar fumul de pușcă se lă-

sase ca o negură peste ređută. Era zvârcolirea noastră cea din urmă, zvârcolirea morții.

În toiul amestecului și al turbării, Mărăcineanu, tot cu steagul în mână, apucase să lipească de parapet scara și se urcă pe ređută. Ajunse cu creștetul capului de înălțimea zidului, iar deasupra capului îi flutura în vânt steagul roș-galben-albastru. Soldații noștri văzură un steag al României fâlfâind deasupra redutei, o clipă, o singură clipă — a fost o vedenie numai, un vis dorit de ei!

O clipă numai, căci zece iatagane zuzăind asupra capului lui Mărăcineanu, și o baionetă veni sclipind de sus în jos ca un fulger și se înfipse în pieptul ghiaurului căpitan. Scara trosni cu putere și se rupse, iar căpitanul căzù, îndoindu-se pe spate, căzù cu steag cu toț sub parapet.

Spun soldații, cari erau mai pe lângă șanț, că Turcii de jos l'au ridicat cu baionetele și-l deteră Turcilor de pe parapet cari prinzându-l cu cârligele îl ridicară la ei. Apoi se auziră în ređută chiote și urlete sălbatice, și în urmă un turc bătrân se ivi pe parapet cu bucăți de carne din trupul lui Mărăcineanu și azvârlindu-le peste capul Românilor, le zise românește: „Na-vă carne și mâncați!”

Dar abia rosti vorbele și căprarul Radu Stan puse pușca la ochi: glonțul izbi pe Turc drept în gura deschisă și-l răsturnă în ređută.

XII

Și ca un val năpraznic se azvârliră alte companii de Turci spre ai noștri, înfuriați par'că de vederea stea-

gului român, pe deasupra capetelor lor, steagul ghiaur pe cea mai puternică redută a celui mai puternic dintre generalii marelui Padişah!

Acum nu era luptă, ci măcelărie.

Toți patru căpitanii batalionului de linie căzuseră. Mărăcineanu și Panu morți, iar ceilalți doi răniți de plumb și întinși pământului. Locotenentul Șurcă a căzut, trăznit de glonț, în șanțul redutei; trei sublocotenenți ai batalionului pieriseră, iar ceilalți patru nu se puteau lupta, că erau răniți de baionetă. Intreg acest batalion avea pe atunci 15 oficeri, și dintre aceștia 7 au murit și 7 au fost duși pe brațe la ambulante, spintecați de baionete și pătrunși de glonț. Unul singur a rămas teafăr ca prin minune.

Nespus de vitejește s'au azvârlit spre pierire sergenții acestui batalion: erau 15 toți, și numai doi s'au întors în tabără, ceilalți au rămas de vecie în șanțurile turcești.

Iar din batalionul dorobanților putneni periră mai puțini ofițeri — erau și mai puțini decât în batalionul de linie — dar rămase de veci sub redută jumătate batalionul.

După ce a perit Mărăcineanu care mai ținea pe flăcăi strânși pe lângă sine, bieții noștri băeți rămași fără ofițer se zvârcoliră de capul lor, duși înainte or la stânga or la dreapta, numai de căprari. Iar mai apoi în agonia din urmă, flăcăii se izbeau în neștire; fiecare făcea după placul său, se întorcea și se azvârlea după cum îl ducea capul și ochii.

Atunci, colonelul Ipătescu, cârmuitorul luptei, începă să se sbată cu gândul, s'asvârle spre redută pe dorobanții din Tecuciu. Dar i-ar fi dus la perire văzută, și ar fi fost de geaba totul. Sub redută rămaseră abia o mână

de oameni luptători, la ce să-i mai fie la perire? El făcù deci gorniștilor semn să sune retragere.

Auzind semnalul, Turcii ridicară un chiot până la cer și de-odată cu toții traseră o salvă de gloanțe într'ai noștri.

Incet și apărându-se, Românii se deteră îndărăt, apărați și sprijiniți de batalionul Tecucenilor, lăsând dealul, pe care ei se luptară așa de voinicește, tot în stăpânirea Turcilor. Iar Turcii nu continuau focul, ci tot urmăreau pe Români, dar nu cu putere. Culegând cât le sta în putință pe răniții lor și pe cei morți, Românii se tot scoborau la vale, și vedeau în urma lor pe Turci alergând din loc în loc, ca să ucidă pe Românii căzuți pe deal. Vedeau cum le sfărâmau țeasta capului cu topoarele și cu patul puscii, cum îi dumeau bucăți cu securile, iar pe cei mai puțin răniți îi târau după ei în redută. Gemetele Românilor, uciși de vii, sguđuiau inimile bieților oameni care se gândeau acum numai la mântuirea lor, neavând nici o putere să-și apere frații de urgia păgânilor.

Iar pe redută vedeau o suliță, și în vârful ei un cap, al căpitanului Mărăcineanu. Stând în picioare pe redută, Harapii urlau și jucau, purtând sulița din mână în mână și făcând cu ea închinăciuni Românilor din vale, batjocorindu-i în chip așa de nemernic.

Cu inima sfărâmată de jale, și striviți de Turci și batjocoriți așa se retraseră încet-încet ai noștri, apărându-se cu împușcături; trecură peste valea-Sângelui, o cotiră la dreapta și o luară spre valea Bucloveciului și sosiră trudiți și cu sufletul topit în văile din care plecaseră astă dimineață.

XIII.

Acum trecem cu povestirea la cealaltă redută, la Grivița. Și asupra ei aveau să dea năvală patru batalioane. Intocmai

ca la Plevnița, două trebuiau să sară de-a dreptul, alte două să s'asvârle mai la urmă, pe vremea încăerării. Iar ca ajutor aveau două regimente rusești, rânduite să bată pe de altă parte.

La Grivița lupta a fost mai cu putere. Pe când batalioanele lui Șonțu și Mărăcineanu au avut s'alerge drum îndelungat pe loc deschis sub ploaie de gloanțe, și astfel ajunseră strivite și sfărâmate la redută, batalioanele de dincoace au sărit mai de-aproape pe Turci.

Era o movilă, aproape de redută, cam la vr'o 300 pași, nu înaltă, dar destul de bună s'ascundă după ea câteva companii. Târându-se pe brânci, pitindu-se pe după pietre, furișându-se prin porumbiști, mai ajutați de tunurile noastre, cari zăpăceau pe cei din redută, căpitanul Grozea își aduse până în spatele movilei batalionul de vânători din Piatra-Neamțului și pe dorobanții din Botoșani. Aici și-a așezat oamenii în șiruri de bătae: vânătorii, răsleți ca ochitori, aveau să alerge mai înainte, până la șanțuri, acolo să se oprească și să tragă cu pușca. În rând cu ei aveau s'alerge lucrătorii cu sape și cu scări, iar după dânșii dorobanții în fugă, cu baioneta pe pușcă și ținând-o gata de străpungere.

Grozea, era dintre oficerii povățuitori ai oștirii și mai văzuse răsboaie, căci era Român din Ardeal și fusese oficer în armata austriacă. De aceea l-a trimes Domnitorul să cârmuiască lupta.

Când a sunat trâmbița, ai noștri eșiră cu ura! de după movilă. „Înainte dragii mei!“ răsunau glasurile oficerilor, și toți flăcăii strigau fără întrerupere ca dintr'o singură gură: înainte!

Turcii, și după obiceiul lor și, poate și îndemnați de strigătul flăcăilor noștri, urlau cu toții de-odată: Alah, alah! și deschiseră focul din șanțurile de dinaintea re-

dutei și de pe parapet. Nu se mai auzea nimic de cât trosniturile de pușcă și vorbele „Alah“ și „înainte!“, strigate fără conținere de luptători.

Vânătorii săriră spre Grivița într'aceiași vreme cu cei de la Plevnița. Mărăcineanu vedea pe-acești de aici cum se svârcolese sub focul năprasnic al nizamilor, precum vedeau și aceștia pe Mărăcineanu de cealaltă parte pērind sub redută cu batalioanele sale. Și par'că vânătorii, de aici strigau lui Mărăcineanu să nu se lase, iar bietul Mărăcineanu sfărâmat cu totul și cu ochii închiși de durere și de milă striga celor de ici: „Fraților Noi perim! Nu vă lăsați, măcar voi!„

Nefericiți flăcăi! Cum a fost nimicită vitejia voastră și cât de repede s'a stins fără de folos româneasca-vă suflare pe câmpiile împrietenite cu dușmanii!

Și din partea asta Români au fost cumplit secerăți de focul Turcilor. Șirurile noastre înaintară încă, dar în curând au fost rupte și împrăștiate de nizami. Vânătorii apucaseră să ajungă până la șanțurile cele mai apropiate și se încăeraseră cu apărătorii lor. Dorobanții săriră repede și năzuiau să intre prin șanțuri și să s'asvârle spre redută.

Dar atunci un strigăt sălbatec sgudui vâzduhul. Erau Turcii din redută, care vedeau primejdia la șanțuri, ieșiră din redută și veneau în ruptul capului să stânjenească pe ai noștri. Unul după altul, rezezi și firoși se vedeau răsărind din redută și îndesindu-se pe locul dintre șanțurile de adăpost și redută. Erau mulți; unii ochiau alții săriau cu baionetele, iar ai noștri isbiți de atâta mulțime, n'au putut să mai fie piept.

Căpitanul Grozea a dat poruncă flăcăilor să se dea îndărăt după movilă. Flăcăii s'au retras în bună rânduială, ca să plece a doua oară mai mulți. Căzuseră puțini

dintre dâșșii; inima le era încă întregă. S'odihșiră puțin, să mai prindă răsuflet; apoi împreunându-se cu celelalte două batalioane, unul de linie și altul al dorobanșilor din Roman și din Bacău, steteră gata.

Năvala dintăiu a fost numai o asvârlire spre Turci și s'a petrecut repede. Noi nu cunoșteam ce puteri de oaste au Turcii în Grivița; dar acum dându-și pe față puterile, prin eșirea lor din ređută, ne-am chibzuit și noi mai bine a doua năvală.

Sosise în vremea aceasta și Domnul Carol, pe o înălțime din apropierea ređutelor. Cu el erau și generali streini, cari voiau să vadă luptele.

După vre-o trei-zeci de minute, cam pe la patru ceasuri trâmbișile sunară din nou și Românii s'asvârliră de a doua oară spre ređută. Acum erau și ei mai mulți, erau înfierbântați de năvala cea dintăiu. Cunoșteau și locurile până la șanșuri, și apoi, pe lângă toate, acum erau sub ochii Domnitorului lor și ai multor generali străinii. Mergeau mai cu încredere, cu porniri de mândrie și cu frică de rușine.

Pentru înflăcărarea luptătorilor, Domnitorul dete poruncă să cânte muzicile iar dorobanșii să-și desfășoare steagurile. Vânătorii s'asvârliră de după movilă și iuși începură s'alerge spre șanșuri. În fruntea lor era neastămpăratul major Candiano, „un oficer de sărbători“ cum îi ziceau ceilalți, căci era în rezervă și era avocat. Când a început războiul el și-a asvârlit cărțile de lege, apucând de bună voie sabia și a sărit în foc. Ceruse el însuși să meargă în fruntea tuturor la Grivița, și de partu ori la patru năvale a fost tot cel mai apropiat de focul Turcilor, iar la urmă când au răsbit vânătorii în ređută, pe urma lui răsbiră.

Muzicile cântau cu mare sunet marșul războiului,

tobele răpăiau cu nebunie cântecul, și de-odată s'amestecară trăsniirile de puști cu urletele de oameni, și cântecul trâmbiților și al tobelor și cu vuetul tunului.

Turcii băgând de seamă pe Domnitorul nostru, au început să tragă cu puștile spre el.

O bombă șueră prin aer și se sparse drept între generalii din suita Domnitorului. Aceasta era a doua care îi cădea la picioare. Cea dintâiu 'i căzuse la Calafat.

Generalii străini urmăreau cu mirare și cu sărire de inimă năvalnica înaintare a Românilor. Vedeau pe vânători și pe dorobanți într'un amestec, oficeri cu soldați, și cum cu toții ajunseră la șanțuri cât ai clipi din ochi. Sergentul Stan a lui Toader și căprarul Dumitru Constantin, amândoi din Ploești au sărit mai întâiu în șanț, apoi după ei locotenentul Niculescu din București. Pe locotenent l-au tăiat turcii cu iataganele, pe sergent și pe căprar i-au străpuns. Repezi săriră și alți vânători în vizuina Turcilor și zăpăciră pe păgâni.

Striviți din toate părțile și strâmtorați de ai noștri, Turcii își lăsară șanțurile umplute de morții lor, și parte năvăliră în șanțul de sub redută, parte chiar în zidurile redutei. Dar cei mai îndrăsneți, steteau pe locul dintre șanțuri, cu baionetele pe pușcă. „După ei băeți!“ și flăcâii noștri s'aruncară spre ei. În vreme ce unii se mai băteau pe la gurile șanțurilor, alții piept la piept pe locul dintre șanțuri și redute, vânătorii maiorului Candiano apucaseră spre redută și se străduiau să năvălească înăuntru.

Dorobanții Botoșeneni erau și ei pe sub redută.

Dar pe când se luptau mai cu înverșunare, o parte din batalionul de linie cu dorobanții din Roman și din Bacău, care veneau mai în urmă, se opriră și începură să tragă focuri spre Plevnița.

Oficerii vânătorilor strigau într'una : Intr'acoace Romă-

șcanilor, spre Grivița! Ce vă duceți Băcăoanilor spre Plevnița!

Dar dorobăntenii, par'că erau de pe altă lume, împușcau pe câmpul din spre cealaltă redută. Ce era?

Turcii din Plevnița, după ce isprăviră cu Șonțu și cu Mărăcineanu, porniră să ajute celor din Grivița. Și veneau ca turbați. Oficerii alergau în goana cailor, iar oamenii pe jos fugeau la pas cu oficerii călări. În fruntea compăniilor era un popă de al lor, cu turban pe cap; pe de alături veneau Bașbuzucii cu topoare și cu cârlige. Și cum strigau cu toții pe Dumnezeuul legii lor, s'auzeă un sgomot sălbatec, par'că strigau lo-a-lo, lo-a-lo.

Dorobanții cei dindărăt i-au văzut și s'au întors spre ei, ca să-i domolească. Nu era cu puțință: erau vre-o două mii.

Sosind la redută Turcii se împărțesc; unii se isbesc piept în piept cu vânătorii, îi copleșesc cu numărul, și-i aștern pământului apoi intră în redută și sar pe parapet: alții aleargă pe stânga să prindă pe ai noștri între două focuri; alții spre dreapta ca să iasă înaintea dorobanților cari încercau să ocolească reduta. Acuma erau Turcii de trei ori mai mulți de cât noi și dintr'odată s'a schimbat fața luptei. De geaba se adună ai noștri, căci așa de mulți cădeau, și dintr'atâtea părți isbeau Turcii, în cât începură să se învâlmășească.

Bașbuzucii tăiau bucățele cu securile pe cei intrați în șanțuri și asvârleau bucăți din carnea lor într'ai noștri, par'că ar fi aruncat pietre.

Și iarăși au fost siliți Români, să se dea îndărăt. Periseră peste 300 de Români, alții vre-o patru sute erau striviți și spintecați și trebuiau duși la ambulanță.

Batalioanele noastre s'au retras încet și în rînduială, și s'au ascuns după movilă. Turcii n'au îndrăsnit să se ia după ei.

XIV

Batalioanele erau acum strivite. S'au întregit însă de-a doua oară și se gătiră să mai sară odată pe redută. Îndărătnici erau oamenii aceștia ! Și-au pus în gând să ia reduta, și vedeau bine că sînt asvârliți îndărăt de Turci, ca o mingie, și nu se lăsau.

Era de nepriceput lucru de ce nu mai venea brigada rusească, cea rînduită ca oaste de reazem, să se amestece în luptă și să sprijinească pe Români. Generalul rus de două ceasuri vedea de după un deal svârcolirile Românilor și auzea vuetul luptei, dar sta cu mâinile în sân și nu se gîndea să sară într'ajutor. El avea poruncă să plece spre Turci la orele cinci, și, ascultător poruncii, lăsă să se prăbușască pămîntul, dar nu voia să se miște pînă la ceasul hotărât. Pentru asta a primit aspră dojană de la mai-marii săi, căci și fără poruncă trebuia, din volnica sa sfătuire, să sară cu brigada în clipele când văzû că Româniii sunt ajunși la parapet.

Era la cinci ceasuri. Domnitorul nostru porunci Rușilor să intre odată și ei în foc. Acum că se porneau și Rușii, mai prinseră putere ai noștri, căci prea erau scăzuți cu inima și cu numărul.

Acum era acum. Maiorul vâ ătorilor, Candiano, umblă printre soldați și-i îndemnă spunându-le, că acum la un loc cu Rușii ei sunt mai mulți de cât Turcii, și dacă singuri Româniii erau cât pe aici să-i răsbească pe păgâni, acum să-i vînture din redută ori la fugă lungă pînă în Plevna, ori pe cale scurtă pînă în iad. Maiorul era om de carte și știa fel de fel de pilde de prin cărți. Așa că puneă pe foc inimile soldaților.

Năvala aceasta, a treia, a fost mai înfierbântată de

cât toate. Românii porniră rînduiți tot ca mai înainte, dar acum dăbia puteau străbate spre șanțuri din pricina morților și a răniților ce zăceau pe câmp. Și se împiedeau, și cădeau, și se ridicau și mergeau înainte. Ajunseră iarăși pînă la șanțuri. Și iată pe cealaltă parte răsăriră de odată două batalioane rusești. Alah, Alah strigau Turcii cuprinși de spaimă, căci nu s'așteptau să fie loviți de Ruși, și mai ales din spate. Se îngroziră păgânii, dar neavînd nici vreme și nici loc de fugă, se năpustiră cu focul spre Ruși, într'un chip de spaimă.

Focul mîniei în inima Românilor se aprinse și mai tare la apropierea batalioanelor rusești. De o parte eră nădejdea biruinței, de alta teama că Rușii vor răsbi în redută și vor dobîndi lauda cuvenită Românilor. „Nu vă lăsați, flăcăi, că vin Rușii și ne iau reduta!“ strigau oficerii. „Săriți, că ne fac de rușine Rușii“, răspundea băeții.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Maiorul Candiano-Popescu în fruntea vânătorilor, îndemnându-i cu pilde din istoria țării noastre și cu vorbe bărbătești, alergară spre șanțul din dreapta, iar căpitanii Grozea și Pruncu cu dorobanții și cu ostașii de linie, se îndreptară spre stînga.

Turcii, împărțiți în două laturi nu mai puteau ține locului pe creștini.

Pierdeau reduta. Încă un pas, zice Peneș Curcanul, ura, înainte, ura!

Românii își puneau scările pe parapet.

Erau aproape Rușii, aproape românii, și ei și noi dăm vitejește să ajungem cei dintâi în redută.

Dar nici acum n'a voit Dumnezeu să ne îndure.

Din spre Bucova se vedeau sosind vre-o câteva companii de Turcii. Veneau mîncînd pămîntul și aduceau cu ele un steag mare verde, care strălucea de aurul pus

pe el. Erau companii de gardă pornite cu steagul pe care îl scot numai la primejdie mare. Și cei mai mulți dintre Turcii aceia erau Harapi de printr'alte pământuri ale lumii, iuți și puternici ca mânia lui Dumnezeu.

Încă de pe vremea năvalei a doua, Colonelul Sevfet, mai marele Griviței, văzând năvala cea plină de avânt a Românilor, ceru ajutoare de la Osman, din tabăra de la Bucova. Osman îi trimise un batalion de Harapi, din garda Sultanului, cu steag desfășurat. Și acum sosea.

Harapii iau pe Ruși în bătaie și-i strâmtorează cu baionetele. Cuprinși între două focuri, Rușii se svârcolesc în luptă cu pierire, dar nu se lasă. Bieții Ruși erau între redută și Harapi, și pereau de focurile încrucișate ale Turcilor. Aproape toți oficerii batalioanelor rusești periră, însuși comandantul coloanei, colonelul lor, fu înpușcat și calul a început să alerge pe câmp printre șiruri purtând în șea pe stăpânul său mort. Rușii au fost snopiți cu totul,

După ce au isprăvit cu Rușii, Harapii săriră spre noi.

Românii erau ajunși a treia oară în șanțuri, și a treia oară vânătorii steteau sub poala redutei. Dar Turcii, până acuma în neastâmpărul groazei, iar acum după sosirea Harapilor, liniștiți și neclintiți, ca turnați din fer, steteau în picioare pe parapetul redutei și trăgeau neconținut, iar jos, între șanțuri și redută, dintr'odată se înegri locul de Harapi, care potopeau pământul cu iuțimea lor și cu îndârjita statornicie.

Dar nu se lasau nici ai noștri. Câtă perire de oameni a fost acolo, și în câte chipuri, Dumnezeu o știe! Ai noștri, a doua zi, găsiră în șanțuri peste șeaizeci de flăcăi, cu capul despicat într'ășa chip, că o parte a capului le atârna pe un umăr, iar ceea-laltă pe alt umăr. Așa loveau Bașibuzucii cu topoarele.

Rușii s'au retras repede, cât de repede veniră și pe

cât fură măcelăriți de repede, iar Românii, văzând pe Ruși că se dau înapoi, și-au pierdut sufletul și ne mai putând sta singuri în focul Turcilor, s'au dat repede îndărăt, luând pe răniți, pe câți îi putură adună.

Se sfârșiseră toate. A fost cea din urmă încordare a Românilor. Iși pierduseră acum firea și-i cuprinse spaima. De astă dată nu putură să se oprească după movilă căci îi urmăriră Turcii, până dincolo de movilă, până într'altă vale, până peste dealuri. Dar n'au fugit ai noștri, în neorânduială: s'au retras încet, pas cu pas, neconținut împinși de Turci.

XV.

Cerul a fost întunecat ziua întreagă, cu puțină întrerupere la amiazi. Spre seară începù să cearnă ploaia din nou și noaptea veni mai repede.

Băteà puțin vântul, și se auzeà din depărtare tunul obosit, urlând din vreme în vreme, pe partea Rușilor cari s'au bătut și ei ziua întreagă fără de nici un folos.

Românii prin împrejurimele Griviței se adunară prin văile cotite și strâmte și stau în liniște ici-colo, grămezi pe la steagurile lor, uzi de ploaie și sfârșiți de oboselii. Din Grivița se mai auzeà din când în când împușcături — se vedeà că Nizamii trăgeau în câte un rănit de ai noștri pe câmpie — și urlete de tun. Grivița păreà ca un taur care, după ce și-a biruit protivnicul obosit și singur, mugește încă și umple aerul de muget.

Erà tăcere între rândurile Românilor. Li se pustiise sufletul, și, după atâta oboseală și luptă, îi cuprinse tremurul și groaza. Li se răcise sudoarea pe ei, și-i udă

și ploaia. Intunericul ce se apropia le mărea grija de soarta lor, iar tăcerea după atâta vuet, îi îngrozea. Spun, că acolo pe sub râpi, se vedeau soldați răsleți, plângând cu hohote. „Ne-au potopit harachii“, ziceau dorobanții moldoveni către sanitari și către doctorii care alergau să ajute răniților. „Au adus draci împotriva noastră“, spuneau vânătorii. Și adevărat era, că se asvârliră cu multă virtute flăcăii noștri, și au perit cu sutele, dar au fost copleșiți cu numărul.

Domnitorul Carol plecând atunci de pe înălțimea unde stete, veni să-și vadă oștenii. El dete peste cetele adunate ici-colo și le văzu domolite cu totul. „Ce mai faceți, copii? zice el către una dintre cete. Un sergent legat la cap cu o cârpă, căci era rănit puțin, răspunse: „Rău Măria Ta! Ne-au prăpădit păgânii!„— „Cum v'au prăpădit că vă văd sănătoși?“— „Sănătoși, Măria Ta, dar iacă-ne câți am rămas dintr'o companie„.— „Puțini! zise domnitorul, cu jale. „Dar uite, alții dincolo“, zise iarăși arătând spre altă ceată. „Adunați-vă cu toții, și veți fi mulți, și mai aruncați-vă odată spre reductă Mi-ar fi rușine și Mie și vouă, să ne lăsăm bătuți de Turci!“

Dar poruncă să se mai încerce o năvală, nu dete Domnitorul. li vedeă prea obosiți. Dacă însă flăcăii ar fi voit, ei de ei, să mai dea o năvală, nu iar fi oprit nimeni.

Maiorul Candiano-Popescu, a fost cel dintâiu care și-a adunat în pripă risipiturile vânătorilor săi. El începu să-și îndemne băeții înfierbântându-le inima și aprinzându-le sufletul. In scurtă vreme vânătorii s'aflară gata să pornească din nou la luptă. Atunci începură și alți oficeri să-și adune companiile. Căpitanul Pruncu, mai ales umblă din om în om, îndemnându-i la luptă. In grabă s'alipiră de vânători, cu voe bună și de bunăvoie, companii de dorobanți și de flăcăi dintr'al cincilea de

linie. E adevărat, că nu erau așa de voioși ca mai înainte; erau tăcuți și posomorâți. Acù numai îndârjirea și mânia îi făcea să mai încerce odată norocul—căci de vitejie nu erà vorbă; viteji au fost ei peste măsură.

„Să nu ne lăsăm copii!“ zicea maiorul Candiano. Domnitorul nostru, v'a rugat să nu-l faceți de rușine; ascultați-l! Vă rugăm și noi, mai marii voștri, să nu ne lăsați de ocară străinilor, deci urmați-ne! Gândiți-vă și voi să n'ajungeți de batjocura Turcilor, c'ați murit cu miile și nu le-ați putut smulge un ticălos perete de pământ! Iacă Rușii sunt gata să dea năvală. Și ei au fost pustiiți ca și voi, și iată-i merg din nou. Ar fi rușine să lăsați pe Ruși să meargă înaintea voastră, dar ar fi și rușine și păcat, să-i lăsați să meargă singuri!“

Atunci ofițerii noștri au întrebat pe Ruși, dacă voesc să mai dea odată năvală împreună. Rușii s'au învoit. Flăcăii noștri văzând că într'adevăr, Rușii se gătesc de năvală, se îmbărbătară și mai mult, și acum le erà cu tot dinadinsul să se mai asvârle odată asupra redutei. Nici trudă și oboseală nu mai simțiau, nici spaimă și grije de soarta lor. Li se înflăcărase inima. Atâta putere are cuvântul de îmbărbătare al ofițerilor, și atâta avânt poate aduce între cei oboșiți iubirea de fapte viteze.

Cărmuitorul năvalei dela Grivița, colonelul Anghelescu, porni cu toată graba la Domnitorul nostru ca să-l întrebe dacă mai poate să mai trimeată băeții încă odată în foc. Găsi pe Domnitorul îngrijat și dus pe gânduri. „Ce să facem, Măria Ta, peste noapte? Să ne dăm îndărăt?“ Domnitorul s'a întristat și mai tare. „Nu, colonele! Indărăt să nu ne dăm“. — „Atunci să stăm pe loc?“ — Dacă nu putem să facem altceva mai bine, să stăm pe loc. Intăriți-vă cu șanțuri acolo, în

fața redutei, și fiți cu ochii în patru să nu vă isbească Turcii!“ Colonelul părea că n'a înțeles cuvintele, și a întrebat din nou: „Ori, să mai mergem odată înainte?“ Ochii Domnitorului scânteiară. El sări în picioare. „Dacă voești să mergi înainte și să mai isbești odată reduta, e și mai bine!“ — „Dar soldații, Măria Ta, nu voesc. Sunt prinși de groază și obosiți“. Domnitorul s'a întristat din nou și zise așa într'o doară: — „Dacă vrei D-ta, încearcă să-i duci înainte chiar și dacă nu voesc!“ — „Măria Ta, băeții vrea!“ Și Domnitorul, par'că voia să chiotească de bucurie multă: — „Dacă vreau ei, atunci să meargă înainte, tot înainte, chiar și dacă nu vrei D-ta!“

Colonelul eși apoi încredințând pe maiorul Candiano și pe căpitanul Grozea s'așeze companiile în linie de bătae și împreună cu Rușii, să mai isbească odată reduta.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

XVI.

Această năvală a fost scurtă și repede. Rușii săriră deodată cu Românii, dar nu amestecați: noi tot pe partea despre Răsărit, iar Rușii despre Miazăzi.

Se îngână ziua cu noaptea, Turcii din Grivița tot împușcau și trăgeau cu tunul pe dealul gol, fără ca să vadă pe năvălitori.

Nici sunet de trâmbiță, nici muzică, nici comandă din gură nu s'a auzit. Rușii și Românii s'asvârliră în deplină tăcere. De data asta plecară înainte vânătorii cu oștenii de linie, iar dorobanții mai în urmă la vreo două sute de pași.

În fuga până la șanț s'așternură pământului mulți flăcăi, isbiți de obuz. Între ei eră și căpitanul Romano, din batalionul de linie. Lui Romano îi zisese alt căpitan,

în batjocură, că la cele trei navele a stat tot pe după răzoare; iar acum Romano, de ciudă, alergă tot pe loc descoperit până ce l'a sfâșiat obuzul. Pe vânătorul, Florea Căpitanul, l-a rupt obuzul în două de peste mijloc, și puterea împrăștiitoare a schijelor i-a aruncat picioarele nainte spre redute, iar capul îndărăt până în șirurile dorobanților. Un biet flăcău de lângă el, a înebunit de spaimă, când a crăpat obuzul, și a murit nebun la câțeva vreme în spital.

Turcii din șanțurile de adăpost nu s'au împotrivit cu tărie. Vânătorii au sărit cu năvală grabnică în șanț, iar Turcii s'au dat îndărăt sub poalele redutei.

Sosesc și dorobanții pe partea asta, ajung și Rușii prin șanțuri de cealaltă parte, iar vânătorii încep să potrivească scările să coboare în adâncimea care apără reduta despre Răsărit. Spre Apus pe partea despre Plevnița, n'avea reduta nici un șanț de apărare, pe aici era gura ei, iar de la gură se întindea de-alungul dealului drumul șanțuit între Grivița și Plevnița.

Turcii se îngrămădiră pe parapet, și trăgeau de sus în jos cu pușca în vânători din adâncimea șanțului.

Vânătorii, străpunși în cap, în piept, se prăvălesc în adâncimea șanțului cu scări cu tot; peste ei asvârl fașine cei ce ajung la șanț și-i îngroapă sub ele. Și sosesc alți vânători și pun scările, dar loviți de topoare, cad și aceștia în șanț peste fașine. Și șanțul se umple, se umple mereu, peste un rând de răniți și de morți s'așterne un rând de fașine. Și movila creștea într'una, se ridică neconținut, umple șanțul, se înalță cât coama șanțului, așa că vânătorii care vin mai pe urmă abia mai cunoșteau unde a fost șanțul. Și peste morții nevăzuți, peste răniții care gemeau din adâncimea șanțului de sub greutatea fașinelor îngrămădite, peste acești viteji îngro-

pați de vii s'asvârliră dorobanții și oștenii de linie de adreptul pe parapet.

Inebuniseră și Turcii și Români. Focul pușcilor neputându-se ridica în sus din pricina văzduhului înorat și plin de apă, se întinsese pe de asupra luptătorilor, alb ca laptele, și cum eră spintecat de mișcările repezi ale flăcăilor, juca din toate părțile. Prin fumul acesta și în amestecul negrăit al luptării, nimeni nu mai știa cine e pe lângă dânsul și ce se întâmplă înaintea ori îndărătul său, nimeni nu făcea mișcările cu chibzuință și cu știre. Și Turcii și Români se svârcoleau, isbindu-se la dreapta și la stânga, lăsați cu totul întâmplării, făcând ce le venea mai întâiu în minte și ce-i povățuia ursita lor.

Pe parapet se încurcau băeții noștri prin țepușele gabioanelor. Acolo steteau Turcii și așteptau pe năvălitori, și se încăerau de piept. Nu iscusința luptării, nu bunătatea armei, nu îndrăsneala omului hotărau lupta, ci puterea brațelor. Cine eră mărunt și slab, pierea, strivit în brațe și asvârlit ca mingea.

Se apucau unii pe alții de peste mijloc și se trudeau să se răstoarne, și nu le păsa în care parte, ori la dreapta în adâncul redutei, ori la stânga în adâncul șanțului. Iar dacă se va răsturna numai dușmanul, bine, dacă se răsturnau amândoi de-odată iarăși bine: Mai puțin unul de al lor, dar și unul de al dușmanului. Se încleștau câte doi, câte trei, se încleștau câte zece, și nu simțea nimeni mușcătura dinților în obraz ori în umăr, nu simțea unghiile tăindu-i resuflarea pe gât și dacă iataganul îi spinteca pânticile și-i curgea mațele, spintecatul se lupta înainte și nu simțea.

Numai într'o luptă așa de desnădăjdută, ca pe parapetul Griviței se cunoasce lămurit ce preț are puterea

de bărbat, căci acum eră vorba de tăria trupească, nu de minte deșteaptă și de armă iscusită.

Căprarul Andrei Stoica, din Podenii Prahovei, sări pe parapet cu pușca întoarsă: lovitura dintâiu cu patul pușcii a împroșcat în toate părțile capul unui Harap ce-i ținea calea, a doua lovitură a rupt de peste mijoc pe un Turc care străpunsese pe sergentul Florea Diaconu. Apoi lăsând pușca, el apucă de peste brâu pe un Nizam ca pe o fată după horă și-l asvârli pe redută peste teleaga tunului. Un Turc îl prinsese de gât, iar căprarul trudindu-se cu stânga să-și mântue gâtul, și cu dreapta isbind pe Turc în cap, îl ameți, și neputând scăpa de el, îl târâ înainte isbind cu el într'alții și căzu în redută trăgând cu sine pe vre-o trei.

Alt căprar, din oștenii de linie, Castache Grigoraș, plecându-se ca să nu fie lovit de focurile de revolver ale unui oficer Turc, se repezi înainte și isbi cu capul în burtă pe oficer așa de puternic în cât l'a răsturnat peste cap în redută, prăpăstuindu-se și el în vântul isbiturii.

Câte chipuri ale morții au fost acolo pe parapet, nimeni nu le poate scrie.

Iar jos în redută eră urgia lui Dumnezeu! Pătrunseră de-odată vânători noștri cu Rușii, pe de două părți, unii pe scări, alții pe unde eră peretele mai scund, sărind mulți prin ferăstruile făcute pentru țeava tunurilor, iar dorobanții pe la gura redutei. Cum se revărsa apa de pretutindeni într'o corabie isbită de stâncă, prin toate crăpăturile, umplând golul corăbiei și înecând pe cei din ea, așa se răvărsau acum flăcării noștri peste Turci. Și cum scoborau pe scări, Turcii de jos îi sprijineau în baionete; pe cei căzuți în îmbulzeala și în repezeala scoborării îi tăia cu topoarele, pe cei ajunși teferi îi luau

în primire cu iataganele. Le înlesneau însiși Turcii scoborârea : pe cei de pe parapet ori îi trăgeau cu cârligele în redută ori îi ochiau cu pușca și-i răsturnau.

Curgea sângele șiroae prin redută și se adunase bălți pe la mijlocul ei. Morții și răniții zăceau unii peste alții, ca frunzele toamna pe cărări, și era un sgomot ca în ziua peririi lumii. Vre-o șase mii de oameni erau înțeleștați, și pe parapet și prin redută și prin șanțuri ; și toți strigau ca să-și facă inimă și să îngrozească pe dușmani. Alunecau prin sânge, cădeau peste răniți și, chiar murind se prindeau de gât unii cu alții și se mușcau. Aici vedeai pe Român trăgându-și sufletul, cum împinge cu mâna neputincioasă pe Turcul ce murea, spre balta de sânge ca să-i îndese capul în baltă și să-l înece. Dincolo vedeai pe Turcul istovit de puteri, căzut în sângele său, cum se întindea să isbească cu piciorul în obraz pe Românul căzut lângă el. Și în neputința mâniei, Turcul murind rodea cu dinții patul puștii Românului, iar Românul neputând să-i facă alt rău, scuipa pe Turcul ce gemea cu mațele scoase — atâta ură și atâta nelegiuire aduce războiul între oameni liniștiți și cu credință în Dumnezeu !

XVII.

Când s'au văzut copleșiți cu totul, Turcii au năzuit să scape la larg. O parte a și scăpat fugind spre Plevnița cu mai-marele redutei, colonelul Sevfet. Dar au spus-o și ei, mai târziu, și putea să vadă ori-cine, că nu de frica morții au eșit la larg, dar ca să nu-și piardă de geaba viețile. Căci de geaba și le-au pierdut cei rămași : aceștia, parte n'au putut să fugă, parte au fost rânduiți de Sevfet să se lupte până la moarte.

Și s'au luptat, și au căzut grămadă cu toții, n'au dat armele nici după ce le-au spus ai noștri, că-i iartă dacă se astâmpără; n'au conținut cu lupta de loc, așa că nici unul n'a rămas viu, nici unul.

Steagul cel verde trebuia să fie dus, după porunca lui Sevfet, în plevnița, dar ei n'au putut să-l scoată de cu bună-vreme din redută. Încă pe vremea, când despre gura redutei nu năvăliseră dorobanții cu toată mulțimea lor, sergentul turc care purta steagul, se trudea să-și facă loc prin mulțime, să iasă cu steagul.

El se ferea de Rușii care-i închideau calea, și se întoarse spre partea Românilor. Avea steagul înfășurat pe lângă prăjină și-l ducea plecat, așa că nu-l băgaseră de seamă nici Rușii nici ai noștri. Dar năzuind pe un clin al redutei, sergentul alunecă în noroi și căzu și steagul s'a desfășurat.

Și l'au văzut și Rușii și vânătorii. Unul Grigore Ion s'a și asvârlit spre Turc și a pus mâna pe steag, dar Turcul s'a ridicat iute și cum era bărbat puternic, de vre-o patru-zeci de ani, a pus mâna în gâtul vânătorului și la împins îndărăt trântindu-l în noroi. Intr'acești clipită a și început să tragă focuri cu revolverul și spre Grigore Ion și spre alți vânători cari năvăliau spre el: își înțepeni piciorul stâng în pământ, și stând pe loc, liniștit, părea că așteaptă pe ai noștri.

Săriră și Turcii și străpunseră în dreapta și în stânga, dar sergentul Vasile Nică, în învălmășală a pus mâna pe steag și se trudea să-l smulgă. Sări și cel căzut, Grigore Ion, și puse și el mâna pe steag. Trăgeau Turcii trăgeau Românii: sergentul turc a căzut străpuns de-o baionetă prin piept, dar așa de strâns ținea steagul în mâna moartă, că nu i-l putură smulge nici ai lor nici ai noștri.

În urmă, Turcii de pe lângă steag, au fost parte trântiți de vânători și ținuți sub genuchi, parte uciși și steagul a rămas în mâna vânătorilor. Se învâlmășeau pentru steag și Rușii, și acum au început Rușii cu ai noștri să se încaere pentru el, căci Rușii î voiau în mâinile lor. Și smulgându-l unii de la alții, steagul a fost sfâșiat într'un colț și a rămas cui i s'a convenit, al vânătorilor noștri.

Din multele chipuri ale povestirii, e greu de ales cum a fost într'adevăr cu luarea steagului. Unii spun că Turcul ar fi căzut de pe parapet, străpuns de dorobanți, și că Grigore Ion ar fi smuls steagul din mâna unui mort. Alții că Turcul ar fi căzut mort în redută, ochit de un flăcău de pe parapet. Iar alții, alt-fel.

Multe sunt svonuri răutăcioase, și Rușii mai ales, de ciudă, au născocit povestea, că steagul nici nu era în redută pe vremea aceea, că fusese scos de Sevfet, și că noi l'am fi găsit târziu după aceea îngropat în pământ. Această poveste avea de isvor faptul, că Osman își arsesese ori își îngropase mai toate steagurile sale: mai bine voind să nu le aibă de cât să le piardă. Și s'au și găsit steaguri îngropate în valea orașului, după arătările Bulgarilor.

A doua zi, vânătorul Grigore Ion cu căprarul și cu sergentul care i-au dat ajutor, dinpreună cu maiorul vânătorilor Candiano. Au dus steagul la Domnitorul, și după obiceiul ostășesc, i l'au trântit la picioare. Era de față și Impăratul Rușilor cu generali săi. De aici a început ciuda Rușilor.

Pentru el a fost și mai târziu ceartă. Rușii ne cereau și steagul și cele cinci tunuri, pe care le-aveau Turcii la Grivița, și cari acum căzuseră în mâinile noastre, ca și când numai ei ar fi cucerit reduta, iar noi nici n'am

fi fost pe-acolo. Dar s'a făcut dreptate, în sfatul generalilor ; Rușii au primit ca plean două tunuri iar noi trei. Steagul a rămas al nostru, căci noi l'am smuls.

Pe înoprate reduta era cucerită pe deplin. Maiorul Candiano al vânătorilor intrase în redută sărind peste parapet, înainte de smulgerea steagului, și a fost o întâmplare cu mult noroc'că n'a perit, căci se amestecase printre luptători și trăgea cu revolverul în Turci și îi isbea cu sabia.

Și tot s'adunau Românii și Rușii în redută, s'adunau mereu, ca să mai doboare cele din urmă rămășițe ale Turcilor din redută.

Indată ce Turcii cu Sevfet ieșiră din ea, cei din Plevnița au început să bată cu urgie spre Grivița, căci acum nu mai era a lor. O ploaie de plumbi a început să șuere peste redută—toate puterile Plevniței se ridicară să bată în Grivița, dar era degeaba, căci pe parapetul ei căpitanul Pruncul înălțase steagul românesc al dorobanților din Roman.

XVIII

În redută se îngrămădiseră și Românii și Rușii în amestec. Erau vre'o două mii de oameni adunați și nu era loc pentru atâția.

Locul strâmt, morții peste care cădeau în învălmășeală, bălțile de ploaie și de sânge, pământul alunecos și focul ce venea din partea Turcilor, zăpăciră cu totul pe ai noștri. Nu eră căprărie lângă căprărie, necum o companie lângă alta, iar neorânduiala creștea mereu. Ofițerii nu mai știau ce să înceapă. De geaba strigau băeților să facă liniște, de geaba amenințau cu revolvele. Căpitanii chemau pe lângă ei pe flăcăii compă-

niilor lor, dar câțiva soldați erau aici, alții într'alt colț al redutei, unii afară prin șanțuri, alții pe câmpul deschis, neputând să pătrundă la adăpost.

Și toți strigau, toți se frământau s'ajungă la adăpost, se asvârleau înainte să-și facă loc, cădeau peste morți, se răsturnau unii peste alții și pe d'asupra îi tot boteză cerul și mereu fulgerau puștile Turcilor din reduta vecină.

În urmă, după vreo două ceasuri, se făcu liniște și rânduială. Companiile se adunară, parte în redută, parte în șanțuri. Se rânduira străjeri parte dealungul parapetelor, cu puștile în mână, parte prin șanțuri ca să fie gata de luptă, dacă s'ar fi întâmplat să vie asupra lor Turcii. Câteva companii au fost rânduite să adune morții din redută și parte să-i arunce peste parapet pe câmp, parte să-i strângă la un colț al redutei. Iar altele s'au culcat prin gropile de sub crucea redutei.

Sanitarii încercaseră s'adune, la lumina faclelor, pe morții de pe câmpul de prin prejurul redutei, dar focul Turcilor i-a neliniștit într'una, și n'au putut adună decât pe morții căzuți mai pe de lături.

Jalnică și plină de amar a fost noaptea aceasta și n'au s'ouite nici în mormânt cei cari au trăit-o.

Răniții de pe câmp, cât a fost noaptea de lungă, au cutremurat cu gemetele lor inima oștenilor din redută. Unii se rugau să nu-i lase singuri ca să moară fără ajutor moarte de câine, alții strigau numele lui Dumnezeu, mulți blestemau și pe Turci și soarta lor, iar alții își chemau pe nume mamele ori copiii lor, și vaețele de pretutindeni își sfâșiau inima. Și se văetau și Rușii răniți, pe limba lor, și Turcii pe a lor; și bieții flăcăi, cei teferi, se îngrozeau și închideau ochii de milă când se gândeau ce o fi acolo pe deal, ce svâr-

colire de oameni ciunțiți de vii, în ploaie și frig și fără de nici un ajutor.

Când încetau focurile turcești, și din întâmplare nu s'auzea nici un gemăt, se făcea o liniște ca în mor-mânt, o liniște mai sfâșietoare de inimi decât sgomo-tul puștilor și vaetul răniților. Dar asta ținea o clipă, și deodată vreun urlet înădușit și lung al vreunui rănit ce se svârcolea mușcând pământul, răsună fioros prin adâncul întuneric, iar el eră ca un îndemn, căci după el începeau de pretutindenii vaetele și răgnetele. Peste trei mii de oameni acopereau pământul și din trei mii de piepturi strivite răsăreau vaetele celor ce se luptau cu moartea.

Aceștia însă, cel puțin erau în mâna lui Dumnezeu; vai însă de acei ce se sbăteau în mâinile Turcilor! Toată noaptea au auzit ai noștri țipetele desnădăjduite ale răniților dela cealaltă redută, dela Plevnița. Indată ce au fost împinși îndărăt Români, Turcii din Plevnița ieșiră din redută și se năpustiră asupra răniților de sub poalele redutei și de prin Valea Sângelui, și și-au bă-tut joc de trupele moarte, iar pe răniți i-au târit de picioare spre redută și i-au batjocorit în chip neo-menesc.

I-au de-brăcat până la piele, le-au tăiat rând pe rând urechile, nasul, limba, mâinile, întâiu până la încheie-tura palmei, apoi până în cot și până în umăr; le-au scos ochii, le-au spintecat pântecul și apucând mațele de un capăt le smulgeau din bieții oameni încă vii; i-au asvârlit de vii pe jăratec, i-au tăiat bucăți și i-au împrăștiat pe câmpie. Pe maiorul Șonțu și pe căpita-nul Mărăcineanu, pe amândoi numai dela piept în sus, i-au înfipt în țepe înalte și i-au pus ca trofee pe pa-rapetul redutei, ca să-i vadă ai noștri.

Domnitorul nostru și Marele duce, acolo pe creasta dealului unde rămaseră, au auzit și ei toată noaptea urletele jalnice ale Românilor căzuți în mâna păgânilor, toată noaptea au văzut reduta turcească luminată de focuri, și-i înfiorau hohotele de râs ale Turcilor și sgomotul ce-l făceau în mișeasca lor urgie, batjocorind pe creștini.

Astfel se scurse noaptea aceasta fioroasă și înspăimântătoare. Vântul bătea dinspre Plevnița și noaptea a fost ca mormântul de întunecată, iar Turcii tot împuşcau. Și nimeni n'a putut să închidă ochii cât a fost noaptea.

Dar mai în zorii zilei, Turcii de o parte încetând și cu sgomotul și cu împuşcăturile, iar de alta stingând focurile și făcând întuneric în reduta lor, ai noștri avură puțin răgaz și se văzură ispitiți să se lase beției somnului. În hainele ude, ca și scoase din apă, ei ațipiră, frânți de oboseala luptelor și sfârșiți de foame și de umezeală.

XIX

Dar deodată străjerii începură să dea semne de-nădejduite din trâmbiță și întreagă reduta noastră se umplu de vuet.

Turcii pândind vremea, eșiră din Plevnița și furișându-se prin întunec, se azvârliră asupra Griviței ca s'o ia îndărăt. O nespusă învălmășeală se făcu între ai noștri. Beți de somn, într'o redută străină, neștiind cum s'o apere, obosiți așa de tare în cât mulți nu se puteau ține de durerile mijlocului, zăpăciți fără-de-vestea atacului și strâmtorați cu totul de iuțimea năvălitorilor, Românii își pierdură cumpătul. Turcii cunoscând împre-

jurimile redutei, cunoscând reduta însăși și știind de unde s'o izbească mai cu folos, azvârliră îndărăt pe Români din șanțurile înaintate, săriră apoi pe parapet și răzbiră în redută.

Rușii, scoși din minte de acest lucru, o rupseră la fugă. Câteva companii de Români, din regimentul de linie, făcură ca Rușii.

Turcii erau mulți și pătrunseră cu multă virtute, și noi am fi pierdut reduta. Dar pe când eram mai strimtorăți, s'auziră pe deal trâmbiți, și ca din pământ răsăriră dorobanții Băcăoani, cu Ieșenii și cu Văsluenii cei ce bătuseră redanul alaltăeri.

Eră căpitanul Grozea ; și scoboră pe deal ca un vârtej de vânt.

El, îndată după cucerirea Griviței, aseară a fost trimis în tabără, ca să aducă oștire proaspătă și să înlocuiască în Grivița pe flăcâii cari intraseră în redută, căci aceștia erau obosiți de luptele de peste zi. Dar la întoarcere, perzând drumu prin întuneric, căpitanul se temu să se apropie prea tare, de teamă, să nu dea din greșală peste Plevnița, și astfel poposi cu dorobanții pe un deal aproape de Grivița, cu toate că el nu știa unde se află.

Iar acū, în zorii zilei, el auzi sgomotul și, văzând ce e, azvârli pe Văslueni într'ajutor, apoi se repezi și el cu Ieșenii și Băcăoanii din deal, căzând ca un trăznet dintr'amândouă laturile oștirii turcești, ocolind-o și închizându-i calea de retragere spre Plevnița. Turcii se întoarseră spre ei.

Eră pe vremea când în diminețile senine e ziuă cum se cade, dar astăzi cum eră înnorat de tot, abia se zărea de ziuă. Turcii din reduta lor, din Plevnița, nu puteau trage nici cu tunul, nici cu pușca, de teamă să nu

tragă într'ai lor, și tot așa nu puteau trage nici Români din reduta noastră. Lupta Turcilor cu dorobanții aduși de Grozea s'a petrecut în tăcere. S'a încins o luptă desnădăjduită și sângeroasă cu baioneta și încăerarea eră parcă a strigoilor cari se zvârcolesc prin întunec.

Popa cel turcesc din Plevnița, cu turbanul pe cap, eră între Turci ; el se zvârcolea mai tare și eră tot unde se vedea încăerarea mai turbată.

Dar în curând se desmeticiră ai noștri din redută și de prin șanțuri.

Se întoarseră în curând și Rușii și Români cari apucaseră să fugă, și copleșiră pe Turci de toate părțile împingându-i cu mare chiot pe câmpia dintre redute. Turcii părăsiră lupta și se retraseră repede, rupând-o la fugă, cu popa lor cu tot.

Rămaseră pe lângă redută vre-o două sute de Turci, morți și răniți.

Când s'a luminat de ziuă, eră liniște pretutindeni. Numai departe, spre Vid, se auzeau încă neconținute trosnituri de pușcă și urlete de tun : acolo eră Scobelev, generalul cel neastâmpărat al Rușilor care se bătuse ieri toată ziua, astă-noapte toată noaptea și n'a încetat focul nici astăzi până de seară. Se luptase omul 30 de ceasuri, când intrând el într'o redută de acolo, când alungându-l Turcii din ea, iar în urmă alungându-l Turcii cu totul.

Abia acum, la lumina zilei, se văzù întreg adevărul nefericitei lupte de ieri. Pe de-asupra văilor se mai vedeau norii de fum, cari atâta au fost de puternici în cât nu se risipiră nici acum. Mirosul de sânge pătrundea din văi până pe coamele dealurilor, și tot lungul văilor eră numai noroi amestecat cu sânge.

Dacă erai în valea Bucovei, vedeai dealul din față negru de trupuri moarte, și te întorceai cu spaimă și fior, și iată celălalt deal, și mai plin de cadavre. Și fu-geai la stânga în valea Griviței, ca să scapi de prive-liștea morții, și găseai într'această vale, întreit mai mare numărul morților, și alergai în văile Tuceniței, dar aci abia puteai să pătrunzi de cadavre. Alergai într'altă parte spre văile Radișelului, spre Krișin, și ori încotrò ai fi mers, dealurile erau numai cadavre și văile numai sânge. Pe o întindere de 40 de kilometri erau numai morți, întinși unul lângă altul. Drum de o zi pe jos!

Periseră peste 20.000 de oameni. Erà urgia lui Dum-nezeu. Și după atâta svârcolire și atâta moarte de om, creștinii nu se aleseră decât cu o singură redută cuce-rită—și acca de Români—și li se tăiasă orce nădejde de a se mai prinde de piept cu Osman.

Creștinii asvârliseră grozăvenie de batalioane asupra capului lui Osman, asvârliseră cinci zile de-a rândul ploaie de ghiulele și de obuzuri de cinci sute de tunuri asupra redutelor lui, și iată, la urmă nu numai că n'au putut să-i intre în casă, dar nici în curte nu i-au intrat, ba nici pe aproape măcar n'au putut să ajungă. Iar Osman erà tot în Plevna, mai îndărătnic și mai sumeț decât mai înainte.

Și Rușii și Românii se luptară cu multă vitejie și au dovedit că știu să moară, dar și Osman s'a apărat cu atâta bărbăție în cât îngrozise pe ai noștri și puse în uimire lumea. Cu toată urà noastră împotriva lui, ge-neralii creștini, ai Rușilor și ai noștri, se uitau la Os-man ca la o icoană și nu știau cum să-i mai laude pur-tarea și mintea. Dușman ne erà dar om care își apără și el țara lui; și păgân erà, dar soldat care își face da-toria pentru care a jurat.

III

SVÂRCOLIRI PE SUB PĂMÂNT

I.

O săptămână încheiată duseră bieții oșteni din Gri-
vița noastră o viață ca vai de ei. Ziua și noaptea erau
împroșcați cu ghiulele și cu obuzuri de Turcii din Plev-
nița, iar focurile de pușcă nu încetau de loc. Cât erau
noaptele de mari, stăteau cu armele în mână, căci nu
știau ceasul în care vor năvăli Turcii asupra lor. Pe
lângă ploaia cerului și focul Turcilor mai sufereau și
de altele. Trupurile moarte ale celor căzuți în ziua de
30 August, stăteau și acum pe câmpul deschis de pe
lângă redută și pe dealul din față, și de câte ori ieșiau
ai noștri să le adune, Turcii începeau din toate întâ-
ririle lor să asvârle plumbi și obuzuri. Numai noaptea,
pe furiș, mai îndrăzneau ai noștri să se arunce pe ici-
colo, ca să aducă vr'un mort în redută.

Degeaba ridicau ai noștri steagul alb al păcii și cel
cu crucea roșie, căci Turcii trăgeau în sanitari și în
steaguri. Și degeaba i-au trimis soli lui Osman cerân-
du-i să se ție de legământul făcut cu Rușii, că va păstra
toate obiceiurile îngropării în timp de războiu. Osman
răspundea că el a făcut legământul cu Rușii, nu cu
Românii.

Cadavrele putreziseră și umplură aerul de miros greu. Se adunaseră vulturi la cadavre; și cu tot sgomotul puștilor, într'una sporiau nourii de corbi ce se adunau din spre munții Balcanilor. Românilor le eră mai mare milă când vedeau pe frații lor mâncați de pasărele cerului, și n'aveau bieții nici o pute e să-i îngroape.

Apoi, cei din reduta noastră nu puteau eși din redută, căci toate împrejurimile ei erau sub bătaia puștilor și tunurilor turcești. Neputând să aibă drum pe nicăeri la tabăra noastră, ei nu-și puteau aduce mâncare și munițiuni. N'aveau nici apă de băut: drumurile la isvoare erau în mâna Turcilor. Numai noaptea se furișau din redută, de aduceau apă de pe dealuri ori munițiuni din tabără, dar și atunci le mergeau rău, căci Turcii, îndată ce îi simțeau, deschideau focul din toate părțile.

Așa nu eră de dus. Trebuiau să-și schimbe viața. Să iasă din Grivița și s'o lase iarăși în mâna Turcilor? Ar fi fost rușine. Dar nici nu se gândeau la asta, se gândeau să nu s'astâmpere nicidecum, până n'or pune mâna și pe Plevnița, ca să aibă pace odată.

Intr'o Marți cuceriră România Grivița și tot într'o Marți, la o săptămână, hotărîră să isbească Plevnița pe care nu o putură cuceri batalioanele lui Șonțu și Mărăcineanu.

Eră însă greu lucru. Deoparte, ajutor din tabără nu puteau să aibă; de alta, locul deschis dintre redute, cam vr'o 500 de metri, eră drum prea lung în vreme de năvală, eră cu neputință să-l străbată sub ploaia de foc a Turcilor. Acest drum trebuia scurtat, și un alt drum trebuia făcut, ca să aibă pe unde veni ajutoarele din tabără fără ca să le vadă Turcii.

Mercuri, a doua zi după intrarea lor în redută Ro-

mâinii s'apucară cu virtute să-și întărească parapetele spre partea Turcilor. Până acum parapetul era mai puternic și mai înalt spre Răsărit, de oarece pe partea aceea năzuiseră Românii asupra Turcilor, acum trebuie întărit parapetul despre Miază-noapte, căci de partea asta erau acum dușmanii. Toată ziua de Mercuri au lucrat Românii la redută. Unii săpară șanțuri în fața redutei, alții umplură saci cu pământ și făceau din ei pereți, alții câmpiră stricăciunile pricinuite de tunuri, dincolo așezau tunurile în ferestrele parapetului, prin redută adunau noroiul, asvârleau morții peste metereze, scurgeau bălțile, își așezau cu rânduială mărunțișurile lor și ale Turcilor câte le găsiră împrăștiate.

Seara isprăviseră cu reduta. S'apucară acum să sape drumul spre tabără. Toată noaptea au săpat și au ridicat pământul, făcând adăpostiri înalte spre partea Turcilor. Ziua n'au putut să lucreze din pricina focului turcesc. Au lucrat însă nopțile, Joi, Vineri și Sâmbătă. Drumul acesta mergea deadreptul la reduta noastră dela movilă. Duminecă noaptea drumul era gata, așa că, pitiți pe după zidul de pământ, flăcăii noștri puteau umbla în voie dela redută până într'o vale scutită, și de aici la tabără.

Tot Duminecă noaptea au început să sape șanțurile de apropiere între reduta noastră și a Turcilor. Dela colțurile Griviței aveau să sape două șanțuri depărtate unul de altul, iar la capetele lor, pe mijlocul câmpiei dintre redute, avea să se mai sape un șanț care să le lege pe aceste două, o așa numită *paratelă*. Lungimea celor două șanțuri aveau să fie de 120 metri. Astfel, în ziua năvalei Românii în loc s'alerge dela redută pe câmp deschis, un drum de 500 metri, vor merge prin șanțuri până la mijlocul câmpiei, se vor adună în

paralelă și de aici vor răsări deodată din pământ și vor da goană spre reduta Turcilor.

Săparea acestor șanțuri a fost peste măsură de anevoioasă, Turcii îndată ce prinseră de veste că se face săpături de apropiere spre ei, au sărit cu toții pe parapet și par'că voiau s'apridă lumea, cu atâta mânie trăgeau cu pușca spre ai noștri. Asta eră Duminică mai spre seară.

Săpătorii și-au întrerupt lucrul, dar mai spre zori au început iarăși. N'au putut însă să lucreze mult, căci Turcii din nou deschiseră focul rănind mai mulți săpători. Dar ajunseră cu șanțurile până la îndepărtarea de 120 de metri. Luni peste zi, săpătorii n'au putut să înainteze, deaceia au început să lărgească șanțurile făcute. Luni noaptea s'a început săparea paralelei, dar ea a rămas neisprăvită, fiindu-le cu neputință săpătorilor să mai stea în focul turcesc. Iar a doua zi, Marți după hotărîrea luată mai de dinainte, avea să se dea năvală.

II

Marți, până în ziuă, tunurile noastre începură să bată reduta turcească, isbindu-o cu nădejde pe partea de către care aveau să vie batalioanele. Tunurile, care nu puteau bate spre partea asta, se apucară de gâlceavă cu tunurile turcești, ca să le fie pe loc și să nu le dea răgaz de amestec în lupta pedestrimii.

În vremea aceasta trei batalioane erau adunate tiptil prin șanțurile de apropiere și în paralelă. În paralelă erau escunși dorobanții din Neamț și din Suceava; ei aveau să sară mai întâiu, ca ochitori. Într'un șanț erau ascunși dorobanții din Râmnic, care aveau să s'avârle cu

baionetele, îndată după ochitori, când se va da semne cu trâmbița. Intr'alt șanț erau flăcării de linie, mehedințenii, cari aveau să s'arunce în foc numai dacă nu vor izbândi dorobanții.

Iar pe drumul șanțuit până la tabăra noastră stetea ascuns regimentul al șaptelea de linie, gata să sară și el la primejdia din urmă.

Pe la amiază, tunurile noastre tăcură. Atunci strigând *ura!* dorobanții din paralelă ies din șanț și încep să fugă spre reduta Turcilor. Dorobanții din Suceava se reslătesc pe câmpie, cu baionetele pe pușcă, fără să tragă foc, și se reped la șanțul redutei. Drumul era scurt și într'o clipă ei sosesc la șanț. În marginea șanțului o samă încep să tragă cu pușca, o samă s'asvârlă cu baioneta spre apărătorii șanțului, și se încinge lupta de-aproape.

Maiorul dorobanților din Suceava și Neamț, Nicolae Ion, stând c'un picior pe coama șanțului, se pleacă și izbește cu sabia pe oficerul turc din față. Îndată se îngămădesc pe lângă maior dorobanții și încep să arunce fașine. Căprarul George Ciucă, un voinic de moldovean din Pleșeștii Sucevei, în învălmășag, e asvârlit de ai noștri în șanț. Din întâmplare, el căzu în picioare, și se vede, că zăpăcit de spaima locului unde se pomeni de-odată, începă să care la pumni nizamilor, și pe care cum îl izbea, îmbăta de cap. După ce s'avîrli sergentul Burduja Dumitru și străpunse pe vre-o doi Turci cu baioneta, strigând mereu: „Dați de vale, Boroeni“. El își chema tovarășii din sat. La a treia împunsătură i se rupse baioneta, și atunci întoarse patul puștii. Boroenii săi săriră, dar cu ei de-odată toți câți mai erau vii din batalion.

Atunci văzură ai noștri un nou chip de luptă, pe

coama șanțului unde steteau Harapii și ochiau. Într'o vreme, un dorobanț puternic și întunecat la vorbă și la chip, unul Gheorghe Ciobanu din Buhuș, apucase pe un harap de picioare — cum i-o fi căzut harapul în mână — și se învârtea cu el și izbea pe ceilalți harapi, par'că s'ar fi apărat de câini cu bățul.

În urmă a căzut Ciobanu cu Harap cu tot în șanț.

Mai veselă a fost întâmplarea altui harap, pe care îl apucase căprarul Vasile al Ilincei de-o mână, pe semne ca să-și facă loc, și-l izbi îndărăt între dorobanți. Eră un buzat mititel și slab; se împiedecară de el vr'o câțiva dorobanți și-l călcară în fuga lor, dar harapul în urmă sări în picioare și dete să fugă spre șanțul turcesc. El spre șanț, ai noștri spre șanț, și se trudea harapul să scape de unde eră. Sergentul Simion Taftă începù să strige: „Dați în el băeți!” și spun cei ce trăesc dintre câți au văzut pe harap, că se înveseliră de fuga harapului, căci fugea bietul ca un smintit alătura cu dorobanții. Se vede că nu-i eră tocmai îndemână între dorobanți. Dar a avut noroc, căci a sărit în șanț la ai lui.

Moldovenii au nume mai frumoase decât Muntenii, căci și-au păstrat porecele ca nume, și n'au năzuit să se cheme cu toții la fel ca Muntenii. Și eră frumos să asculți chemările pe nume ale oficerilor, când își îndemneau oamenii să sară în foc.

Eră unul Ion Miercuri din Răvășani care scăpase ieri ca prin minune de un glonț în vremea cât eră străjer în șanț cu unul Pavel Marț din Ruginoasa. Pe Marț l'a omorât glonțul. Iar astăzi, Ion Miercuri tot n'a scăpat de moarte, căci a fost printre cei dintâi care s'au asvârlit în șanț. Și eșise vorba după aceea printre Suceveni, când se gândeau la morții lor: Bietul Marț a murit Luni, iar nenea Miercuri a murit Marți.

Pe coama șanțului izbea cu patul puștii în Harapi unul Vasile Ursu din Fântâna-Mare, și izbind își tot cânta singur : Hai izbește Ursule, sări de grabă Lupule, nu te lăsa, Corbule ! Tovarășii de pe lângă el se numeau într'adevăr așa.

Sergentul Petre Loghin erà isteț la vorbă, și până n'a fost străpuns de baionetă, își tot îndemnă oamenii cu gluma. Când a văzut pe George al lui Găină din Bogdănești asvârlindu-se spre șanț, a strigat : „Haida, zboară Găină, zboară !“ și întorcându-se spre dreapta : „Cântă-le, Scripcă, de petrecanie !“ Bițul Scripcă, om mai în vârstă, din Ruginoasa, n'a apucat să cânte multe, căci a căzut lovit de glonț în clipa aceea.

Și prin șanț, în învălmășeala cea mare, s'auzeau vorbe de aceștea. Mulți dintre oameni se numeau după mameori după neveste, și cum își strigau unii altora, să părea că prin șanț sunt numai femei „Sări, Dochiță ; haide Măriucă ; străpunge-l, Angelină !“

S'a potrivit că Gheorghe al Dascălului din Șaru, s'asvârlise spre un oficer turc, dar fiind izbit de-un glonț de revolver a căzut. Erà numai rănit, și avu puterea s'apuce cu amândouă mâinile de peste fluerile picioarelor pe oficer și să-l ție locului. Se asvârli atunci Grigore Popa din Vlădești spre oficer, care trăgea cu revolverul, dar nu se putea mișca. Și strigă sergentul Ion Chiriac, alergând și el : „Ține-l bine, dascăle, fă-i prohodul, Popo !“

III

Turcii de pe parapetul redutei văr au gloanțele ca grindinea asupra Românilor cari nu intraseră încă în șanț iar cei din șanț se apărau cu baioneta.

După ce însă ai noștri săriră în șanț, Turcii de pe parapet, ne mai putând să tragă spre ai noștri căci ar fi lovit și într'ai lor, eșiră cu mare strigăt și cu multă năvală din redută și veniră într'ajutorul celor din șanțuri.

Căpitanii Năstase Ion și Ioachim Rusu îi văzură și ocolind șanțul, le eșiră înainte cu o mână de oameni. Ei trecură peste grămada de fașine, dar Rusu căzù rănit de glonț și se prăvăli în șanț. Un redif se repezi de departe spre căpitanul Năstase cu baioneta, dar soldatul Teodor Dârju, văzându-l îi sări în cale și-l ghiontui cu patul puștii în fălci de-l răsturnă plin de sânge, Căpitanul apucase să se dea într'o parte de izbitura Turcului, dar alunecând pe sânge, căzù jos în genunchiu și acolo rămase, căci în clipa aceea l'a trăznit un turc cu patul puștii în ceafă și i-a rupt oasele gâtului.

În clipa următoare răsare din șanț maiorul Niculae Ion, cu obrazul numai sânge cu bluza toată sfâșiată, plin de noroi și fără chipiu. După el, gloatele. Scăpase ca prin farmec de câteva baionete; a fost izbit însă în două rânduri cu pumnii în obraz. În fruntea dorobanților săi, se apucase c'un sergent turc de gât și în svârcolire își sfâșiară amândoi hainile, apoi fù azvârlit în noroi. Trecuseră peste el și Turci și Români, și căzură morți în vremea aceasta doi sub-locotenenți, Valentineanu și Dănescu.

Să conținem aici cu povestirea, ca să ne întoarcem la celelalte batalioane.

În clipita în care a sărit Ion Niculae cu ai săi în șanțul turcesc, din paralela noastră ieșiră cu mare strigăt dorobanții munteni, în cap cu maiorul Handoca, și începură să alerge spre redută.

Turcii îi întâmpinară cu salve de puști, tunurile de

pe dealuri începură să-i bată în coasta stângă. Secerați ca snopii, de focul turcesc, dorobanții se răriră dintr'odată; maiorul Handoca, izbit de un glonț, căzù rănit și rămase jos.

Atunci companiile șovăiră. Căpitanul Ionescu însă, în fruntea companiei lui, sări înainte; un plumb veni șuerând și trânti pe căpitan la pământ. Locotenentul Rătescu își asvârli compania înainte dar fù rănit și el, și compania stătù pe loc. Neputând să înainteze, întreg batalionul s'a culcat atunci pe pământ, ca să scape de gloanțe.

Aceștia stăteau acum pe loc, așternuți câmpului, și Niculae Ion cu ai săi eră lăsat singur pe sub redută.

Cărmuitorul luptei, colonelul Sachelarie, dete atu ci poruncă să iasă din paralele al treilea batalion, al maiorului Bădulescu. Batalionul sări repede și în pas alergător începù să fugă spre redută. Locotenentul Călinescu, un oficer de ordonanță al Domnitorului nostru, alerga înaintea batalionului: el ceruse însuși să i se facă onoarea să meargă în luptă. Căzù însă dela cei dintâi pași, izbit drept în mijlocul frunții de un glonț. Cu toate că amândoi căpitanii celor două companii de dinainte, Mihăescu și Davidescu, căzuseră răniți, companiile mergeau înainte. Dar așa de omorător eră focul turcesc, în cât nici acest batalion n'a putut să înainteze și abiă ajunse până unde eră culcat batalionul lui Handoca, abiă apucă să-l ocoloască și să treacă puțin înainte, și trebui să se aștearnă și ei pe pământ.

Acum stetea și acest al doilea batalion pe loc și Niculae Ion cu ai săi eră lăsat singur în mâna morții sub redută.

Comandantul luptei mai avea rezervele. Să le bage și pe ele în foc? Văzând că amândouă batalioanele tri-

mise într'ajutor nu înaintează și că lupta e desnădăjduită, dete poruncă batalionului maiorului Pega să iasă la larg. Acest batalion dintr'al șaptelea de linie, așezat în dosul redutei noastre, eși grăbit din șanțuri și ocolii reduta cu multă greutate, fiind mare îmbulzeală de soldați de-ai garnizoanei pe lângă redută. Răzbi printre ei și fiind-că nu mai eră vreme să intre prin șanțurile din apropiere, el fù silit s'alerge pe câmp deschis. Bătut din coaste de tunurile din Bucova și din față de tunurile Plevniței, acest batalion scăzut de tot, n'a putut să înainteze decât până la paralelă — adică până acolo de unde porniseră celelalte trei batalioane — și trebui să stea și el pe loc.

IV.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Acum stăteau, unul după altul înșirate pe câmp trei batalioane culcate pe jos, și bieții dorobanți ai lui Ion Niculae erau singurii sub reduta Turcilor. Spun ofițerii, că focul turcesc niciodată n'a fost așa de puternic și de mânios ca acum, par'că s'adunaseră toate zecile de mii de oșteni ai lui Osman într'un singur loc.

Se întâmplase că toate aceste trei batalioane culcate să fie de Munteni. De aceea Moldovenii lui Ion Niculae s'au plâns că „i-au lăsat Muntenii la perire“.

În vremea aceasta Moldovenii lui Ion Niculae, străbătură locul dintre șanț și redută, începură s'arunca scările pe parapet și să se urce ici colo câte unul pe zidul cel drept ca peretele. Ei se mai luptau în pierzarea minții, căci acum nici de scăpare nu eră vorba, necum de biruință. Toți patru comandanții de companii căzuseră, căpitanul Năstase Ion mort, iar ceilalți

trei căpitani, Ioachim Rusu, Vasile Andreescu și Hacie au fost duși la ambulanțe. Companiile fură cârmuite de singurii ofițeri, de un locotenent și trei sublocotenenți; dar locotenentul căzu rănit, iar toți sublocotenenții rămăseră morți pe sub parapet.

Ca și la întâia năvală la Plevnița, batalionul rămas fără ofițeri a fost dus înainte de sergenți și de căprari, până mai erau și de aceștia. Svârcolirea eră fără nici o țință, soldații se luptau numai ca să ucidă și să se apere de moarte; copleșiți cu totul ei se sbăteau în ghiarele morții. Plecaseră o mie de oameni, și căzuseră opt sute — și cei două sute rămași, gâfâind de oboseală și plini de sânge, se mai băteau, se băteau ca orbii nehibzuid unde lovesc și nesimțind că sunt loviți.

Maiorul Ion Niculae se țină tot în fruntea lor, și cu atâta vitejie năzuise spre șirurile Turcilor și atât de mult îi amărise cu avântul, încât la urmă când îl văzură străpuns de baionetă și căzând pe spate, săriră la el cu topoarele și-i despicară capul, ciopârțindu-l în bucăți. Inșiși ofițerii turci îl ciopârțiseră, dintâiu pe el, apoi pe căpitanul Ion Năstase, căci vruse Dumnezeu să cază viteazul maior chiar în locul unde-i căzuse mai înainte căpitanul.

Săriseră într'acest timp și batalioanele din urmă, cari se așternuseră câmpului. De geaba însă se opintiră să stăvilească împotrivirea Turcilor și degeaba le-a fost toată stăruința și statornicia. Săriră acum și rezervele turcești, alergară într'un suflet la reduta companii din tabăra întărită dela Bucova, și însuși Osman fu înștiințat să trimeată batalioane de sprijin.

Domnitorul nostru, cât a ținut lupta stete în dosul redutei noastre pe un colnic și priveghia lupta. Văzând

El că e cu neputință să se mai prelungească o luptă zadarnică și că Turcii se îngrămădesc tot mai mult, a dat poruncă de retragere, ca să nu-și mai dea peririi batalioanele așa de cumplit amenințate.

Un batalion din garnizoana Griviței eși atunci și sprijini retragerea. Batalionul dorobanților din Râmnic trebuia sprijinit mai ales, fiind mai sub redută — batalionul Moldovenilor nu putea să mai fie mântuit, era jertfit cu totul. În retragere, dorobanții adunaseră pe cei răniți de pe câmp, pe câți putură; răniții din șanțuri rămaseră acolo și fură măcelăriți de Turci. Pe Moldovenii lui Ion Niculae, câți apucară să se retragă de sub redută peste șanț, îi aduseră dorobanții din celelalte batalioane parte în brațe, parte târându-i, căci într'atâta erau de obosiți, de nu se puteau ține pe picioare.

Intre oficerii răniți, aduceau ai noștri și pe căpitanul Bogdan un oficer de ordonanță care fiind trimis de Domnitorul nostru să-i aducă vești de pe câmpul de luptă, se alipi de dorobanții râmniceni și se rugă să fie lăsat să intre și el în foc. Am spus mai înainte, cum alt oficer de ordonanță, locotenentul Călinescu, făcù acelaș lucru și căzù izbit de glonț. Căpitanul Bogdan erà isbit de două gloanțe și avea pântecul sfâșiat de ele, în cât îi curgeau mațele. Dus în spital chiar în acea zi fù cercetat de Domnitorul nostru, care însuși îi puse crucea Sfântului Gheorghe pe piept — dar peste noapte căpitanul a murit.

V.

Se luptaseră Românii și de astă-dată și cu vitejia aceea pe care o vădesc numai oștirile vechi și de veacuri încercate în luptă. N'au dobândit nimic, e adevă-

rat, dar au dat dovezi că sunt vrednici de i bânze și că știu să moară.

Vrednica faptuire a căpitanului Bogdan și a locotenentului Călinescu mărturisește pornirea spre fapte vitejești a Românilor. Ei erau oficeri însărcinați să ducă porunci dela Domnitorul nostru la cârmuitorii luptei și să ducă dela aceștia vești la Domnitor. Dar amândoi au cerut să fie lăsați să meargă alături cu soldații în foc. „Ce frumos se înșiră batalionul când pleacă“, zise căpitanul Bogdan, și cu lacrimile în ochi se ruga ca un copil de teamă că nu i se va da voie să meargă și el în luptă.

Și nu s'au dus în foc numai de fală. Călinescu alerga în fruntea batalionului; și cel d'întăiu glonț, care a plecat din reduta Turcilor s'a oprit drept în fruntea celui ce era mai în frunte, și Călinescu a căzut trăznit de-odată.

Faptele acestor doi oficeri n'au fost singuratice. Tot așa a făcut și maiorul Șonțu la 30 August. De-alungul povestirii luptelor, se vor vedea și alți ofițeri cari s'au rugat să fie lăsați în luptă. Ar avea destul ce să scrie, cine-ar scrie anume despre felul cum ofițerii se întreceau care de care să li se dea locul cel mai primejduit al luptei. Iar dintre toate, mai de laudă e frumoasa faptuire a maiorului Giurescu la Rahova.

Avântul ofițerilor însuflețesc pe soldați; și or cât de buni și de voinici ar fi soldații, inima lor scade, când ofițerii, n'au inimă destulă. În rândul trecut tot la Plevnița căpitanul Valter Mărăcineanu și maiorul Șonțu și-au dus luptătorii în foc cu nespus avânt și au murit în fața lor a tuturor. Acelaș avânt l'au avut acum maiorul Ion Niculae și căpitanul Năstase. „Tot înainte copii!“ striga Șonțu murind de glonț; „tot înainte copii!“

a strigat și Ion Niculae, în vreme ce scoțându-și batista ca să-și șteargă sângele și sudoarea de pe înfierbântata frunte, căzù străpuns fără de veste cu baioneta. Toți acești patru ofțeri avură aceeași soartă ; la aceeași redută își văzură companiile nimicite cu totul, fără ajutor din urmă ; toți patru periră în vederea tuturor companiilor și fură apoi tăiați în bucăți de păgânii din redută.

Și cu ce inimă s'a bătut oștenii cei de rând ! Când s'a asvârlit în șanț căprarul Ciucă, și-a uitat de pușcă și în mânia lui a început să isbească orbește cu pumnii, iar la vederea asta, moldovenii săriră cu toții grămadă în șanț și, ca și când n'ar fi știut pân'acum lucrul acesta, ca la poruncă își întoarseră toți pușca și începură să isbească fără milă cu patul puștii. Spun, că pe coama șanțului Vasile al Moșneagului, scăpându-și pușca, se repezi și apucă de-odată pe doi Turci de gât, sugrumându-i de beregată, și neștiind ce să facă, îi tot împinse spre șanț, dar într'astă vreme îl apucase și pe el de gât un turc. Galben-vânăț de sugrumătură el tot împingea înainte pe cei doi Turci și mai galbeni. Iar, când a căzut Turcul care-l strângea de gât, izbit de un Român, Vasile al Moșneagului dete Turcilor din mâinile lui vânt și-i prăbuși în șanț. Alergă apoi și asvârli unul după altul vr'o cinci Turci în șanț, iar cu al șaselea a căzut și el.

Dintre zece sergenți, câți avea batalionul, opt muriră acolo sub redută, iar doi, răniți de moarte, periră în spital. Fapta unuia dintre ei, a lui Burduja, am spus-o mai înainte. Burduja era din satul Boroaia ; în batalion nici dintr'un sat nu erau atâția oameni ca din Boroia — și aveau doi sergenți. De aceea erau mândri Boroenii. Acesta, al doilea, Tudor Niculae, când s'a dat semnul de retragere, deși rănit tare, a apucat de gulerele bluzei

pe doi răniți de moarte din satul lui și a început să-i târâe după el, ca să-i scape. Și i-a adus până la un loc, dar fiind lovit în spate de un glonț a căzut mort. Când i-a adunat sanitarii, mai pe urmă, cu toate tridirile lor n'au putut să desfacă mâinile sergentului din gulerul bluzei celor doi, așa își încleștase mâinile în haine, și au fost siliți sanitarii să taie bluzele ca să descleșteze pe sergent. Și l-au îngropat așa, cu pumnii strânși și în fiecare pumn cu câte o bucățică de bluză, ca mărturie pe cea lume de câtă dragoste avuse să-și mântuie rații!

O frumoasă pildă de iubire frățască au văzut, pe timpul retragerii, batalioanele din frunte. Căzuse un soldat — moldovean din batalionul lui Niculae Ion — pe locul cel neted din fața redutei. Fratele său obosit peste măsură, se repezi să-l ia în spate. Neputând, îngenunche lângă mort și începu să tragă focuri spre șirurile de Turci cari înaintau. Părându-i-se, poate, că gloanțele turcești isbesc în trupul mortului său frate, se sculă de unde era și din nou se așeză în genunchi între mort și Turci, par'că voind să apere pe mort de gloanțe cu propriul său piept. Degeaba îi strigau ai noștri, cari se tot îndepărtau, degeaba îl cheamau să lase pe mort și să intre în șiruri, el trăgea într'una focuri desnădăjduite cu o nespusă iuteală spre Turci. În urmă îl răsturnară gloanțele, și în curând peste trupurile amândorora trecură șirurile de Nizami. Acești soldați erau Toader și Niculae ai Diaconiții.

Dintr'acest batalion de Moldoveni n'au rămas teferi decât doi ofițeri, un căpitan și un sub-locotenent. Și din o mie de oameni n'au rămas decât 140. Batalionul s'a purtat așa de vitejește, în cât a fost luat ca pildă de vitejie și de credință Domnitorul nostru a împărțit

înşusi cu mâna Sa celor mai distinşi dintre soldaţii câţi au rămas în viaţă, opt medalii „Steaua României“ şi douăzeci şi patru de medalii de argint „Virtutea militară“, iar ofiţerii întregului regiment au fost decoraţi.

VI.

Văzuseră ai noştri că reduta Plevniţei nu se poate cuceri cu năvală. Dar nu voiră s'o lase necucerită, şi de aceea se puseră cu temeiul să-şi facă şanţuri de apropiere, ca să-şi scurteze tot mai mult drumul şi să micşoreze câmpul deschis peste care aveau să dea năvală.

O lună încheiată au trăit ai noştri numai sub pământ, săpând zi şi noapte la şanţuri şi la paralele. Iar când au crezut că sunt destul de aproape, au mai încercat odată să dea asalt, şi n'au avut noroc nici atunci, şi în urmă şi-au luat gândul s'o mai iubească. Şi până la căderea Plevnei, Plevniţa Turcilor a rămas în picioare, nesupărată de ai noştri, dar supărând neconţinut cu tunurile ei reduta noastră.

Pe lângă companiile de geniu, lucrau câte trei-patru companii de pedestrimă, schimbându-se mereu ziua şi noaptea. Tot câmpul dintre redute îl făcură numai şanţuri, în cruciş şi în curmeziş, şi împletite în toate chipurile. Lucraseră câte opt sute de oameni şi ziua şi noaptea o lună de zile.

Ziua lucrurile mergeau încet şi cu multă băgare de seamă, din pricină că Turcii trăgeau focuri spre săpători. Toată ziua stăteau la pândă Turcii pe parapet, şi unde zăreau ori vreo lopată eşind din şanţ pe d'asupra

pământului, ori vr'un chipiu, își îndreptau plumbii într'acolo.

Noaptea săpau mai în liniște. Dar când erau nopți senine și luminate de lună, Turcii îi zăreau și-i împedecau, omorând de multe ori pe lucrătorii mai din frunte. Cu cât erâ noaptea mai întunecată, cu atât erâ mai bine pentru săpători, cu toate că erâ muncă nepus de grea, să sapi prin întuneric ca în mormânt, fără pic de lumânare, ca să nu te știe Turcul unde ești; să chibzuești mereu cât de tare dai cu sapa; ca să nu faci sunete; să nu îndrăznești să vorbești de loc, ca să nu ți se audă glasul; și să n'ai repaos noaptea întreagă, ca să faci ce nu poți face ziua.

Erau lungi șanțurile, căci făceau cotituri într'una, erau adânci cât să poată umblă prin ele omul cel mai înalt fără să se vadă, și erau largi de puteau să meargă printr'insele trei care alătura. Ce de săpătură! Iar pământul săpat nu puteau să-l asvârle afară, ca să nu se cunoască locul unde se sapă, ci trebuiau să-l care prin șanțuri până la reduta noastră și apoi să-l asvârle într'o vâlcea de după redută.

Mai bine războiul și perire de oameni, decât o muncă așa de urgisită și de grea! Și cu toate acestea, dorobanții munceau veseli, munceau mai mult decât li se cerea. Vorba lui Peneș Curcanul: Nici unul însă, dragi copii, nici unul nu se plânge!

Nu s'au plâns, cu toate că munca li se făcuse, cu vremea întreit de grea. Cam dela Sfântul Dumitru începuse o ploae amestecată cu zăpadă, și un vânt ascuțit bătea de-alungul văilor. Se umpluseră șanțurile de noroiu, și bieții flăcăi cari săpau pe acolo, stăteau ziua întreagă în apă până la glesne, și multora le degerau picioarele. Iar cei ce cărau pământul ori scândurile și

fașinele trebuitoare lucrării, bălăceau, până în genunchi în noroiul făcut de umbletul atâtor sute de oameni. Iar de asupra lor curgeau cu nemiluita ploaie și iarăși ploaie, și ei uzi până în măduva oaselor găfâiau sub greutatea sacilor umpluți cu pământ, în vreme ce gloanțele turcești le șuerau pe lângă urechi și-i petrecea și în jos și în sus pe cale.

De atâta ploaie se muiase pământul și se prăbușea. Oamenii, cari munciseră atâta să sape, își vedeau într'o clipă risipită toată munca prin surparea pământului, și trebuiau să înceapă din nou ca să dreagă șanțul ruinat.

Și au muncit mereu, și au muncit cu nădejde și s'au apropiat de multe cărări deodată până la o asvârlitură de piatră de reduta Turcilor.

De câteva ori au fost nevoiți să sape și unde nu voiră. Turcii, adică, începură să sape și ei șanțuri de apropiere către noi. Ai noștri pândeau încotro își săpă șanțul, și apoi începeau să sape un șanț de-a crucișul șanțului turcesc, ca să-l taie. Și unde se întâlnea șanțul nostru cu al lor, se făcea moarte de oameni, acolo sub pământ, căci se pomeneau deodată și Turci și Români în gura șanțului. Și-i dovedeam pe Turci, și ne grăbeam și noi și ei să închidem acolo șanțul, cu pietre, cu saci umpluți cu pământ, cu lemne — căci precum nu îndrăzneam noi să intrăm în șanțul lor, tot așa nici ei într'al nostru.

La urmă, ai noștri scoaseră toată împletitura, aceea de șanțuri, într'o piață. Săpaseră adică un loc larg cât ar putea să coprindă 8—10 case, adânc și acoperit cu bârne și cu saci de pământ, la vreo 60 de metri de parte de redută, și acolo se adunaseră batalioane de pedestrimă și stăteau ca într'o cetate. Cât ținea ziua lui Dumnezeu, Turcii trăgeau spre piața asta, aruncau

din reductă bombele cu mâna iar ai noștri răspundeau, și se gâlceveau așa de aproape, căci li se auzeau vorbele cari erau înjurături mai ales. Și se certau și se ocărau și se împrășcau cu plumbi toată ziua, nu fără pierdere de vieți, căci din când în când plumbii tot mai nemereau pe câte unul.

La amiazi, când mâncau ai noștri, se întâmplă că se rătăceau plumbii turcești prin ceaunul de mămăligă și prin ciorbă. Iși scoaseră, bieții vorba glumeață că la amiază mănâncă borș cu plumb, iar seara plumb cu borș. Erau glumeți și-acolo, după felul mucalit al Românilui, și nu se lăsau de drăcii cu toate că erau în gura morții.

VII.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Când au crezut Românii că sunt apropiați în deajuns de reducta Turcilor au încercat să mai dea odată năvală asupra ei.

Se alesese pentru năvală o zi de Vineri—tocmai cu o săptămână înaintea sărbătorii Sf. Paraschiva.

Turcii aveau sărbătoare în ziua asta, nu numai obicei-nuita lor Vineri, pe care o țin ca noi creștinii Dum-nica, dar și un praznic mare de-al lor, Ramazanul, ținut cu multă cucernicie și rugăciune. Crezură ai noștri că vor putea lovi fără veste pe Turci, găsindu-i în mână cu biblia lor nu cu armele. Și într'adevăr Turcii erau la rugăciune când i-au lovit ai noștri.

Românii s'adunaseră, cu multă liniște în piața lor, rânduți pe companii—la o asvârlitură de piatră de parte de reductă—și tocmai când era soarele cruce la amiazi, eșiră dorobanții din Vlașca și din Teleorman

și deteră năvală. În rând cu ei eră o companie de oameni cu scări, cu saci umpluți cu călți și cu fașine.

Alcătuirea acestei companii e o pildă frumoasă de credință și de vitejie. Cei din companie erau flăcăi de prin mai multe regimente, cari s'adunară de bunăvoie și se 'mbiară să meargă 'n foc. Un locotenent umblă din regiment în regiment, întrebând: Cine vrea dintre voi să intre de bunăvoie în luptă? Și din toate părțile răspundeau voinicii, așa că la urma urmei, mai toți eră gata să sară în foc. S'au ales, apoi cei mai sprinteni.

Dorobanții de data asta nici n'aveau puștile încărcate, ca să tragă focuri și să deștepte pe Turci. Nici nu eră nevoie de plumb, căci din piața noastră puteai s'ajungi din câteva sărituri la șanțurile turcești, iar acolo eră nevoie numai de baionetă.

Ca vântul de iuți s'asvârl dorobanții din paralela lor, rezezi ca o furtună străbat câmpia și cât ai bate în palme ajung la șanțurile turcești. Rezezi au fost Români, dar Turcii au fost și ei rezezi.

Abia zăriră pe Români ivindu-se din șanțul lor, și asvârlind cărțile de rugăciuni, săriră cu multă strigare pe parapet și deschiseră un foc pustiitor. Și dintr'odată se porniră și tunurile dela Bucova doborînd rânduri întregi din batalioanele noastre. Incepură să urle și grozavele tunuri numite „dela șosea“ — niște tunuri foarte mari al căror vuet eră înzecit mai puternic decât al tunurilor obicinuite — și pe care nu le întrebuiță decât la zile mari. Iar azi eră zi mare a Turcilor, și praznic!

Dorobanții din Vlașca și din Teleorman apucară să ajungă la șanțul turcesc. Dar celelalte batalioane cari cum se iveau de sub pământ, erau potopite de focu-puștilor și de obuzurile tunurilor, se răreau ca din pol-veste și se invălmășiră, făcându-se între ele o neorân-

duială așa de mare încât nu puteai să-i mai dai de căpătâiu.

În loc să lovim noi fără veste pe Turci, ne loviră fără veste ei pe noi. „Erau c'un ochiu în cartea de rugăciune, dar cu celalt la dușman“, zice povestitorul turc; și într'adevăr, au fost vrednici de toată lauda Turcii, căci asta e a soldatului să fie cu ochii 'n patru.

Batalionul de dorobanți din frunte ieșise de sub bătaia tunurilor și acum se bătea a perire la șanțurile redutei. Se încinse luptă cumplită. Și ar fi răsbit ai noștri prin șanțuri, dacă n'ar fi curs din toate părțile rezervele turcești și ajutoarele de pe de lături.

Începură Turcii să ne copleșească; căzură răniți tșpatru căpitanii batalionului. Comanda fu luată de locotenenți și de sublocotenenți, dar căzură și ei. Soldații începură să stea în cumpănă. Library Cluj

Atunci sergentul Petre Călin ia sabia din mâna locotenentului său care căzuse, și în fruntea companiei năvălește spre șanț. Soldatul Părvu Marinescu sare cel dintâiu în șanț, și după el doi sergenți, Ion Marin și Stan a lui Nică. Indemnați de ei, sare compania întregă, și după ei altă companie comandată de alt sergent, de Dumitru Pașcu.

De altă parte a șanțurilor sub-ofițerul Petcu s'avântase cu steagul regimentului pe coama șanțului, dar o spărtură de obuz trânti pe Petcu în șanț, rupând totodată prăjina drapelului, tocmai sub pânză. Prăjina căzu în șanț, iar steagul rămase pe coamă. Un turc din șanț întinzându-se își puse mâna pe bucățica de prăjină a steagului, dar atunci săriră dorobanții spre steag, iar sergentul Tudor Hristea asvârlindu-se în grabă se întinse cu întreg trupul peste steag, de-alungul pământului, și cu gura mușcă de mână pe Turc. Apoi ridicând steagul

și strigând : după drapel copii ! se repezi unde era învâlmășagul mai mare.

Ca și la 30 August, după moartea lui Mărăcineanu, lupta de astăzi a fost condusă mai numai de sergenți și de căprari.

Batalioanele din urmă nu putură răzbi prin obuzurile turcești ca să vie în ajutorul dorobanților de sub redută, iar aceștia se văzură siliți să se retragă. Atunci ca să se răzbune, toate tunurile românești și rusești începură să bată Plevnița cum n'a mai bătut-o, trăgând asupra ei cu o nespusă mânie. Și se sileau să-i măture păretele și s'o aprindă și s'o asvârle în aer. Cinci ceasuri urlară tunurile. Apoi slăbiră rând pe rând. Și se făcù liniște pe câmpul de bătae, și sosi și noaptea, acope-rind cu întunericul ei văile Plevnei.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

VIII.

Dar de-odată prin întunerec, cam pe vremea cinei, se umplură iarăși văile de vuet.

Românii izbiră din nou Plevnița. Până acum ei nu încercară nicirodată să se lupte noaptea. Acum crezând că totuș vor izbi fără de veste pe Turci, se repeziră din nou asupra lor, chibzuind că prin întuneric, dacă nu vor izbândi, le va fi mai ușor să dea îndărăt și să-și adune răniții.

Fără să tragă cu tunul, chiar fără să descarce o singură pușcă, în tăcere ca stafiile, eșiră soldații noștri din șanțuri și deteră năvală cu baionetele întinse. Numai tropotul pașilor s'auzea, un tropot scurt și des, răpăind ca grindina. Turcii auzeau bine sunetul pașilor, dar nu trăgeau de loc cu pușca, de aceea credeau ai noștri că

șanțurile sunt slab apărate. Dar, iată când ajunseră do-
robanții la șanț, îl găsiră numai un fulger de baionete :
șanțul era plin de Turci, umăr la umăr, și toți cu bai-
onetele în sus. Fiind peste puțină să s'asvârle în bai-
onetele lor, Românii începură să tragă foc asupra șan-
țului, dar neputându-se apropia destul, se băteau cu
„pământul“.

Atunci o mână de oameni alergară spre-o gură a
șanțului, iar căpitanul Vasiliu cu ai lui spre altă gură.
Românii trăgeau acum de alungul șanțului în mulțimea
cea strâmtorată a Turcilor și-i pustiau. Turcii nu se
puteau învârti și nu puteau întrebuița pușca : începură
deci să se îndese spre gurile șanțului ca să iasă la larg
iar ai noștri se străduiau să-i ție în șanț, ca să poată
da în grămadă.

Și se făcù o îmbulzeală de nespus la gurile șanțului,
și se porni o încăerare de oameni și zvârcolire cum
n'au mai văzut Românii, căpitanul Gănescu cu ai săi
s'a apropiat acum de șanț, ca să-i ia pe Turci la răs-
păr și dela mijlocul șanțului. Dar prin întuneric el n'a
băgat de seamă, că Turcii aveau cângi lungi prin șanț
și când s'a apropiat, el a fost prins cu cârligul și tras
în șanț. Pe cei ce pățiră ca el, — și o pățiră mulți —
Turcii i-au măcelărit în șanț.

Cu toată apărarea cea inverșunată, Turcii fură copleșiți.
Se umplură șanțurile de cadavre și de fașine, și îm-
pinși de Românii cari săriră în șanț, Turcii fugiră cău-
tându-și mântuirea în redută.

Pe când se învâlmășeau prin șanț, o seamă de Ro-
mâni eșiră la larg și începură să așeze scările, se ur-
cară pe scări, ajunseră pe par pet și începură să sco-
boare în redută. Cei din șanț strigară atunci un Ura,
care sgudui văzduhul și ajunse până pe dealul unde

stetea Domnitorul cu generalii săi. Toți crezură că reduta e cucerită.

Dar nu eră. Numai vre-o câțiva răzbiră pe parapet și apoi în redută : cei mulți se svârcoleau încă prin șanțuri.

Indrăzneții și norocoșii, care apucară să iasă din șanț, s'agățară, într'adevăr ca vulturii stâncilor pe parapetele redutei. Și unde n'aveau scări, suiau unii pe umeri altora și săriau pe parapet. Și cu atâta mânie se repezeau flăcăii noștri în cât spuneau Turcii — după căderea Plevnei — că în tot războiul purtat nu intrase în ei atâta groază de perire ca acum. E de neuitat povestea spusă de un căpitan, că văzù pe unul dintre doboranții săi cum se muncea în vârful unei scări, să se avânte pe parapet, agățându-se numai cu o mână. „Pune și cealaltă mână, băete, și te urcă, mă, ce zăbovești?“ „Aș pune-o și pe cealaltă“ răspuse soldatul „dar mi-e colo în șanț!“ — „Atunci, dă-te jos!“ — „Păi, ași vrea, căpitane, să mor în redută“. Căpitanul îi ajută să se urce sus, și ajuns pe parapet, acest flăcău cu mâna dreaptă tăiată din umăr, strigă din răspuțeri aruncând ochii peste înspăimântătoarea încăerare din redută : Ura, Români, și apoi s'asvârli de pe zid sub picioarele Turcilor. El voia să moară în redută !

Iar acolo, în redută, eră urgia lui Dumnezeu. Se străpungea în deavalma, se izbeau cu pumnii, se mușcau cu dinții ; ici om stând cu genunchii pe pieptul omului și învărtindu-i baioneta în gât, colò unul căzut cu fața într'o baltă de sânge, ici unul cu capul despicat în două de-i atârna jumătatea capului pe un umăr, și pretutindenii încleștare și omor și moarte într'o mie de chipuri.

Atunci, începù de-odată să sune apelul în tabăra turcească ; pe toate dealurile împrejurimii începură tobele

turcești să-și cânte cântecul primejdiei și să cheme oștirile într'ajutor.

Și se răscoliră dealurile, se răzvrătiră văile și de pretutindeni începură s'alerte Turcii, să sosească repezi, să curgă ca pâraile și să sară în redută. Mai toți ofițerii români erau răniți, și flăcăii noștri foarte răniți. Și când văzură sosind mulțimea de oști turcești din adâncul întunerecului, se retraseră din redută până ce mai erà vreme și până nu se vedeau înconjurați de Turci.

Incet și culegându-și morții și răniții, batalioanele, se retraseră, prin întunec, până la șanțurile lor. Turcii, deși așa de mulți, nu îndrăzniră să le urmărească.

Căzuseră o mie de Români într'această zi, parte morți parte răniți. Nici o luptă, purtată de noi, n'a fost mai strașnică și mai sângeroasă decât asta.

Mai toți oștenii erau răniți la mâini, cei mai mulți aveau brațele rupte, degetele tăiate. Aceasta erà dovadă de avântul lor în suirea pe parapete. Când puneau mâinile să s'agațe pe redută, Turcii le tăiau mâinile, și flăcăii cădeau în șanț.

Cei mai mulți morți erau dintre dorobanții vlășteni și teleormăneni, iar răniții erau mai ales din batalionul întâiu de vânători.

Periseră de rândul acesta mulți dintre soldații de geniu cari se repeziră spre șanțuri cu fașine și coșuri de nuele, cu sape și cu toate uneltele trebuincioase ridicării de adăpostiri.

Peste noapte, târziu după miezul nopții, s'a început din nou împușcătura între Români și Turci. Căci ieșiseră și Turcii, pe ascuns, și Românii, să-și culeagă morții de pe deal, și au început să se împröște unii pe alții cu plumbi. Turcii au sărit la tunuri și-au început să

tragă cu obuzuri. Ai noștri văzând aceasta, au încetat focul, și în urmă s'au astâmpărat și Turcii.

Aceasta a fost cea din urmă încercare de năvală asupra Plevniței. De aici înainte Românii au lăsat-o în pace cu năvala, dar i-au făcut de scurtare a zilelor prin săpăturile lor de apropiere. Au tot săpat pe sub pământ și s'a apropiat de ea; au făcut șanțuri chiar până sub parapetele ei, pe care aveau de gând să le asvârle în aer, cu iarbă de pușcă. Dar n'au ajuns să-și împlinescă gândul, căci în zilele în care erau gata să asvârle reduta în aer, Osman s'a dat prins cu toată oastea.

Pretutindenii în războiu am biruit, numai la Plevnița n'am avut noroc. Vitejia noastră și avântul nu ne-au fost de folos la Plevnița, dar nicăeri ca la ea n'au dovedit Românii mai multă stăruință și vrednicie de oștean. Pentru luptele dela Plevnița ne-au admirat lumea și oștirile străinilor, și ne ziceau: vrednici ați fost să biruiți, dar norocul n'a voit!

IV.

CUCERIREA RAHOVEI

I

Eră târziu în toamnă cam pe la Sfântul Dumitru, când oștirea noastră care se află la Ghighiu lângă Dunăre, primi porunca să alunge pe Turcii din întăriturile Rahovei și să cuprindă cetatea.

Oștirea aceasta eră puțintică de tot. Iar povestea alcătuirii ei este

Indată după lupta cea mare, la 30 August, s'au trimis vreo două mii de dorobași să facă patroulă pe drumul dela Plevna spre Nicopol, ca nu cumva să se adune oști turcești pe acest drum și să-l închidă. Mai marele dorobașilor eră colonelul Slăniceanu.

Ei au păzit drumul vreo cinci săptămâni, și s'au ținut cam pe lângă Dunăre, în fața orașelului nostru Corabia.

După ce au început să sosească din Rusia oastea grenadirilor, pe la începutul lui Octombrie, și s'a așezat cu temei pe lângă Plevna, dincolo de Vid pe șesuri s'a făcut o schimbare în tabăra Plevnei. Osman eră acum închis de toate părțile; pe partea dreaptă a râului eră strâmtorat de oștirile cele vechi iar acum pe partea stângă de grenadiri.

Trecuse și oastea românească peste râu, ca să facă

o tabără mare cu grenadirii. Roșiorii, amândouă regimentele, și două regimente de călărași, trecuseră peste râu de mult și cutreerău câmpiile, dar pedestrima a trecut abia acum, în toamnă, după sosirea grenadirilor.

Cei trecuți peste râu erau oștenii cei ce au bătut Grivița, adică Moldovenii în țara de sus, dorobanții din Botoșani și din Dorohoi, cei din Roman și din Bacău, apoi regimentul al șaptelea de linie, și vânătorii din Piatra-Neamțului¹⁾.

Înglodindu-se oștile creștine de pe toate părțile Plevnei, ni se curmase grija ce o duceam de drumul Nicopolei. De aceea dorobanții cei trimiși cu Slăniceanu să-l apere, nu mai aveau nici un rost. Ei puteau să se întoarcă și să intre în Tabăra Plevnei. Dar nu eră nevoie să se întoarcă.

Domnitorul s'a gândit să mai trimeată puținică oaste lui Slăniceanu, ca să fie la un loc vreo cinci mii de oameni, și să-i pornească înainte spre Rahova ca să ispitească locurile.

Slăniceanu avea cu el trei batalioane de dorobanți moldoveni, din oastea care a fost strivită la Plevnița: avea pe Tecuceni, un batalion aproape întreg; pe Putneni, vreo patru sute, câți au mai rămas din batalionul lui Șonțu în ziua când au fost potopiți în Valea-Sângelui; și avea și pe cei 140 de dorobanți din Neamț și din Suceava, singurii rămași din cei optsute câți au năvălit la Plevnița cu maiorul Ion Nicolae. Erau cu numele trei batalioane, căci toate la un loc aveau abia peste o mie cincisute de oameni.

1) Batalionul al doilea de vânători, cu toate că eră recrutat din județul Prahova și sta în Ploești, făcea parte din oastea Moldovenilor din Țara de sus și se numea „din Piatra-Neamțului“.

Aceasta eră oștirea Slăniceanului și din ea s'a isvodit oastea care a bătut Rahova.

Dela Plevna n'a putut Domnitorul să rupă nici măcar un regiment de pedestrime, ca să-l trimeată lui Slăniceanu ca sporire. I-a trimes o singură companie de dorobanți din București. Atâta tot. I-a trimes însă călăreți, două regimente de călărași, și dete poruncă să treacă peste Dunăre dorobanții și călărașii căți se mai găseau ca pază prin Oltenia și să se împreune cu mâna de oameni ai lui Slăniceanu.

Slăniceanu cu ai săi a așteptat la satul Ghighiu sosirea dorobanților, și cam pe la Sfântul Dumitru i-au sosit. Aceștia erau cu toți două batalioane, unul de mehedințeni și altul de musceleni, iar din Neamț și din Suceava au sosit 250 de recruți cu doi ofițeri ca să întregească batalionul. Și i-a mai sosit și un regiment de călărași, alcătuit atunci în grabă din prisosul altor regimente.

Aceasta eră toată oștirea: Vr'o patru mii de pedestrași, toți dorobanți, și vr'o mie de călărași, cu douăsprezece tunuri.

II.

Eră o mână de oștire neaoș românească! Numai dorobanți și călărași mehedințeni și cei din Suceava erau recruți, de curând aduși de pe-acasă și, astfel neiscușiți în purtarea armelor și neobicinuiți cu mișcările oștășești în vreme de bătae.

Unii apucaseră să se vâre în haine de oștean, dar cei mai mulți erau pe straietele lor țărănești — tocmai cum zice Peneș Curcanul: purtând opinci, suman,

îțari — și-ți eră mai mare dragul de ei. Mehedințenii cu anterie și cu cisme, Sucevenii cu cojoace. Erau țărani din toate județele țării, începând din munții Mehedinților, din Gorj, din Argeș, din Muscel, din toată Moldova până la Dorohoiu, ba erau și Bucureșteni dela obor. Să fi căutat anume, nu i-au fi potrivit mai bine.

Cu toate că stăpânirea le-a dat numai bani nu și hrană de-a gata ca oștilor dela Plevna, acești dorobanți siliți să-și caute singuri hrana, au dus-o mai bine decât cei dela Plevna.

Dintre toate luptele câte le-au purtat ai noștri, mie nici una nu mi-e așa de dragă și de învrednicită s'o laud, ca aceasta dela Rahova. Poate, că atunci când am citit întâiu povestea luptelor noastre, la toate luptele celelalte am urmărit cu încredere pe oșteni, îi vedeam tari și bine sprijiniți ca să birue, și întorceam repede foile cărții, ca să văd mai iute sfârșitul. Dar pe dorobanții dela Rahova îi vedeam slabi și le duceam grija, și-mi eră groază să întorc foaia, ca nu cumva să mă întunec de-odată, găsind că au fost bătuți. Și când i-am văzut așa de viteji, mi-a părut mai bine de biruința lor, decât de toate biruințele noastre de până atunci.

Rahova eră cetate tare și apărată de redute strașnice. Eră un cuib primejdios pentru noi. Te puteai aștepta, ca Turcii dintr'ânsa, împreunați cu risipiturile cele multe de de-alungul Dunării, să alerge când nici nu te gândea la Plevna și să sară în spatele oștirilor creștine.

Domnitorul Carol, a priceput că nu e lucru cuminte să-ți aduni toate puterile prin văile Plevnei și să îngădui de pe lături cetățile dușmanilor.

Dar el nu îndrăznea să trimeată de-adreptul asupra Rahovei oștiri, căci nu știa cât de tari și de mulți sunt

Turcii din ea. Dacă ar fi fost mulți, și ar fi bătut pe creștini, ar fi fost rău.

Dacă înfrângerea Rușilor la Plevna a smintit restul războiului, apoi înfrângerea creștinilor la Rahova l'ar fi stricat cu totul, căci armata creștină ar fi fost pusă între două focuri și ar fi trebuit să îndure o năvălire și din Plevna și din Rahova-Vidin, și strâmtorată așa din două laturi, Dumnezeu știe ce s'ar fi întâmplat cu ea. Gândul acesta a muncit multă vreme inima Domnitorului nostru; dar îl muncea și alt gând, cu mult mai mareț și mai vrednic, să cucerească Rahova cu Români, nu cu Ruși. Rahova să fie a noastră, de noi bătută! Să arătăm că și Români știi bate cetăți de-ale Impăratului cel care odată a înspăimântat pământul!

Dar neputând să rupă, precum am spus, din oștirea cea multă dela Plevna, căci eră nevoie de ea acolo unde eră, și neavând alte oști în țară ca să le mai aducă, Domnitorul s'a hotărât să facă încercare cu acest câmpiu de oștire, dându-i porunca să nu se apropie prea tare de Rahova, până ce nu va ști bine ce puteri sunt într'însa, și să meargă înainte încet și cu băgare de seamă.

III.

Alături cu râul Vidului, care trece pe lângă Plevna, alte două râuri mari curg prin partea locului de acolo și se varsă în Dunăre. Acestea sunt mai spre Apus: Iskerul și Ogustul. Intre aceste trei râuri, câmpia e dreaptă și pustie de sate, dar cu cât s'apropie de Dunăre, câmpia se înalță; în urmă încep colnicele, apoi dealurile cari se țin în urmă lanț până în malul Dunării. Cât ține

câmpia, tot locul erà pe vremea asta acoperit de oștiri călărețe, Ruși cu Români în amestec. Intre Vid și Isker răzbiră de mult călăreții, iar după luptele dela Dubnic și Teliș ei se așezară temeinic pe întinderile câmpiei. Intre Isker și Ogost răzbiră întâiu roșiorii noștri și după bătaia ce-au dat-o Turcilor la Kneja, s'au întins pe câmpie de-a la'ul până pe sub poalele dealurilor dela Dunăre.

Dar dealurile erau stăpânite de multă tărie de păgân ascuns în redute și vârât în șanțuri, prin satele cari stau rezimate de picioarele dealurilor. Iar aceste dealuri erau apărarea cetății Rahova: dincolo de dealuri, pe malul Dunării, sta înfricoșata cetate întărită cu trei rânduri de șanțuri și cu redute pe crestele dealului.

Ai noștri, prin cercetași și iscoditori, au aflat că Turcii în Rahova sunt cu veghiere, dar că nici gând n'au să plece spre Plevna și că de-o camdată nu sunt mai mulți de șase mii, și că se pot aduna în scurtă vreme de prin orașelele vecine încă pe atâția.

Trebuiau deci izbiți cu iuțime, până ce n'apucă să se adune.

Apărările cele mai din margine, spre răsărit, ale Rahovei erau cam la vre-o cincisprezece kilometri: două redute, una de-asupra satului Vadin, iar alta chiar în râpa Dunării la Ostrov.

A treia zi după Sfânta Paraschiva, oștirea noastră s'a pornit spre Vadin. Maiorul Iene cu compania lui de dorobanți din București mergea în fruntea tuturor, el avea să dea năvală asupra redutei.

Călărașii din Gorj o apucară iute și cu sânge, înaintea dorobanților și intrară în sat. Dar când i-au văzut Turcii din redută, au început să împuște.

Maiorul atunci, apropiat de redută, își așează la mij-

loc dorobanții, la dreapta pe călărașii din Suceava, la stânga pe cei din Argeș, ca să-i poată revărsa pe de lături și să prindă pe turci. Iar pe călărașii din Gorj i-a trimis pe drumul Ostrovului, ca să fie pe acolo, dacă s'ar întâmpla să fugă Turcii din Vidin spre Dunăre.

Vre-o sută de dorobanți se răslățiră spre redută și începură să se gâlcevească din plumbi cu Turcii. În vremea aceasta sosiră și cele două tunuri ale noastre și-și căutară loc, de unde să bată.

Eră cam la amiazi. Turcii din redută împușcau slab, și abia se mai vedea câteva fesiuri pe parapet. Dar când a bubuit tunul nostru, umplând valea de urlet, par'că s'ar fi deșteptat Turcii din somn; parapetul redutei s'a umplut dintr'odată de Turci, și de după toate ridicăturile de pământ răsăriră fesiuri roșii. Puștile lor încep acum să troznească iute și cu mânie și culcă pe vre-o câțiva dorobanți. Ai noștri se împrăștiară trăgând de după copaci, iar alți cu baioneta pe pușcă înaintară vârtos pe clinul dealului. Eră acum la șase sute de pași departe de redută, acum la cinci sute, acum la patru sute. Alți vre-o câțiva dintre dorobanți, loviți de gloanțe se rostogolesc pe colnic și se prăbușesc în vale. Atunci tunul românesc a bubuit a treia oară, peste capetele dorobanților, și de-odată cu bubuitul s'a înălțat o flacără de foc din redută. Așa de bine au ochit ai noștri, în cât tunul a izbit în magazia cu iarbă de pușcă. Scânduri și pietre și bucăți de fer umplură aerul; obuzul scormonind zidurile redutei, asvârli în aer pământul cu oamenii de pe el, și o mulțime de turci săriră în văzduh, căzând afară din redută prin șanțuri și până pe aproape de dorobanți cari se urcau cu baioneta pe pușcă.

Turcii îngroziți de moartea năpraznică ce-i ajunsese și văzând pe dorobanți sub ziduri, aruncară puștile și-o

luară la fugă la reduta dela Ostrov. Dar nu-și potriviră nici vremea nici locul fugirii, căci în vale pe malul Dunării îi așteptau Gorjenii. Erau niște îndrăciți de Gorjeni călărașii aceștia, toți jurați să ducă acasă măcar câte cinci fesuri turcești fiecare. Gorjenii năvălesc în drumul fugarilor și trag cu carabinele de fac sfârșit pământului. Nici Turcii nu se lasă văzându-se opriți în cale, o parte din ei se răspândesc în laturi și adăpostindu-se după pietre și anini, ochesc în călărași, iar alții năvălesc cu baioneta spre-ai noștri. Impedecându-se de o rădăcină, calul locotenentului Cătănescu cade în genuchi, un turc s'asvârle și-și împlântă baioneta în locotenent. Căderea ofițerului aprinde mânia și îndârjirea în călărași, dar aprinde și îndrăzneala turçilor, mai ales că Bașibuzucii din reduta Ostrovului veneau în fugă nebună să le ajute, iar pe de lături s'adunau alți turci de prin feluritele pichete turcești de pe lângă Dunăre.

Sosiră însă în vremea aceasta și călărașii din Suceava și din Argeș. Un ceas întreg s'au svârcolit acolo călărașii, căci Turcii s'ascundeau pe sub râpile malului și prin surpăturile dealului, iar călărașii nu puteau să-i urmărească.

Unii dintre Turci se îngrămădiră într'o casă, care slujea de pichet, și s'apărau dintr'însa cu multă înverșunare. Călărașii trebuiră să descalice: pedestriți și trăgând cu carabinele au înconjurat casa și au ucis pe toți Turcii.

În urmă i-au rășbit pe Turci și i-au luat la goană cât e de lung drumul până la Ostrov, pe unii ucizându-i, pe alții prinzându-i și curățind drumul până în Ostrov, și dela Ostrov și mai încolo, căci se împrăștiară Turcii fără de urmă.

În vremea asta dorobanții intrară în redută și prin-

seră pe Turci, cari n'avură vreme să fugă. Apoi a îm-
plântat steag românesc pe redută.

Impușcăturile dela Vidin s'au auzit peste Dunăre. Români din satele mărginașe s'au adunat pe mal și-au putut urmări cu ochii dela început până la sfârșit lupta călărașilor. Iar când văzură pe creasta dealului dela Vidin tricolorul României și când chiotele de bucurie ale dorobanților noștri răsunară prin văi, țăranii de pe malul stâng al Dunării începură și ei să chioțească de bucurie și glasurile lor cu ale celor din Vidin se făcură un singur glas. S'auzea numai chiotul lor și vecinicul murmur al Dunării în matca-i largă, suindu-se spre ceruri ca un cântec de biruință și de mulțumire către Dumnezeu neamurilor asuprite.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

IV.

Când a auzit Domnitorul nostru, cât de bine s'au purtat dorobanții, i-a venit inima la loc. Și el cu toată încrederea în bărbăția Românului, purtă puținică grije de isbândă la Rahova.

Dar acum văzând purtarea dorobanților, a dat poruncă oștirii să plece fără zăbavă asupra cetății.

Rahova e tocmai în fața Bechetului, iar la Bechet, stetea în tabără puțină oaste de dorobanți, cu tunuri, ca să păzească Dunărea. Acestora li se dete poruncă, să stea gata și, în ziua când pedestrirea noastră va bate Rahova, ei să dea cu tunurile de peste Dunăre în cetate, ca să zăpăcească pe Turci.

Astfel Rahova avea să fie bătută de două părți.

Eră însă o primejdie: Turcii din Vidin, cari n'au avut

nevoie pân'acum să se miște, puteau să s'adune în ziua răului la Rahova.

Trebuiau împiedicați prin oaste călăreață, care să-i hârțuiască și să le închidă drumurile. Aceasta erà pricina pentru care Domnitorul a trimes dela Plevna amândouă regimentele de roșiori ca să ia în stăpânire drumurile dela Rahova spre Vidin.

Cu venirea roșiorilor ni s'a întâmplat o neplăcere. Rușii s'au găsit și ei gata să trimeată un regiment de călăreți la Rahova. Și nu erà nevoie. Și nu ne-a plăcut că s'a amestecat ei într'asta. Am fi voit să cucerim Rahova numai cu Români și isbânda să fie numai a noastră. Rușii simțeau aceasta, și tocmai de aceea se îndesau la cinste: ca să nu ne lase numai nouă lauda întreagă.

Pe mine mă bate gândul, că Rușii își făceau socoteală așa: dacă nu vor isbândi Români, rușinea va fi numai a Românilor, căci noi Rușii am fost prea puțini în luptă; dacă vor isbândi, cinstea va fi și a noastră, că și noi am fost pe-acolo. A spus cineva în glumă, și poate n'a spus rău, că Rușii nici n'au trimes pedestrime, de vreme ce pedestrimea fuge cu anevoe, și-o ajung îndată vrăjmașii; au trimes călăreți, căci dacă s'ar fi întâmplat să fugă oștirile dela Rahova, atunci Rușii să poată fugi mai cu temeiu.

Inainte de-a povesti cum au alungat Români pe Turci din cetate, să vedem cum erà făcută cetatea.

Dealurile cari se întind unul după altul până în malul Dunării, apără Rahova de două părți despre Miazăzi și Răsărit. Despre Miazănoapte o apără Dunărea cu malul ei înalt și prăpăstios. Despre Apus orașul e deschis cu totul.

Rahova sau Oreava, e locuită de Bulgari și de Turci,

și e ascunsă după dealuri, cu fața spre Dunăre, iar cetatea ei stetea pe dealuri de-asupra orașului, și eră făcută din ziduri de pământ. La mijloc, tocmai pe creasta cea mai înaltă a dealului eră o redută mare în patru colțuri, având și la dreapta și la stânga câte o cetățue mai mică, iar aceste, fiecare având câte o altă adăpostire și mai mică jos pe coasta dealului și mai în lature. Dealungul dealului erau, deci, cinci întărituri de pământ. Pe la mijlocul dealului eră un rând de șanțuri cât e de lung, iar de vale alt rând, iar jos în vale al treilea rând. Și în toate șanțurile acestea Turci, adăpostiți și tunuri.

Ca s'ajungi la cetatea cea mare din mijloc, trebuia să scobori pe dealul din față, să cucerești șanțurile din vale, să te urci la deal către cetate, peste alte șanțuri, și tot așa. Aceasta e partea despre Miazăzi. Pe partea despre Răsărit e și mai rău. Pe acolo nu te poți apropiă de loc, din pricina unei râpi. O vâlcea mică taie dealul de-a curmezișul, iar păretele văii e drept ca păretele casei și înalt cât dealul. Pe partea asta apărarea cetății e veghiată.

Dacă ne întoarcem noi cu fața spre Dunăre, atunci iată cum ni s'arată Rahova: în spate apărată de Dunăre, în stânga de râpa numită a Loscovățului, în față de dealul cu șanțuri și cu cetățui, iar în dreapta spre Vidin deschisă. Pe partea asta nu sunt dealuri; valea e largă și cu șosea. Această șosea eșind din Rahova trece peste râul numit al Schitului peste un pod de piatră, în fața satului românesc Hârlețul și duce tot spre cuiburi de păgâni, spre Lom-Palanca și Lom-Arcer și Cibru și spre îngrozitoarea cetate de piatră a Vidinului, de unde s'a prizărit Osman-pașa.

V.

Cu două zile înainte de sărbătoarea Sfinților Arhangeli, oștirea plecată spre Rahova, sosi spre seară sub dealurile cetății. Oștirea s'a împărțit în două: dorobanții și călărașii de-o parte la stânga râpei Loscovățului cu 22 de tunuri ale noastre, iar roșiorii cu Ulanii Rușilor și cu 16 tunuri lângă râul Schit spre partea cea deschisă a orașului.

Chibzuiala eră făcută așa: Dorobanții să dea năvală de-alungul dealului de la cetățuia cea mică spre cea mijlocie și apoi la cea mare. În vremea asta tunurile să bată în Turcii de trei părți: de peste Dunăre, din partea dorobanților dela Loscovăț și din partea Roșiorilor dela Schit. Turcii, dacă ar fi s'o rupă la fugă, n'aveau unde fugi decât ori la vale pe câmpia către Plevna și atunci încăpeau pe mâna călărașilor, ori pe partea deschisă spre Schit către Vidin, și atunci încăpeau pe mâna Roșiorilor. În celelalte două părți nu puteau fugi: nici n'o să s'asvârle în Dunăre, nici n'o să se arunce pe râpa Loscovățului. Eră lesne de făcut socoteala, că turcii vor fugi, dacă o fi până într'atâta, pe partea deschisă spre Schit. Acolo ar fi dat numai de călăreți, și ar fi mâncat numai o bătae. Dar și astfel, părțile de loc într'acolo erau în puterea Turcilor, deci ar fi fugit spre ai lor de-alungul Dunării. Dar dincoace, ar fi ajuns întâiu pe mâna Dorobanților și apoi pe a Călărașilor. Iar când e zor-nevoie să te alegi cu bătae, tot mai bine e să mănânci numai una decât două. Și în urmă nici nu aveau ce să caute pe câmpiile despre Plevna, căci într'acolo nu le-ar fi fost cu îndemână.

Bine ar fi fost, dacă am fi putut să nu lăsăm Turcilor cale deschisă pe nicăeri, să le închidem calea Vidinului cu pedestrime și să-i prindem pe toți în Rahova, ca pe Osman în Plevna.

Dar nu erà de unde să luăm pedestrime, ca să o așezăm la gura văii. Oștirea ne erà și așa puțintică, și n'ar fi fost cuminte s'o împărțim ici o mână de oameni și colo o mână, ca nu cumva să ne găsească Turcii într'amândouă locurile puținei și slabi. Vorba dorobanțului: „decât să ne bată Turcul pe noi, mai bine să nu-l batem nici noi pe el, numai să fugă și să ne lase cetatea“.

Cu toate acestea colonelul Slăniceanu a rupt din pedestrime cincisute de mehedințeni și i-a așezat în capul podului de peste Schit, la satul Hârleț, ca să scarmene pe Turci, măcar cât-de-cât, înainte de a-i face scăpați pe mâna roșiorilor.

Lucru acesta a fost îndrăzneț. Turcii erau în Rahova la vreo cinci-șese mii, și dacă s'ar fi pornit cu toții la fugă, cum să-i împedici pe atâția cu cincisute de oameni? Dar i-au împedicat. Mehedințenii erau puțini la pod, dar erau niște flăcăi voinici și vrășmași de moarte ai Turcilor, și i-au ținut pe loc și le-au risipit mulțimea în toate părțile. Dar despre lupta lor voui povesti mai târziu, căci ea s'a întâmplat a doua zi după sărbătoarea sfinților Arhangeli, iar noi am rămas cu povestea la cele ce s'au petrecut cu două zile înainte de Arhangeli. Și până ce-au ajuns Turcii pe mâna Oltenilor dela pod, au mai pățit bieții multe de-toate.

VI.

Seara a sosit oștirea și a doua zi dimineața a și început lupta. Despre ziuă se lăsase însă o ceață pe câmpiile Rahovei, încât nu se vedea om cu om. În întunerecul acela stăteau soldații noștri gata să plece spre șanțurile turcești; eră tăcere ca în mormânt în văzduh și liniște pe întinderea văilor.

Abia pe la prânzișor s'a ridicat puțin negura și s'a mai limpezit cerul. Atunci, la lumina soarelui, tunurile noastre începură să bubue. Din 22 de guri se revărsă foc și perire asupra cetățuelor de pe dealurile din partea unde stetea dorobanții, și dintr'alte 16 guri dela Bucovița, unde s'așezară roșiorii.

Turcii din cetățuiele Rahovei n'au stat cu mâinele în sân. Răspunsul lor repede și hotărît da de știre oștirilor române că astăzi vor avea mult de lucru și că mult sânge va curge până deseară. Românii isbeau vârtos cu ghiulele, iar Turcii le răspundeau, îndesuind bubuiturile. Și așa a ținut focul din tunuri până la prânz.

Toate văile se umpluseră de fum, și pe toate culmile se vedeau trăsnetele de obuz, risipindu-se în aer. Năvala avea s'o dea Muscelenii și Ilfovenii. Maiorul Giurescu al dorobanților din Muscel ceruse singur voe dela colonelul Slăniceanu să intre cel dintâiu în foc cu batalionul său. Așa de însuflețit eră acest maior și așa de aproape cu inima. Și când i s'a dat voe, maiorul, ridicând chipiul deasupra capului, a chiotit cât l-a ținut plămâni: „Faceți-vă cruce, flăcăi, și după mine!”

Și, apucându-și chipiul în mâna stângă, în care ținea și sabia, el își făcù cruce. După el toți dorobanții din batalion și făcură semnul crucii și-un murmur s'auzi

prin șiruri: „Doamne ajută!“ Apoi maiorul își asvârli chipiul pe ceafă, luă sabia în dreapta și porni. „Ura! Trăiască România! strigară atunci, ca la poruncă, Muscelenii; iar când îi văzură că pleacă, toți dorobanții din urmă, cari steteau ca oaste de sprijin, strigară: „Să umblați sănătoși! Trăiască țara!“ iar vuetul acesta, eșit din mii de piepturi, a ajuns până la cetățui și-a sunat în urechile Turcilor ca un cântec de îngropare.

Dorobanții, cu tunurile după ei, plecară iute pe drumul Loscovățului, intrară în sat, se rânduiră în linii de bătae și ieșiră pe drumul Rahovei.

Abia eșiseră din sat, când i-au zărit Turcii din re-dute și-au început să-i isbească în față cu obuzuri. Dorobanții o cotiră puțin la dreapta într'o vâlcea, își lăsară cu toții ranițele într'un loc scutit și apoi ieșiră pe loc neted în bătaia tunurilor.

Deasupra vâlceleii se așezară tunurile noastre și sprijineau înaintarea dorobanților. Giurescu își resfirase trei companii de musceleni pe deal, ca să înainteze, ochind cu pușca, iar maiorul Ene rămase în vâlcea ca să s'asvârle cu alte două companii, când va sună trâmbița de năvală.

Când au văzut Turcii pe musceleni, năzuind la deal, au alergat răsleți pe coasta din față și le-au ieșit departe înainte. Acum încep gloanțele fierbinți să șuere de pretutindeni, umbletul lor șisăeste prin aer par'că văzduhul ar fi fost plin de șerpi. Iar tunurile din re-dute își îndeasă loviturile și caută să risipească pe Români. Dorobanții lui Giurescu acum se răslătesc, și în chip de vânători ochesc de după movilițe și de după copaci, acum s'adună și dau goană înainte, ca iarăși să se răslătească singuratici. Și tot așa înaintând au ajuns aproape de șanțuri și de reduta cea mai din

marginile. La șanțuri s'așteptau ai noștri să fie luptă piept la piept.

Atunci trâmbița a dat semnalul năvalei. Din vâlcea răsăriră dorobanții lui Ene și cu baionetele pe pușcă începură s'alerge din răspuțeri spre redută, iar muscelenii s'asvârliră de-aproape spre șanțuri.

O clipă, Turcii s'au îngrămădit cu toții la șanțuri și trăgeau cu pușca și din șanț și de pe coama lui. Dar îi trăsneau și pe ei obuzurile noastre așa că văzând pe ilfoveni că-i înconjoară, n'așteptară lupta de baionete, ci se întoarseră cu grabă și se deteră îndărăt în redută, ieșiră apoi și dintr'înșă, apucând drumul pe deal spre reduta cea mare. Muscelenii intrară în redută și împlântară steag românesc pe ea. Aici se odihniră puțin dorobanții până ce sosiră și tunurile de deasupra vâlcelei și până ce se adunară în redută dorobanții din urmă, mehedințenii și putnenii, ca să fie de sprijin pe câtă vreme muscelenii vor da năvală spre reduta cea mare.

Tunurile se urcau cu greu prin locurile acestea deluroase. A trecut aproape un ceas, până au sosit din vâlcea. În toată vremea asta mușcelenii au tot împușcat spre turci. În urmă, sosind tunurile au început să bată în reduta în care s'adunaseră Turcii.

Eră pe la chindie, și dorobanții nu mâncaseră nimic din zorii zilei. Erău morți de sete, căci li se isprăvise apa din ploști și pe aici nu găseau alta. Au făcut destul astăzi, s'au purtat vitejește și le-ar fi prins bine puțină odihnă. Și cu toate acestea, așa obosiți și flămânzi cum erau, singuri ei au cerut să dea năvală spre reduta cea de-a doua.

VII.

La cântecul trâmbiței, mușcelenii ies de prin șanțurile redutei, de după gardurile de pământ și încep s'alerge cu înverșunare spre tabia Turcilor.

„Intâiu la șanț, voinici!“ le strigă maiorul Giurescu și dorobanții gâfâind se respiră pe deal. Focurile curg risipite, ochind spre cetățuie. Românii se apucă de iarbă, de rădăcini, ca să urce dealul, se târâe pe brânci și s'apropie mereu. Iar după ce au ajuns la un loc mai neted, cu strigăte năvalnice s'adunară în șiruri de companie și se repeziră asupra șanțului. Turcii părăsesc șanțul și reduta și fug spre cetățuia cea mare dela mijloc, căci de-acolo le vine mai la îndemână să tragă într'ai noștri și se simt mai la adăpost după cele trei rânduri de șanțuri. Intrase frica în Turci!

Dorobanții se respirară spre reduta cea mare.

În fruntea tuturor, maiorul Giurescu înaintase până aproape sub redută, cu mușcelenii săi risipiți în linie de pândă. Într'una striga: „Nu vă lăsați copii, că ne prăpădește păgânii!“ Și mușcelenii se tot vârău spre redută.

Dar de-odată s'a oprit Locotenentul Bordeanu care comanda compania cea mai din stânga, a început să strige: „Ce vă îngrămădiți într'acolo!“ Risipiți-vă! iar un căprar a răspuns: „A murit domnul maior“ — și la auzul acestor vorbe dorobanții sau cutremurat.

Pe dup-o ridicătură de pământ se vedeau trei dorobanți cum ducea pe brațe pe maiorul Giurescu mort. El lovise glonțul drept în frunte. El s'a clătinat o clipă și a voit să strige ceva, dar la podidit sângele pe gură și a căzut pe spate, sprijinit de sergentul Mateescu.

Acesta s'a plecat spre maior ca să vadă dacă a murit, dar în clipa aceea un glonț a lovit pe sergent în creștetul capului și sergentul a căzut grămadă peste maiorul său.

Abia vorbi locotenentul Bordeanu, și abia se întoarse ca să vadă pe maior, voind să zică „Dumnezeu să-l ierte“, când veni un glonț și-l izbi, și rostind încă : „Dumnezeu să-l“, căzù mort.

Maiorul Ene care venia puțin mai în urmă, cu ilfovenii, a luat comanda luptei, după ce a murit Giurescu. Ascuns după o ridicătură de pământ, cu vr'o douăzeci de oameni, el luase în mână o pușcă și, stând pe brânci, ochia spre fesurile din redută. Intre ochitorii cei mai din frunte și Turci nu erâ acum mai departe decât o asvârlitură de băț.

Atunci maiorul făcù semn gorniștilor să sune de năvală. Muscelenii și ilfovenii alergară cu baioneta.

„Dați de tot!“ striga maiorul „dați de tot“. El vorbea moldovenește, fiind din Bacău. „Nu vă lăsați, puilor!“ Și alergau „puii“ maiorului vitejește, Dar neputându-se stăpâni, maiorul Ene, își tot scotea capul peste ridicătura de pământ, ca să vadă cum aleargă și pe unde sunt răslețiți oștenii și, dacă ei vor fi înglotiți de aproape de redută, să iasă și el cu ai săi la larg. Un sergent se tot asvârlea după maior, luându-l în brațe și-l scobora cu grabă în șanț, rugându-l să nu-și pue capul când nu e nevoie. Dar maiorul erâ aprins ; tot luă pușca și trăgea și sta ce sta. și iarăși își scotea capul.

Se vede, că vr'un Turc din redută l-a cunoscut după chipiu și, în credință că maiorul iarăș o să scoată capul, i-a purtat Sâmbetele și-a ținut pușca țintită pe locul acela. Abia s'a înălțat Ene din nou, când glonțul din redută i-a trecut prin piept și prin umăr și l-a trântit

în șanț. El a căzut, plin de sânge, sprijinit de sergentul dela spate și abia a putut rosti vorbele : „Tot înainte, puilor! Și dați de tot!”

Prin șirurile dorobanților trecu repede, ca un fior, știrea că și maiorul Ene a murit.

Semn rău! Și într'adevăr dorobanții începură să slăbească focul, să-și domolească alergătura. Noroc, că tocmai în clipele acelea se umplu coasta de olteni. Veniau mehedințenii aduși de căpitanul Chivu, ca să sprijinească lupta la șanțuri. Mehedințenii au împins înainte pe musceleni, căci veniau rezezi și odihniți și nu știa de Ene nimic.

În fruntea lor alerga călare căpitanul și striga într'una din gură, să se ție oamenii de el. Și abia răsufând, se țineau de el mehedințenii și-i blestemau calul. Dar i-au scăpat iute-iute Turcii de calul căpitanului, căci din redută sosi un glonț și calul căzu mort. Căpitanul sări în picioare și o rupse la fugă pe jos alături cu dorobanții.

Acum erau la șanțuri cu toții, mehedințeni cu musceleni și cu ilfoveni, împușcându-se cu Turcii, de-aproape, din țeava puștii de-a dreptul în țeavă, și vârandu-se unul într'altul cu baioneta. Iar de vale, în reduta curcerită, putnenii și tecucenii frământau pământul de neastâmpăr, văzând lupta din deal.

Și le-a venit și lor în scurtă vreme rândul.

Căci îndată ce începură tunurile noastre din redută să nu mai bată spre cetățuia Turcilor, ca să nu facă rău la ai noștri, Turcii își îndoira focurile și se năpus-tiră cu totul spre dorobanți.

Tot-odată le sosi și celor din redută, vestea că maiorul Ene e mort. Atunci colonelul Măldărescu, al putnenilor și al tecucenilor, trebui s'alerge sub cețățue ca

să cârmuiască pe dorobanți fiind și gurul ofițer superior pe câmpul luptei.

El alerga în fuga calului strigând de departe: „Nu vă domoliți, copii, că vin și tecucenii!“ Și într'adevăr se vedeau răsărind din reduta noastră tecucenii, șiruri după șiruri și alergând. Dar ei n'aveau să intre în foc, ci numai să iasă în vederea luptătorilor, ca să sperie pe turci și să îmbărbăteze pe-ai noștri.

VIII.

Lupta se pornește fără seamăn de crâncenă.

Se vede că intraseră în foc și rezervele turcești, căci focul puștilor sporise.

Cârmuitorul oștirii întregi, Slăniceanu, s'apropiase cu ofițerii povățuitori pe o moviliță așa de mult în cât era ajuns în bătaia puștilor turcești.

Gloanțele umblau prin aer ca albinele când roiesc. Nu se mai puteau trimite porunci, căci tot dealul era numai plumb fierbinte.

Călărașii trimiși cu știri și cu porunci pe la felurite locuri, plecau și nu se mai întorceau, căci îi găsea pe-rirea în cale. Unul dintre ei, având strașnică poruncă să se poarte bine și să ducă o poruncă colonelului Măldărescu, văzând că nu e chip să străbată printre gloanțe, a descălicat și a plecat pe brânci, ocolind locurile netede și pitindu-se pe după movile. Avea poruncă să se întoarcă repede și s'a întors: tot pe brânci. Dar când a ajuns, n'a putut vorbi de obosit și a arătat numai cu mâna că răspunsul e sub cureaua săbiei. Bluza în coate și pantalonii în genunchi i se făcuse sdrențe, și-i curgea sângele din coatele rănite.

Indemânatici și ușori, dorobanții, cu toată năprasnica focului turcesc, răzbiră prin șanțuri.

Locotenentul Radovici, al mehedințenilor, peri acolo pe coama șanțului, și compania lui — căci ținea locul unui căpitan — se învălmăși. Dar sergenții s'au purtat și aici, ca în toate luptele, cu multă iscusință și îndrăzneală mare. Unul, Petrea Trocan, a sărit în șanț și după el oștenii. Acolo în șanț, Ion al Gângului, scăpându-și pușca, se plecă după ea și n'o găsi, dar dete cu ochii de un sac gol, căzut de pe parapet. Il luă, și ce-i dete prin gând, sări la un ofițer turc, îi vârî sacul în cap și începù să-l ghiontuiască. Gângu căzù izbit cu toporul, dar până să-și descurce Turcii pe ofițer din sac, îi năpădiră ai noștri.

Au mai sărit în șanț mehedințenii după sergentul lor Mihaiu Luca și Ionuș Călugăru, și muscelenii după Ion Mitrache al lor. Scoaseră pe Turci din șantul acesta, și acum năzuiau la șanțul de sub redută.

Ilfovenii deteră să-l înconjoare și se izbiră piept la piept cu Turcii.

De-odată însă se lăți printre ai noștri vestea că a perit și colonelul Măldărescu. Il și văzură dus pe brațe, și se înfricoșară cu toții. Colonelul într'adevăr nu eră mort. Ii căzuse calul ucis și, astfel pe jos, sta tot în bătaia puștii, dar de-odată tocmai când se întoarse spre vale, simți că-i slăbesc genunchii și nu-l mai țin picioarele. Un glonț isbindu-l în curmeziș, îi străbătuse printre amândouă fluerele picioarelor. El a căzut; de grabă, flăcăii l'au ridicat și, mai de vale, punându-l într'un pat de tabără l'au dus la cârmuitorul luptei, la Slăniceanu, pe moviliță.

Măldărescu tocmai spunea comandantului cum stă lupta sus pe deal la redută, când din tabăra turcească

un glonț, care părea rătăcit, despică vântul și șuerând se înfipse în stinghia patului în care zăcea colonelul. Dar nu eră rătăcit, căci îndată după el sosiră altele și altele și în urmă o ploaie întregă, toate spre locul unde stetea Slăniceanu cu ofițerii povățuitori.

Tocmai în vremea aceasta, pe ofițerul de ordonanță Al. I. Ghica, care stătea gata să plece cu o poruncă îl izbi un glonț drept în obraz umplându-l de sânge. Ofițerul a scuipat sângele din gură, împreună cu doi dinți, și punându-și batistă pe obraz, a înjurat odată pe Turci, a încălecat, nu însă cu porunca primită, căci eră de prisos, ci cu însărcinarea să vadă ce e sub redută.

Eră seară, și se întunecase bine, mai ales că s'a lăsat o ceață și s'a înorat cerul dintr'o dată. Bătea vântul ascuțit și rece. Intreg dealul eră acum al Românilor, căci ajunseră în preajma șanțului de dinaintea redutei și ca un cerc de fier împrejurară cetățuia. Prin întunec se băteau la lumina împușcăturilor, și lupta eră stăruitoare. Din vale, luptătorii se vedeau pe creasta dealului alergând ca niște duhuri ale nopții, acum scufundându-se în întunec, acum ivindu-se în fumul roșiatic și luminos al ierbii de pușcă.

Dorobanții erau obosiți, nu mâncaseră toată ziua, n'avea nici o căpetenie, căci toți mai-marii lor muriseră și mergeau înainte cârmuiți de sergenți și fiecare făcea cum îl ducea capul. Pe lângă toate se mai lupta întunerecul împotriva lor; eră greu să te lupți prin noapte în locuri necunoscute, adâncindu-se ca într'un iad, fără să știi ce-ai înaintea ochilor.

Dar o veste de tot înspăimântătoare a adus de sub redută ofițerul de ordonanță Ghica: dorobanții nu mai aveau iarbă de pușcă și plumbi!

Carele cu munițiuni, pornite după oaste, se încurca-

seră, printr'un sat bulgăresc și nu mai soseau; chiar dacă ar fi intrat în redută României, ar fi fost poposiți de o năvălire peste noapte a Turcilor dintr'alte redute, căci fără de plumbi, degeaba li-ar fi fost vitejia și lupta cu baioneta și cu patul puștii.

Atunci din vale începură trâmbițele să sune semnul de retragere. Incet și trăgând cu cele mai din urmă gloanțe spre redută, dorobanții s'au dat înapoi de clinurile dealului spre reduta lor, cea cucerită la amiazi, cu jalea în suflet că lasă cetățuia din mână. Turcii n'au eșit din șanțuri ca să gonească pe ai noștri; se temeau de întuneric, și erau și ei obosiți și le cădea așa de bine că-i lasă României în pace.

IX.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

A fost tristă și plină de amaruri noaptea pe care au petrecut-o dorobanții noștri, unii în reduta cucerită și alții departe sub dealurile Luscovețului în tabără cu'n-tărituri. Dup'atâta încordare și stăruință de peste zi, ei se simțeau sfârșiți de oboseală. Carele cu munițiuni tot nu sosiseră, și ei au fost siliți să petreacă noaptea nemâncăți.

Până târziu în noapte, ei rătăciră prin văi și pe dealuri ca să-și adune morții și răniții și să-și numere pierderile de oameni și de arme. Peste o sută de dorobanți periseră și mai mulți de patru sute zăceau răniți prin corturi.

Bieții oameni n'au închis ochii cât e noaptea, de grija să nu-i izbească fără de veste Turcii. Au stat încinși și străjuind până'n ziuă. Dar nici oboseala, nici foamea și veghierea neconținută nu le făcea atâta supărare și

nelițește ca gândul că au muncit de geaba și n'au isprăvit nimic. În amarul lor, li se părea, că au fost bătuți de Turci; întunerecul și liniștea ce de-odată s'a lăsat după atâta vuet îi îngrozea, și par'că steteau la marginile pământului înconjuțați de primejdii de toate părțile, departe de a-i lor, și dați fără de scăpare morții. Iar lipsa plumbilor și iarba de pușcă le topea și puțințelul suflet rămas în oase după atâta trudă.

Și pe lângă toate erau îngrijați de jalnica veste ce le sosise din partea cealaltă a Rahovei, dela oastea din Bucovița.

Să ne întoarcem cu gândul puțin înapoi și să ne aducem aminte, că oștirea noastră se împărțise în două, ca să isbească cetățuile din două părți. Dela Loscovăț au lovit-o dorobanții iar dela Bucovița aveau s'o lovească roșiorii și ulanii ruși cu cincisute de dorobanți din Mehedinți. Iar de peste Dunăre tunurile noastre dela Bechet aveau să isbească Rahova din spate, în vreme ce vr'o mie de dorobanți aveau să treacă Dunărea în luntri și să ia pe Turci la răspăr. Și nici dintr'o parte nu s'a isprăvit nimic.

Tunurile de peste Dunăre au bătut toată ziua dar ghiulelele n'ajungeau până la redute și se perdeau în gol pe câmpii. Iar dorobanții n'au apucat să treacă Dunărea. Astfel despre partea asta oștirea luptătoare n'a avut nici un ajutor. Dacă l-ar fi avut, ar fi dormit poate noaptea asta în Rahova, în oraș, în cîlcușuri calde, nu prin umedele șanțuri ale văilor.

În partea despre Bucovița a fost și mai rău. Jumătate din mehedințeni trimiși acolo au fost așezați la podul Hârlețului, ca să ție drumul Turcilor, iar altă jumătate a înaintat pe dealuri spre reduta din partea a ceea. Adevărat, ei n'aveau de gând să se încaere cu

Turcii, căci prea erau puțini, iar călăreții nu le-ar fi putut da nici un ajutor pe dealuri.

Voiau numai să zădărnicească pe Turci, să le abată gândul și oștirea într'acolo, ca să poată năvăli dorobanții din partea astălaltă mai cu temeiu asupra Raho-vei, pe care ar fi găsit-o mai slab apărată câtă vreme Turcii ar fi avut de lucru și ici și colo.

Până 'n ziuă colonelul Crețeanu cu roșiorii săi a început să furnice pe sub poalele dealurilor din partea aceea, iar tunurile câte le aveau vărsară foc cu multă îndărătnicie. Turcii răspundeau și ei vârtos. În urmă, cele două companii de dorobanți cu colonelul Mateescu, ieșiră în fața redutei, prefăcându-se că au de gând să dea năvală. Dar văzând că reduta de-acolo e slab apărată, își luară inima în dinți și s'asvârliră cu dinadinsul spre ea. BCU Cluj / Central University Library Cluj

Dorobanții înaintară cu stăruință și cu iuțime mai pe sus de orice laudă și ajunseră până la șanțurile vrășmașului. Dar aproape de șanțuri Turcii îi întâmpinară cu un foc ucigător și așa de repede încât rândurile mehedințenilor s'au știrbit.

Dar colonelul Mateescu îi tot îndemnă, și Oltenii începură să intre în șanț. Deodată însă, în ploaia de gloanțe, colonelul își simte piciorul pătruns de glonț. Il isbise plumbul prin genunche. El face câțiva pași schiopătând, ca să iasă din bătaia puștilor, dar atunci sosi alt glonț și-i trece prin celalalt picior prin fluer. Neputând să se mai ție pe picioare, colonelul a căzut.

Comanda a luat-o căpitanul Merișescu. Dar descurajați de focul potopitor al Turcilor, de micul lor număr, și văzând o piață rea în rănirea colonelului, dorobanții s'au dat îndărăt, ochind mereu, apărați fiind de escadroanele de roșiori și de două tunuri. În bună

rânduială, ei s'au ascuns într'o vâlcea, după ce s'au bătut voinicește, lăsând pe dealuri aproape o sută de oameni, morți și răniți.

Generalul rus, al Ulanilor, s'a mirat și și-a făcut cruce, când a văzut pe mehedințeni cu ce îndrăzneală s'asvârleau spre Turci. Iar când s'a întors la Plevna, vorbea ca de o minune de ei, și chiar în scrisoare i-a lăudat cu mare laudă.

Vestea despre înfrângerea mehedințenilor a adus-o un roșior în tabăra dorobanților, târziu în noapte. Și acum, această veste amără și mai mult sufletul vitejilor luptători închiși în reducta cucerită și retrași în tabăra lor. Și erau îngrijați că nici a doua zi nu le vor sosi plumbii și merindea. Și se gândeau că dacă le vor sosi, începe-vor iarăși lupta dela început, ca și când n'ar fi făcut nimic într'o zi așa de chinuită ca cea de ieri? Și dacă nu vor putea nici astăzi să străbată în Rahova? Și dacă peste noapte vor sosi ajutoare turcești din Vidin, și roșiorii nu le vor putea tăia drumul?

X.

Deodată cu venirea zilei, dorobanții noștri au mai prins suflet. Se văzură scăpați, cel puțin de primejdia unei isbiri pe întuneric a Turcilor. Și se bucurau că au scăpat numai cu spaima. Iar acum, lumina lui Dumnezeu le mai întări inimile. Așa e de adevărat, că lumina zilei, cât de slabă mângâiere e, ajunge ca să întărească inima omului.

În urmă le sosiră și plumbii și merindea. Repede li se împărți soldaților mâncare — bieții, nu mâncaseră

de alaltăseară — și li se împărțiră plumbi. Incălziți de soare, sătui și cu geanta plină de plumbi, ei începură să cânte. Cei din tabără se porniră pe horă. Și iată-iarăși veseli și iuți și gata să s'asvârle în gura morții.

Eră sărbătoare în ziua asta Sfinții Arhangeli. Și e creștinește, ca în zile de sărbători să te odihnești, mulțumind Domnului care ne-a dat pământul ca să trăim și să ne bucurăm de viață. Creștini erau și dorobanții noștri, ca să aibă și ei voe să se odihnească într'o zi de sărbătoare. Mai ales ei, după svârcolirile de eri. Dar nevoile și îndeletnicirile războiului nu-ți dau răgaz de odihnă. Iar dorobanții nici nu voiau să aibă odihnă; li s'aprinsese inima de fapte vitejești și le da brâncii, să isprăvească mai iute cu Rahova.

Cu toate acestea însuși Dumnezeu i-a silit să ție sărbătoarea. Din faptul dimineții a început să se lase o ceață care se îngroșea mereu și se făcuse așa de deasă, încât nu vedeai nici la patru pași. Pe o vreme ca asta, nu puteai să începi nimic.

Ei au stat deci locului, ziua întreagă, dar fără întrerupere încinși și gata de plecare și strejuind în toate părțile. Turcii cunoșteau pe aici locurile și nimeni nu putea să jure că ei nu vor încercă să isbească pe Români.

Dar Turcilor nu le ardea de asta. Văzuseră cu ce vitejie i-a răzbit Români și se speriaseră. Iar când au băgat de seamă că la Bechet se pregătesc Români să treacă cu un vapor dorobănțime la Rahova, s'a îngrozit. Pe lângă toate, i-a sfârșit și pe ei oboseala luptei, apoi periseră mulți dintr'ai lor, mai mulți decât ai noștri, și erau slăbiți. Ajutoare vedeau că nu le pot sosi de vreme ce roșiorii ațineau drumurile spre Vidin. Astfel, de teamă că vor fi înconjurați de toate părțile

și că, dacă vor întârzia, se vor îngloti oștile române și atunci nici să fugă nu vor mai putea, Turcii din Rașova s'au pregătit să iasă din cetățui și să apuce drumul Vidinului.

Ceața le-a venit în ajutor, par'că ar fi rugat-o. Nebăgați în seamă de Români, ei și-au putut face în liniște pregătirile, și-au adunat munițiunile, și-au încărcat carele și au așteptat să sosească noaptea, ca să poată fugi cu veghiere.

Ai noștri nu știau nimic. Câțiva Bulgari din orașul Rașova, întâlniți de ostașii noștri, spuneau că Turcii caută în ruptul capului care și boi prin oraș, și că prin cetățui e zarvă și zor. Dorobanții bănuiau că e vorba de fugă — și le părea rău, căci doreau să-i scarmene pe Turci cum se cuvine, mai întâiu — dar nu se așteptau la o fugă așa de grăbită. Că Turcii vor fi siliți să fugă peste râul Schitului, asta o știau ai noștri, și tocmai de aceea au pus pe mehedințeni la podul Hărlețului peste Schit, pe șoseaua ce duce la Vidin, iar pe roșiori îi înșiraseră dincolo de Schit, dealungul șoselei.

XI.

Mehedințenii dela podul Hărlețului au fost încunoștiințați de călărașii noștri, să se fie gata, că au să vie Turcii să le zică bună ziua. Călărașii băgaseră de seamă că pe clinurile Rașovei se scoborau tunuri turcești, și că iscoditori turci căutau drumurile spre Vidin.

În șanțurile săpate cu grabă, Mehedințenii așteptau la capul podului pe fugari. Se făcù noapte, și Turcii nu soseau. Se făcù miezul-nopții; trecù de mult vremea cântării cocoșilor, și Turcii tot nu s'arătau. Mehedin-

țenii începură să-și piardă răbdarea. Nu e ușor lucru să stai o noapte întreagă, pitiț într'un șanț, tot învârtind pușca într'o mână și despiciând cu ochii întunericul, că să vezi pe dușman, și la urmă să te pomenești că ți-ai pierdut noaptea degeaba. Oltenii începură să înjure. Dar iată, mai spre zorii zilei, când doarme și apa, numai ce s'aude un scârțâit de care, s'aude tropot de cai și răpăit de pași. Sgomotul s'apropie într'una, batalioanele turcești năzuesc spre pod. Atunci căpitanul Merișescu, alergând dealungul șanțului, ațâța pe Olteni, și le zicea: „Lăsați-i să se apropie bine, și când or fi aproape, trăsniți-i! Ei nu bănuiesc că suntem aici!“ Și Oltenii râdeau în sine-și, gândindu-se ce spaimă au să bage în Turci când s'or vedea isbiți fără de veste.

Și i-au lăsat să s'apropie. Eră întuneric de tot, și numai sunetul dovedea pe Turci. Când au ajuns Turcii la o asvârlitură bună de piatră. Oltenii strigară deodată: „Pe ei, mă!“ Și asvârlind o undă de foc.

Turcii însă s'așteptau la asta. În loc să se sperie, ei îndărătnici răspunseră cu altă undă de foc și se revărsară ca un râu mare spre pod. Mehedințenii în trei șiruri, de după adăpostul șanțurilor, îndesesc strășnicia plumbilor și culcă, deaproape, pe cei ce năzuiau să intre pe pod. Turcii sunt desnădăjduiți, ei n'au altă cale; se prăbușesc cu nețârmurită mânie spre pod și, împinși unii de alții, se îndeasă prăvălindu-se spre ai noștri. Schimbul de gloanțe e mai des decât sunt năvălitorii de deși, și dincolo și dincoace îndârjirea n'are margini. Ei se bat ca orbii, în neștire, căci întunerecul eră așa de gros de puteai să-l prinzi cu mâna.

Mulțimea de Turci căzută pe pod împiedică trecerea celor ce soseau, și soseau mereu. Acum cei dela spate

se îmbulzeau înainte, iar cei dinainte se îmbulzeau îndărăt, se călcau strivindu-se unii pe alții și zăpăceala se făcea tot mai mare. „Mă băeți“ strigau sergenții „să nu slăbiți focul! Ne îneacă Turcii, dacă le dăm drumul!“.

Mehedințenii aveau plumbi din belșug. Trăgeau într'una. Trecuse un ceas, de când tot împușcau. Trecură două ceasuri, trecură trei.

Dar nu mai puteau. Se zărea de ziuă, și Mehedințenii începură să-și ia rămas bun dela viață, în gândul lor. Aveau să-i copleșească Turcii și să-i ucidă pe toți până la unul

„Pierim, dom'căpitan! Pierim cu toții, ca șoarecii!“ strigau Oltenii și trăgeau cu toată puterea mâniei lor cei din urmă plumbi.

„Dacă e să pierim“, zise căpitanul, să pierim ca lei nu ca șoarecii! Săriți, băeți din șanțuri, și dați cu baioneta!“

Ce eră să mai facă? N'aveau plumbi. Și ieșiră Oltenii din adăpost și săriră la moarte văzută cu ochii. S'asvârliră pe pod cu baionetele. Atâta le-a rămas. Să moară cu toții.

Atunci, începù deodată să bată un tun de undeva. Eră al nostru! Eră două! De pe un deal de aproape tunurile isbeau în gloata Turcilor, în grămadă și-i risipeau. Atunci Mehedințenii deteră iama în turcime, repezindu-se în fuga mare. Acum să fi văzut cum săreau Turcii în râu, ca broaștele și se risipiră prin pădurile de pe malul drept al Schitului. Se împrăștiară ca potârnicșile, iar tunurile nu-i slăbeau nici de un rup și dorobanții îi ajungeau!

Dar de cealaltă parte a râului eră și mai frumos. Incepuseră Roșiorii să-și joace caii.

Turcii, cari veniau în urmă cu bagajele, văzând că pe pod nu e chip să străbată, se strecurară încet prin întunericeimea nopții la vale pe râu și găsiră un vad. Malul râului fiind înalt, fugarii în groaza lor ca să-și mântue capul, răsturnară sacii cu făină și cu orez în râu, asvârliră deasupra corturi, haine și tot ce aveau ca să umple matca râului până la înălțimea malului. Apoi pe podul acesta deteră năvală ducând în spate răniții; trecură caii înnot prin apă, desfăcură tunurile de pe roți și le trecură în brațe, și răsbiră cu multă pierdere de oameni pe malul celălalt.

Dar când să se vadă scăpați la larg, iată că răsar ca din pământ roșiorii noștri cu ulanii ruși și se iau după dânșii. Vai de maica lor! Roșiorii taie și străpung pe câți îi întâmpină, îi iau în goană pretutindeni, pun mâna pe tunurile lor, le prind toate bagajele și munițiunile încărcate într'o sută cincizeci de care; strivesc sub copite pe câți se împotrivesc, iar pe cei ce se dau prinși îi iau în stăpânire. Intr'una îi hârțuesc pe câmpiile Dunării și-i alungă spre mlaștini, unde se îneacă bieții Turci clae pe grămadă. Cei ce putură s'ajungă prin văgăunile malului și prin trestişuri au scăpat cu viață ca vai de ei. Pe cei ce fugeau încă înainte, ajutați de noroc, voiră roșiorii să-i urmărească până ce le-or face sfârșitul, dar regimentul Ulanilor n'a voit să meargă mai departe, ca să nu-și alerge caii.

XI.

Garnizoana Rahovei a fost risipită, ca pulverea când o arunci în toate vânturile. Din miile de oameni nu s'ales nimic. Unii au căzut robi, alții au pierit apărând.

redutele și năvălind la podul Hârlețului, mulți s'au potopit și s'au înecat, iar cei rămași s'au împrăștiat fără urmă, luând lumea în cap de groaza călăreților noștri.

Dorobanții cu colonelul Slăniceanu au intrat din partea despre răsărit în orașul Rahova, de-odată cu Roșiorii cari veneau despre apus. Prin redute și prin oraș turcii își lăsaseră munițiuni și multe de-toate cari au căzut în mâna Românilor.

Steagul românesc a fost ridicat pe toate redutele și de-asupra orașului. Rahova era a noastră!

Generalul rus cu ulanii săi se întorsese cu toată graba de pe câmpiile Schitului — lăsând pe roșiori să urmărească pe Turci — și în goană veni spre Rahova ca să intre în ea. Ce inimă de Ruși, și cum se purtau ei cu noi! După ce ulanii n'au făcut nimic, cât au ținut luptele la Rahova, acum pe ascunsul se întorceau de pe câmpia luptei ca să apuce a intra în Rahova înaintea Românilor, cu gândul să se laude că ei au pus întâiu piciorul într'acest cuib al păgânilor.

Dar Dumnezeu e drept. Dorobanții noștrii au apucat să intre ei întâiu, căci dobândiră cetatea cu sângele lor.

Frumoasă poveste au dorobanții dela Rahova. Și ce e mai frumos în toată campania lor e, că n'au îngreunat cheltuelile Statului cu cereri de hrană; ei și-au căutat hrana înșiși cum au putut. În vreme de războiu într'o țară străină, ori câtă grijă ar avea Statul de hrana soldaților, se întâmplă ca totuși să-i lase fără merinde: or vrăjmașii prind merindele, or mai ales ca acum pe vremea de iarnă, se înomolesc carele care o duc, neputând răzbi de viscole și de nemeți până la tabără. Soldații atunci or rabdă de foame, or își caută însăși hrana prin sate pe la țărani, mai plătind-o mai căpătând-o în cinste. Se înțelege că oștirile mai sălbatice nu

mor de foame niciodată, căci jefuesc — dar în războiul cu Turcii, noi n'am jefuit nici măcar un fir de paiu, cel mult dacă am silit pe cei îndărătnici să ne vândă cele ce ne trebuiau, dar le-am plătit cinstit ce li se cuvenia. Câte-odată țăranii dau bucuroși ce au, chiar fără plată, dar la urmă nu pot să tot dea, mai vârtos când oastea e multă și stă multă vreme la un loc.

Oștirile de prin prejurul Plevnei au dus-o dintru început rău. Satele pe acolo sunt locuite de Bulgari — iar Bulgarul de felul lui nu e darnic — și cu deosebire Românilor nu voiau să le dea nimic și se uitau urât la ei, făcându-le rău cât puteau, par'că noi le-am fi fost dușmani. Dar chiar voind să dea merinde soldaților noștri, n'aveau de unde, căci toate satele erau pline ca furnicarul de oștiri, și de câtă vreme? De luni întregi!

Cei de la Rahova au dus-o mai bine. Ei sosiră prin locuri nebântuite de alte oști, și nepoposind mult într'un loc, sosiau mereu în sate nesărăcite de oștire. Dar era alta mai mare: Satele de pe lângă Dunăre sânt toate românești. Iar Românii, pretutindeni aceiași, sunt darnici și, bucuroși la oaspeți: ei se întreceau care de care să cinstească mai bine pe frații lor, pe oștenii Români. Și le plângea inima de bucurie, că văd steagul românesc cutrierând țărilor păgânilor, și că vin Românii să-i scape de răutățile turcești. Dorobanții noștri erau oameni de-ai lor! De-ai lor în toate. Țăranul când vede port străin, fie chiar portul ostășesc, stă de o parte și nu-și deschide întreaga inimă și bănuiește pe cei ce sunt îmbrăcați mai altfel de cât el, chiar când știe că sunt Români. Dar, cum am spus, dorobanții dela Rahova au fost chemați la luptă în pripă și nu li se dase haine de oșteni. Erau îmbrăcați cu opinci, cu căciulă și cu suman. Altă dragoste are țăranul de țăran, și

astfel s'alipește când te vede îmbrăcat ca el. Și așa pe la Rahova prin sate, locuitori și dorobanți erau una, atât doară că dorobanții aveau pușcă. Erău prieteni vechi, fii ai aceluiași neam, cu aceleași gânduri, cu aceeași inimă bună și blândă, având același port și aceeași limbă! Și-i țineau pe palme sătenii și-i ospătau ca pe niște cunoscuți vechi veniți ca să se mai vadă unii cu alții cei mai cu stare, defundău butoae cu vin, și pretutindeni îi primeau cu pâine și cu sare, ca pe mântuitorii lor, și cu ploștile cu vin ca pe frații lor.

De-ar fi Românul or de unde ar fi, de sub orice stăpânire, el își iubește neamul și limba părinților săi, căci aceleași dureri le au toți. Iar când ești apăsāt de toate părțile și la străini nu e milă, cui să-ți deschizi inima și de cine să te apropli dacă nu de frații tăi? Noi un neam am fost, un neam de oameni viteji și trainici, și un neam suntem, și dacă soarta ne-a asvârlit prin toate țările, nu noi suntem de vină. Și dacă unii ne zicem Munteni și alții Moldoveni, iar alții Ardeleni și mai știu eu cum, noi totuși una suntem, neam românesc, unul și nedespărțit ca cele trei fețe în Dumnezeu, și unul vom fi deapururi în ciuda vrăjmașilor noștri, și totdeauna când va fi primejdie din partea celor ce ne voesc răul și se încearcă să ne lovească cu cuțitul în spre inimă, unul vom fi, deapururi, așa să ne ajute Dumnezeu! Totdeauna uniți când va cere nevoia și va fi batjocorit neamul nostru, ridica-ne-vom glasurile într'un singur glas și ca un singur braț toate brațele noastre, și vom arăta că sângele apă nu se face și că vai de mama acelora care caută să-și facă vrăjmaș pe Român și se prind de piept cu dânsul!

V.

RISIPIREA PLEVNEL.

I.

De cinci luni încheiate stetea Osman închis în Plevna, și mai bine de patrusprezece săptămâni trecuseră de când s'au împreunat oștile noastre cu ale Rușilor ca să facă sfârșit îndărătnicului pașă.

Osman se împotriva vitejește și nu voia să se dea prins. El tot trăgea nădejde de ajutor din două părți: dela cetatea Vidinului, de unde plecase el, și dela Sofia. În Vidin eră oaste de vreo douăsprezece mii de oameni cu multă mulțime de tunuri, iar dela Vidin dealungul Dunării până la Rahova mai eră pe atâta oaste. Iar de peste munți puteau să-i sosească oștiri mari, căci Turcii aveau destulă putere. Osman se bizuia, după încredințarea Sultanului, în oastea de vreo șasezeci de mii ce avea să-i sosească dintr'o zi într'alta pe drumul Sofiei.

Dar această oaste a fost numai o nălucire a lui Osman. Sultanul dete într'adevăr poruncă unui pașă, Mehmet-Ali, să adune risipiturile de oaste și luptătorii de adunătură la Sofia, și să alerge să despresoare pe Osman. Dar Mehmet n'a isprăvit nimic, și chiar dac'ă adunase în câteva rânduri oaste mare, s'a temut să vie

cu ea spre Plevna. Iar Osman nu ştia nimic; tot aşteptă oastea făgăduită şi-i ducea dorul.

Ajutoare mai mici i-au sosit de mai multe ori, şi dela Rahova şi dela Sofia. Pe drumul Sofiei îşi făcuse Osman redute puternice la Dubnic şi la Teliş, două sate dincolo de Vid.

Îndată ce au trecut călăreţii, Ruşi şi Români, dincolo de Vid, Ruşii au luat în primire drumul Sofiei, iar ai noştri drumul Rahovei. Dela Rahova nu i-au mai venit lui Osman ajutoare, căci după ce au prins călăraşii noştri de vreo câteva ori carele cu hrană şi cu plumbi, Turcii n'au mai încercat să trimeată.

Dar de pe drumul Sofiei i-au venit mereu ajutoare, în ciuda călăreţilor Ruşi. Numai după ce a trecut pedestrimă creştină şi dincolo de râu, s'a sfârşit cu ajutoarele.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

În Septembrie i-a venit odată un ajutor de vreo zece mii de oameni, aduşi de un paşă, cumnat al Sultanului, cu vreo şase mii de care încărcate cu de toate câte trebuiesc oştirii. Călăreţii Ruşi au sărit în drumul paşei, i-au hărţuit oastea zece zile dearândul, s'au ţinut de şireagul carelor, isbindu-le, după obiceiul călăreţilor, când de ici când de colo. Dar Turcii şi le-au apărat cu vitejie.

Pe la începutul lui Octombrie tot acelaşi paşă a venit de peste munţi a doua oară cu vreo patru mii de care, şi i-a adus lui Osman cam vreo şase mii de pedestraşi.

Dar îndată după aceasta au început să sosească grenadirii, să se resfire pe şesuri dincolo de Vid şi să închidă drumul Sofiei. Pentru redutele dela Dubnic şi Teliş — două popasuri cu întăriri ale Turcilor pe drumul Sofiei — a fost luptă mare. Până n'au pus mâna

pe aceste cuiburi, creștinii n'au putut să închidă cu totul pe Osman în Plevna. Cam pe la sărbătoarea Sfintei Paraschiva, grenadirii au isbit Dubnicul, care erà apărat de vreo opt mii de Turci cu tunuri. Au luat parte la luptă și de ai noștri: vânători cari au răzbit în Grivița și dorobanții din Roman.

Dubnicul a căzut; Telișul s'a împotrivit vreo trei zile și în urmă s'a închinat.

Deodată cu cucerirea acestor două redute Osman și-a perdut drumul Sofiei. Iar după luarea Rahovei de Români, a pierdut nădejdea și dela Vidin.

Cu asta i s'au scurtat zilele.

Acum erà împresurat de toate părțile de oștirile creștine, închis ca într'un staul.

Din zi în zi oștirile creștinilor se adunau tot mai strâns pe lângă Plevna, tot mai aproape. Toate potecile dealurilor, toate încâlcitele drumuri ale văilor erau păzite de Ruși și de Români, așa că nu putea nici un Turc să iasă din Plevna ca să ducă vești la alte oști turcești, nici să intre cu știri de dinafară.

Creștinii își făceau neconținut șanțuri și se îndesuiau spre redutele păgânilor.

Osman putea să stea în Plevna până mai avea hrană și plumbi. Neputând primi de afară hrană, trebuia să i se isprăvească odată.

Iar dacă ar fi vrut Osman să fugă din întăriturile sale n'ar fi avut unde, căci în tot locul ar fi dat de redutele și de oastea creștinilor.

II.

Așa cum stă așezat orașul Plevna, în gura unei văi, e deschis numai spre o singură parte. Gârla Tucenița,

care trece prin Plevna, curge aproape de oraş, în râul Vidului. Acest râu e mai mare decât Ialomîţa, iar prin dreptul Plevnei avînd maluri înalte şi râpoase, el este o apărare firească a oraşului în vreme de năvălire de oşti. Dealurile cari ţarmuresc gârla Tuceniţa, se duc pînă în malul Vidului, dar din jos de oraş se lărgesc, astfel că între oraş şi râul Vid e un şes larg şi frumos. Prin mijlocul şesului trece şoseaua Plevnei, peste un pod de piatră peste Vid, şi chiar dela pod se împarte în două: un drum duce spre Răsărit către Rahova şi Vidin, altul spre munţi către Sofia.

Şesul acesta e partea deschisă a Plevnei.

Alte trei şosele cari ies din Plevna sunt strâmte şi cotite pe după dealuri; una duce în sus pe valea Tuceniţei către Rusciuc, trecînd prin satul Griviţa, alte două duc spre Miazăzi, spre inima ţării turceşti.

Osman nu putea să fugă cu atîta oştire, cu tunuri, cu muniţiuni şi câte-toate, decît apucînd pe una din şosele. Dar pe cele ce duc spre Miazăzi printre dealuri şi pe cea dela Griviţa, nu putea să fie nici vorbă de fugă. Strâmtoarea văilor şi oştirilor noastre de pe crestele dealurilor, nu-i erau de priinţă lui Osman. Mai cu nădejde i-ar fi fost fuga pe şoseaua cea dreaptă de pe şesul Plevnei, căci acolo îşi putea desfăşura oştirile şi apoi dincolo de Vid ajungea iarăşi pe şes.

E lucru de înţeles, că eşind Osman pe aici s'ar fi încăerat la crîncenă luptă dincolo de Vid cu oştirile creştinilor cari steteau şi acolo lanţ, ascunse prin şanţuri. De aceea, în partea asta s'au îngrămădit cele mai multe oşti, la vr'o douăzeci de regimente ruseşti, iar de-ale noastre vr'o cinci, cu nespusă mulţime de tunuri. Şi fiind-că avea să fie multă perire şi multă goană de

oameni în ziua eşirii lui Osman, câmpiile de acolo erau numai o negură de călăreți.

Și nici asta nu li se părea creștinilor destul. Știind ce dușman fără milă și fără îndurare e Osman, ce îndârjit oștean și ce suflet fără împlânzire e, duceau grija îsbânzii, și se temeau să nu le scape oastea Turcilor din mână. De aceea se apucară să abată apa Vidului pe șesul din stânga ca să închidă drumul lui Osman. O mie de oameni au lucrat o lună de zile ca să facă un zăgaz în matca râului și să răstoarne apa peste maluri.

Dar ca mâne erà să fie gata zăgazul, și ca astăzi Osman a eșit din Plevna cu toate oștile, așa că n'a fost nici o nevoie de înecarea șesului.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

III.

Câtă muncă și trudă, ca să omori cu foamea pe o biată oștire. Osman cu ai săi, împresurat de toate părțile, iar creștinii îl ucideau încetul cu încetul!

O sută douăzeci de mii de ostași creștini păzeau pe cei vr'o cincizeci de mii de Turci închiși în redute, cari morți de foame, răzbiți de ger și de ploi cu ghiață, desculți și goi prin șanțuri, aveau nefericirea să-și apere și ei cinstea neamului lor, tot ca și ai noștri.

La părere, împresurarea nu erà războiu, nu erà măsurare de puteri și arătare de vitejie; erà o chinuire a celui mai slab, o casnă a celora ce căutau acelaș lucru ca și Rușii, ca și noi: să nu-și facă de rușine neamul și să-și apere drepturile lor.

Lucrurile acestea sunt ticăloșia războaielor, sunt faptele rele cari îndeamnă pe cei cu suflet milostiv să strige

împotriva războaelor și a oștirilor. D-zeu a vrut să fie pe pământ pace și între oameni bunăvoire, iar Mântuitorul a blestemat pe cei ce aduc ură între oameni și învrăjbire între neamuri. E bine să te ferești de ceartă, și fericit e cine face pacea — iar războiul e o ceartă între popoare, și fericită e țara care se ferește de certuri și de războaie pe nedreptul. Când te ridici fără prilej asupra altuia numai ca să-i răpești ce are, faci nedreptate strigătoare la cer. Iar oștirile care intră în țară străină, numai ca să prade și să bată țara și s'o cuprindă, fie din lăcomie, fie numai din mândria și încrederea țării, acele oștiri fac război nedrept.

Ce or fi avut Rușii cu Turcii, Dumnezeu să-i știe. Că au pornit războiu pe cuvântul că apără pe creștini, e adevărat. Dar numai Dumnezeu pătrunde până în inimi și ce au avut Ruși, în inima lor, numai ei și Dumnezeu o pot spune.

Noi Românii, de când suntem pe pământ ca neam știut, n'am căutat să ne întindem stăpânirea cu sila armelor, n'am voit să luăm nimic dintr'al altora. Am purtat multe războaie, dar nici unul n'a fost ridicat de noi asupra altora, ci de alții ridicat asupra noastră. Toate războaiele noastre au fost războaie de apărare, nu de cucerire și de lovire.

Așa și acum. Noi n'am dorit războiul. Ne-am ferit de el. Dar turcii ne-au lovit și ne-au nesocotit drepturile. Iar când dreptul e cu tine și când nu poți cu binele să te înțelegi cu vrăjmașii tăi, atunci poate, cu durerea în suflet, ești silit să-ți calci pe inimă și să lovești pe cel ce te lovește.

Nici Rușii nici noi n'am împresurat Plevna cu gândul să ucidem cum ne-o veni mai bine Turci, ca să înpușinăm mulțimea lor, ci numai ca să-i silim să se dea

prinși, ca să slăbim astfel oștirea turcească. Toate trudirile noastre și ale lor, s'ar fi sfârșit repede, dacă ei și-ar fi închinat steagul. Și dacă nu l'au închinat, nu sunt de hulit și de blestemat, ci mai ales de luat ca pildă. Ești silit să te miri de acești oameni, cari se târau pe jumătate morți, și totuși nu se lăsau, și-i iubești că sunt oameni vrednici și cu credință către steagul pe care au jurat. Păgâni erau, vrăjmași ai legii noastre, Turci erau și dușmani îndărătnici ai neamului român, oameni cari ne-au făcut atâta rău, dar erau oameni făcuți de acelaș Dumnezeu ca și noi, și erau oșteni și-și făcea datoria lor!

Tocmai de aceea marele duce Nicolae, fratele Impăratului rusesc, a scris o scrisoare lui Osman în care-i spunea cam acestea: „Voi vedeți, Turcilor, că v'am impresurat cu totul, v'am închis toate drumurile, v'am tăiat și cea mai din urmă creangă de sub picior, și că nu mai aveți nici o scăpare. Ieșiți în bună pace din Plevna și dați-vă prinși căci n'o să vă facem nici un rău. Să nu credeți că noi dorim moarte de om și că neplăce vărsarea de sânge. Impotrivirea voastră nu e de nici un folos, și vitejia ce-o arătați n'are rost“.

Lui Osman i-a scris Marele-Duce, dar trebuia să-i scrie Domnitorul nostru, căci el eră Căpetenia oștirilor dela Plevna. Dar Domnitorul n'a voit, zicând, că el nu vrea să-și bată joc de Osman. Avea dreptate Domnitorul. Judecând după vrednicia de până acum a lui Osman, eră o batjocură să-i ceri să se dea prins ca un mișel.

De altfel scrisoare eră bine-voitoare; lui Osman, nimeni nu i-ar fi adus mustrare, dacă s'ar fi plecat, dându-se rob. A făcut cât poate omul care vrea; ajunsese să n'aibă ce mânca, și n'ar fi fost rușine dacă ar fi

încercat să-și scoată oștirea din negrăita stare de ticăloșie la care ajunsese.

Osman-pașa a răspuns însă Marelui-Duce ca un adevărat om viteaz: „Sunt și eu, ca D-ta, nedoritor de vărsare de sânge, mă feresc de moarte și mă bucur că ai gânduri așa de blânde și ți-e milă de cei ce sufer. E vrednică de un viteaz bunătatea ce o ai, că mă rogi să cruț viața oamenilor și să mă feresc de sânziuri. Dar orcât de primejduit aș fi, și or și cât aș vrea să înlătur vărsarea de sânge, nici prin vis nu-mi vine gândul să îndemn pe soldații mei să se dea prinși. D-ta ne plângi de milă: te rog să nu ne mai plângi, căci noi nu ne știm într'atâta nefericire și nevoe cum crezi. Or și cum ar eși lucrurile, mi-e tot una: eu, cu viteaza mea oștire, ne vom bate până la cea din urmă picătură de sânge, apărând cinstea și drepturile patriei mele“.

Acesta a fost răspunsul lui Osman. În ce stare eră el în Plevna, și cât de hotărât și de îndrăzneț vorbește! Așa se cuvine soldatului, așa se cuvine să răspundă orcare om când e vorba să-și apere țara. Când aveau Rușii de lucru cu un om ca Osman, să nu te miri, că au stat încurcați atâta amar de vreme, cu atâta mulțime de oameni și n'au putut să-l scoată dintr'ale lui.

IV.

Dar în urmă Osman a fost răzbit peste măsura omenească de nevoi și de neajunsuri. Când a intrat în Plevna, eră în mijlocul verii, iar acum eră iarnă. Cu toate că-și adusese de cu bună-vreme tot ce-i trebuia pentru oștire pe timp îndelungat, acum începù să ducă lipsă de toate. După ce a fost împresurat cu totul și

n'avea nici o putință să primească ajutoare de ostași și adăogiri de hrană, sărăcia în Plevna ajunsese nespuse de grozavă. Iți eră mai mare milă, să vezi pe vitejii oșteni ai lui Osman răzbiți din toate părțile de neajunsuri.

Pe gerul ce eră, soldații turci umblau desculți. Li se isprăviseră din magazii toate încălțămintele încă de mult. Opincile s'au isprăvit și ele, și soldații au ajuns în urmă să-și înfășoare obielele pe picioare și să le lege cu sfori și cu sârmă, umblând așa numai în obiele. În urmă nici de acestea n'aveau. În redute, prin noroiul înghețat, Turcii stăteau aproape desculți, nopți întregi și zile de-a rândul. Când, în urmă s'a predat și-au fost aduși ca robi la Turnu-Măgurele, ei au făcut drumul dela Plevna până la Dunăre desculți, prin zăpadă înghețată și pe un ger cumplit.

Haine de iarnă n'aveau, căci veniseră vara și nu s'au gândit la iarnă, iar când au început să se gândească, nu puteau să-și mai aducă. Intreaga oștire eră în bluze subțiri. Dar nici nu puteai să le zici bluze: erau zdrențe, legate unele de altele cu sfoară, cu fâșii de scoarță de teiu. Cămășile lor asemenea, rupte și pline de noroiul de prin șanțuri și de prin redute. Oștenii erau goi, mai desbrăcați decât cerșetorii.

În redute n'aveau ce să-și aștearnă; mulți, de frig, îmbrăcau țoalele cailor, dar se rupseră și aceste țoale, și soldații dormeau pe pământul gol. Până aveau paie și fân de ajuns, își așterneau paie prin redute, dar în urmă nu ajungeau paiele nici pentru cai și pentru boii de tăiat, iar la urmă nu se mai găseau paie de loc în Plevna. Iar fân nici vorbă.

Până la o vreme, ca să nu doarmă în noroiu — căci ploua mereu, iar prin șanțuri, sub atâtea picioare, se făcea glod până în genunchi — își așterneau scânduri

și garduri. A venit însă vremea să n'aibă lemne de foc, și atunci au început să ardă scândurile și gardurile curților, să desvêlească grajdurile și să ardă lemnăria acoperișurilor.

Cu hrana le mergea și mai rău. Avuseră dintru început destulă făină și orez, aveau cirezi de boi. Acum ajunseră la isprăvitul făinei și al orezului. Pe la începutul iernii li se da pâinea cu multă economie, câte un sfert de chilogram pe zi de om, apoi cu vremea au tot scăzut tainul, la 200, la 150, la 100 de grame de pâine pe zi. O sută de grame de pâine n'ajunge unui copil mai voinic la o singură mâncare, dar unui soldat pe o zi întreagă! Dar a scăzut și mai mult porția. Către sfârșitul lui Noembrie se da unui soldat pe zi 50 grame de pâine, ceea ce face tocmai trei îmbucături pentru un bărbat. Iar orez li s'a dat tot așa; mai târziu abia câte o lingură pe zi. Iar carne li se da tot numai a treia zi o bucată de fleică or de pastramă. Și astfel trei îmbucături de pâine și o lingură de orez eră toată merindea unui soldat pe zi. Și afară de asta nimic.

Dar ceea ce făcea ca nici puținica hrană să nu le priască, eră lipsa de sare. Nu mai găsea fir de sare în tot orașul, și bieții împrejmuți — și oștenii și locuitorii Plevnei — erau nevoiți să mănânce nesărată fărmitura lor de pâne. Din lipsa de sare se îmbolnăveau cu suatele soldații, și muriau caii și piereau boii. Și cu cât pieriau caii, cu atât li se îngreuna slujba soldățească, și a ofițerilor și a artileriei; iar perirea boilor le împuțină tainul de carne.

A venit însă vremea să nu mai aibă nici pastramă, nici orez, nici carne. Făină mai avea încă în magazii, dar Osman o ținea sub șapte lacăte. Incepură acum să piară soldații de foame, chiar orașenii mai săraci

piereau lihniți pe drumuri. Au început să-și taie vitele de plug, și caprele, în urmă caii și măgarii. Grozavele chinuri ale foamei sileau mulțimea acum să caute și să mănânce hoiturile de boi și de cai morți, pe care le aruncaseră mai înainte.

Și, ca urmare a foamei cumplite și a răcelei, au început să bântue frigurile și lingoarea. Spitale încăpătoare nu erau, hrană pentru bolnavi nu eră, veșminte și haine nu, doftoriile lipseau, frigul eră de nesuferit și lemnele de foc se isprăviseră cu totul.

Mulți dintre locuitorii orașului și mulți dintre soldații cei mai slabi de înger fugeau din Plevna și cădeau prinși în mâinele oștirilor noastre. Din zi în zi numărul fugarilor turci creștea. La început ai noștri se milostiviră de ei și le dedeau haine și mâncare mai târziu însă, văzând că fugarii se fac tot mai mulți, au venit pe gândul să nu-i mai primească. Se vedea, că Osman însuși da voe oamenilor și soldaților mai prăpădiți de boale și de sărăcie, să fugă, ca să mai scape de guri cari cereau pâine. Fugarii, se rugau însă de ai noștri, să nu-i trimeată îndărăt, mai bine, dacă vreau să-i împuște, mai cu drag suferind moartea decât să se întoarcă în Plevna și să mai tragă lipsurile și nevoile foamei și ale gerului.

Dela acești fugari sciriceau oștirile noastre despre starea nevoiașă a lui Osman. Ei spuneau, că ostașii turci sunt sfâșiați cu totul, că pe lângă toate urgiile lipsei mai aveau să îndure și stricăciunile ce le făceau tunurile creștinilor, mai ales despre Grivița unde steteau Români.

V.

Din zi în zi s'așteptau împresurătorii, ca Osman să iasă cu puterea din Plevna. Soldații lui și așa erau me- niți să piară de boale, de frig și de foame, și dacă erà vorba să moară, ce le pasă lor în ce chip îi ajunge moartea. Erà de priceput, că Osman va ieși cu ai săi hotărît, ori să deschidă drum, ori să piară cu toți ai săi, și că prin urmare ziua ieșirii sale va aduce o luptă deșnădăjduită, o încăerare grozavă la care vor trebui să ia parte toate oștirile.

Intr'o Duminică, în ajunul sărbătorii Intrării în Bi- serică, a venit în tabăra creștinilor un sol de al lui Osman. Spunea solul, că Osman întrebă pe Domni- torul Carol, dacă îi dau voe oștile creștine să iasă din Plevna cu toată oastea sa, fără arme, și să se ducă nesupărat spre Sofia.

Lucrul acesta se obicinuește în răsboae. Eșirea fără arme înseamnă cât și o închinare.

Domnitorul i-a răspuns, să ducă știrea lui Osman, că aceasta nu se poate. Osman erà un general așa de vrednic; el și-ar fi adunat altă oaste, în scurtă vreme și ar fi sărit pe creștini.

Atunci a spus solul, că Osman cu arme cu tot nu voește să se dea prins, și că va face cumplire multă și vărsare de sânge când va ieși.

Apoi a plecat solul. Se vedea din solia asta, că, Os- man erà ajuns de cuțit până la os, și că în curând va ieși. Intr'adevăr, el îndată după întoarcerea solului a și dat porunci să se pregătească ai săi de ieșire.

Dar și creștinii erau pe pază.

În toate diminețile, de către ziuă, se da în tabăra

creștinilor semn de trâmbiță și toate oștile s'adunau sub arme. Asta se făcea din pricină că vrăjmașii caută să isbească pe furiș mai ales în zorii zilei, când oștile obosite dorm mai adânc. Ostașii noștri steteau gata de luptă în fiecare dimineață și nu intrau în corturi, până ce nu soseau călăreții trimeși să vadă laturile și să caute dacă s'arată oștiri turcești.

Toți ai noștri aveau la ei și zi și noapte merinde și plumbi pe trei zile, ca să fie gata de plecare în toată vremea. Domnitorul nostru, da neconținut ocoale pe la redutele noastre și prin tabără, ca să vadă dacă sunt toate în rânduială.

De-a doua zi, dela sărbătoarea Intrării în Biserică, tunurile turcești au început să-și slăbească focul, iar în zilele următoare l'au conținut de tot. Eră iarăși un semn, că Osman se gătea de fugă. Și într'adevăr la 27 Noembrie, pichetele noastre au văzut de pe dealurile din stânga Vidinului, că pe șesul de lângă Plevna s'adună mereu care încărcate și tunuri și că se îngrămădesc spre podul de peste râu. Fugarii turci în ziua aceea aduseră veste, că Osman și-a adunat oștirile de prin redute, că le-a dat cea din urmă merinde ce-a mai avut-o, le-a dat iarbă de pușcă din belșuş și câte 150 de plumbi de fiecare soldat. Iar noaptea târziu, călăreții noștri din posturile înaintate au auzit neîntre-rupt sgomot de cai și vuet de guri dincolo de Vid pe șesul Plevnei. Toată noaptea s'a auzit un murmur ca de-o adunare mare de oameni; s'au mai auzit și sgomote, pe cari, după semne, le făceau Turcii cu așezarea altor două poduri pe Vid alături cu podul cel de piatră.

Eră potop de Turci adunat pe șes acolo, așteptând zorii zilei, ca să răsbească printre oștirile noastre. Ală-

turi cu oștirile, erau locuitorii turci ai Plevnei, care și încărcară averea lor pe care, ca să fugă, nevrând să cadă prinși în mânilor urgisitorilor de creștini. Mulți dintre ei aveau arme de foc, alții erau gata să se apere cu topoare, cu furci de fier, cu coase, cu sulite făcute în pripă dintr'un lemn cu fier în vârș.

Noaptea asta n'au s'o uite niciodată cei ce-au avut parte s'o trăiască. Prin tabăra creștinilor eră o fierbere ca în ziua peririi; toți erau în picioare, ordonaștele alergau în rușul capului dela un batalion la altul, ofierii își numărau puterile și alergau dând porunci, tunurile începură să facă manevre, călăreții își îndesau escadroanele, companiile de geniu săpau și îndreptau șanșurile pe partea de unde avea să le isbească Osman — o sută douăzeci de mii de oameni, oștenii creștini, făcură din noapte zi și se mișcară într'una ca valurile mării. Inimile lor băteau de neastampăr. Măine, măine avea să fie ziua când vor trebui să stea față în față cu Osman, cu omul acesta care i-a ținut pe loc cinci luni și i-a secerat așa de cumplit din ascunzătorile lui. Da! Nu din șanș în șanș, fără șă-și vadă fața, ci pe câmp neted aveau să se măsoare, ochi în ochi! Cât de viteaz bărbat să fii, îți simți inima strânsă, când te știi în fața unei așa de grozave primejdii, când îți închipuești încăerarea din urmă a cincizeci de mii de Turci desnădăjduiți, turbați în urma lor față de creștini, amărâți de lipsurile duse și îndârșiți de vitejeasca lor mânie!

VI.

Des de dimineață, aproape cu noaptea în cap, Osman în fruntea batalioanelor sale a trecut Vidul. El își rupsese oastea în două. Jumătate a rămas în urmă cu

Adil paşa: acesta avea să păzească laturile, pe malul râului de către Plevna, parte spre Miază-zi la Krişin, ca să împiedice pe Ruşi să nu înainteze spre oraş, parte spre Miază-noapte la Opanez şi Bucova ca să fie drumul Românilor.

Iar cu cealaltă jumătate Osman a plecat înainte ca să rupă lanţul de oştiri ruseşti şi să-şi deschidă cale.

În fruntea tuturor mergea unul Atuf paşa, cu oastea sa. El a izbit mai întâiu pe Ruşi. Osman venea la mijloc cu oastea sa; el eră călare pe un cal alb, căpătat ca dar dela Sultanul. Lângă el eră opt harapi toţi cu felinare roşii în vârful suliţelor. Acesta eră semnul, după care aveau oştirile să cunoască locul unde se află Osman.

În rând cu pedestrima veneau tunurile lor, pe aceeaşi linie, şi se tot opreau şi trăgeau şi iarăşi plecau înainte cu pedestrima.

Repede ca mânia lui Dumnezeu s'a revărsat batalioanele turceşti pe şesul dintre Dubnic şi Etropol, iuţi ca urgia cerului s'au desfăşurat pe şes, înegrind câmpiile. Ruşii din şanţurile înaintate deschid focul, dar iute iute sunt alungaţi din şanţuri şi trântiţi la pământ. Altă linie de şanţuri ale Ruşilor e cucerită cât ai bate din palme. Acù Turcii se reped spre redutele grenadirilor ruşi, într'o clipă ei sar în şanţuri şi împrăştie pe Ruşi în toate părţile. Degeaba îşi adunaseră Ruşii aici toate puterile, degeaba chibzuseră tot felul de măsuri de împotrivre, taboarele lui Osman se revarsă potop, şi nu poate nimeni să le fie drumul. Grenadirii din redută cad izbiţi de fulgerătoarea iuţeaă a nizamilor, Ruşii muşcă pământul în furia apărării lor, dar Turcii pătrund în redută şi-i răzlesc de pretutendeni. Opt tunuri cad în mâna Turcilor, alte şase, şi apoi alte patru, şi Ruşii sunt striviţi de vârtejul năvălirii. Se încaeră lupta acum sub zi-

durile altei redute, dar Rușii pierd și aci 6 tunuri și, sfărâmați de turci, se retrag în redută. Degeaba e și asta. Parapetele redutei se umplu de Turci; grenadirii sunt asvârliți îndărăt și peste trupurile lor trec nizamii ca fulgerul verii intră în redută, își așază tunurile în ea și trag în Ruși.

Nu trecură nici trei sferturi de ceas, de când Osman trecu Vidul, și în acest timp așa de scurt, batalioanele sale străbătură vre-o patru kilometri, uciseră peste o mie de Ruși și rupseră cea dintâiu linie de apărare. În fața lor aveau acum a doua linie, și dacă ar fi rupt-o și pe aceasta drumul le-ar fi fost deschis și Osman ar fi eșit la larg.

Căzuse nenumărată mulțime de Turci; Osman avea nevoie să-și întregească șirurile batalioanelor și să le dea puțin repaos. Inșă Osman fără preget, se asvârli spre linia a doua, desfășurându-și armatele de călăreți. Turcii se porniră cu neastâmpărată îndărătnicie și s'aruncară spre alt șir de redute rusești, apărate de cei mai voinici și mai aleși soldați ai Țarului. Par'că Iadul întreg se întovărășise cu turcii: ei dau goană orbiși spre șanțurile celei mai puternice redute de acolo, străpung și taie și zdrobesc și sfărâmă pe grenadiri din șanțuri, omoară tunarii și iau tunurile, umplu șanțul de morți, s'agață de parapetele redutei, îl urcă, îl cuceresc, se scoboară în redută, strivesc tot ce le cade în drum și prăpădesc pe Ruși și-i fac una cu pământul.

Eră minunea lui Dumnezeu! Cum nu se țin în picioare casele și pomii și staulele, când iese primăvara râul furios din albie și se varsă vuind și ducând cu sine totul, așa nu rămase nimic întreg în calea Turcilor. Iuțeala și vitejia lor uluise oștirile rusești; pe unde trecură au lăsat pustiire și moarte — câmpia eră a lor.

Aripile oștirilor călărețe se întinseseră departe până spre cele mai din urmă întărituri ale Rușilor, fruntea oastei de linie răzbise până spre marginile oștirii împresurătoare, batalioanele dela mijlocul câmpiei se încăeraseră la cele din urmă redute rusești, iar batalioanele mai din urmă ale viteazului Osman curățiau locul de Ruși ce mai rămaseră, ca uitați de moarte pe câmpie. Osman aștepta să sosească din urmă cealaltă jumătate de oaste dela Opanez și Krișin, care avea poruncă să plece și ea peste râu, pe urmele lui Osman, la două ceasuri după începerea luptei.

Dar această oștire nu mai sosea. Turcii erau scăzuți, iar pe de laturi se vedeau cum s'adună Rușii de pretutindeni. Și se tot îngloteau Rușii; tot mai mulți, tot mai puternici și mai veniți în fire.

Iar oștirea de rezervă a Turcilor nu mai sosea. Eră acum timpul hotărâtor al luptei; dacă vor ajunge întâiu ajutoarele rusești, Osman eră pierdut, dar dacă va ajunge ajutorul Turcilor mai întâiu Rușii pot să se închine.

Osman, în neastâmpăr, se mira de ce nu-i sosește Adil cu oștirea lăsată în urmă; el se uita mereu la cea-sornic; mereu se uita îndărăt spre Vid, că doară-doară va vedea batalioanele sosind. Cuprins de grijă și de neliniște, el trimete ordonanțe după ordonanțe ca să vie îndată oștirea; el aleargă pretutindeni răslățindu-și batalioanele pe margini, de unde soseau Rușii înglotindu-se cu vuet mare.

Și vremea trece, se apropie de amiază, și oștirea lui de sprijin nu se ivește, și tunurile cari aveau să-l urmeze din șesul Plevnei nu se văd, și carele cu bagage cari trebuiau să vie după tunuri nu s'arată, și oștirea

de sprijin, oștirea hotărâtoare, singura nădejde a lui Osman nu e nicăeri!

VII.

Să contenim povestea aci, ca să vedem ce s'a petrecut la spatele oștirii lui Osman.

Bătrânul Adil-pașa — după cum vă spusese pe la începutul cărții — apăra cu oștirea sa redutele din fața Românilor. Cu el ne-am svârcolit noi patru luni de zile, și nu l-am putut răpune. Dar acum tot a încăput el pe mâna noastră, căci noi i-am făcut sfârșitul. Iar pierzarea lui Adil, a fost pierzarea lui Osman.

Adil lăsase pe Edem-pașa — cel care a biruit acū în anii din urmă oștirile Grecilor în Tesalia — pe dealurile Opanezului ca să strivească pe Români, iar însuși el cu vreo zece mii de oameni stă pe șesul Plevnei gata să s'asvârle pe urmele lui Osman și să-l sprijinească. Dar nu i-au dat Români vreme și răgaz. Pe când așteptă ceasul plecării sale, Adil se pomeni de odată că-i curg în cap rămășițele oștirii lui Edem de pe dealuri, bătute cu totul iar pe urma lor Români cu toată urgia tunurilor.

Încă de eri, spre sêră, Români băgară de seamă că Turcii din Plevnița și-au scos tunurile din creștăturile meterezelor. Ei bănuiau că Turcii își adună armele și se gătesc de fugă. Peste noapte le sosi știrea de călăreți, într'adevăr Osman e gata să iasă din Plevna.

După ce se făcū ziuă și văzură ai noștri din Grivița că Turcii nu se mișcă în reduta lor, au trimis pe sergentul Cumpănaș cu o mână de dorobanți mai cu suflet să vadă ce e în reduta turcească. Aceștia eșiră

din șanțuri, apucară pe câmpie și se apropiară pe brânci de Plevnița. Nici o împușcătură nu i-a întâmpinat, nici un fes nu s'a zărit. Intrară în redută și o găsiră goală.

Repede ai noștri se adună, ies din șanțurile lor și iau în stăpânire Plevnița. Iși potrivesc tunurile spre reduta Bucovei, crezând că într'însa sunt Turci, și încunoștiințează despre toate acestea pe cârmuitorul luptelor din partea asta, pe colonelul Cerchez.

În Plevnița nu găsiră ai noștri decât lucruri aruncate în neorânduială. Norocul lor, că cercetară reduta cu deamănuntul înainte de a intra într'însa, căci Turcii puseseră iarbă de pușcă sub ea și au lăsat fitilurile aprinse. Dacă ar fi întârziat Românii numai cu un sfert de ceas, ar fi fost asvârliți în văzduh.

Colonelul Cerchez a dat de știre prin telegraf Domnitorul Carol la Parodim, că Turcii fug. Pe când vorbeau amândouă, telegraful dintr'odată a încetat de a mai răspunde. Tocmai în clipa aceea Bulgarii tăiaseră sârmele telegrafului — erau Bulgari plătiți de Osman să strice sârmele, ca să nu se poată înțelege generalii noștri.

Domnitorul a plecat în goana calului pe dealurile dela Bucova.

Acestea se întâmplau în faptul dimineții. Colonelul Cerchez a poruncit oștirilor sale să înainteze spre Bucova, înștiințând pe Ruși să nu tragă spre Bucova, luând din greșală pe Români drept Turci.

Tot într'aceeași vreme oștirea din fața Opanezului a sărit pe redute, asupra lui Edem-pașa.

Mișcarea oștirilor române a fost negrăit de iute.

Treizeci de mii de oameni au început să iasă din șanțurile lor și să alerge peste toate văile pe urmele

lui Osman. Și cu atâta chibzuință și cu atâta deșteptăciune s'au asvârlit Români, încât a lor a fost partea cea mai de căpetenie a faptelor din ziua aceasta.

Colonelul Cerchez a lăsat în Plevnița, ca pază, pe dorobanții din București, iar cu cealaltă oștire a plecat spre Bucova. A găsit goale șanțurile cari legau Plevnița cu Bucova, a lăsat prin ele batalioane de linie ca pază; a găsit goală și puternică redută dela Bucova și a luat-o în stăpânire.

Turcii s'adunaseră cu toții la redutele de pe malul Vidului la Opanez, ca să apere laturile oștirii lui Osman.

Eră pe la nouă ceasuri dimineața, pe vremea când Osman dincolo de râu prăpădea pământul și băgă pe Ruși în toate răcorile peririi. Colonelul Cerchez cu ai săi eră pe dealul de deasupra Plevnei. Atunci se văzù venind din vale o deputațiune de orășeni din Plevna pe creasta dealului Bucovei la colonelul Cerchez. Orășenii îi spuseră că toate oștirile turcești au eșit din Plevna, și au rugat pe Români să ia în stăpânire orașul. Colonelul Cerchez a rupt atunci un batalion și l-a trimis în Plevna, iar cealaltă oștire a repezit-o pe șesul Plevnei, ca să isbească pe Adil.

Nefericită potrivire de lucruri! Tocmai în vremea când sprintenul Osman spărsese rândurile Rușilor și eră eșit la marginea largului, într'aceiași vreme un batalion românesc, dintr'al șeselea de linie, cu colonelul Algiu în frunte, intră în Plevna, ca să ia în stăpânire nebiruitul cuib al celui mai îndărătnic general al Sultanului. Bietul Osman nici nu visă că Plevna e ocupată; el credea că dacă nu-i va fi cu noroc umbletul, să se întoarcă prin redute și să înceapă iarăși trudele împotrivirii.

VIII.

De eri începuse să ningă — cea dintâiu ninsoare în iarna aceasta pe câmpiile Bulgariei — și îndepărtările văilor erau albe de zăpadă. Cerul era întunecat de nori, dar vântul s'alinase și s'a domolit și gerul.

Pe creasta dealurilor dela Bucova, batalioanele românești steteau înșirate, gata să plece, dar ofițeri și soldați se opriră deodată ca ținuiți de-o mână puternică, și rămaseră neclintiți pe loc. Toate privirile erau întoarse spre o parte, pe coasta Bucovei despre Plevna și urmăreau cu nețărmurită încordare înălțătoarea priveliște ce se desfășură pe coastă. Batalionul nostru, trimis să intre în Plevna, scoboră pe clinul dealului cu pași repezi par'că ar fi voit să sboare. Ne-a învrednicit Dumnezeu neamului nostru să ajungem și această zi! Lacrimile părinților de acasă, cari și-au stors ochii de mila băeților din tabără, și chinurile băeților de trei luni prin șanțuri, sub posomorâta vărsare de ploi a cerului nemilostiv, toate aceste trebuiau să fie răsplătite, și mare și frumoasă trebuia să fie ziua răsplătirii.

Și tot scoboră batalionul, scoboră mereu, și a intrat pe stradele orașului și a perit din vederea oștirii de pe dealuri. Nici un soldat nu s'a clintit din loc; ca înmărmuriți au stat acolo în zarea culmei, cu sufletul plin de mândrie și cu ochii plini de flacări, stăruind să vadă totul până ce n'au avut ce să mai vadă. Erau par'că îngrijați de soarta celor ce îndrăznesc să s'apropie de blestematul oraș al Plevnei, de locul care-i îngrozise atâta vreme până și prin visurile lor, și par'că se uitau după dânșii, ca și când s'ar fi dus ca să nu-i mai vadă. Și atunci ochii lor scânteiau în umeda du-

rere a lacrimelor. Și par'că se rugau pentru sufletele lor. Iar în gândul lor toți într'un glas le ziceau: Să ne vedem sănătoși flăcăi!

Atunci, ca și când i-ar fi împins aceiași mână puternică, ei s'au întors grăbit să plece, căci datoria lor și avutul vitejiei îi chiea la încăerarea și la învâlmășagul morții, pe dealurile dela Opanez. Dar când s'au întors la dreapta, ca s'apuce drumul, iată în fața lor, pe o muche 'nvecinată, însuși bărbatul care i-a dus în războaiele biruinții, Domnitorul nostru însuși. Căci îndată ce auzise de intrarea Românilor în redute, El alergă, cu nemărginită bucurie în suflet și cu vrednică mândrie în inimă, spre crestele Bucovei. Și ajuns la vreme, El însuși a văzut cum oștirile sale scoborau spre Plevna, însuși a petrecut cu ochii și cu sufletul pe cei ce puneau de cea dintâie dată piciorul în culcușul leului Osman. „Trăiască Domnitorul“, strigară batalioanele salutând pe comandantul lor, iar El, neputându-și ascunde bucuria, scoase chipiul și ridicându-l sus deasupra capului, strigă: „Să trăiți flăcăi! Trăiască România!“ Batalioanele repetară „Trăiască România“, și vuetul strigării lor se isbi din deal în deal și dus până departe răsună peste văile Plevnei, repetat de zece ori „Trăiască România!“

IX.

În vremea aceasta, oștile noastre din fața Opanezului, erau de mult încăerate cu Turcii lui Edem de prin redutele de acolo.

Turcii aveau la Opanez patru redute mari. Pe una, pe cea de către Miază-Noapte a satului, s'asvârli colo-

nelul Dona cu dorobanții din Vlașca, și cu vânătorii batalionului întâiu. Turcii se împotriveau cu desnădăjduire, apărând cu înverșunare reduta. Dar bătuți în coaste de tunuri și 'n față de pedestrime, ei fură goniți cu baioneta și dându-se îndărăt s'adunară în reduta cea mare de sat.

La reduta despre Miazăzi a satului s'asvârli colonelul Sachelarie cu vânătorii batalionului al patrulea, cu dorobanții din Teleorman și cu puțini dorobanți din Ilfov, ajutați de câteva companii de linie. După o luptă strașnică din plumbi și-apoi dup'o năvală cu baioneta, Turcii se retraseră din redută după vr'o două ceasuri de împotrivire, adunându-se și aceștia în reduta cea mare din sat.

La această redută se luptă însuși Edem-pașa. Lupta eră stăruitoare; Turcii s'apărau cu cea mai din urmă mârșie, focul lor eră neîntrerupt. S'adunase pe capul lor toată oștirea noastră câtă eră pe acolo.

Domnitorul Carol alergă în toate părțile și singur cârmuiă luptele. La Opanez eră svârcolire mare, căci Edem își pusese toată puterea să ție în loc pe Români, ca să nu poată scoborî în șesul Plevnei.

Iar pe șezul Plevnei eră altă svârcolire. Adil-pașa văzându-se isbit în spate de dorobanții din Buzău și din Ialomița, alături cu două regimente de linie, s'a întors spre Români, ca să-i asvârle îndărăt în Plevna și să-i scoață iarăși pe dealuri.

Acum lupta se petrecea în două locuri, sub dealurile Opanezului, pe șesul orașului Plevna; și pe dealuri deasupra, la redute.

În gura văii Bucova, oastea lui Adil își făcuse șanț de apărare și se împotrivea dintr'însul apărând șesul. Colonelul Algiu care intrase în Plevna cu batalionul,

trebui să plece pe șes, căci după împușcături i se părea că Români au nevoie de ajutor. Și se încăerară cu toții pe șes, și s'a pornit o luptă nebună.

Eră pe la amiază. Pe deal la ređută lupta se făcea tot mai crâncenă, dar în urmă ai noștri răsbiră pe Edem, îl înconjurară din toate părțile și-l năpădiră cu baioneta. Edem, cu o parte din oștire, a ridicat steag alb și s'a dat prins. Români au pus mâna pe trei mii de luptători turci, pe vr'o douăzeci de tunuri și pe toată munițiunea lui Edem.

Dar altă parte din oștirea lui Edem se mai împotriva pe deal. Români o tot împinseră la vale apoi o asvârliră pe șes.

Și astfel, pe când s'apără vitejește pe șes, Adil, se pomeni deodată că de pe toate dealurile Opanezului îi curg în cap rămășițele oștirii lui Edem. Turcii alergau la vale în ruptul capului, cu tunurile după ei, și se tot îngrămădeau pe șes, aducând cu dânșii pierirea lui Adil.

Din deal în deal și până în râu și în marginea Plevnei, șesul eră plin de care încărcate cu bagaje, parte ale oștirii turcești, parte ale locuitorilor Turci din Plevna cari se gătiseră să fugă cu Osman. Printre care eră o mulțime de femei și copii, boi și cai, capre și oi, corturi și tot felul de lucruri pe cari aveau de gând Turcii să le ducă cu ei.

Acu se făcu vălmășag și un amestec de lucruri cum nu se poate închipui cu mîntea. Oștirile turcești de pe dealuri s'adunară de pretutindeni, și învălmășagul creștea din ce în ce mai mare.

Intr'aceea pe muchia dealului se iviră tunurile române și începură să tragă pe șes în amestecul acela. Incepură a sosi de pe dealuri și oștile noastre. Încae-

rarea eră acum nespus, de înfiorătoare. Tunurile române fulgerau într'una în Turcii îndesuți pe șes, pedestriimea trăsnea din toate părțile. Rămășițele oștirii turcești, încurcate în grozavul amestec de oameni, se îndesă spre mulțimea de care, și-și făceau adăpost din carele încărcate și din harabalele fugarilor. Ghiulelele noastre și plumbii loveau acum nu numai în soldați, ci și în mulțimea pacinicilor Turci, în copii, în bătrâni, în femei. Unii peste alții cădeau grămadă; boii speriați își rupeau funiile și apucau câmpia, mugind și dând orbiș peste oștire, carele săreau în aer lovite de obuzuri; mugete și răgnete și vaete umpleau văzduhul și totul eră un jalnic amestec de oameni și de dobitoace trântite la pământ.

Și tot curgeau, curgeau într'una oștirile române și isbeau de sus de pe deal în grămadă.

Adil alergă pe șes, dând porunci și frângându-și mâinile de desnădejde. Vedea că șesul orașului e pierdut. Dete deci poruncă oștirii mai de pe lângă râu să treacă peste pod și s'ajute pe Osman. Deodată însă, Adil văzù că oștirea sa în loc să meargă înainte spre Vid, se dă îndărăt, par'c'ar fi fost împinsă din față. Când i s'a adus vestea despre pricina acestei mișcări îndărăt, Adil a căzut jos de pe cal de spaimă și de mâhnire.

Oștirea sa eră împinsă de a lui Osman! Batalioanele lui Osman se retrăgeau peste râu, pe șesul orașului.

X.

Când i s'a adus lui Osman vestea, că oastea sa de sprijin a fost sfărâmată prin redute și pe șesul Plevnei, a văzut că s'a isprăvit cu fuga. Spun Turcii că ar fi

oțtat Osman, și ar fi clătinat din cap cu jale. Atunci a început să se dea îndărăt către Vid, nădăjduind că va putea răzbi printre Români și că va intra iarăși în vedute.

Rușii văzându-l că se trage îndărăt, au început să-l izbească tot cu mai multă tărie, așa că batalioanele turcești la urmă au început să năvălească spre râu. Dela Opanez de pe dealuri Români băteau cu tunurile în Turci, din față-i băteau grenadirii Țarului, iar la spate le stă râul.

Turcii s'au îngrămădit pe cele trei poduri. Mulți au sărit în apă și s'au înecat, mulți au fost striviți în picioare de-ai lor, mulți au fost secerăți de plumbii creștinilor, mulți s'au ucis ei între ei crezându-se vrăjmași. Erau mulți aceștia; însă Osman cu pușini — nedomolitul Osman — stătea încă de vorbă cu Rușii și ca un balaur din poveste, care se sbate luptându-se cu moartea în propriul său sânge, se svârcolea din resputerile-i din urmă și doboră pe vrăjmaș. El răspunsese marelui duce, că e hotărât să se bată până la cea din urmă picătură de sânge — și iată-l că se bătea, arătând că e om și vorbește numai un fel de vorbă. Vedea el bine, că totul e degeaba, dar nu voia să se lase decât numai mort, ca el să fie cel din urmă din miile sale de ostași, cel din urmă pe care vor pune creștinii mâna.

Impotrivirea lui eră încă de temut; pe lângă el erau pușini, dar tot unul și unul, cei mai voinici dintre Nizami, dușmani neîmpăcați ai numelui creștinesc și soldați care își împlinesc datoria. Un obuz se sparse lângă Osman și-i ucise calul; Osman se luptă înainte, pe jos, și cu toate că eră om în vârstă, frământa pământul sub el și eră pretutindeni. Veni însă un plumb, îi trecu prin picior, și Osman căzù jos. Repede ai săi îl ridicară și

punându-l într'o trăsură cu patru cai, porniră spre Plevna.

El nu ştia ce e pe şes.

Pe când alerga trăsură spre Plevna, se iviră de-odată în cale-i Români. Osman mirat cu totul, când a văzut pe Români venind spre el, a dat vizitiului poruncă să întoarcă trăsură. Se isprăvisese cu intrarea oştirii lui prin redute. Dar unde să meargă? Dincoace îl strâmtorau Români, dincolo Ruşii. Rana îl durea, oştirea lui eră strivită. S'a oprit atunci la o căscioară de pe şosea, ca să-şi lege rana şi să vadă ce mai e de făcut.

Turcii, crezându-l ucis, şi-au pierdut cu totul sărita: par'că li se prăbuşise soarele de pe cer şi li s'a scufundat pământul. Incepură să fugă peste Vid, lăsând puştile, tunurile, descingându-şi şi aruncându-şi săbiile, ca să poată fugi mai uşor, şi unii de bunăvoie s'aruncară în râu, alţii periră în chipul celei mai jalnice morţi.

Atunci doi ofiţeri turci porniră, trimişi de Osman, în fuga calului, unul spre Vid la Ruşi, iar altul pe şesul Plevnei la Români, să ducă vestea că turcii se dau prinşi. Ofiţerul care porni spre Români, veni la colonelul Cerchez şi-i spuse că Osman voeşte să-i vorbească.

Ducându-se colonelul, găsi pe Osman în căscioara de pe şosea, stând pe o ladă cu plumbi şi ținând piciorul întins, iar un doctor îi căuta rana. Osman voia să ştie, sub ce condiţiuni i se va primi predarea armatei sale; colonelul nostru i se spuse, că aceasta atârnă de voia comandantului dela Plevna a Domnitorului Carol.

Colonelul voi să pornească un ofiţer la Domnitorul nostru, căci numai Lui i se putea predă Osman şi numai Lui să-i dea sabia.

Dar într'acea vreme sosiră generalii ruşi — într'un târziu şi ei! — şi siliră pe Osman să se predea lor.

Osman, fără a zice un cuvânt, îşi descinse sabia cea

cu mâner de aur, o privi o clipă cu îndoială și-apoi o dete unui general rus.

Atunci ofițerii turci ieșiră și ridicară steaguri albe. Însă până să bage de seamă Românii și Rușii, că Turcii își închină steagul, au tot împușcat în ei și i-au ucis. Abia după un sfert de ceas s'a știut pretutindeni, pe șesul Plevnei și pe dealuri și prin văi, că Turcii se predau.

Batalioanele turcești s'au adunat atunci la un loc răniții cu cei teferi împreună, și împrejurul lor s'au făcut roată oștirile creștine. Apoi rând pe rând înainta câte un batalion turcesc până la locul unde avea să-și pue jos armele.

Îndată ce soldații batalionului își puneau puștile pe grămadă, iar ofițerii își descingeau săbiile și le puneau de altă parte, răniții turci erau dați de-o parte, încărcăți pe care și duși la spitale. Iar cei teferi — fără nici o armă la dânsii, se înșirau patru câte patru la rând și erau luați între puști de către soldații noștri, cari îi duceau sub pază de cealaltă parte a râului Vid.

Cu Osman de-odată fură robiți zece generali turci, 130 de ofițeri, dela maior în sus, și 2.000 dela maior în jos. Apoi vr'o patruzeci de mii de soldați pedestri, cam la vr'o mie cinci sute de călăreți și vr'o 80 de tunuri.

Periră în luptele dintr'această zi peste șase mii de Turci.

XI.

Pe șesul Plevnei, între oraș și Vid, eră o pustiire și o jale fără nume.

Și de-a stânga și de-a dreapta șoselei se vedeau nu-

mai grămezi de puști turcești, de tunici rupte, de fesuri, de cartușiere, de baionete și de încingători. Ici și colo se vedeau piramide de ghiulele. Iar pe șes, cât eră de mare, se vedeau corturi asvârlite în noroiu, puști rupte, săbii pierdute, fesuri, roți sfărâmate, tunuri fără telegile lor, fășine risipite, bluze rupte. Toate într'un amestec ca după un potop de ape.

Iar plumbii de pușcă acoperiau câmpia în tot largul ei. Atâta plumb era pe jos, încât nu se vedea fața pământului. Nu erau numai plumbi împușcați ci asvârliți pe jos din cartușiere, căci îndată ce s'a dat semnalul să depue armele, Turcii și-au aruncat în vânt plumbii din cartușiere, par'că voiau să scape de ei. O companie de soldați ruși a adunat în saci plumbii de pe câmpie, și aproape o săptămână a tot avut ce s'adune.

Și eră un amestec de oameni pe câmpie, ca într'un furnicar. Printre miile de care încărcate cu întreg avutul Turcilor din Plevna, alergau de colo până colo femei plângând cu hohote, copii țipând și alergând în picioarele cailor, bătrâni cu barbele albe, căzând peste cadavre și chemând numele lui Dumnezeu în pierzarea minții.

Și pretutindeni răniți, cu obrazul plin de sânge răzimați de care și de boii din jug; căzuți sub roatele carelor și sub picioarele bivolilor, așternuți câmpului și tăvălindu se în sânge, cu gemete sfâșiitoare. Pretutindeni căruțe răsturnate peste oameni cari mureau sub ele, pretutindeni vaete și țipete și nechezuri de cai și mugete de bivoli răniți cari se luptau cu moartea. Dincolo vedeai șiraguri de robiți, mergând la vale, dincoace șiraguri de răniți cari se târau spre Plevna.

Iar într'acest amestec de vaete s'auzeau nesfârșitele cântece din trâmbiță și tobe, și chiote; se vedeau batalioane rusești și românești, înaintând spre Plevna, cu

strigăte de veselie și cu muzici în fruntea lor, și se vedeau cazaci și călărași luând câmpia în goană, dând peste Turci și căutând să facă liniște pe șes.

Nu mai încăpea câmpia atâta amar de oameni, și cu toate acestea de pe dealuri curgeau într'una regimentele Rușilor și ale Românilor; veneau în goana cailor cu tunurile de pe coaste, îmbulzindu-se în norul acela de oameni striviți.

În marginea șesului spre Plevna, erau fântânile pe care le săpase Osman, ca să aibă apă pentru oștire. Erau niște bazinuri mari. Acolo s'adunaseră răniții cât au putut răsbate prin mulțime, unii să-și spele rănile, alții să-și potolească focul setei pricinuite de pierderea sângelui. Eră o negrăit de jalnică priveliște acolo. Se înroșise apele de sânge mulți, poate sute de răniți, s'au asvârlit în apă ca să-și curme durerile cu răcoarea ei, și au murit acolo. Alții s'au adăpostit în casele Bulgarilor de pe marginea aceea. Aceste case erau descoperite și ruinate de Osman, căci el neavând lemne de foc în tabără a lăsat să dărâme casele mai de pe laturile orașului și a făcut foc cu lemnăria lor. În ruinele acele au fost găsiți sute de turci morți, a doua zi, mulți cu carnea obrazului sfâșiata de mâinele lor în năprăznicia durerilor.

XII.

Pe câmpia aceasta sosi pe la două ceasuri după amiază, Domnitorul nostru, venind de pe dealuri dela Opanez. A fost primit de oștirile creștine cu o negrăită chiotire de bucurie. El dete poruncă unui regiment, să vie după el cu muzică, și porni cu generalii săi spre Vid,

Prin amestecul acela de oameni abia putu să străbată. Aproape de podul Vidului a întâlnit pe Osman Paşa într'o trăsură cu doftorul său, păzit de călăraşii noştri.

Osman văzu de departe cum salută soldaţii cu chiote pe un general ce venea călare, înconjurat de alţii, şi a întrebat prin semne pe un călăraş să-i spue cine e omul pe care îl primesc oştirile cu atâta chiot. Când i s'a spus că e Domnitorul nostru, Osman şi-a aţintit privirile asupra Lui, iar când a fost mai aproape cu trăsura, s'a ridicat de pe jeţul trăsorii şi stând în picioare şi-a scos fesul.

Domnitorul nostru s'a oprit, l'a salutat pe Osman, i-a dat mâna şi l-a lăudat pentru vitejia ce a arătat-o întru apărarea Plevnei. Iar Osman i-a mulţumit stând tot în picioare, cu toate că rana piciorului stâng îl durea grozav, şi n'a voit să se aşeze pe jeţ, ori cât îl rugă Domnitorul să nu se chinuiască. Insuşi Domnitorul zice, amintindu-şi de întâlnirea cu Osman: „Acest om mi-a intrat la inimă cu totul. Faţa lui îl arată om blând şi cu porniri nobile şi ţi-e mai mare dragul de el“.

Osman eră bărbat de statură mijlocie, îndesat şi bine făcut; cu barbă neagră, nu mare, şi cu ochii frumoşi, negri şi plini de bunătatea inimii. Eră om de vr'o 40 de ani, liniştit la mişcări şi la vorbă, chibzuit'la întrebări şi la răspunsuri. Avea în cap obicinuitul fes al Turcilor, în spate o manta de general, albastră-deschisă cu galoane de aur. Avea numai cisma din piciorul drept; cel stâng îi eră legat în cârpe, de pe sub genunchi.

Pe când vorbea Domnitorul cu Osman, sosi acolo şi Marele Duce Niculae. Dete şi el mâna cu Osman,

lăudându-l. Apoi trăsura lui Osman a plecat mai departe spre Plevna.

După plecarea lui Osman, Marele Duce a întrebat pe Domnitorul nostru, ce are de gând să facă acum și unde va dormi la noapte. În Plevna! răspunse repede Domnitorul nostru, vesel de biruința zilei. Dar Marelui Duce nu-i venea la socoteală acest lucru, îi sta pe inimă, să nu intre în Plevna Domnitorul nostru întâiu, ci Țarul Rușilor. Eră destul că în Plevna au intrat cu puterea oștilor României mai dintâiu, acum cel puțin să fie Rușii cei dintâiu care să intre cu alaiu și cu muzică.

De aceea Marele Duce a rugat pe Domnitorul nostru să nu intre în Plevna, ci să meargă la Poradim la Țarul, ca să-i spue cum s'a petrecut lupta și să-i abată gândul de a veni a doua zi în Plevna: că nu sunt toate de bună rânduială în oraș, că poate Osman să fi pus iarbă de pușcă pe sub clădiri ca să sară Plevna în aer. Adevărat e, că în Plevna nu se știa ce este și ce nu; și într'adevăr peste noapte au ieșit din ascunzători câteva companii de Cerchezi și au năvălit asupra oștirilor noastre. Dar atâta a fost tot.

Domnitorul nostru a înțeles gândul Marelui Duce. Obosit cum eră, n'ar fi vrut să mai facă încă un drum de vr'o câteva ceasuri călare, până la Țarul. Și s'aproppia și noaptea. Dar în urmă s'a învoit; însă nu l-a răbdat inima să nu s'abată mergând spre Poradim, prin Plevna. Marele Duce văzând că totuși Domnul Românilor voește să intre în Plevna, ca să nu-l lase singur a plecat și el — cel puțin să intre amândoi deodată în cuibul lui Osman. Dar a mers până la un loc și s'a întors. El știa de ce.

Prin Plevna a trecut Domnitorul nostru repede. Pe

ulițele strimte ale orașului eră un miros nesuferit de mort și de oameni bolnavi. Abia putu să străbată de oștire. Iar generalii săi, în îmbulzeala cea mare, se rupseră de El și se pierdură, așa că el avea pe lângă sine numai vr'o câțiva ofițeri și puțini soldați de pază.

Se făcuse întunec de tot. El pierdù drumul, din pricina întunericului și a stradelor strâmte și încâlcite. Pe unele strade începură să s'audă împușcături. Erau Cerchezi ascunși care isbea străjile noastre. Domnitorul și cei puțini de pe lângă Sine intrară în griji. Puteau să-i atace Cerchezii, să-i ucidă ori să-i prindă.

După multă ocolire încoace și încolo, deteră de un băiat bulgar, pe care-l întrebară românește, încotro e calea Griviței. Băiatul, deși pricepù întrebarea, se înfricoșă, voind să fugă. După ce i-au spus să nu se teamă de Osman, că e bătut și rob, băiatul a mai prins inimă și alergând pe lângă cai, i-a scos din oraș pe șoseaua Griviței.

A fost o minune, că Domnitorul cu ai săi a ajuns la Grivița în bună pace. Nu-ți vedeai nici mâna, așa eră de întunec, iar drumul plin de gropi. Caii se împiedeau într'una în sârmele tăiate ale telegrafului. Într'un loc deteră de o trăsură de ambulanță, cu răniți Turci, răsturnată în șanț și sfărâmată. Erau înfiorătoare gemetele acestor răniți, cari aveau să petreacă noaptea în marginea drumului fără nici un ajutor.

Din satul Grivița Domnitorul a luat o căruță țărănească și a ajuns pe la nouă ceasuri la Poradim la Țarul. Prin sat erau numai focuri, prin toate grădinile și curțile, iar pe lângă focuri stăteau Rușii roată și chiteau. Țarul n'a voit să se înduplece: stăruia să intre a doua zi în Plevna împreună cu Domnitorul.

Pe la zece ceasuri, Domnitorul nostru a plecat să se

culce. Eră amorțit de ger și obosit de tot, căci ziua întregă nu s'a dat jos din șea. Nu mâncase și nu băuse nimic de ieri seară.

XIII.

A doua zi, Marți, Țarul, împreună cu Domnul Carol și cu mulți ofițeri după ei, porniră pe la nouă ceasuri să intre în Plevna. Veniră mai întâiu pe culmile dealului Bucova și scoborâră în valea unde stătea cortul lui Osman. Aici s'a făcut slujba dumnezeiască, în mijlocul oștirii și au tras salve cu tunul.

Apoi, în fruntea oștirilor, amândouă Domnitorii au intrat în Plevna. Bulgarii din oraș le-au ieșit înainte cu pâine și cu sare. Ei s'au dus deadreptul la biserica bulgărească și au mulțumit lui Dumnezeu pentru biruință. Țarul a decorat pe Domnul nostru cu steaua cea mare a Sf. George și cu crucea Sfântului Andreiu. Apoi s'au dat mese ofițerilor; soldaților li s'au dat vin.

După amiază Țarul, care eră încuartirat în casa fostului prefect turc al Plevnei, a voit să vadă pe Osman. Noaptea asta o petrecuse Osman în Plevna, păzit de Români, de călărași.

Osman a sosit într'o trăsură mare, trasă de trei cai negri, păzit fiind de cazacii din gardă. În curtea casei prefectului erau îngrămădiți ofițeri ruși și români, așa de mulți, că trăsura lui Osman n'a putut răzbi în curte. Osman a fost silit să se dea jos, și ținut de sub-suori la dreapta de doctorul său — un om înalt și puternic — la stânga de un pașă, a trecut printre ofițeri. Piciorul stâng nu putea să-l puie în pământ.

Toți ofițerii se îmbulzeau să vadă pe omul care i-a

ținut locul cinci luni, toți voiau să se apropie de el.

În odaia Împăratului mai era Domnul nostru și Marele duce Nicolae. Osman a intrat singur. Țarul l'a lăudat peste măsură pentru vrednicia ce a arătat-o, și i-a strâns mâna și l'a rugat să plece din Plevna or unde voește, căci e liber. „Oștirile ți-le vom ține robite, dar D-Tale îți dăm libertatea. Ești prea vrednic, ca să te ținem robit“.

Vrednic s'a arătat Țarul, dând libertate lui Osman, dar Osman s'a arătat și mai vrednic. El n'a voit să primească darul acesta, libertatea, și a zis, că e hotărât să sufere alături cu soldații săi, iar dacă pe soldați îi vor pune în fiare și în obezi, să-l pue și pe el!

Țarul l'a rugat apoi să primească, cel puțin, sabia îndărăt. Sabia a primit-o Osman. Ea era în felul sabiilor turcești, strâmbă și avea mănunchiul cu podoabe de aur. Osman a mulțumit Țarului pentru sabie, și era înduioșat și l'a podidit lacrimile.

După însăși cererea sa, Osman era să fie trimes ca să-și facă robia în Rusia.

Când a eșit dela Țarul, după un sfert de ceas, Osman a trecut iarăș printre ofițerii ruși și români din curte. Acum, urmând pornirii din inimile lor, toți ofițerii își descoperiră capetele și salutară pe Osman cu năvală de strigăte: să trăiască! bravo! și-și închinară capetele. Era vrednic Osman de atâta cinste. Iar Osman, zâmbind, le mulțumi, plecându-și apul și la dreapta și la stânga, apoi stete pe loc și le spuse, că în starea jalnică în care se află, e o mare mulțumire pentru el, văzând că ofițerii, dușmanii lui, îl găsesc vrednic de cinstire pentru faptele sale.

Îndată după plecarea lui Osman Țarul a pornit în trăsură la grenadirii săi de peste Vid, ca să le mulțu-

mească pentru vitejia de eri, căci asupra lor năvălise Osman. Domnitorul nostru a plecat și el mai târziu, după Impăratul, să fie de față la defilarea grenadirilor. Însă pe drum către Vid, Domnul nostru s'a întâlnit cu Impăratul care se întorcea spre Plevna. Spunea Țarul, că ziua fiind scurtă și fiindu-i grijă să nu înopteze pe drumuri, s'a răzgândit și s'a întors. Pricina adevărată însă eră, că peste Vid gema pământul de robiții turci, care s'adunau în nesfârșire, iar aghiotanții Impăratului purtau grijă. Măcar fără arme, atâtea mii de oameni puteau să s'asvârle asupra trăsorii Țarului.

Domnitorul nostru a plecat deci singur peste Vid; a mulțumit soldaților, s'a îngrijit de soarta robiților și a dat porunci cum trebuie să-i ducă spre Dunăre.

Aici, peste Vid, unde a fost mai îndărătnică lupta, eră plină câmpia de morți și de răniți. Și eră atâta amestec de oameni și atâta alergătură, încât nimeni nu știa unde-i stă capul. Robiții turci strigau, Rușii de pază strigau, gemeau răniții, duruiau trăsurile de ambulanță, alergau ofițerii dând porunci, da om peste om și trăsura peste trăsura. Erau peste optzeci de mii de oameni pe câmpie, și toți cu mintea pierdută; plecau și se întorceau și iarăș plecau, unii făcându-și de lucru, alții uitându-și ce lucru avea să facă.

Domnitorul a stat între ei, până pe înopate, ca să facă liniște și rânduială. Pe drum spre Poradim L'a apucat noaptea. Mergea în trăsura. Dar acum drumul nu eră singuratec și tăcut ca eri seară; erau sute de care pe drum, unele cu răniți, altele cu bagaje, și eră sgomot și vuet ca într'un iad. Trăsura Domnitorului trebuia să se oprească tot la câte zece pași, ca să facă drum căruțelor. De multe ori, când eră îmbulzeală mare și da trăsura peste trăsura, El eră nevoit să se dea jos și s'aștepte în șanț până să se descurce drumul.

XIV.

Plevna erà plină de soldați ruși și români. Guvernorul cetății fù numit un general rus. Garnizoana orașului erà românească.

Orașul erà dărâmat și aprins pe ici și pe colo. Mahalalele, unde locuiau Bulgarii, erau întregi, căci rușii le știa bine unde sunt și nu trăgeau cu ghiulele asupra lor. Numai asupra unei biserici bulgărești de curând clădită, au tras cu tunul, în credință că Osman își va fi făcut magazie de iarbă de pușcă în biserică. Turnul ei erà dărâmat, pereții și acoperișul spart. Trăgând numai spre biserică, Rușii au dărâmat și câteva case de prin prejur.

Dar prin mahalalele turcești erà ruină și pustiire. Casele toate dărâmate, iar pe uliți numai pietre și lemne. Locuitorii turci dintr'aceste mahalale își adunaseră avutul și au stat vr'o două zile pe șesul Plevnei, iar când a ieșit Osman cu oștirea au voit să plece cu el. Ei își încarcaseră hainele și lucrurile din casă în căruțe, și luând boii și vacile, caprele și ce mai aveau, au stat gata de plecare, cu copii, cu femei, cu bătrâni. Erau vr'o șase mii de căruțe pe șesul Plevnei, așteptând să le deschidă Osman drumul.

Iar Osman știind că atâtea căruțe au să încurce drumul oștirilor, precum într'adevăr l'a încurcat, a oprit pe Turci cu puterea și cu revolverul în mână, să nu plece din Plevna. Dar n'a putut.

Dacă ar fi rămas în Plevna, locuitorii turei nu și-ar fi pierdut avutul lor în ziua luptei, și poate că și Osman ar fi răzbit printre Ruși dacă nu s'ar fi încurcat cu oștirea printre căruțele și dobitoacele locuitorilor.

După ce Turcii fură împinși îndărăt peste Vid, s'a făcut un învălmășag nespus. Soldații răsturnau căruțele locuitorilor, ca să se apere după ele, le împingeau spre gârla Griviței ca să-și facă loc de luptă la larg, împuşcau bivolii și boii care le încurcau drumul după ce rupeau de spaimă jugurile și apucau pe câmpie. Iar în noaptea ce a urmat, soldații, și cei turci, și ai creștinilor, fiind siliți să doarmă pe zăpada câmpiei, aprindeau carele Turcilor și făceau foc, tăiau bivolii ca să-i mănânce, fără să le pese de stăpânii lor cari plângeau frângându-și mâinele.

Acești Turci fugari au stat în valea Griviței două zile și o noapte, fără de foc, în bătaia puștilor și a tunurilor și tremurând de groază într'acel învălmășag de oștiri luptătoare. Iar când s'au întors în Plevna, și-au găsit casele pustiite și jăfuite de Bulgarii care atâta așteptară, căci au furat până și ușile și geamurile ferestrelor.

Eră mare ticăloșia Turcilor din Plevna. Rămași pe drumuri, fără case, fără haine, fără nimic, purtând groază de Bulgari și de soldați — cu toate că soldații nu le făcea nici un rău, cel mult dacă îi batjocoreau se ascunseră în fundul pământului. Ziua îi mai vedeai târându-se de-alungul zidurilor și întinzând mâna cerșitoare spre ofițeri, dar îndată ce se însera, periau fără urmă. Casele și prăvăliile le țineau sub zăvor.

Înșiși Bulgarii cei cu avere, își țineau casele și prăvăliile închise. Cei mișei s'apucaseră de haiducie și ucidau pe Turci, ca pe câini, ba omora și soldați de-ai noștri, dacă îi găseau mai singurateci. În fiecare zi Cazacii trăgeau douăzeci și cinci de vergi la „bratușki“ — așa numeau Rușii pe Bulgari, — căci în fiecare zi

se întâmpla să prindă Bulgari, cari ucideau pe soldați și-i despuiau de haine până la piele.

Prăvălii deschise aveau numai Ovreii cei ce se țineau după oștiri. Aceștia vindeau vin, zahăr, vutcă, cerneală, creioane și jefuiau lumea cu nerușinatele prețuri ce le cereau : câte treizeci de lei chilo de brânză, creionul un leu, un litru de vin prost zece lei, o țigare de cinci parale câte 80 de bani. Așa că la urmă comandantul Plevnei le-a făcut un tarif mai cinstit și a bătut cu nuele în piață pe vr'o doi ovrei cari nu se țineau de tarif și despuiau lumea.

Pe cele mai multe case din oraș erau steaguri de-ale Crucii-roșii.

Când a ieșit Osman din Plevna, s'au luat după el toți bolnavii din spitale, câți puteau să se mai târâe, toți doctorii. Dar rămaseră și bolnavi de tot, peste patru mii, parte în geamia cea mare a Turcilor, parte în spitale și prin casele goale. Aceștia și-au tras sufletul trei zile fără nici un ajutor, fără să mănânce, fără să aibă foc, lăsați cu totul în voia lui Dumnezeu.

Pe toate stradele Plevnei zăceau răniții și bolnavii oștirii lui Osman ; mulți muriseră acoperind drumurile. Pe unii îi umpluseră viermii și-i mâncau de vii.

Cei mai mulți boleau de dureri de inimă, din pricina mâncărilor fără sare, mulți de lingoare și de răceala ce le-a intrat în oase. Și lăsați fără îngrijire, periau în cel mai mișelesc chip. Eră un miros de nesuferit pe stradele Plevnei. Nu erau numai oameni morți, ci și cai și boi și câini, și te-apuca groaza și fiorul de mortăciunile pe pe drumuri.

Ambulanțele rusești cutreiereau stradele și culegea morții. Asvârleau în căruțe, unul peste altul pe cel mort ca și pe cel leșinat sau bolnav în neștire, și-i îngropau

grămadă. S'a întâmplat de multe ori că mergând spre groapă, sărea câte un mort din trăsură și fugea.

Sanitarii adunau în curtea spitalelor pe morți în grămezi mari, lăsându-i câte două zile așa până ce-i acoperea ninsoarea și până ce se găesc cărute ca să-i ducă de-acolo. Ii îngropau pe toți în cimitirul turcesc dela marginea Plevnei către reductele Griviței.

XV.

A patra zi după căderea Plevnei, Vineri, s'adunară pe câmpia Vidului mai toate oștirile creștine, în haine de paradă, înșirându-se ca în zi de sărbătoare. Impăratul Rușilor voia să vadă oștirile și să le mulțumească.

A fost o paradă nespus de frumoasă. Șaptezeci de mii de soldați, înșirați în trei rânduri, unul la spatele altuia, alcătuiau un front de o lungime amețitoare. Un șir drept, decâte 23 de mii de oameni. Cei din aripa stângă de-abia zăreau pe cei din aripa dreaptă, așa erau de departe.

Inceputul frontului, la aripa stângă, îl făceau Români, șasesprezece batalioane, mai toți dorobanți. Impăratul și cu Domnitorul nostru cu generalii după ei, a trecut călări pe dinaintea frontului, mulțumind soldaților.

Când a ajuns la aripa stângă, Impăratul a spus românește: „Să trăiți, copii!“; iar Români au strigat un Ura puternic, ieșit din șasesprezece mii de piepturi. Impăratul s'a uitat cu multă dragoste la Români, s'a întors apoi și s'a uitat la Ruși și iarăși s'a uitat la Români, și zâmbind a strâns mâna Domnitorului nostru. Iar Domnitorul eră peste măsură de vesel de oștirea sa. El ținea mult, să s'arate lumii cu oșteni frumoși și vrednici, de-

aceea dete poruncă oștenilor români să vie la paradă cât or putea de gătiți.

Rușii veniseră fără steaguri și nu tocmai în bluzele lor cele de sărbătoare. Și astfel Românii se deosibeau de Ruși în chip strălucit. Toți Românii erau în tunici, cu mănuși albe — iar Rușii n'aveau mănuși de loc — toți cu steagurile desfășurate, de-ți erâ mai mare dragul să-i vezi.

A doua zi Impăratul Rușilor, ne mai având de ce să zăbovească prin Bulgaria după căderea lui Osman, a plecat spre Nicopole și trecând prin București s'a întors în scaunul său în Petersburg. El stase șase luni în tabără.

În tot locul pe unde a trecut, orașele noastre l-au întâmpinat cu sărbătorire, iar în București i s'a făcut tot felul de onoruri.

Domnitorul nostru a mai rămas în Plevna câteva zile, ca să pue la cale cele mai din urmă lucruri ale oștirilor.

Acum erau toate schimbate la Plevna. Nu mai erâ viața de tabără, așa cum o trăiră soldații trei luni de zile; nu se mai auzeau tunuri și puști și nimeni nu umblă îngrijat și cu frica în sân.

Impăratul plecase, și cu el o muițime de generali; se răsfiraseră oștirile, unele la dreapta, altele la stânga. Cu toate că erâ mai multă viață și mișcare decât înainte de căderea Plevnei, totuși parcă se pustiise locul și soldaților li se părea viața streină, așa de mult se obi-cinuiseră cu tabăra.

Tovărășia noastră cu Rușii s'a desfăcut acum. Domnitorul nostru nu mai erâ stăpânitor al oștirilor rusești ca până acum: el le-a mulțumit pentru ascultarea și vitejia lor și s'a despărțit de ele. Oștirile rusești au plecat mai departe, resfirându-se asupra țăriilor turcești, ca să

îndure alte greutăți și alte neajunsuri, războindu-se în puterea iernei.

Iar oștirile noastre s'au împărțit în trei. O parte avea să fie paza cetăților Nicopole și Rahova, o parte să aducă în țară pe robiții turci, iar altă parte să plece cu războiu asupra Vidinului.

Oștirii menite să fie pază cetățenilor i-a mers mai bine. Dar cea însărcinată cu ducerea robiților a avut să sufere cumplite neajunsuri prin viscol pe câmpiile bulgare. Iar cealaltă parte a pornit din nou la perire și la rău, la alte răsboaie și chinuri.

XVI.

În ziua luptei celei mari, când s'a predat Osman a fost vreme bună și caldă. Soldații turci au ieșit din Plevna numai în bluze, încărcându-și mantalele în căruțe. Ei, în credință că-și vor deschide drum printre oștile creștine, au pornit în haine ușoare, ca să se poată lupta mai sprinteni.

Osman le dase mâncare pe trei zile.

Rând, pe rând, după cum depuneau armele, Turcii treceau podul de peste Vid. De aici apoi erau ruși în cărduri mari și porniți încet către Dunăre.

Dar abia a treia zi a putut să pornească cel dintâiu convoiu. Și au trecut două săptămâni până ce să se golească toată câmpia de ei.

De negrăită jale și de cutremur eră priveliștea bieților Turci îngrămădiți acolo pe câmpie. Cine a trecut pe acolo în zilele acestea, nu va uită nici în mormânt ticăloșia ce a văzut-o.

Se schimbase vremea. Dase viscol cu zăpadă, și eră

ger de crăpau pietrele. Străjnicia asta de vreme apucase pe bieții Turci, în mijlocul câmpiei nesfârșite, deschise de pretutindeni și fără nici un fel de adăpostire.

În fiecare noapte mureau de frig cu sutele. Dimineața se vedeau în zăpadă ici și colo culcușuri, unde s'adunaseră peste noapte Turcii, grămadă, unii peste alții, ca să se încălzească. O seamă se ridicau în zorii zilei țepeni și cu junghiuri în toate oasele, dar alții nu se mai deșteptau. Li vedeai morți, grămadă, cu ochii ca de sticlă, semănați de-alungul câmpiei. Și — lucru de groază — toți acești morți erau despuiati până la piele, căci tovarășii lor îndată ce-i vedeau morți, îi desbrăcau de haine și le imbrăcau ei, ca să nu piară de frig.

Iar printre cadavre zăceau cei bolnavi și acei ce mureau. Aceia dintre ei, cari erau născuți în țările calde unde nu e niciodată iarnă pieriră mai întâiu de frig. Harapii erau adunați unii peste alții, grămezi colo și colo, iar peste ei cădea zăpada cerului și-i îngropă. Și pretutindeni, cât eră câmpia de mare, s'auzeau gemete nesfârșite și răgnete, și vecinicul strigăt desnădăjdut al Turcilor: Alah, Alah! Și pretutindeni, unde te uitai, numai oameni întinși pe zăpadă, unii svârcolindu-se în gura morții, alții murind în liniște cu capul îngropat în zăpadă.

Cei mai voinici, ori aceia care au avut norocul să fie îmbrăcați mai bine, toată ziua alergau și jucau din picioare, ca să se încălzească. Vedeai neconținut cum ici și colo câte unul dintre cei ce jucau prin zăpadă, cădea deodată fulgerat de junghiuri ori răsbit de ger și s'așternea câmpiei ca să moară.

Pe la amiazi veneau căruțele ambulantei rusești ca s'adune morții. În marginea câmpiei săpau soldații câte

o groapă mare, apoi, veniau cu căruțele și răsturnau grămadă în groapă pe cei morți. Pe cei bolnavi, cari murău în zăpadă, îi lăsau acolo, așteptând ca să moară și să-i încarce în căruțe. În Plevna erau pe vremea aceea peste zece mii de bolnavi, parte Ruși și Români, parte Turci dintre aceia pe care îi părăsise Osman în ziua eșirii sale din Plevna. Nu era loc unde să mai ducă și pe bolnavii de pe câmpia Vidului.

Cu toate acestea, dacă Rușii ar fi avut mai multă milă, ar fi putut să scape de atâtea suferințe pe robiții turci. În marginea Plevnei erau magaziiile oștirilor lui Osman, niște clădiri nesfârșite de largi, și stăteau acum goale cu totul. Rușii ar fi putut să adăpostească într'acele magazine mai mult de jumătate dintre Turcii robiți; dar în loc să-i ducă acolo, ca să fie măcar scutiți de vânt și de ger, i-a adunat pe câmpia deschisă a Vidului. Și numai la urmă de tot le-a dat prin cap, că trebuia să facă așa, la urmă când se golise câmpia de Turci și murise peste zece mii de oameni în viscolul câmpiei.

Și tot așa au făcut și cu mâncarea. În Plevna mai erau câteva magazine cu făină și cu orez, rămase dela Osman. Dar Rușii nu s'au gândit decât la urmă, după vreo zece zile, să deschidă magazinele și să nu lase pe Turci să moară de foame.

Că într'adevăr mureau lihnii de foame Turcii de pe câmpie. Mâncarea, pe trei zile, câtă o luaseră cu ei la eșirea din Plevna, s'a isprăvit iute. A treia zi Turcii n'au mai avut ce mânca. Și șase zile dearândul n'au mâncat nimic. Rușilor le era cu neputință să hrănească, din tainul lor, patruzeci de mii de oameni. La început, Rușii și Români au împărțit pâinea și tutunul cu Turcii,

dar după ce s'a îndelungat vremea și duceau lipsă și ei, n'au avut ce să le mai facă.

Și așa, Turcii, fără haine în spate și desculți, prin zăpada înghețată, dormind în viscol, se topeau de foame și se prăpădeau în voia Domnului.

La urmă, când Rușii au deschis magaziile cu făină, unii dintre Turci, istoviți de foame, n'au putut să mănânce de lihneală; unii erau așa de slabi încât n'aveau puterea să-și miște fălcile; iar alții după ce au mâncat pâinea, au căzuț trăsniți deodată și nu s'au mai sculat.

Mai erau pe câmpie vr'o 12 mii de robiți, când li s'a adus întâia oară pâine. Ceilalți, până la patruzeci de mii, câți au rămas cu sufletul în oase, au fost porniți de mai 'nainte pe drum către Nicopole fără nici o merinde și goli, așa cum i-a găsit vremea.

Li se da pâine goală; o pâine de un chilogram pe zi. Un sergent rus sta în căruța cu pâinile, iar robiții veneau în rând și-și luau pâinea. La spatele sergentului stă câte un ciauș turc, cu un baston lung în mână și lovea pe cei nerăbdători.

Ofițerii turci — vr'o două mii — steteau despărțiți, într'o margine a câmpiei. Ei aveau corturi, dormeau însă fără foc, căci lipseau pretutindeni lemnele. Osman cu zece pașale nu erà aici, ci la satul Bogot, la cartierul Marelui Duce Nicolae. Ofițerii turci au răbdat mai puțin de foame, dar de frig au răbdat alături cu soldații.

Cei mai mulți ofițeri n'aveau mantale, căci veniseră vara în tabăra Plevnei. Aceștia tremurau în bluzele lor subțiri. Unii purtau în spate țoalele cailor. Alții aveau tot felul de haine amestecate pe ei: căciuli țărănești în cap, luate dela Bulgarii din Plevna, pantaloni bulgărești, pantaloni civili, livrele de vizitii, anterie țărănești. S'ajutau și ei cum puteau.

XVI.

Domnitorul nostru a mulțumit oștirii românești astfel: „Străduințele voastre, învrednicitele și vitejeștile suferințe ce-ați îndurat, jertfele volnice ce ați făcut cu sângele și cu viața voastră, toate acestea au fost răsplătite și încununate în ziua în care îngrozitoarea Plevnă a căzut înaintea vitejiei voastre, în ziua în care cea mai frumoasă oaste a Sultanului, cel mai strălucit și mai de seamă general al său, Osman Gaziul, au fost biruiți și și-au închinat armele înaintea voastră și a fraților voștri întru mărire înaintea soldaților Impăratului rusc.

„Voi ați îmbogățit povestea mărețelor fapte ale trecutului cu povestea faptelor tot așa de mărite pe care le-ați săvârșit, iar cartea veacurilor va păstra pe neștersele ei foi numele acestor fapte alături cu numele vostru.

„In curând vă veți întoarce în țară, purtând fiecare pe pieptul său scrise vrednicia sa de oștean și credința sa către patrie: Crucea Trecerii Dunării și medalia Apărătorilor Neatârnării României. Atunci când veți ajunge la căminele voastre, în orașele, în satele și în cătunele în care v'ați născut, veți spune părinților, fraților, rudelor voastre ce ați făcut pentru țară. Bătrânii vă vor asculta, amintindu-și de vremurile de mărire ale neamului românesc de cari din moși-strămoși ați auzit. Tinerii vor vedea în voi pilda însuflețită a datoriilor viitoare, iar România va privi mândră și liniștită căci vecinică îi va fi viața pe câtă vreme va avea fii cu inima barbată și cu brațe voinice ca ale voastre.

„In numele țării, Domnitorul și căpetenia voastră vă mulțumesc și vă dă fiecărui dintre voi sufletește îmbrățișarea vitejilor.
Carol”.

Impăratul Rușilor a mulțumit Domnitorului printr'o scrisoare pentru căderea Plevnei, și i-a dat medalia cea mai de căpetenie a Rușilor. Iată ce zicea în scrisoare :

„După o împotrivire de cinci luni, silințele oștirilor noastre întovărășite, au fost încununete cu isbândă deplină. Oastea lui Osman-pașa a depus armele și Plevna s'a închinat.

„Dorind să sfințesc atât amintirea acestei strălucite isbânzi, precum și partea ce Măria Ta a avut-o la isbândirea aceasta, mă grăbesc cu toată inima să Vă dau, cu această întâmplare, ordinul meu „Sf. Andreiu” cu spăzi.

„Rog pe Măria Voastră, să primească stimele acestui ordin, ca o mărturisire a sincerei mele iubiri”.

Alexandru.

A doua zi după căderea Plevnei, s'a făcut împărțea robiiților Turci, a tunurilor și a puștilor. Nouă ni s'au cuvenit 10.227 de ostași turci, două pașale și 225 de ofițeri. Iar ca plean de războiu, ni s'au cuvenit 24 de tunuri și 5000 de puști turcești, pe cari aveam să le primim după încheierea păcii.

Dar, mai la urmă, Rușii cerându-ne Basarabia, noi ne-am împotrivit. De aici s'au născut certuri; Rușii ne-au amenințat, ne-au silit să le dăm Basarabia, și în sfârșit, n'au voit să ne dea tunurile și puștile turcești. Asta eră recunoștința Rușilor, asta răsplata că le-am sărit într'ajutor! Noi ne-am făcut cruce și i-am închinat: să și le ție sănătoși.

La Plevna a fost o bucurie de nespus după căderea

lui Osman. Li se dete soldaților repaos, și puteau acum să se veselească în voe căci n'aveau nici o grije. Rușii își jucară jocurile lor căzăcești, ai noștri jucau hora, și toate văile se umpluseră de chiot.

Dar mai multă bucurie a fost prin orașele din Rusia și din țara noastră. La noi, toate orașele se împodobiseră ca de sărbătoare, cu cununi de flori, cu steaguri; și pretutindeni eră veselie. Prin sate, când a rășbit vestea căderii lui Osman, preoții cetiră slujbe dumnezeești prin biserici iar oamenii se adunau pe la primari, ca să întrebe și iarăși să întrebe cum a fost și ce a fost la Plevna și ce scriu gazetele. Erau părinții și frații, soțiile și rudele celor ce făcură vitejia aceasta ale celor ce reîntoarseră zilele de mărire ale neamului.

În București s'așteptă lumea din zi în zi să vie vestea căderii Plevnei. Și nu sosea. Dar, iată, târziu noaptea, într'o Vineri sosi o telegramă că a căzut Plevna. Ca fulgerul se duse vestea prin oraș. De pretutindeni s'adunară oameni pe piețe, chiar cei ce se culcaseră, înștiințați fiind, se îmbrăcară, plecând pe strade, ca să vadă înșiși telegrama, s'audă înșiși și iarăși s'audă mereu și din toate părțile aceeași veste de mult dorită. Toată noaptea a fost mișcare pe strade; mulți își iluminară în pripă casele și, atunci în puterea nopții, ridicară steaguri pe acoperișurile caselor, iar muzicile militare începură să cânte.

A doua zi și a treia zi a fost o sărbătoare nesfârșită. Seara, iluminării și muzici în piețe, ziua întreagă o furnicare de oameni în sus și în jos, povestindu-și de-o mie de ori despre aceleași lucruri știute.

Atâta bucurie cuprinse inimile noastre, și așa de mândri ne simțim de băeții noștri cari au fost în stare să ne-aducă atâta bucurie.

VII.

SMÂRDANUL ȘI VIDINUL.

I.

Oștirea dorobanților, după ce a cucerit întăriturile dela Rahova, s'a oprit pe loc să ierneze în tabăra întărită pe drumurile ce duc la Vidin.

Până ce oștirile noastre aveau de lucru cu amândouă mâinile la Plevna, dorobanții nu puteau trage nădejde de ajutor, iar singuri n'aveau putere destulă să s'apropie de Vidin. Dar îndată ce Plevna s'a închinat, oștirile noastre de-acolo au și plecat să se împreune cu dorobănțimea dela Rahova, ca să plece toată asupra Vidinului.

Drumul pe care l'au făcut oștirile noastre dela Plevna până dincolo de Rahova, în vre-o două săptămâni, a fost negrăit de obositor. Viscolul a ținut într'una și zăpada eră până în brâu; toate drumurile acoperite de troiene. Și cum eră cerul vecinic înorat, ziua abia se deosibea de noapte, căci n'apuca bine să se facă lumină în văzduh, și începea să se întunece.

Batalioanele cari mergeau în frunte, se luptau cu zăpada, trudindu-se mereu să afle drumurile, să le curețe de zăpadă și să facă poduri. Dar le eră degeaba munca și truda, căci viscolul acoperea iarăși drumurile, așa că batalioanele cari urmau aveau să se lupte din nou cu aceleași greutăți. Noptile erau grozav de friguroase și întunecate ca mormântul. Soldații nu s'au desbrăcat nici

de haine nici de arme, cât a ținut drumul; dormeau pe zăpadă, înveliți în mantale, ca vai de ei, făcuți roată, unul cu capul pe genunchii altuia. Dormeau mai mult flămânzi, decât sături, din pricina întârzierii carelor cu hrană, cari se luptau cu nămeții.

Tunarii au suferit mai mult. Drumurile erau când pe deal, când în vale, și caii la deal nu puteau urca tunurile prin zăpada înghețată, iar la vale alunecau cu tunuri cu tot și se prăpăstuiiau. Apoi dădeau de ponore acoperite cu zăpadă, pe cari nu puteau să le știe, și cădeau în ele. Și le eșia sufletul bieților oameni până ce scoteau tunurile din ponore, mai împingându-le cu umerii, mai ridicându-le pe brațe.

Apoi din pricina viscolului care acoperea drumurile, oștile noastre rătăceau și făceau ocoluri, și de multe ori tocmai a doua zi vedeau că apucaseră drumul greșit și se întorceau îndărăt de unde plecaseră eri dimineața. Iar vremea rea se pusese cu temeiu pe capul lor; de părea că e jurată și că n'are de gând s'o mai sfârșească.

Cu toate acestea, oștirile au sosit în bună pace și fără pierderi de oameni, dar cu multă pierdere de vreme. Mulți s'au ales cu picioare și cu urechi degerate, dar atâta a fost tot.

Cealaltă parte de oștire, care ducea pe robiții Turci la T.-Măgurele, a suferit și ea de asprimile vremii. Convoiurile pe cale erau icoane ale celei mai jalnice suferințe. Câte 2000—3000 de Turci încunjurați de ostașii Români cu baionete pe pușcă se târau pe câmpiile fără drumuri, morți de foame și de oboseală. Bieții Turci, istoviți de sărăcia grozavă din cele din urmă zile ale Plevnei, sfârșiți de neconținutele trude de prin șanțuri și zdrobiți de luptele în cari au fost prinși, abia își târau trupurile înghețate. Și erau desculți, în haine de

vară, ba cei mai mulți numai în cămașă, rupți și zdrențaroși, și gerul înghețase toate apele! Zăpada înghețată le sângera picioarele goale, gerul le învinețea obrazul, iar vântul ascuțit le crăpa pielea de pe trupul aproape gol. Soldații noștri, răzbiți și ei de frig, sileau pe bieții Turci să meargă repede, și, cu toate că le eră milă de ei, erau siliți să-i ia cu răul pe nevoiașii robi și să-i alerge până ce cădeau de oboseală unul câte unul pe câmp. Și cel ce cădea, căzut eră, acolo în drum; eră lăsat să moară singur, în pustiul câmpiilor ninse.

Și pe lângă toate, îi chinuia foamea pe toți de o potrivă, pe Români și pe Turci. Soldații noștri aveau puține merinde; iar dacă li se îndelunga drumul, o isprăveau și ajungeau s'o ducă într'o foame. Până aveau și ei câte ceva, împărțeau de milă cu Turcii. Dar nici puțintica pâine ce o aveau nu le eră de folos, căci îngheța de se făcea ca fierul. Iar prin sate nu se găsea nimic de mâncare nimic; satele erau sărăcite de cu toamnă de oștirile dela Plevna.

Și așa, flămânzi și neconținut bătuți de viscol, luptându-se cu drumul, veneau rânduri-rânduri spre Dunăre. Turcii leșinați de foame și neputând să se mai miște, cădea jos, ba înșiși se trânteau în zăpadă, mai bine vrând să moară odată decât să se mai chinuiască până la Dunăre. Iar peste cei căzuți se așternea zăpada și-i îngropa iute-iute, căci ningeă cu nemiluita. Iar peste noapte se adunau lupii de prin pădurile învecinate și desgropau pe bieții înghețați din zăpadă. Și câți scăpau de lupi, cădeau pradă corbilor cari se țineau stol după convoiuri.

Și pretutindeni pe unde trecea un convoiu, înaintea lui se vedeă cete de lupi risipiți, cari se ascundeau prin păduri, ca să iasă iarăși la drum îndată ce trecea con-

voiu, căutând pradă nouă. Și pretutindeni cei sosiți în urmă găseau oase de oameni, de ale celor care căzuseră pe câmpie cu vre-o câte-va zile înainte, și trupurile celor ce trecuseră cu convoiul astă dimineață. Iar în urma fie-cărui convoiu rămâneau alte cadavre, și tot drumul de la Plevna până la Nicopole era sămănat cu oase de Turci.

Pe unii, pe cei răniți, îi aduceau în cari. Și de multe ori ai noștri îi aduceau o zi întreagă și abia târziu băgau de seamă că bieții Turci înghețaseră în car încă de mult. Atunci îi trânteau din car jos și-i lăsau pe câmpie. Nu eră chip să stea să-i îngroape pe o grozăvenie de vreme cum eră.

Dar erau de văzut și lucruri cu mult mai jalnice. Turcii erau legați de mâni, mai mulți la un loc. Și se întâmpla ca unul ori doi din șir să cadă jos și să moară, și ast-fel trăgeau după ei și pe cei vii cari ar fi putut să meargă înainte. Și mureau grămadă cu toții, cei vii legați fără voe de cei morți, neputând nici să-i târâie cu dâșii și neputându-se nici desface de ei.

Tristă îndatorire aveau acești oșteni ai noștri! Li se frângea inima de milă, dar nu puteau nici într'un fel să-i ajute. Chiar și soldați noștri cădeau de oboseală, de frig și de foame, pe drumuri, și erau luați în spate de alții și duși așa.

Cei ce au văzut la Măgurele sosind convoiurile de robi turci, nu vor uita nici-odată jalnica icoană a acestor convoiuri: ori-cum ai spune și ai scie, nici pe departe nu poți arăta ticăloșia, în care ajunsese robii turci.

II.

Oștirea care a adus pe Turcii robiți în țară nu s'a mai întors pe câmpul luptelor. Ea a fost înșirată de-

alungul Dunărei între Călărași și Oltenița, ca să străjuiască oștirile turcești adunate la Silistra și la Rusciuc.

Intr'această oștire eră și regimentul dorobanților din Iași și Vasluiu, Acest regiment s'a bătut mai întâiu la Plevna—cucerind redanul Griviței—și mai mult, căci neconținut a fost tot în foc. Eră regimentul cel mai scăzut și cel mai obosit în lupte, dintre regimentele noastre de pedestrime. Deacea el nici na mai fost dus în tabără pe lângă Dunăre, ci de-a dreptul a fost desconcentrat și trimis acasă (1).

Toate celelalte regimente au mai stat sub arme încă șase luni.

Oștirile plecate de la Plevna s'au împreunt cu dorobănțimea, care-a bătut Rahova, la Lom-Palanca și au făcut o tabără mare, numită tabăra de la Golenț, sau „de pe râul Lom“.

Ca să înțelegem mai bine alcătuirea acestei tabere, trebuie să ne întoarcem cu gândul la luptele de la Rahova. Vă aduceți aminte, că Turcii din Rahova au fugit într'o noapte, spre Vidin; că Mehedințeni le-au închis calea în podul Hârlețului. Câți Turcii au scăpat de Mehedințeni și de roșiori, au apucat largul pe lângă Dunăre și s'au adunat la Lom-Palanca într'o cetățue de pământ. Colonelul Slăniceanu a trimis întru urmă-

(1) La 31 Decembrie 1877 toți oficerii regimentului și din fiecare companie un anumit număr de sergenți, căprari și oșteni de rând, s'au adunat la palat în București, cu steagul. Domnitorul a decorat steagul cu Steaua României zicând: „Regimentul 13 de dorobanți este vrednic, în urma vitejiei sale, de cea mai înaltă distincțiune. Steaua României pe steagul vostru va aminti deapureri că dorobanții din Iași și din Vasluiu au fost cei dintii care a dat piept cu dușmanul. La 27 August am avut ocaziunea să admir vitejia voastră, pe care n'o voiu uita nici-odată. Trăiască viteazul regiment ala 13-lea !

rirea lor pe călărașii din Gorj și din Muscel și pe cei din Suceava.

Călărașii aceștia cutreerară câmpiile, speriiind pe Bașibuzucii și pe puținții pedestrași turci aflători pe ici pe colo ca garnizoane prin sate. Toți Turcii fugiră spre Lom-Palanca. Dar ai noștri de peste Dunăre, cari străjuiau malul, văzând pe Turci adunați la Palanca au început să-i bată cu tunurile. I-au bătut șase zile și au băgat groază în ei. În urmă a început să treacă pedestrime dea noastră peste Dunăre, de-odată cu sosirea călărașilor cari veneau despre Rahova.

Turcii din Lom-Palanca, văzându-se isbiți și de călărași și de dorobănțimea trecută peste Dunăre, au fugit de cu bună-vreme și s'au adunat la Belgragic și la Vidin.

Ai noștri au intrat la Lom-Palanca. În scurtă vreme a sosit toată oștirea de la Rahova și a început să-și facă șanțuri și întărituri, așezându-și tabăra temeinic.

Aici, în tabăra de la Golent, le-au sosit acestora vestea despre căderea Plevnei și li s'a trimes scirea că le va sosi tabăra Plevnei într'ajutor.

Dar până ce au sosit toate oștirile dela Plevna a trecut mai mult de o lună. În drumul lor ele au dat tot de sate pustii, deaceea zice cântecul ostășesc :

De la Plevna până'n Lom
N'am găsit picior de om.

Stolurile noastre de călăreți risipite pretutindeni, din tabără de pe Lom, au fugărit pe Turci de prin toate satele, așa că ai noștri pe la Crăciun erau stăpâni pe toate ținuturile dela Rahova până aproape sub zidurile Vidinului.

Sărbătorile Crăciunului le-au petrecut ai noștri în corturile taberei de pe Lom. Puțină parte de oștire,

cea pornită mai în urmă dela Plevna, și-a petrecut sărbătorile pe drum prin sate pustii și pe câmpii viscolite; aceasta abia a treia zi de Crăciun ajunse în tabăra cea mare.

III.

Vidinul — numit de Români Diul — erà cea mai tare cetate a Turcilor dintre câte le aveau ei pe Dunăre.

Cât ține Dunărea dela Turnu-Severin până în Marea-Neagră, malul drept e mai înalt decât cel stâng. Toată țara românească e șeasă pe lângă Dunăre; dar dincolo pe malul bulgăresc, dealurile se întind până la mal. Astfel Turcia e apărată despre Dunăre și de râu și de malul înalt și râpos.

Intr'un singur loc malul bulgăresc e mai jos decât malul românesc, în fața Calafatului nostru. Acolo Turcii nu aveau scutire de dealuri, de aceea au apărat locul acela printr'o cetate puternică.

Turcii și-au ridicat Vidinul mai cu osebire împotriva Austriacilor, cari își găsiră cel mai lesnicios loc de trecerea în Turcia pe la Calafat. Vidinul a închis calea Austriacilor, dar a zăpăcit și pe a Rușilor, căci Rușii de câte ori treceau în Turcia, treceau pe la Giurgiu, iar Turcii din Vidin își adunau oștile în Oltenia și s'asvârleau în coasta dreaptă a Rușilor.

Orașul Vidinului are vreo 40 de mii de locuitori, cei mai mulți Turci, apoi Bulgari și alte neamuri. Și Români puținei.

Cetatea e în malul Dunărei, zidită din piatră. Zidurile sunt înalte, groase și trainice, iar despre Dunăre sunt năpraznice la vedere și ridicate din bolovani gro-

zavi, cu deschizături ca ferestrele, din cari se ivesc gurile de tun. Pe ziduri sunt clădite turnuri în cari se adăpostesc soldați și tunuri.

De jur împrejurul zidurilor cetății eră săpate șanțuri adânci și late încât puteau să încapă case întregi în ele. Și cu atâta meșteșug eră adusă apa dintr'o gărlă, încât la nevoie Turcii dau drumul gărlei care se varsă în șanțuri și le umplea. Așa că în timp de războiu cetatea de jur împrejur eră apărată de un râu curgător.

Dincolo de șanțuri, pe câmpie, de jur împrejur locul e mlăștinos de te scufunzi până în brâu și nu te poți apropia de cetate, decât numai pe șosele cari sunt ridicate pe temelii de piatră prin mijlocul mlăștinii. Iar dincolo de mlăștini Turcii își aveau redute și dealuri, șanțuri cu metereze și alte apărări și întărituri cu mulțime de oaste, vârată în pământ, și cu tunuri.

Dealungul Dunării mai aveau Turcii vreo zece cetăți, dar ca Vidinul nici una. Și de când o clădiră, nici o oaste dușmană n'a putut-o bate. În ea încă nu intrase picior de vrăjmaș, așa eră de puternică.

Vrăjmășia noastră cu Turcii dela Vidin a început. Intr'însa eră, la începutul războiului, Osman-pașa; el a asvârlit cea dintâiu ghiulea de tun în Calafat fără ca noi până atunci să fi arătat dușmănie și gând de bătaie.

Pe când băteau Rușii cetatea Nicopolei, Osman a eșit cu oastea din Vidin ca să dea ajutor celor din Nicopole. Și nu s'a mai întors, căci a tot mers înainte și s'a afunțat în Plevna.

El a lăsat în Vidin o oaste de 12.000 de oameni cu multe tunuri, cu hrană de ajuns și cu tot ce trebuie oștirii, pe vreme îndelungată. Căpetenia oștirii eră un Izet-pașa, om iute și cu inimă, un bărbat ca și Osman, de îndrăzneț și de hotărît.

El și-a întărit redutele de pe laturile cetății și a rânduit oaste prin satele de prin prejur. Satele apărate cu tunuri și cu pedestrime, erau așezate așa: pornind din malul Dunării, din josul apei, Nazir-Mahala, apoi mai încolo Tatargic și Novoselu, mai înainte Rupcea și Rainovcea; tot înainte, de cealaltă parte a orașului spre Răsărit, Smârdan și Inova și ajungând iarăși pe malul Dunării, în susul apei, Capitanovcea și Ceșelu.

IV.

A cincea zi de Crăciun toată tabăra dela Lom s'a pus în mișcare. Oștirea cea din frunte s'a desfășurat înaintând asupra Vidinului.

Cel dintâiu sat întărit cu redute și apărat de multă turcime, era Nazir-Mahalaua. După cât se știa din știrile iscoditorilor noștri, într'acest sat erau trei mii de pedestrași cu șase tunuri și vr'o două sute de călăreți. Era cu putință să fie mai mulți.

Des de dimineață, într'o Joi, oștirea noastră porni pe trei drumuri spre Nazi-Mahala. Dorobanții din Dolj cu două tunuri se furișară pe lângă Dunăre, ca să isbească satul din partea dreaptă, dorobanții din Brăila și din Râmnic, ajutați de cei din județul Olt cu șase tunuri, porniră spre stânga. Aceștia aveau să ocolească satul și să închidă drumul spre Vidin, pe unde putea să fugă Turcii.

La mijloc, pe șosea, înaintau spre sat dorobanții din Mehedinți, cei din Argeș și un regiment de linie.

Lupta aveau s'o înceapă cei din partea stângă. Dar aceștia având să facă drum lung, până să ocolească pe departe satul, au întârziat.

Dorobanții din Dolj, cei din dreapta, au tot așteptat s'audă tunul la stânga, în dosul satului, ca să se asvârle pe Turci. Căci așa eră porunca, să nu dea năvală spre sat până n'or auzi tunul în dosul satului. Neauzindu-l însă, din pricina întârzierii dorobanților brăileni, au gândit că poate tunul a dat semn de începere și ei nu l-au auzit. În credința aceasta, au înaintat prea tare și deodată s'au pomenit în focul Turcilor.

Îndată ce i-au zărit pe ai noștri, Turcii au început să bată cu tunurile în ei, Doljenii n'au răspuns, ci dându-se puțin îndărăt s'au adăpostit într'o vâlcea și nu știau ce să facă. Se mirau că nu aud tunurile românești, nici la mijloc de șosea, nici la stânga.

Cei din stânga, cum am spus, au întârziat căci aveau de făcut un drum lung și anevoios. Cei din mijloc au pornit însă iute. S'au desfășurat pe șosea în chip de ochitorii, Mehedințenii în frunte, Argeșenii pe urmă, iar îndărăt în șiruri ne năvală oștenii de linie. Ei, cu tunurile gata să bată, au tot înaintat: au ajuns până în marginea șanțului, dar n'au văzut nici măcar un fes turcesc. Din pricina aceasta ei nau tras cu tunul, căci n'aveau în cine, și nu puteau să bată ca să nu încurce pe ai noștri pe cei din dreapta și din stânga, cari ar fi crezut, auzind tunurile, că s'a început lupta.

Și afară de aceasta, toți aveau poruncă să nu intre în foc, până n'or auzi tunul nostru la stânga.

Intr'un târziu l'au auzit.

Brăilenii și Râmnicenii, îndată, ce au ajuns în dosul satului, au fost văzuți de Turci cari au început să răspundă și toată dorobănțimea s'a asvârlit spre Turci.

Când au auzit tunul, Mehedințenii de la mijloc au năvălit pe șosea spre redutele turcești în pas alergător. Tot dintr'aceiași vreme cei din dreapta, Doljenii, cari

atâta așteptau, ieșiră din vâlcea și o luară la fugă cu baionetele pe pușcă spre redute.

Isbiți din trei părți, Turcii din redute n'așteptară lupta cu baionetele; ieșiră din sat și de prin șanțuri cu multă grabă și în mare neorânduială, apucând-o la fugă spre Vidin. Doljenii au fost cei dintâiu cari au intrat în sat și prin redute, luându-le în stăpânire, împlântând pe ele steagul regimentului întâiu de dorobanți. Au găsit prin sat corturi, haine, plumbi, ghiulele, făină, puști de ale Turcilor. Numai tunurile și le-au scăpat Turcii, ducându-le cu ei.

Lupta însă nu eră sfârșită. Turcii din Vidin auzind tunurile, au ieșit din cetate ca să vie într'ajutor celor din Nazir-Mahala.

Dar ai noștri de peste Dunăre, dela Calafat, i-au văzut. Și i-au lăsat să iasă la larg, i-au lăsat să se desfășoare pe șosea, și când i-au văzut ajunși într'un loc mai neted au început să-i bată cu tunurile. Batalioanele turcești s'au zăpăcit, risipindu-se, dar mergeau înainte. În drum au fost însă întâmpinate de cei ce fugeau din Nazir-Mahala și atunci făcându-și cu toții spaimă s'au întors, și au rupt-o cu toții la fugă spre Vidin.

Regimentele noastre intrară prin șanțurile cucerite și-și așezară tunurile prin redute, în locul celor turcești și începură a trăsni acum deadreptul în cetatea Vidinului, care se vedea la vr'o câțiva kilometri.

V.

Prin toate satele de jur-împrejurul Vidinului erau oștiri turcești în șanțuri și redute. Satele de pe malul

Dunării — spre Rahova, adică în josul râului — au fost curățite repede-repede de-ai noștri căci Turcii după pierderea Nazir Mahalalei, au prins groază, mai ales că erau în bătaia tunurilor noastre, și s'au adunat prin satele despre Apus dela Vidin. Pe partea cucerită oastea noastră s'apropiase încetul cu încetul până la trei kilometri de zidurile cetății, adică până în bătaia puștii.

Acum eră nevoe să ne luăm după Turcii cari se înglotiseră în satele despre Apus. Câte-va regimente plecară chiar în ziua de Anul-Nou, și alungară pe Turci de prin câte-va sate, fără luptă. Dar a treia zi după Anul-Nou, când ai noștri se apropiară de satele Tatargic și Novoselu, cari sunt chiar sub zidurile cetății și aveau oștire multă în ele, s'a schimbat cântecul. Turcii ieșiră din Vidin cu multă putere de oaste și împreunându-se cu cei din satele Tatargic și Novoselu, se năpustiră spre oștirea noastră.

Două batalioane românești se împrăștiară iute pe câmpie și în chip de vânători începură să tragă de după pietre și copaci. Iar tunurile noastre au fost urcate cu multă pripă pe dealuri și au început și ele să isbească în turcimea ce s'apropia amenințătoare și cu pași repezi.

Dar cât de repezi au venit, așa de repezi s'au și întors. Tunarii noștri așa de bine au ochit, în cât v'ro câte-va obuzuri s'au spart drept în mijlocul batalioanelor turcești, omorând mulțime de Turci și risipind șirurile. Ingroziți de aceasta, Nizami turci s'au retras în cetate, dar nu fără lăutari, căci batalioanele noastre — mai multe — au sărit după ei, trăgând din pușcă, și le-au tot scuturat cojoacele până în cetate. Iar tunurile din deal îi trăsneau fără întrerupere.

Cei din satele Tatargic și Novoselu s'au vârat în șan-

țurile lor. Dacă ar fi fost ai noștri mai mulți, i-ar fi scos și dintr'aceste sate, căci bietii Turcii se speriaseră de tunurile noastre cât de bine ochiau, și ar fi fugit. Așa însă, ai noștri s'au ferit să se lase în luptă cu ei, neavând putere destulă de oameni.

Turcii fugiră și din partea asta și s'adunară — tot împrejurul cetății și aproape de ea — prin satele despre Miază-Noapte, dincolo de Vidin, în susul Dunării. Lucrul eră limpede: trebuia să ne luăm după ei.

Aici însă eră o piedică, — o vale, a Topăloviței, mlăștinoasă și cu greu de trecut. Până să facem poduri și să căutăm drumuri pentru pedestrime, cele două regimente de roșiori apucaseră să treacă dincolo, cu caii înnot, ca să înspăimânte pe Turci. Dar văzând Turcii că roșiorii sunt singuri, fără ajutor și sprijin de pedestrime, le-au ieșit înainte, și roșiorii au fost siliți să fugă, ocolind drumurile până departe. Turcii n'aveau oaste călăreață, ca să ia în goană pe roșiori, și așa ai noștrii au scăpat numai cu atâta.

Pedestrimea a trecut apoi și ea în scurtă vreme, cu tunurile, și s'a întins în preajma Vidinului până în Dunăre. Turcii din partea asta s'au adunat și s'au întărit în satele Smârdan și Inova, sub Vidin.

Astfel Vidinul eră împresurat, întocmai cum fusese Plevna, de toate părțile. Oștirile noastre s'au înglotit, făcând lanț în jurul cetății de trei părți—căci deoparte era Dunărea. Dar și de parte asta Vidinul eră în bătaia tunurilor noastre dela Calafat.

VI.

Ziua de Mercuri, la o săptămână după Bobotează, 12 Ianuarie 1878, a fost hotărîta pentru lupta cea

mare. Românii aveau să dea năvală de pretutindeni asupra satelor de pe lângă Vidin, cari aveau oștire în ele.

Lupta de căpetenie avea să se dea la Smârdan. Satul acesta eră ținta luptei. Dar ca să-l poată bate cu folos, Românii trebuia să fie încurcați pe Turcii din celelalte sate, ca să nu alerge la Smârdan. Aceste sate erau Tatargicul, Rupcea și Rainovcea, dar mai ales Novoselul.

Să vă povestesc întâiu luptele dela satele acestea.

Partea de oștire din fața Tatargicului începù lupta încă de cu noapte. Regimentul dorobanților Gorjeni și Vâlceni împreună cu al optulea de linie, se asvârli asupra Tatargicului.

În vremea asta, toate tunurile din partea locului bat asupra Novoselului, ca să împiedice pe Turcii din satul acesta de a veni într'ajutor la Tatargic.

Turcii îndată ce zăresc pe ai noștri că înaintează, le ies înainte și încep să arunce cu multă străjnicie plumbii. Cei din Novoselu, neputând ieși de frica tunurilor noastre, încep și ei la rândul lor să bată cu tunurile spre dorobanții noștri.

Dorobanții înaintează cu inima voinică și dau năvală cu multă virtute. Avântul lor crește, când văd pe de altă parte a satului sosind în pas alergător regimentul de linie.

Eră ceață pe câmpie și frig. Abia răsărise soarele. Soldații noștri alunecau pe zăpada înghețată și cu toate acestea așa de iute înaintau, încât băgară groază în Turci. Tunurile turcești băteau des, dar nu erau bine îndreptate, și ghiulelele se duceau prea departe ori pe de lături.

Turcii nu steteră mult de harță; își strânseră lucru-

rile și fugiră spre Novoselu. După un ceas dela începerea luptei, Gorjenii și Vâlcenii au intrat în Tatargic. Indată după ei sosi pe altă parte regimentul de linie. Ai noștri se înglotiră apoi repede, dorobanții își aduseră tunurile, le așezară în șanțurile părăsite de Turci și le îndreptară spre Novoselu și Vidin.

Pe la opt ceasuri dimineața, întăriturile Tatargicului erau ale noastre. Uciși aveam vreo 14 soldați.

Pe la zece ceasuri erau ale noastre și întăriturile dela Rupcea și Rainovcea.

Cam pe timpul când intrau Gorjenii și Vâlcenii în Tatargic, dorobanții din Muscel și din Argeș în amestec cu Gălățenii porniseră asupra Rupcei. Aceștia au fost mai norocoși, căci nimeni nu i-a supărat în cale și, când ajunseră la șanțurile din jurul satului, le găsiră goale.

Turcii simțind că cei din Tatargic au fugit spre Novoselu, s'au gândit că tot e mai bine să facă și ei așa.

La satul Rainovcea acelaș lucru. Dorobanții din Romanai și din Olt au găsit satul gol de oștire. Ei ocupară satele și dealurile lor, așezând tunuri pe creste.

Acum rămânea Novoselul și Smârdanul.

Novoselul, care e între Tatargic și Rupcea, dar mai adâncit spre Vidin, era un cuib puternic al Turcilor. Aici s'adunaseră Turcii cu pricepere și cu toate puterile lor, căci erau la adăpost sub zidurile cetății.

Eră greu să te apropii de Novoselu, tocmai fiindcă eră prea sub cetate, și mai eră și acoperit de tunurile dela Smârdan și dela Inova. Ai noștri luară hotărârea să bată întâiu Smârdanul și Inova, iar în vremea cât vor ține pe Turci în luptă la aceste sate, un regiment românesc să înceapă și el să dea năvală spre Novo-

selu, dar nu ca să-l isbească cu dinadinsul, ci numai ca să încurce și să ție locului pe Turci.

Smârdanul însă nu era jucărie. Avea două redute puternice la marginea satului, și satul întreg era plin de oștire. Peste două mii de soldați apărau satul, având tunuri. Iar la Inova era altă redută, legată cu șanțuri de redutele Smârdanului.

Oștirea rânduită să cucerească Smârdanul n'a putut să înceapă lupta la vreme, din pricina ceții care în partea aceea era mai deasă. Dar regimentul dorobanților din Mehedinți și Dolj, rânduit să s'apropie de Novoselu, a început cam pe la amiazi să se lase la harță.

Cum am spus mai înainte, împrejurimile Vidinului sunt mlăștinoase, iar Novoselul e chiar în mijlocul mlăștinii pe un colnic. Ai noștri nu aveau pe unde să se apropie de Novoselu, decât pe șosea. Turcii se îngrămădiseră deci la un pod de pe șosea, peste o gârlă ca să ție în loc pe Români.

Compăniile regimentului s'asvârliră vitejește spre pod. Nici Turcii nici ai noștri n'au tras cu pușca, ci de-a dreptul se isbiră piept la piept. Turcii au lăsat pe Români să s'apropie, până vor intra pe pod ca să tragă atunci cu gloanțele — în grămadă. Dar când au ajuns ai noștri la pod, s'au asvârlit așa de iute spre Turci, încât Turcii n'au avut vreme să tragă. S'au încăerat compăniile din frunte, de amândouă părțile; un șir de soldați de-ai noștri au căzut dintr'odată la pământ. A urmat apoi o învălmășeală scurtă; mai repede decât vă spui s'a făcut o grămadă de morți în capul podului, de Români și Turci. Indârjiți se străpungeau luptătorii cu baioneta și-și striveau capetele cu patul puștii.

În câtă vreme zici un Tatăl-Nostru, se isprăvise totul.

Turcii au început să se retragă încet spre Novoselu, împușcând într'ai noștri.

Lupta asta a fost cea mai scurtă din câte le-au purtat Românii, și una dintre cele mai sângeroase. Peste o sută de oameni zăceau clae pe grămadă — și morți și răniți — în amestec Turci cu Români. Mehedințenii nici la podul Hârlețului n'au năvălit cu atâta vitejie în Turci, ca acum. Tocmai de aceea Domnitorul Carol a lăudat regimentul dorobanților mehedințeni mai cu osebire și l'a decorat cu „Steaua României“.

Lupta dela podul Novoselului a fost numai o prevestire sângeroasă a luptelor ce au urmat, la vr'o câteva ceasuri în urmă, la Smârdan. La redutele satului acestuia, Românii și- u arătat toată vitejia, iar lupta lor e cea mai vrednică de aducere aminte dintre toate de câte am avut noi parte.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

VII.

Gerul se pornise cu nădejde, de vreo câteva zile, iar negura erà statornică prin văile acelea. Abia pe la amiazi mai vedeai puțin soare, răsbind prin ceață, încolo toată ziua erà întunecată ca într'un amurg.

Târziu după miezul nopții, Miercuri spre Joi, colonelul Cotruș, își scoase din tabără flăcâii și-i înșirui în preajma satului Smârdan, ca să-i afle zorii zilei gata de năvală. Amețiți de somn și amorțiți de gerul nopții, oamenii stăteau în șiruri întinse, pândind prin întuneric ca să nu-i lovească Turcii.

Mai de către ziuă s'auziră împușcături pe partea dreaptă a companiilor. Turcii veniră să ispitească locul cu puterea oștirii noastre, și dând prin negură peste o com-

panie de Români, au început să descarce puștile, Dar ai noștri i-au gonit pe câmpie, urmărindu-i cu focuri.

Se făcuse ziuă cum se cade, dar fiind negură mai deasă ca într'alte zile, Românii trebuiau să-și curme gândul de năvală în ziua asta. Erau ca într'un iad, nu vedeau nici la două-zeci de pași, și nu era lucru cu-minte să dea năvală fără să știe unde prin locuri stre-ine.

„Care dintre voi ar vrea să plece, să ispitească lo-curile din fața redutelor?” zise colonelul.

S'a găsit un sergent. Vre-o zece flăcăi au sărit de bună-voe, că voesc să meargă cu sergentul.

Au plecat tiptil, și târându-se de ici până colo pe brânci, sau furișat pe câmpie până sub redută. Nu i-a simțit nimeni. După vre-un ceas s'au întors.

„Ce ați văzut pe unde ați fost?”

„Am fost până la o asvârlitură de băț de la redută. Câmpia până acolo e netedă. Pe la mijlocul câmpiei e un puț, acolo am văzut sânge pe zăpadă și câte va fesuri. Multe urme de cismă. De la puț mai spre stânga e un șanț larg. Credeam că sânt Turcii în el, dar e gol. De la puț sunt vre-o mie de pași până la șanțul de sub redută. Ne-am apropiat pe brânci, până ce am putut vedea pe Turcii din șanț. Sânt mulți, și e liniște între ei. Veghiază; am văzut oficerii umblând printre soldați și arătându-le locul unde să stea. Vorbesc în-cet. În deschizătura parapetelor redutei am văzut și tunuri. Câte n'am putut vedea, că e negură multă.

Sângele de pe lângă puț eră, pe semne, de al Tur-cilor cari se isbiră astă dimineață cu o companie de Români. În fugă, se vede, au fost răniți vre-o doi dintre dânși și și-au spălat ranele la fântână.

După amiază s'a mai împrăștiat negura, dar cerul tot

nu se luminase. Colonelul Cotruț se tot frământa cu gândul, să dea năvală ori să stea pe loc.

Iată că sosește atunci Generalul Cerchez, care era mai-marele oștirilor de luptă de la Vidin, și cu el mai mulți generali. Toți tremurau de frig și eră uzi până la piele. Deteră în Drum de un râu, și au trebuit să treacă prin apă călări. Sfătuindu-se acolo cu toții, au hotărât să înceapă lupta.

Colonelul Cotruț și-a adunat atunci oamenii și le-a spus așa :

„Noi sântem două-spre-zece compănii. Șease au să plece mai la stânga, ca să isbească reduta din față ; șease mai spre dreapta ca s'o lovească pe la spate. Să aveți armele încărcate, dar foc să nu tragă nimeni și să nu faceți nici un fel de sgomot. Când voi striga eu : Pas alergător să dați năvală, dar fără foc. Puștile să le dăscărcați numai de aproape, la șanț. Eu voi fi la compania a cincea, cu steagul regimentului. Acum după mine și Dumnezeu să ne ajute!“

Maiorul Ulescu mergea cu oamenii lui în frunte. Steagul eră desfășurat, și flăcării înaintau în lininiște. Nu se auzea nici un sgomot, de cât scârțâirea zăpezii înghețate și șoaptele oficerilor cari își îndemnau oamenii să meargă în linie.

Acù, ori că Turcii din șanțuri au simțit pe Români după scârțâitul zăpezii, ori după șoptele oficerilor, ori după filfăetura steagului, Dumnezeu știe. Dar când au ajuns companiile în dreptul puțului, s'au pomenit deodată, că Turcii îi întâmpină cu un foc de puști, nepus de iute, apoi începură să le trimeată de bună-sosire obuzuri și ghiulele.

Nu se vedea încă reduta.

Câți-va flăcăi au căzut trăsniți de gloanțe, pe mai

mulți i-au trântit jos schijele de obuz. O schijă a isbit steagul drept în mijloc și i-a rupt fășii din pânză, asvârlindule peste companii. Turcii trăgeau cu pușca numai într'o părere, căci nu vedeau nici ei pe ai noștri.

Atunci colonelul a strigat: Pas alergător. Gorniștii începură să sune de năvală și oamenii începură să a-lerge. De aici se despărțiră companiile, după porunca dată, unele la dreapta altele la stânga.

Cele ce aveau să ia la stânga, au fost oprite în drum de focul Turcilor, căci în partea asta era mai puternic. Companiile abia putură să străbată prin gloanțe până la șanțul de la stânga pușului și crezând că vor găsi adăpost, s'au pitit în șanț.

Dar șanțul nu era gol, cum s'a știut din spusa ispititorilor de astă-dimineață. În capătul cel apropiat de redută, erau Turci. Aceștia începură să tragă de-lungul șanțului în Români. Companiile erau acum isbite de gloanțe și din coastă și din față și mulți flăcăi de ai noștri n'au mai eșit din șanțul acela.

Companiile din dreapta au alergat vite ește spre redută. Când au început Turcii să vadă prin negură, răsărind din mai multe părți, și-au îndoit focul puștilor și strigând „Alah, Alah“, ieșiră din redută întru întâmpinarea lor.

Românii nu descărcau puștile, ci ținundu-le cu baioneta întinsă, năvăleau în tăcere spre șanț. Morți și răniți rămâneau în urmă, pe câmpie; nu era vreme să se mai îngrijească de ei.

Turcii arătară multă îndărătnicie, câtă vreme erau mai departe Români. Când însă îi văzură la șanț, descărcând puștile spre ei, își pierdură firea și se făcură dintr'odată nevăzuți. N'au mai așteptat încăerare cu baionetele și s'au ascuns de bună vreme în redută.

Se credeau mai la adăpost. Dar cum eră ceață și se gândeau numai într'o parte la cei ce isbeau din față, nu văzură că maiorul Ulescu `cu două companii se răsleşise de ceialalți și dete să ocolească reduta.

Pe când colonelul Cotruț, cu steagul regimentului; urmat de patru companii ale lui, se trudea să răsbească peste parapetul redutei, s'auziră de odată strigăte „Allah“, amestecate cu „Ura!“ Un căprar veni tot în fugă la colonel.

„Ce e băete? Cine strigă ura?“

„Ai noștri. Au intrat în redută, pe la gura ei.“

Toate companiile se îndreptară acum spre gura redutei, și când intrară în redută, văzură pe Turci adunați într'un colț, toți în genunchii și cu fesurile în mână strigând „Aman“.

Erau vreo trei sute de Turci. Ei nu s'așteptau să fie copleșiți pe la gura redutei, și când au văzut pe Români intrând peste ei, așa de mare le-a fost spaima, că n'au mai încercat să se apere. Au asvârlit puștile și s'au ghemuit cu toții într'un colț.

Flăcăii noștri, amărâți și mânioși, au început în cea dintâiu pornire să omoare pe Turci cu baioneta, străpungându-i fără cruțare. Dar i-au oprit ofițerii spunându-le, că e lucru mișelesc să omori pe dușmanul care nu se poate apăra.

VIII.

Pe redută fâlfâia acum steagul românesc. Flăcăii steteau așternuți pe jos, ca să mai prindă suflet.

Dar deodată începură să șuere peste capetele lor gloanțe: în urmă plumbii plouau deadreptul în redută. Flăcăii săriră în picioare.

Robiții Turci îngălbeniră și începură să tremure.

„De unde vin gloanțele?” întrebă colonelul pe robiți; iar unul, care știa românește, răspunse:

— Din sat, din Smârdan. Sunt soldați ascunși prin case.

— Mulți sunt?

— Nu știu. De aici din redută, au apucat să fugă în sat vreo două sute, până n'ați intrat voi. Și mai erau în sat și alții.

— După mine, băeți, în sat! zise colonelul, și luând steagul de pe redută, porni cu el, urmat de două companii. Colonelul, obosit cum era, voi să încalece, dar calul speriat de împușcături, nu stetea locului și se isbea mereu. Nu era vreme de pierdut; colonelul dete calului drumul câmpiei, să se ducă unde o vrea, iar el plecă pe jos.

Turcii din sat, când au văzut companiile înaintând, și-au adunat focurile spre ele, lăsând în pace reduta. În redută rămăsese maiorul Ulescu cu vreo cinci sute de oameni, ca să păzească robiții.

Ușile caselor din sat erau închise cu zăvorul, iar de pe ferestre trăgeau Turcii focuri. Ai noștri se țineau strânși, după colonel.

„Aici, băeți, la casa asta!” strigau din dreapta și flăcăii se repeziau spre casă. Unii trăgeau spre ferestre, alții se trudeau să spargă ușa; mulți împușcau de aproape în streășini ca să aprindă casa. Iar dacă răsbeau înăuntru, se încăerau cu Turcii prin tindă și prin odăi, se prindeau de piept și se svârcoleau, se străpungeau cu baioneta, ucizându-se la strâmtoare.

Turcii aveau topoare în casă, aveau revolvere și se apărau bine. Mulți aveau nisip, pe care-l aruncau în

ochii băeților noștri, și până ce băeții se sbuciumau cu ochii închiși, Turcii îi tăiau bucăți cu topoarele.

O seamă de Turci putură să-și mântue capul cu fuga, apucând-o prin grădini. S'au văzut însă câțiva cari s'au asvârlit deadreptul între companiile noastre, fără veste, doborând cu toporul pe cei zăpăciți.

Și așa înaintau Românii din casă în casă, împușcând în toate părțile, aprinzând case și alergând să ucidă pe Turci cari săreau pe ferestre căutând să fugă. Gloanțele turcești isbeau copacii de pe strade, loveau în casele de lemn, și în toate părțile săreau țandări rânind pe Români.

În urma Românilor ardea satul, și eră vuet și vaet și cumplire multă.

Nimeni nu se mai gândea la milă. Și cu atâta mânie s'asvârleau Românii prin case, încât eră minunea lui Dumnezeu ce făcuseră. Se repezeau cu umărul în ușile închise, de săreau ușile țandări, cutreerău odăile, ducând perire. Spun, că s'au găsit într'o casă cinci Turci, străpuși de un singur Român, iar el mort între dânșii fără nici o rană. Murise din trăsire de inimă, în urma mâniei prea repezi în mișcări.

Și s'au găsit, prin casele de lemn, Turci străpuși și țintuiți în perete, cu baioneta prin ei. Așa de cu virtute isbeau Românii, de trecea baioneta prin Turc și prin perete, și se rupea și rămânea Turcul în baionetă legat de perete. S'au găsit Români morți prin podul caselor, înceștați de gât cu Turcii.

Colonelul Cotruș, povestește, că dintr'o casă, un Turc ochise spre dânsul. Glonțul îi tresuse pe la ureche, iar schinteile îl isbiră în obraz făcându-i arsuri. Glonțul a lovit în cap pe un soldat de lângă colonel. Soldații sar și înconjoară casa; dau să spargă ușa, nu pot; trag

focuri în streășină, casa nu ia foc. Un ofițer începe atunci să tragă focuri de revolver pe fereastră. În urmărușă casei se deschide și iese un Turc înalt și frumos și-și lasă jos pușca. Ai noștri săriră să-l ucidă, dar colonelul i-a oprit. Turcul, văzând bunătatea colonelului s'a alipit de el și s'a ținut tot de dânsul, întocmai ca un câne de stăpânu-său, urmându-l prin sat.

Companiile ajunseră acum în marginea satului. Tot satul eră curățit de Turci.

Dar aici se pomeniră iarăși într'o ploaie de gloanțe. Veniau multe și iute, de pe câmpie, de undeva.

Iată că sosesc de pe marginea satului câteva companii românești din batalionul care se adăpostise în șanțul de lângă puț.

„De unde trag Turcii?“ întrebă colonelul. „E vreo redută?“

„Dela telegraf“, răspunseră companiile. „S'au adunat Turcii acolo“.

Pe câmpie, între Smârdan și Inova, eră o casă mare cu două rânduri. Aici aveau Turcii telegraf.

Flăcării erau obosiți; mulți abia se mai țineau pe picioare. Dar colonelul le spune, că nu pot să fie mulți Turci la telegraf.

„Haideți, să-i dăm gata și pe ei!“ zise colonelul, și flăcării s'adunară pe lângă dânsul. Eră adevărat, că nu erau mulți Turci, dar ochiau bine și pe câmpia netedă, în grămadă. Uciseră pe mulți de-ai noștri.

Românii încep s'alergă și într'o clipită înconjoară casa. Turci ne mai putând să tragă cu puștile, au dat să sară pe ferestre, dar care cum sărea, ajungea în baionetă. Se mai țineau însă o mână dintre ei prin odăi. Românii sparg ușile, se urcă pe scări, îmbrân-

cindu-se cu Turcii cari le țineau calea, intră prin odăi și-i omoară pe toți.

Focul a încetat și din partea noastră și dintr'a Turcilor. Atunci au început trâmbițele să sune de repaos, și companiile s'adunară pe lângă steag. Sanitarii adunau prin sat pe cei morți.

XIV.

De-odată începură să curgă iarăși gloanțe spre companii. După mulțimea lor, se vedea că turci sânt în număr mare de unde trag. Indată alergară câți-va băeți să ispitească locul și aduseră vestea că Turcii trag dintr'o vâlcea de pe marginea satului Inova, că locul e șes până la ei, iar adăpostire până acolo nu e de cât un șanț de grădină, la vre-o cinci-zeci de pași de companii.

Românii încep să alerge repede, spre șanțul acela, se asvârl în el și trag spre Turci. Le venea bine așa, căci erau osteniți de tot și acum împușcau culcați. Colonelul stetea în picioare, așezându-și oameni la locuri, și nu băga de seamă că gloanțele îi șuerau pe la urechi.

Turcul, pe care-l scăpase de moarte, începu să facă semne colonelului să se vâre în șanț. Colonelul s'a adăpostit în urmă, lângă un gornist, și luând pușca din mâna acestuia a început să tragă în Turci. El era cunoscut ca un bun ochitor. Insu-și povestește, că în dreptul lui a văzut pe un Turc bărbos, cu o traistă legată în spate ca o raniță, cum tot ieșea pe malul vâlcelej, ochia spre Români, și iarăși se da jos. Colonelul l'a pândit, ținând spre el, și de trei ori a tras și nu

I-a nimerit. Turcul tot ieșea pe mal, dar a patra oară plumbul colonelului l-a răsturnat în vâlcea.

După vre-un sfert de ceas, Turcii au încetat dintr'odată focul. Părăsiră vâlceaua, dându-se îndărăt spre Inova spre satul Capitanovcea.

Iarăși se făcù liniște. Companiile eșiră din șanț dar se ținneau gata să se pomenească iarăși cu gloanțe de undeva.

Nu s'a întâmplat însă nimic, cu toate că ei știau că împrejur mai sunt adăpostiri turcești. Eră seară. Soldații nu mâncaseră nimic toată ziua.

Și iarăși sunară trâmbițele de adunare și de repaos. Companiile s'au strâns pe lângă steag. Intr'odată vreme par'că se auziră împușcături dincolo de Smârdan spre reduta cucerită.

Erau într'adevăr împușcături. Un căpitan cu o companie de oameni scosese pe Turcii robiți din redută și voia să-i ducă în lagărul nostru. Dar pe drum au sărit Bașibuzucii călări asupra Românilor, ca să mântue pe robiți. Flăcâii isbiți fără veste s'au apărat; dar n'au putut să ție piept și cu Bașibuzucii și să aibă și ochii la robiți. Și așa robiții au scăpat, apucând câmpia spre Vidin. Tunurile însă, două câte, le aveau în redută au rămas ale noastre.

Impușcăturile acestei companii erau cele ce se auzeau pe câmpia Inovei.

Sunetul trâmbițelor cari chemau pe soldați să se adune, au fost auzite și de alte companii dintr'alte părți. Maiorul Ulescu cu ai săi a venit cu multă grabă să se împreune cu soldații colonelului. Indată începură să vie și dorobanții.

Dar de unde veneau?

IX.

Maiorul Ulescu a început să povestească ce i s'a întâmplat lui.

El rămăsese în reduta cucerită ca să păzească robiții, după ce [plecase colonelul Cotruț cu ai săi în satul Smârdan.

Abia plecase colonelul când începură să vie în redută companii de-ale maiorului Stoilov. Ele spuneau că, neputând răsbii de focul Turcilor, s'au adăpostit în șanțul cel larg din stânga puțului, iar după ce a mai slăbit focul turcesc, s'au sculat și-au venit la redută.

Maiorul Ulescu, văzând că lupta se lungește în sat, și auzind împușcături mereu, a lăsat robiții în paza căpitanului Amărășteanu și a plecat în sat, ca să dea ajutor colonelului. În marginea satului, s'a pomenit, însă că Turcii trag dela stânga, de undeva, în companiile sale.

„Altă redută“, strigară soldații. Maiorul bănuind că prin sat e lupta mare, nu știa ce să facă. Să intre în sat, ori să cotească la stânga spre redută. Dar în urmă, chemând pe maiorul Teleman, care își rânduia companiile în cimitirul satului, amândoi se repeziră spre redută.

Turcii, îndată ce văzură pe ai noștri, au sărit la tunuri. Dar cum erau zăpăciți de groază, n'au îndreptat tunurile cum se cuvine și trăgeau prea scurt. Obuzurile cădeau tot la picioarele Românilor scormonind pământul. Atâta rău le-au făcut numai că pământul scurmat de ghiulele sărea în toate părțile, isbind pe soldați.

Dar băeții alergau cu virtute și s'asvârliră pe redută.

Turcilor nu le ardea de bătae. Când au ajuns Români la parapet, Turcii le-au ieșit înainte dându-le puș-

tile. Maiorul i-a adunat pe toți în redută îngrămădindu-i într'un colț, tot cam vreo trei sute ca și în cealaltă redută. Aveau și două tunuri.

Maiorul a împlântat un fanion pe parapet, și se gândea să lase și aici o pază, iar el să plece în sat. Dar nu mai auzea împușcături în sat. Se vede că se isprăvise lupta într'un fel. Dar nu știa cum.

Nu după multă vreme, flăcăii auziră trâmbițele noastre sunând de adunare, dincolo de Smârdan. Atunci le-au venit inima la loc, căci știau că e biruit Smârdanul.

În vremea aceasta se văzură prin ceață niște companii apropiindu-se de redută. Nu știa nimeni cine sunt iar soldații noștri săriră pe parapet cu puștile încărcate și se găteau să tragă. Maiorul stă pe gânduri.

Să fie Români? Nu credea. De unde să vie ei, dintr'acolo? Dar Turcii, iarăși nu puteau să fie: companiile se vedeau înaintând ca la adunare de oști, nu în șiruri strânse de bătaie. Poate că sunt Turci cari nu știau că reduta e cucerită și acū veneau într'ajutorul ei.

Maiorul s'a urcat în picioare pe parapet, s'a uitat multă vreme, s'a uitat mai bine prin ceață și în urmă a strigat flăcăilor:

„Nu trageți, copii, că sunt dorobanții!“

Nu erau mulți și aveau cu ei pe un sub-ofițer. Regimentul dorobanților fusese trimes să bată reduta de dincolo de râul Deleanca, de unde s'auzeau tocmai acum împușcături, dar a fost rupt de focul turcesc. Mâna aceasta de dorobanți erau dintre cei rupți. Neputând să meargă înainte, ei s'au abătut înapoi, văzând fanionul pe redută.

Încă de pe vremea, când se muncea maiorul să vadă de pe parapet ce companii s'apropie, începură s'audă

din nou împuşcături de peste râu, dela a treia redută. Turcii trimeteau gloanţe şi spre reduta aceasta.

Când au fost dorobanţii aproape de tot, maiorul de pe parapet, le-a strigat : „Auziţi împuşcăturile !“ şi n'a voit să-i primească în redută. A strigat subofiţerului să se întoarcă şi să meargă acolo unde au fost trimişi, la reduta de peste râu.

Subofiţerul a voit să răspundă ceva, dar tocmai atunci a venit un glonţ din reduta de peste râu, şi l-a isbit drept în cap. Neavând acum nici un ofiţer, dorobanţii nu se puteau întoarce; maiorul i-a primit în redută, căci erau şi puţini şi fără ofiţeri şi nu puteau să se ducă în foc.

În urmă auziră din nou pe marginea Smârdanului trâmbiţele sunând de repaus şi de adunare, şi atunci. Ulescu a lăsat în redută o pază şi el a plecat într'acolo, să se împreune cu companiile colonelului Cotruţ.

Dar până să sosească, s'au astâmpărat împuşcăturile de pe râu. Se vede că şi acolo s'a isprăvit într'un fel. „Două redute sunt cucerite şi sub bună pază, zise maiorul Ulescu, satul Smârdan este golit de Turci. Dacă dorobanţii au cucerit şi a treia redută, atunci suntem fără nici o grijă, că atâta e tot ce-au avut Turcii !“

XI.

„Şi a treia redută e a noastră!“ au început să povestească dorobanţii.

Când li s'a dat porunca să plece dela Dâmcoviţa, unde stetea regimentul dorobanţilor, au pornit în josul râului. Turcii le-au prins de veste şi au deschis focul.

Năprăznicia focului a fost așa de negrăită, încât le-a rupt regimentul. O parte, cum a spus maiorul Ulescu, a fost bătută de către reduta dintre Smârdan și Inova. Altă parte a fost împinsă îndărăt.

Dar căpitanul Șaguna, cu un batalion a răsbit înainte.

Reduta însă eră dincolo de râu, și pod nicăiri. Dorobanții n'au stat să se gândească mult. Au intrat în apă, cu toate că le eră până la brâu și până la piept, ei s'au luptat cu sloii de ghiață și-au trecut dincolo.

Iar în vremea când treceau râul, ținând pușca și cartușiera cu mâinile ridicate până peste cap, Turcii îi plouau cu gloanțe.

Au rămas mulți dintre ei în râu, parte striviți de sloi, parte isbiți de plumbi. Dar ce, eră să-i ție râul pe loc?

Se vede, că Turcii s'au îngrozit, când au văzut cum trec Românii prin râu. Au tras ca nebunii, câtă vreme dorobanții treceau prin apă și numai capetele li se vedeau dintre sloi, dar după ce ieșiră Românii la mal, văzură Turcii că nu e de stat la vorbă cu oameni așa de îndrăzneți.

Au mai tras ei cu pușca din redută, cât au mai tras și-apoi au fugit cât au putut. Cei ce n'apucară să fugă și-au dat puștile și s'au aruncat în genunchi cerându-ne milă.

Aveau două tunuri în redută, dar s'au purtat așa de bine, că le-au luat cu ei cei ce au fugit în Vidin.

Toate țările turcești dela Smârdan, erau acum cucerite. In satul vecin, însă, în Capitanovcea mai erau companii de Turci cari se mai sporiseră prin cei fugiți de prin redutele Smârdanului.

Ai noștri purtau grija acestora. Se înserase de tot, și Românii simțeau nevoia să stea toată noaptea în pi-

cioare, ca nu cumva să-i lovească Turcii peste noapte.

Soldații erau flămânzi și obosiți. Căpitanii companiilor veniau rând pe rând la colonel și-i spuneau că soldații n'au gloanțe, și la noapte va fi rău, dacă s'ar întâmplă să vie Turcii.

— Nimeni n'are gloanțe ?

— Unii au mai multe, unii puține, iar alții n'au de loc, răspunseră căpitanii.

Așa e rău. Trebuie să aibă toți. Adunați toți plumbii și vedeți câți sunt, apoi împărțiți-i din nou, dând tuturor soldaților deopotrivă.

S'a făcut așa și au venit câte șapte plumbi de om.

Apoi își întăriră străjile de noapte, și-și rânduiri paza prin redute și în Smârdan. Cei mai mulți n'au dormit cât a fost noaptea de mare. Gemetele răniților s'au auzit neconținut cât a fost noaptea, căci nimeni n'avuse vreme să-i adune. Răniții zăceau în amestec, Români cu Turcii, care cum îi apucase vremea și locul. Cei de prin sat, câți au căzut pe drum, s'au târât prin case și au fost scutiți măcar de vânt și de umezeală, dar a fost nespus de rău de cei ce căzuseră pe câmpie.

Noaptea a trecut în liniște, cu toate că eră cu puțință isvodirea unei primejdii. Cei din Smârdan duceau grije să nu se fi ascuns Turcii prin case și să sară asupra lor; cei din redute se temeau, că Turcii mai ales la redute vor ținti, dacă vor veni; iar cei ce au mas în lanova se temeau de apropierea Capitanovcei unde se știa că s'au înglotit taboarele.

În urmă tot cei ce au tăbărât în lanova au dat de primejdie.

* Abia s'a luminat de ziuă când a început la Inova să bată alarma. Toți ai noștri, de prin Smârdan și de

prin redute, săriră în picioare. Ce eră la Inova? I-ai isbit Turcii?

Pe drumul Capitanovcei se vedea răsărind o negură de pedestrime turcească. Turcii apucaseră drumul cu noaptea în cap și veneau desfășurându-se pe câmpie, cu două tunuri și cu Bașibuzuci călări.

Când au fost la vreo două mii de pași s'au rânduie în linie de bătae și au început să vie tot mai iute și mai amenințător. Tunurile lor și-au deschis focul spre Inova, și ținteau bine. Când au fost la o mie de pași, pedestrimea a început și ea să tragă cu puștile.

Eră rău. Turcii veniau iute și mulți. Ai noștri erau puțini și n'aveau decât abia câte șapte plumbi.

— Să stați în neclintire, zise colonelul, și să nu tragă nimeni cu pușca. Lăsați pe Turci să se apropie până la treizeci de pași și atunci descărcați puștile. N'avem gloanțe, trebuie să ne batem cu baioneta.

Asta ar fi fost un chip de a mântui companiile. Dar s'a întâmplat altfel. Turcii nu s'au apropiat până la treizeci de pași. S'au oprit la cincisute de pași și trăgeau neconținut spre ai noștri, rănind și ucizând.

Ai noștri au stat cât au stat în neclintire. Dar cât eră să stea? Turcii puteau să tragă într'una până de seară, iar Românii să stea cu mâinele în sân, lăsându-se să fie uciși.

Flăcării își pierd răbdarea și fără de nici o poruncă încep să tragă spre Turci. O salvă, două, trei. Turcii își îndoesc focurile și stau tot mai îndrăzneți. Românii își cheltuiseră trei plumbi din șapte câți aveau.

Mai o salvă, mai una, și iarăși una. Degeaba. Turcii steteau ca zidul și trăgeau cu mânie, de scufundau pământul. Ei aveau câte o sută cincizeci de plumbi de om. Românii mai aveau câte un singur plumb!

Atunci colonelul în desnădejde trimite porunca să vie alte companii, nu ca ajutor, ci ca să sehimbe pe celelalte. Companiile cari veniau, aveau plumbi toți, adică șapte.

Puțin lucru. Iar alte companii nu erau pe aproape.

Dar una o știm noi, și alta o știau turcii. De unde să bănuiască ei, că Românii n'au plumbi! Cum ar mai fi dat iama. Dar așa, când văzură pe câmpie alergând companiile, cărora li se dase strașnică poruncă să nu tragă decât la treizeci de pași, Turcii se cutremurară. Crezură că vin să sporească pe celelalte.

Repede ei s'adunară, își întoarseră tunurile și-o apucară îndărăt de unde plecară. Noi am fi putut să-i gonim de-a lungul câmpiei, de ți-ar fi fost mai mare dragul, dar lipsa plumbilor ne ținea pe loc. Nu ne da mâna să-i zădărim, ca nu cumva să se întoarcă și să ne cunoască din rara descărcare, că n'avem gloanțe.

— Dar dacă se întorc, măi băeți, mai mulți și mai cu virtute?

— Ne fac de rușine! Ia, chemați și pe cei din re-dute, ca să-i speriem măcar cu mulțimea.

— Nu vă temeți flăcăi. N'au să mai vie. Mai bine e lângă pilaf, la foc, decât pe o strășnicie de ger ca aceasta să bați câmpii!

Ei făceau glume, și nu știau, bieții, unde le stă capul.

XII.

Dar nu i-a lăsat Dumnezeu. Cam pe la amiazi li s'a trimes din tabără două regimente de pedestrimă și două de călăreți ca oaste de sprijin, cu vreo câteva tunuri. Pân'acum n'avusese nici tunuri nici călăreți. Și li s'au adus și plumbi destui.

Acum să vie Turcii, dacă mai îndrăznesc!

Și au îndrăznit. N'a trecut multă vreme, după sosirea ajutorului din tabără, și iată că departe în zare pe drumul Capitanovcei s'au ivit iarăși batalioanele turcești crescând mereu și răslețindu-se pe câmpie.

Turcii pornise mai mulți și mai cu inimă. Se vede, că plecaseră cu toată puterea lor, că veniau iuți ca o furtună și cu oaste de călărași și cu tunuri. Iși îndreptau ghiulelele tot spre Inova și spre podul de pe Delena, ca să-l rupă și să ne taie calea.

Cele două regimente de roșiori s'asvârliră atunci în coastele Turcilor, spre dreapta. Ce mai galop eră! Sburau călăreții cu săbiile deasupra capului, de credeai că au să risipească pe Turci ca pleava.

Turcii s'au întors spre călăreți, și după felul cum s'au apărut, se cunoștea că vin spre Români cu multă urgie. Toată asvârlitura vitejească a călărimei nu le-a putut rupe rândurile. și degeaba se tot îndesau călăreții în pedestrirea lor, căci Turcii înaintau repede și cu puterea întregă.

Atunci companiile noastre din șanțurile Inovei pun puștile la ochi. Focul Românilor rărește șirurile mai din frunte ale Turcilor; trag tot mai repede Români, tot mai cu suflet, dar încep să se cutremure, văzând că Turcii în loc să-și slăbească umbletul și focul, și-l tot iuțesc, și vin amenințatori până la o mie de pași, până la opt sute, până la cinci sute cât au venit și astă dimineață, până la trei sute.

Eră urgia lui Dumnezeu, cum veniau.

— Să iasă dorobanții să le sară în coastă!

Au ieșit dorobanții și cu multă iuțime i-au isbit din partea dreaptă. Turcii se făceau că nici capul nu-i doare de dorobanți și s'apropiară de șanțuri.

— Să mai iasă un batalion de pedestrime și să-i isbească și de cealaltă parte.

Batalionul a sărit cu multă mânie în coasta stângă a Turcilor. Acum Turcii erau luați în foc de trei părți, dar gândul lor era la șanțuri și s'apropiau mereu.

Să se mai asvârle odată călăreții și să-i înconjoare, bătându-i în spate!

Românii întră în griji. Turcii se opriră la o sută cincizeci de pași și trăgeau neconținut spre șanțuri. Se găteau după semne, să s'asvârle și cu baioneta.

Și erau cumplit bătuți din patru părți; din față îi împoșcau flăcării din șanțuri, dintr'amândouă coastele îi strâmtorau pedestrașii cu puștile, iar la spate îi supărau călăreții cu săbiile. Și par'că erau jurați să nu miște din loc, așa steteau de înțepeniți pe loc.

— Săriți la tunuri, Români, și dați cu obuzurile.

Atâta le mai rămânea Românilor. Dacă nici tunurile n'o să 'i scoată pe Turci din sărită, atunci avea să se încingă o luptă piept la piept și — ferească Dumnezeu — Vidinul e aproape, iar în Vidin vr'o patruzeci de batalioane de Turci, cari puteau sosi cât ai bate în palme.

Cine a îndreptat tunul românesc, bună mână a avut. Nu l'a îndreptat spre pedestrime, ci spre șiragul de tunuri turcești care băteau spre noi. Ghiuleaua a mers așa de bine, că lovi drept în gura unui tun turcesc: tunul sări departe pe câmpie și roțile lui sburau în toate părțile.

Tunarii turci au încremenit. Atâta le-a fost, și strângându-și tunurile au strigat Românilor: să ne vedem sănătoși, și au apucat la fugă în goana cailor spre Capitanovcea.

Pedestrimea lor, când au văzut tunurile lor fugând,

și-a văzut nădejdea perindu-i, și mai stând câtăva vreme în foc, a apucat și ea pe urma tunurilor, adunându-și morții și răniții de pe câmpie.

Ai noștri i-au urmărit cu gloanțe. Călăreții au sărit după ei și i-ar fi gonit rău, dacă nu le-ar fi stat în drum tunurile turcești. Tunarii turci fugiră până în marginea satului, dar aici se opriră și întorcând tunurile au început să bată largul câmpiei, așa că n'aveau larg destul călăreții noștri ca să alerge după Turci.

Iar tunurile lor au stat toată ziua de gâlceavă cu tunurile noastre, și abia spre seară s'au ascuns în sat.

XIII.

Aceasta a fost cea din urmă luptă a pedestrimii noastre.

Toată oștirea turcească din Capitanovcea a fugit peste noapte în Vidin, așa că împrejurul Vidinului nu mai erau de loc oștiri turcești. Românii au intrat a doua zi în Capitanovcea așezându-și oaste până în Dunăre.

Bătăia de la Smârdan în cele două zile — 12 și 13 Ianuarie 1878 — a fost cea mai crâncenă și mai iute dintre câte le-au purtat Românii în războiul întreg.

Când a fost s'arătăm vitejia noastră, dorobanții au trecut prin sloi de ghiață și prin apă până în piept, pe gerul Bobotezei, și prin ploaie de gloanțe turcești. Și cu puțini am bătut pe mulți. În câte-va ceasuri am bătut trei redute apărute de tunuri, și am pus mâna și pe tunuri și pe apărătorii redutelor.

La Plevna am fost viteji, ziceau Rușii, fiindcă îi sciam pe ei lângă noi și, vorba ceea, fricosul când se știe lângă voinic se duce și el înainte. Toată lumea a

văzut, că nu eră cu scaun vorba Rușilor, și că noi am mers la moarte cu înima întreagă, nu cârpită cu îndemnuri rusești.

La Smârdan n'a fost nici picior de Rus. Ce eră să mai zică rău-voitori noștri?

De-aceia bătaia de la Smârdan e cea mai vrednică dintre luptele noastre, și de ea ne facem noi mai multă fală.

În luptele purtate într'aceste două zile, noi am avut peste patru sute de morți, și la vr'o șapte sute de răniți. Dintre oficeri patru au perit și șapte au fost răniți.

Pe cele trei regimente cari s'au luptat la Smârdan, Joi și Vineri — al patrulea și al șaselea de linie, și al dorobanților din Râmnic și Brăila — e-a decorat Domnitorul cu Steaua României, dând multe medalii oștenilor cari au făcut vitejii într'această strălucită luptă.

Vineri și Sâmbătă s'au adunat toate oștirile noastre înglotindu-se în jurul Vidinului și au început să-l bată cu tunurile. Și l-au bătut neconținut o săptămână, dintr'o sută de guri de foc.

Vidinul a suferit mult. Obuzurile noastre au aprins multe case din oraș, multe magazii de-ale oștiri turcești și de-ale locuitorilor. Vaetele orășenilor s'auzea până în tabăra noastră. Locuitorii bulgari fugeau din oraș și spuneau, că locuitorii Vidinului sânt cuprinși de groază și că mereu cer lui Izet-pașa să deschidă porțile cetății și să curme împotrivirea.

Turci răspundeau slab cu tunurile, se vede că își curățeau ghiulelele, hotărâți fiind să se împotrivescă vreme îndelungată.

Vineri, la 20 Ianuarie, Românii au încetat focul iar colonelul nostru Fălcoianu a mers în Vidin și a vorbit cu Izet-pașa, spunându-i că împotrivirea cetății e

fără de folos, că Românii au să facă ruină cetatea și s'o aprindă, și că de aceea ar fi mai bine dacă Izet s'ar închină.

Izet însă a răspuns întocmai ca Osman din Plevna. A spus, că el vede bine cât suferă cetatea și orașul; că locuitorii îl tot roagă să se închine, dar el nu poate face acest lucru, căci se gândește întâiu de toate la datoria sa de oștean și la onoarea armatei.

Vineri seara, în urma răspunsului lui, Românii au început focul din nou și au bătut Sâmbătă și Duminică până la amiazi.

Duminică l'au încetat cu totul. Sosise știrea din partea Domnitorului, că Rușii au făcut pace cu Turcii și că a încetat dușmănia.

Această știre a fost trimisă și lui Izet-pașa în Vidin, din partea noastră. Izet știa de pace, n'avea însă nici o poruncă din partea Sultanului, ce să facă.

Porunca Sultanului a venit abia peste trei săptămâni. El spunea lui Izet să iasă din cetate cu toate oștile sale, să deschidă porțile cetății și să închine orașul.

XIV.

Intr'o Duminică la amiazi toată oștirea lui Izet a eșit din Vidin. Ea a defilat pe dinaintea generalilor noștri și a plecat, cu tot onorul cuvenit unei oștiri, la Nazir-Mahala. După trei ceasuri a intrat oastea noastră, defilând și ea pe dinaintea generalilor turci și fiind primită cu toate onorurile ostășești din partea Turcilor.

Oștirile s'au purtat prietenește una cu alta. Noi am dat tot ajutorul cu putință Turcilor, să aibă hrană și să călătorească unde voește, nesupărați, iar Turcii ne-au

găzduit în oraș pe ofițerii noștri și ne-au primit oastea cu bună-voință.

Turcii au ieșit din Vidin fără arme. Noi am găsit în cetate 140 de tunuri, peste trei sute de mii de ghiulele și de obuzuri, șapte mii de butoaie cu iarbă de tun și zece mii de ocale de iarbă de pușcă. Turcii lui Izet aveau destulă munițiune, ca să se împotrivească multă vreme. Mai ales pedestrima: ea ne-a lăsat în Vidin peste douăsprezece milioane de cartușe.

Oastea noastră a fost primită de preoții bulgari în haine de sărbători împărătești și cu icoane pe brațe. Clopotele tuturor bisericilor începură să cânte, vestind creștinilor ziua mântuirii lor de jugul turcesc. Guvernorul cetății fu numit generalul Cerchez, care a chemat numai decât pe Bulgarii mai de frunte din oraș și a numit dintre ei pe primar și pe toate autoritățile civile.

Generalii noștri au mers cu toții la biserică; preoții bulgari au făcut sfânta slujbă, pomenind numele Domnitorului Carol al României, ca mântuitor al orașului Vidin, și al creștinilor bulgari. Pe unul dintre tunurile de apărare ale cetății s'a ridicat steagul tricolor și ca semn de biruință s'a tras de trei ori cu tunul.

Astfel, în puternica și nebiruita cetate a Vidinului, în care dela clădirea ei până acum n'a putut să intre nici o oaste dușmană, în cetatea cea înspăimântătoare au intrat acum oștirile Românilor. Vidinul a mai fost bătut odată de Români, acum patru sute de ani, de vitejii oșteni ai lui Mihaiu Viteazul. Dar strămoșii noștri n'au avut noroc să intre în cetate. Acest noroc a fost ursit strănepoților lui Mihaiu !

Domnitorul a trimis oastei dela Vidin un ordin de zi, în care zicea între altele :

„Cu sufletul înduioșat de gloria voastră, la care de

astă dată, silit fiind de trebile și de grijile țării, am privit de departe, Eu am urmărit voiniceștii voștri pași. Dară voi știați, că inima Mea eră mândră și liniștită, căci Domnul vostru fusese cu voi la Plevna și văzuse cine sunteți și ce puteți.

„Nevoile grele, sângeroasele jertfe ce trebuiați să mai îngăduiți pentru patrie, au fost răsplătite cu fala ce-ați avut de a intra cu onoare ostășească în cetatea pe care ați împresurat-o cu vitejie. Vulturul românesc, care și-a desfășurat aripele la Grivița, își odihnește acum sborul pe feciorelnicele ziduri ale Vidinului. Țara, împreună cu Mine, vă mulțumește; ea în viitor ca și în trecut, după credința în Dumnezeu își pune credința în voi, ostași. Carol“.

BCU Cluj / CESFĂRȘITY Library Cluj

